

תשורה

כתי"ק • אגרות קודש • יומן תשכ"ה
הנהגות קודש • רמ"ח אותיות

מזכרת משמחת הנישואין של
הרה"ת ישראל ארי' ליב ומרים רייזל שיחיו
רבינוביץ

יום חמישי ה' כסלו
שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתיים לבריאה
כפר חב"ד, ארץ הקודש

ב"ה

פתח דבר

אנו מודים לה' על כל הטוב אשר גמלנו, ובחסדו הגדול זיכנו בנישואי צאצאינו, החתן התמים הרב מ' ישראל ארי' ליב שי', עב"ג הכלה המהוללה מרת מרים רייזל תחי', ביום החמישי, ה' לחודש כסלו, שנת חמשת אלפים שבע מאות שבעים ושתים לבריאה.

התודה והברכה מובעת בזה לידידינו ומכירינו, על שהואילו לשמוח אתנו יחדיו, ביום שמחת לבבנו, ולברך את צאצאינו שיחיו בברכת מזל טוב וחיים מאושרים בגשמיות וברוחניות.

בשמחה ובטוב לבב, ובתור הבעת תודה לבבית והוקרה לכל הנוטלים חלק בשמחתנו, נתכבד להגיש בזה 'תשורה' מיוחדת לזיכרון טוב, הכוללת:

(א) כתב יד קודש הגהת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו על התוועדות כ"ף מנחם אב תשמ"ז. כתי"ק זה מתפרסם ב'תשורה' שלפנינו בפרסום ראשון, והערכתנו והוקרתנו העמוקה נתונה למערכת "ועד הנחות בלה"ק" על מסירת הכתי"ק לפרסום.

(ב) אגרות קודש מכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו לסב החתן, הגה"ח הרב אברהם מיכאל שי' הלפרין, המתפרסמות לראשונה בתשורה זו.

(ג) יומן שכתב אבי הכלה הרה"ח הרב מני מנחם מענדל שי' וולף, בעת שהותו בחצרות קדשנו בשנת תשכ"ה. 'יומן' זה מופיע כאן עם הוספות ותיקונים רבים, ולשלימות העניין שולבו בו גם מרישומיהם של הרה"ח ר' ישראל יוסף סוסובר ע"ה ושל הרה"ח המשב"ק ר' בערל יוניק ע"ה.

(ד) לקט הנהגות קודש מכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, כפי שנרשמו על ידי אבי הכלה שי' והגה"ח הרב חנני' יוסף אייזנבאך שי', בעת שהותם בחצרות קדשנו בשנת תשכ"ה.

ה) מהדורא חדשה ומתוקנת של "רמ"ח אותיות", והוא אוסף של אימרות חסידיות, שנשמעו על ידי המשפיע הראשי בתומכי תמימים בליובאוויטש, הרה"ח הר' שמואל גרונם אסתרמן. ותודתנו נתונה להרה"ח ר' יהושע שי' מונדשיין, על עזרתו הרבה בההדרת מהדורא מתוקנת זו.

תודתנו והוקרתנו נתונה לבנינו הרה"ח ר' אברהם שי' וולף, שליח כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו בעדי, אה"ק, על עריכת וסידור 'תשורה' זו.

הא-ל הטוב הוא יתברך, יזכנו אשר במהרה נשוב לראות באור פני מלך חיים, ולשמוע דברי אלוקים חיים מפי כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו, בקיום הייעוד "הקיצו ורננו גו'" וכ"ק אדמו"ר בראשנו, ומשמחה זו נלך לשמחה האמיתית בגאולה האמיתית והשלימה, "ושמחת עולם על ראשם".

מוקיריהם ומכבדיהם

משפחת וולף
נחלת הר חב"ד

משפחת רבינוביץ
מבשרת ציון

הלפרין - ירוח"ו

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מוחם מענדל שניאורסאהן

ליובאוויטש

770 איסטערן פארקווי
ברוקלין, נ. י.

בר"ה, בר"ה אר"ש תשכ"ח
ברוקלין, נ. י.

הרה"ח הר"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ
מוה' זאב דוב שי'

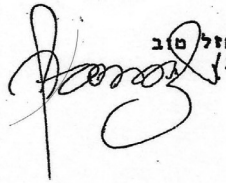
שלום וברכה!

במענה על הדעתו מקביעה זמן החונת בנו ה'כ"ז
מוה' אברהם מיכאל שי' עם ב"ב מרת אסתר בלה תי'
ליום ג', ה' אדר שני הבע"ל,

הנני בזה לתביע ברכתי ברכה מזל טוב
מזל טוב ושההי' בשעת חתונה ומוצאתה ויבנו בית
בישראל בנין ערי עד תורת החורה והמצוה כפי
שהם מוצרים במאור שבת חתונה חורה החסידות.

ותוא וזוג תי' ירח מהם ומכל יו"ט שי'
רוב נחת יאורי אמיה' אפ"דוהי'.

בברכה מזל טוב
מזל טוב

אגרת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו לרגל נישואי זקני החתן

PALESTINE POSTS, TELEGRAPHS & TELEPHONES

מברק TELEGRAM تلغراف

14

This form must accompany any enquiry respecting this Telegram يجب ان يرسل هذا النموذج مع كل استعلام بخصوص هذا التلغراف את הטופס הזה צריך לצרף לכל הקירה הנערכת בנידון המברק הזה.	Service Instructions Handed in at <u>Brooklyn</u> Time <u>2033</u> on <u>15/2</u> at <u>2015</u> Received at _____	تعليمات ادارة الهياكل مشدوية اسم في التاريخ يوم وصل في تلقا ب	
To <u>Be Bela Paris Pehaby-Plast</u>			الى 5 أ
<i>mazel tov may you be happy materially and spiritually</i> <i>Rabbi Joseph Scheerom</i>			

מברק ששיגר כ"ק אדמו"ר הריי"צ נ"ע למשפחת פאריז בפתח תקווה בל' שבט תש"ב, לרגל נישואי זקני הכלה הרב אפרים ע"ה ותבדל"ח מרת פסיה תחי' וולף. בתרגום ללה"ק: ביילא פאריז. מזל טוב. שתהיו בשמחה בגשמיות וברוחניות. רבי יוסף שניאורסאהן

RABBI I. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

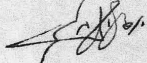
יוסף יצחק שניאורסאהן
ליוכאוויטש

ב"ה, ר"ח מרחשוון, תש"ו
ברוקלין

ידידי ור"ח אי"א מו"הר אפרים שי'וואלף
שלום וברכה!

במענה על מכתבו מער"ה העבר המבשר
מלידת בנם מנחם מענדיל למו"ט, הנני בזה לברכם
בברכת מז"ט, יגדלוהו עם שאר ילדיהם יחיו לתו/
חופה ומעש"ט מתוך בריאות הנכונה, פרנסה טובה
יהרחבה ומתוך התעסקות בלימוד גולה ודא"ה.
עיוור השי"ת לזיסו ר"א וילידיו
יחיו ויסתדרו בסדר טוב ברוחניות ובושמיות.
ימלא השי"ת את ימי הריונה של
אחותו תחא' ותהי הלידה בנקל כשורה בעתה
ובזמנה ולד היא וקימא, ויתן להם השי"ת
פרנסה טובה בהרחבה.

הדו"ש ומברכם

אגרת כ"ק אדמו"ר הריי"צ לרגל לידת אב הכלה

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ
770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

יוסף יצחק שניאורסאהן
ליובאוויטש

ב"ח ט' אלול תש"ח.
ברוקלין.

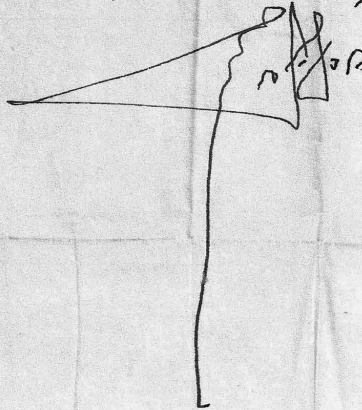
ידידי ונ"ח אי"א מוח"ר אפרים שי' וואלף

שלום וברכה

במענה על כתבו מכ"ח מנ"א העבר
נהניתי לשמוע מקביעות שיעורי הלימוד בנגלה
ודא"ח והתועלות כדרכי החסידים בניח"נ חב"ד
בשכונת מאה שערים ומז"ס לנזיזת שער בנם הילד
מנחם מענדיל שי' יגדלוהו עם שאר ילידיהם יהיו
מחוץ כריאות הנכונה ופרנסה טובה בהרחבה
וישמור השי"ת את כולם בגשמיות וברוחניות.

הדו"ש ומברכם

ב"ח יצחק יוסף

אגרת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בקשר עם האפשרעניש לאב הכלה

RABBI J. SCHNEERSOHN
OF LUBAWITZ

770 EASTERN PARKWAY
BROOKLYN 13, N. Y.
SLOCUM 6-2919

יוסף יצחק שניאורסאהן

ליובאוויטש

ב"ה, י"ד שבט תשי"ט.
ברוקלין

ידידי רויח אי"א מוה"ר סרדכי שי'

שלום וברכה!

בפענה על כתבו פיו"ד לחדש זה,
השי"ת יסלא ימי הריונה של זוגתו תהי' ותהי'
הלידה בעתה ובזמנה בנקל כשורה ולד אי"א וקיימא
ויחזק את בריאותם ויתן לו פרנסה טובה בהרחבה
ויצליח בעבודתו.

המברכם

בשמי"ת וכו' ונא

אגרת כ"ק אדמו"ר הרי"צ בקשר עם לידת אם הכלה

חאלף- ברוקלין

RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.
HYacinth 3-9250

מנחם מענדל שניאורסאהן
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

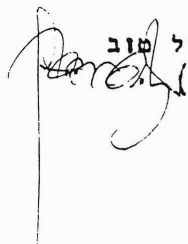
ב"ה, ז' כסלו תש"ל
ברוקלין

האברך חו"ח אי"א נו"נ וכו'
מוח' מנחם מענדל שי'
וב"ג תי'

שלום וברכה!

במענה על השודעה מקביעות זמן
חהונתם ליום טו' כסלו הבע"ל,

הנני בזה להביע ברכתי ברכה
מזל טוב מזל טוב ושתחי' בשעה טובה
ומוצלחה ויבנו בית בישראל בנין עדי
עד על יסודי החורה והמצוה כפי שהם
מוארים במאור שבתורה זוהי תורה
החסידות.

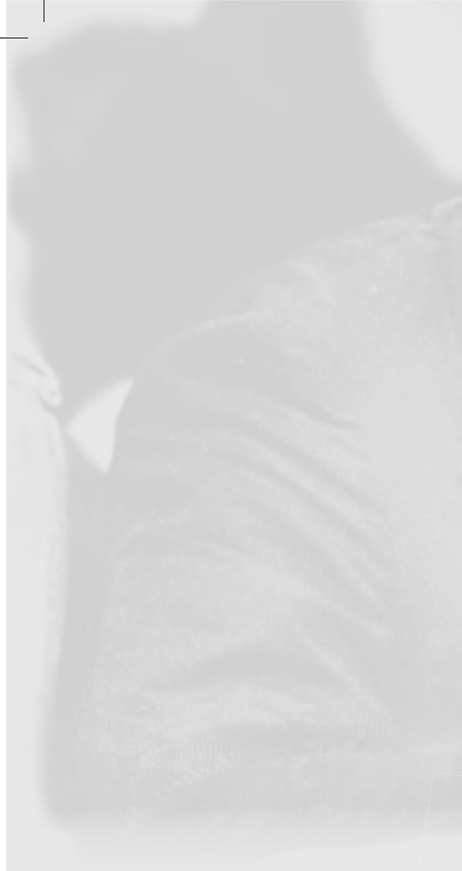
בברכה מזל טוב
מזל טוב

אגרת כ"ק אדמו"ר נשיא דורינו לרגל נישואי הורי הכלה

תוכן עניינים

13	כתב-יד קודש
27	אגרות קודש
35	יומן תשכ"ה
171	הנהגות קודש
191	רמ"ח אותיות

ט"פ
ק"
שלי
זמור
זקט
חמו
כו
ד מ
נה
ל
בו
ודים
גיל
ז
ו
ט

ו"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז.
 בלתי מוגה
 "ק זה הוא (א) יום השבת שלאחרי חמשה עשר באב, שבו
 שלימות ("ויכולו")¹ דחמשה עשר באב, (ב) עשרים באב, יום
 ומור"ר ז"ל.
 זקשר והשייכות ביניהם² — יש לומר:
 חמשה עשר באב — "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר
 כמדובר לעיל"⁴, מכיון שבו נתברר שבטלה הגזירה דתשעה באב
 ד מתי מדבר"⁵, כולל ביטול כללות ענין החורבן והגלות⁶, עי"ז
 גנה הפנימית — ירידה צורך עלי, ובלשון המדרש⁷ "עלה ארי'
 גל... על מנת שיבוא ארי' ויבנה אריאל", בנין ביהמ"ק השלישי.
 בנוגע ליום ההילולא — ע"פ מארז"ל⁸ "שקולה מיתתן של
 דיפת בית אלקינו", אשר הכוונה בזה היא, כאמור, כדי לבוא
 גילוי, דבנין ביהמ"ק השלישי.
 מוכן גודל השמחה ביום הש"ק זה⁹ — לאחרי שבת נחמו" נחמ
 ו, ובמילא, גם השמחה היא בכפלים: לאחרי חמשה עשר באב, ו
 טובים לישראל כחמשה עשר באב, יו"ט הכי נעלה מצד הפי
 טובים לישראל כחמשה עשר באב¹⁰, ככל הצומות האלו עת
 טובים לישראל כחמשה עשר באב¹¹, יו"ט הכי נעלה מצד הפי

כתב יד קודש

בי"א ניסן תשמ"א זכה אבי הכלה שי', הרה"ח ר' מנחם מענדל שי' וולף, ביחד עם הרה"ח ר' דוד שי' פלדמן, לייסד את "ועד הנחות בלה"ק". הרב וולף היה אחראי על הניהול הגשמי, והרב פלדמן היה אחראי על הניהול הרוחני.

לפנינו - בפרסום ראשון - הגהה בכתב יד קודש כ"ק אדמו"ר על התוועדות ש"פ עקב, כ"ף מנחם אב ה'תשמ"ז, יום ההילולא המ"ג של כ"ק הרה"ק רבי לוי יצחק שניאורסאהן זצ"ל, אביו של כ"ק אדמו"ר.

באותה תקופה היה הסדר במערכת "הנחות בלה"ק", אשר לאחר שבת שבה התקיימה התוועדות, היו עורכים בזריזות ביום ראשון בשבוע 'הנחה' מתוכן עיקרי ההתוועדות, כדי להדפיסה בשבועון "כפר חב"ד", וגם בקונטרס בפני עצמו, בתור הנחה בלתי מוגה.

גם למחרת התוועדות כ"ף מנחם אב, ערכו והדפיסו כרגיל ביום ראשון בשבוע את תוכן ההתוועדות, ובאותו ערב נמסר לכ"ק אדמו"ר קונטרס תוכן ההתוועדות.

הרבי לקח עמו את ה"הנחה" לביתו, ובאתערותא דלעילא הגיה את כל הקונטרס. תחילה הגיה הרבי את ה'הנחה' בעפרון, ולאחר מכן המשיך בעט.

בעקבות ההגהה נערך ה"פתח דבר" עבור הדפסת הקונטרס של השיחה המוגהת באופן רשמי על ידי קה"ת, ובו רשם הרבי את התאריך "מוצש"ק כ"ף מנ"א". שיחה זו נדפסה לאחר זה ב"תורת מנחם התוועדויות" תשמ"ז חלק ד עמוד 218 ואילך.

משיחות

ש"פ עקב, כ"ף מנחם-יאב

ה'תשמ"ז

— הנחה בלה"ק —

בלתי מוגה

יוצא-לאור ע"י

ועד הנחות בלה"ק

770 איסטערן פארקוויי

ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות ארבעים ושבע לבריאה

ה' תהא זו שנת משיח

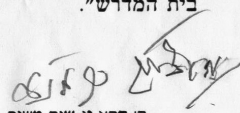
משיחות

בס"ד.

פתח דבר

בזה הננו מוציאים לאור חלק משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב — יום ההילולא של הרה"ג והרה"ח וכו' המקובל מהור"ר לוי יצחק ז"ל שניאורסאהן (אביו של — יבדלח"ט — כ"ק אדמו"ר שליט"א) — שנה זו, ע"ד ההוספה בתורה ובצדקה בקשר לימים אלה, כולל — הוראות המשנה בפרקי אבות דשבת זה (פ"ה מ"ג"יד) "ארבע מדות בנותני צדקה", "ארבע מדות בהולכי בית המדרש".

מערכת, "אוצר החסידים"

ה' תהא זו שנת משיח

ברוקלין, נ.י.

בס"ד. משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז.
בלתי מוגה

א. יום הש"ק זה הוא (א) יום השבת שלאחרי חמשה עשר באב, שבו נעשה העילוי והשלימות ("ויכולו"¹) דחמשה עשר באב, (ב) עשרים באב, יום ההילולא של אמרור ז"ל.

ובכאור הקשר והשייכות ביניהם – יש לומר:

העילוי דחמשה עשר באב – "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב"³ – הוא, כמדובר לעיל⁴, מכיון שבו נתברר שבטלה הגזירה דתשעה באב ("יום שכלו בו מתי מדבר"⁵, כולל ביטול כללות ענין החורבן והגלות⁶, ע"ז שנתגלת הכוונה הפנימית – ירידה צורך עלי, ובלשון המדרש⁷ "עלה אר"י והחריב אריאל... על מנת שיבוא אר"י ויבנה אריאל", בנין ביהמ"ק השלישי. ועד"ז בנוגע ליום ההילולא – ע"פ מארז"ל⁸ "שקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלקינו", אשר, הכוונה בזה היא, כאמור, כדי לבוא לתכלית העילוי, דבנין ביהמ"ק השלישי.

ומזה מוכן גודל השמחה ביום הש"ק זה⁹ – לאחרי שבת נחמו, נחמה בכפלים¹⁰, ובמילא, גם השמחה היא בכפלים; לאחרי חמשה עשר באב, "לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב", יו"ט הכי נעלה מצד הפיכת הענינים הבלתי-רצויים, ע"ד מ"ש הרמב"ם¹¹ "כל הצומות האלו עתידים ליבטל לימות המשיח, ולא עוד, אלא שהם עתידים להיות ימים טובים וימי ששון ושמחה"; ועד ליום השבת שבו נעשה העילוי והשלימות דחמשה עשר

באשית ב. א. וראה לקר"ת בהר מא. א.
אוה"ת להצ"צ עה"פ. ועוד.
2) נוסף לפך, שבשניהם (חמשה עשר באב ועשרים באב) התנדבו עצים ללשכת העצים (תענית כו. א.) וראה לקמן סי"ד.
3) תענית כו. ב. – במשנה ט"ז.
4) שיחת חמשה עשר באב בתחלתה.
5) תענית ל. ט"ב ובפרש"י ותוס' שם – מאיכ"ר פתיחתא לג.
6) ובפרש"י: בטעם קביעת היו"ט דחמשה עשר באב מצינו בגמרא (תענית כט. ב) חמשה מאורעות שאירעו ביום זה, ויש לומר, שעל ידם נעשה חתיקון ד'חמשה דברים (ש)אירעו את אבותינו... בתשעה באב, ולפנ"ז – חמשה דברים... בשבעה עשר בתמוז" (תענית כו. א.)

- 7) יל"ש ירמי' בתחלתו (רמז רנט). וראה לקר"ש דברים, שבת חזון תשרי ס"ג ואילך; וש"נ.
- 8) ר"ה יח. ב.
- 9) נוסף לשמחה דיום השבת "כיום שמחתכם אלו השבתות" (ספרי בהעלותך יו"ד, יו"ד), ועאכו"כ בשנת השמיטה, שכולה "שבת לה" (ר"פ בהר), ולא עוד, אלא, שגם התחלתה וראשיתה – "ראש השנה" הכולל את כל ימי השנה (לקר"ת ר"ה נח. א. ועוד) – ביום השבת, וגם מצד ההכנות ל"הקל", כמוצאי שב"עית, שהרי ההתאספות דכל ישראל יחדיו פועלת שמחה גדולה ביותר.
- 10) ראה איכ"ר ספ"א. יל"ש ישעי' רמז תמה בתחלתו.
- 11) הל' תענית בסופן. וראה לקר"ש חט"ו ע' 413 ואילך. וש"נ.

7

ב. משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-יאב ה'תשמ"ז

כאב, ובפרט כשחל כעשרים באב, יום הילולא¹² של צדיק, "כשריפת בית אלקינו", שתכליתו ומטרתו — בנין ביהמ"ק השלישי, "ביום שמחת לבו"¹³, זה בנין ביהמ"ק שיבנה במהרה כימינו¹⁴.

ב. והנה, כל האמור לעיל — הן בנוגע לענין השמחה, והן בנוגע לענין הנחמה והגאולה — צריך להיות בפועל ממש, באופן הנראה ונגלה לעיני בשר ממש.

ובהקדמה — שענין זה מודגש גם בקביעת היו"ט ד"יום שכלו בו מתי מדבר" לחמשה עשר באב, דלכאורה אינו מוכן:

א) מכיון שבחמשה עשר באב, כשנתמלאה הלבנה, נתברר להם שלא טעו בחשבון, וכבר כלתה הגזירה בתשעה באב — מדוע לא קבעו היו"ט לתשעה באב, "יום שכלו בו מתי מדבר", כי אם לחמשה עשר באב?

ב) מכיון שמשנה רבינו אמר להם שהגזירה היא למשך ארבעים שנה, "במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום יום לשנה גו"¹⁴, הרי, ידעו מראש שבשנת הארבעים תכלה הגזירה, וא"כ, מדוע חפרו קבריהם וכו' עד שנתברר להם שלא טעו בחשבון, כידעם שהגזירה היתה מלכתחילה למשך ארבעים שנה בלבד¹⁵?

והביאור כזה (בפנימיות הענינים) — שקביעת היו"ט כשורה עם התגלות הדבר בפועל ממש באופן הנראה ונגלה לעיני בשר¹⁶, ולכן, לא מספיקה הנבונה שכל הגזירה לא היתה אלא על ארבעים שנה, אלא, צריכים להמתין עד שרואים בפועל ובגלוי שבטלה הגזירה, כולל — שאין מקום לומר שטעו בחשבון, מכיון שכבר נתמלאה הלבנה כו'.

ועד"ז בנוגע לביטול כללות ענין החורבן והגלות — שבדאי ובדאי לא מסתפקים בכך שיודעים שהכוונה דירידת הגלות היא לצורך עלי' גדולה ביותר, שכן, כוונה זו ישנה כבר ברגע הראשון של החורבן והגלות, ועד כדי כך, שתיכף ומיד ברגע שלאחרי החורבן, כשגעתה פרתו (של הערב) פעם שני', נולד מושיען של ישראל¹⁷ — אלא, צריכים גאולה אמיתית ושלמה בפועל ממש, באופן הנראה ונגלה לעיני בשר, שאז, תהי' גם השמחה בתכלית השלימות, "שמחת עולם על ראשם"¹⁸.

14) שלח יד. לד.
15) אף ש"ל (בפשוטו) שהי' מקום לחשש שמא גרם החטא וניתוסף פגעי' עת' יותר כו'.
16) בדוגמת הענין דמילוי הלבנה כפשוטו — שהחידוש דשלימות הלבנה בט"ו בחנוכה אינו אלא בנוגע לראיית הלבנה בעיני בשר.
17) ירושלמי ברכות פ"ב ה"ד. א"כ"ר פ"א, נא.
18) ישעי' לה, י"ד. נא, נא.

12) להעיר מחלוקי הדעות בנוגע לאופן ההנהגה ב"אר-צייט", ובכל אופן, כשחל ביום השבת, ש"אין עצב בה" (ירושלמי ברכות פ"ב סה"ו ועוד), הרי לכונ"ע ההנהגה היא בקו השמחה, כבכל שבת, ואדירבה — מצד ענין ה"אר-צייט" ניתוסף עוד יותר בענין השמחה.
13) שה"ש ג, יא.

בלתי מוגה

משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ג

ג

ג

ג. ולכן, כדי למהר ולזרו עוד יותר את קיום היעודים האמורים בפועל ובגלוי ממש — יש להוסיף ב"מעשינו ועבודתינו"¹⁹ בכל עניני תורה ומצוות.

ובפרטיות יותר — כמדובר בארוכה בהתוועדות דחמשה עשר באב אודות ההתעוררות להוסיף בלימוד התורה, "מכאן ואילך דמוסיף יוסיף"²⁰, "דמוסיף לילות על הימים לעסוק בתורה (יוסיף חיים על חייו)"²¹, וכן הוספה בענין הצדקה.

וכל זה מתוך אהבת ישראל ואחדות ישראל (כולל ובמיוחד להשפיע על הוולת להוסיף בלימוד התורה ובנתינת הצדקה) — אחדותם של כל ד' הסוגים דבנות ירושלים (כנסת ישראל) ש"יוצאות וחולות כו"³, כנ"ל בארוכה.

ונוסף לזה, שההתעסקות בכל הנ"ל צריכה להיות מתוך שמחה וטוב לבב, וכאמור, שמחה גלויה, שעי"ז פועלים את הפיכת ענין החורבן והגלות לשון ולשמחה ולמועדים טובים בפועל ובגלוי.

ד. ויש להוסיף, שענין הנ"ל (ההוספה בלימוד התורה, בנתינת הצדקה, ובאהבת ישראל ואחדות ישראל, ומתוך שמחה) מודגש גם מצד ענינו של עשרים באב:

עשרים באב הוא אחד מתשעה הזמנים שבהם התנדבו עצים למערכה — "זמן עצי הכהנים והעם תשעה... בעשרים בו (באב) בני פחת מואב בן יהודה"²², שבו ביום היו מנדכים עצים ללשכת העצים, והיו מקריכים קרבן העצים, ועד שיום זה הי' להם יו"ט²³.

והנה, בנדבת העצים בעשרים באב מודגש ביותר הענין דאהבת ישראל ואחדות ישראל — כי:

איתא בגמרא²⁴ ש"מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עצים למערכה לפי שאינן יבשין".

זמזה מוכן העילוי המיוחד דנדבת העצים בעשרים באב²⁴ — שאף שכבר אי אפשר לירות עצים נוספים, מ"מ, התנדבו עצים, ללשכה כדי שכל ישראל, אפילו ובעלי עבירה, ח"ו, יוכלו להקריב קרבנם ע"ג המזבח, ולא עוד, אלא, שעשו זאת מתוך שמחה, עד כדי כך, שקבעו יום זה ליו"ט — שבזה מודגשת גודל מעלתם באהבת ישראל.

(24) משא"כ בחמשה עשר באב עצמו — יש לומר, שבו ביום עדיין כרתו עצים ("שבאותו יום היו משלימין מצוה גדולה" — לשון הרשב"ם ב"ב קכא, ב). ואפילו אם נאמר שבו ביום לא היו כורתין עצים (ראה לקו"ש חכ"ד ע' 47 הערה 8) — יכלו לירות עצים בערב ט"ו באב, משא"כ בעשרים באב, שכבר עברו כמה ימים מאז שפסקו לירות עצים

(19) ראה תניא רפ"ד.
(20) תענית לא, א.
(21) פרש"י שם.
(22) שם כו, א — במשנה.
(23) שם יב, א ובפרש"י רמב"ם הל' כלי המקדש פ"ו ה"ט.

בלתי מוגה

לדעתו -

ג

הוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב

הוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב

הוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב
והוא יום טוב

ד משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז

ונוסף לזה, מודגש בזה גם ענין הצדקה — בפשטות — נתינת עצים לבעל הקרבן שאין לו עצים משלו, ובצדקה גופא — מכיון שנותן ללשכת העצים [ובפרט שנדבת העצים היא "אפילו לשכה מלאה עצים"²⁵, היינו, שיתכן שישתמשו בעצים אלו לאחר זמן ~~זמן~~], הרי זה כאופן ש"לא ידע למי נתן ולא ידע העני ממי לקח"²⁶, שלימות הצדקה.

ועוד ענין בזה:

בנוגע לנדבת העצים דבני פחת מואב בן יהודה כעשרים כאב — יש פלוגתא כגמרא²⁵: "תנא בני פחת מואב בן יהודה הן הן בני דוד בן יהודה, דברי ר' מאיר. ר' יוסי אומר הן הן בני יואב בן צרוי".

ונתבאר פה²⁷, שלא יתכן פלוגתא במציאות, ועכצ"ל שהיתה זו משפחה אחת שמוצאה מדוד ויואב, עי"ז שהתחתנו זה עם זה²⁸ [ובפרט שדוד ויואב היו קרובים, "כי צרוי" אם יואב אחות דוד היתה]²⁹, וידוע גודל הענין ד"הנושא בת אחותו"³⁰ וכיו"ב], והפלוגתא היא, מהי המעלה שגרמה להם לנדב עצים — להיותם "בני דוד" או להיותם "בני מואב".

וביאור הענין כעבודת האדם — ע"פ מארז"ל³¹ "אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה", היינו, שעיקר ענינו של דוד — לימוד התורה, ועיקר ענינו של יואב — מלחמה, היינו, בירור העולם, כללות העבודה דקיום המצוות, ובמיוחד מצות הצדקה, ה"שקולה כנגד כל המצוות"³², שבה מודגש ביותר בירור העולם³³.

ונמצא, שבנדבת העצים דבני פחת מואב בן יהודה, מבני דוד ומבני יואב, מודגשת כללות העבודה דלימוד התורה ונתינת הצדקה, ששניהם צריכים להיות אצל כאו"א מישראל, אלא, שישנם כאלו שעיקר עבודתם בלימוד התורה — ישכר, וישנם כאלו שעיקר עבודתם בענין הצדקה — זבולון³⁴.

ה. והנה, נוסף על הדגשת ההוראה הנ"ל (להוסיף בלימוד התורה, כנתינת הצדקה, ובאהבת ישראל ואחדות ישראל) מצד כללות הענין דעשרים כאב, ישנה הדגשה יתירה מצד הקביעות כיום השבת שבו לומדים פרק חמישי דאבות:

בפרק חמישי דאבות שלומדים בשבת זה ישנם ב' משניות משנה אחת בנוגע ללימוד התורה, ומשנה אחת בנוגע לנתינת הצדקה,

(25) תענית כח, א.
(26) רמב"ם הל' מתנותעניים פ"י ה"ח.
(27) לקו"ש ח"ד ע' 1104. ח"ט ע' 86 ואילך.
(28) וע"ד מארז"ל (סוטה מג, א) בענין ב' הפירושים שבכנות פוט"אל.
(29) פרשיי תענית שם.
(30) יבמות סב, טע"ב. רמב"ם הל' איסורי ביאה ספ"ב.
(31) סנהדרין מט, א.
(32) ב"ב ט, א. ירושלמי פאה פ"א ה"א.
(33) ראה תניא פל"ז (מח, ב).
(34) ראה אנה"ק ס"ה (קט, א).

ה משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז

אשר, ע"פ הביאור וההסבר במשניות אלו (כדלקמן). למדים הוראה נפלאה בנוגע להתעוררות אודות לימוד התורה ונתינת הצדקה לכאן-א מישראל,

כולל ובמיוחד — שאינו מסתפק בלימוד התורה ונתינת הצדקה שמקיים בעצמו, אלא פועל גם על הזולת, ככל הסכיבה כולה, ככל מקום שידו מגעת, שכולם יוסיפו בלימוד התורה ובנתינת הצדקה, כדלקמן.

ו. בפרק חמישי דאבות³⁵ — שנינו: "ארבע מדות בנותני צדקה. הרוצה שיתן ולא יתנו אחרים, עינו רעה בשל אחרים. יתנו אחרים והוא לא יתן, עינו רעה בשלו. יתן ויתנו אחרים, חסיד. לא יתן ולא יתנו אחרים, רשע".

ובמשנה שלאח³⁶: "ארבע מדות בהולכי בית המדרש. הולך ואינו עושה, שכר הליכה בידו. עושה ואינו הולך, שכר מעשה בידו. הולך ועושה חסיד. לא הולך ולא עושה, רשע".

וצריך להבין:

א) ב"נותני צדקה" ישנם, לכאורה, שלש מדות בלבד, שהרי, "לא יתן ולא יתנו אחרים" אינו בכלל "נותני צדקה", ואעפ"כ, אומר התנא "ארבע מדות בנותני צדקה", היינו, שגם "לא יתן ולא יתנו אחרים" הוא בכלל "נותני צדקה"?

ועד"ז בנוגע ל"הולכי בית המדרש" — ש"לא הולך ולא עושה" אינו בכלל "הולכי בית המדרש", ואעפ"כ, אומר התנא "ארבע מדות בהולכי בית המדרש", היינו, שגם "לא הולך ולא עושה" הוא בכלל "הולכי בית המדרש"?

בפי' הרע"ב איתא דקאי "בנתינת הצדקה, ולא בנותני צדקה ממש, דהא איכא בהו מי שאינו נותן, וכן בסמוך בהולכי בית המדרש, היינו בהליכת בית המדרש". אבל, פשטות לשון המשנה הוא — "בנותני צדקה", וכן "בהולכי בית המדרש" היינו, שמדובר אודות נותני צדקה והולכי בית המדרש ממש (לא רק) אודות נתינת הצדקה והליכה לבית המדרש.

וכמו כן הפירוש שנתבאר³⁷ ע"פ דיוק הלשון "ארבע מדות כו' הרוצה כו'", שהחילוק אינו אלא ב"מדות" וברצון, אבל במעשה בפועל כל א' מהם הוא בכלל "נותני צדקה" — אינו מחוור כל כך בפשטות לשון המשנה "לא יתן ולא יתנו אחרים", ועאכו"כ בנוגע ל"הולכי בית המדרש", "לא הולך ולא עושה", שלא נזכר "הרוצה".

ב) גם צריך להבין: ענינה של מסכת אבות היא — "מילי דחסידותא"³⁸.

אין זה אלא
המשנה
השנייה
בפרק
ה' דאבות
היא
המשנה
השנייה
בפרק
ה' דאבות
היא
המשנה
השנייה
בפרק
ה' דאבות
היא

אין זה אלא
המשנה
השנייה
בפרק
ה' דאבות
היא
המשנה
השנייה
בפרק
ה' דאבות
היא

(35) משנה יג. ביאורים למקראי אבות ע' 173.
(36) משנה יד. ראה ב"ק ל' א.
(37) ראה ב"ק ל' א.
(38) מילי דחסידותא

משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז

ו

מדת חסידות, לפני משורת הדין, ולכאורה, מהי השייכות דמשניות אלו, "ארבע מדות בנותני צדקה כו", "ארבע מדות בהולכי בית המדרש כו", "למילי דחסידותא", הרי החיוב דנתינת הצדקה והליכה לבית המדרש הוא מעיקר הדין, ולא מצד מדת חסידות?!

ז. ויש לומר הביאור בזה:

ב"ארבע מדות" שנימנו במשנה — הכוללים את כל האופנים האפשריים — נכללים כל בני³⁹.

והחידוש במשנה — שכולם בכלל "נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש", כלומר, אפילו מי שנמצא כמעמד ומצב שבפועל ממש "לא יתן ולא יתנו אחרים" (בנוגע לצדקה), "לא הולך ולא עושה" (בנוגע ללימוד התורה) — הרי, מכיון שגם) הוא מישראל, נכלל אף הוא ב"נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש", שכן, רצונו האמיתי (והפנימי) הוא "להיות מישראל... לעשות כל המצוות כו"⁴⁰, אפילו אם בחיצוניות ובגלוי נמצא עדיין כמעמד ומצב ש"לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה".

ולכן, גם בהיותו כמעמד ומצב ש"לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה" — אין לו ליפול ברוחו ולהתייחס, ח"ו, כידעו שמצד רצונו האמיתי (והפנימי) הוא בכלל "נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש".

אלא, שבודאי אינו יכול להשאר כמעמד ומצב ד"לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה", ח"ו, שכן, כוונת המשנה באמירה שגם הוא בכלל "נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש" היא — כדי שיפעל על עצמו שהרצון האמיתי והפנימי יבוא לידי גילוי בפועל ממש, שיהי מ"נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש" בפועל ממש.

ולא עוד, אלא, שמכיון שכל ד' הסוגים, "ארבע מדות", הם בענין אחד, מובן, שיש להם ערך ושייכות זה לזה — שגם מי שנמצא לעתידתה כדרגא הכי תחתונה, "לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה", הרי, בכחו וביכולתו (ובמילא, מוטל עליו החיוב) לבוא לתכלית השלימות ד"ארבע מדות" אלו — "יתן ויתנו אחרים, חסיד", "הולך ועושה, חסיד".

ח. והוראה נוספת — לסוג הכי נעלה, "יתן ויתנו אחרים, חסיד", "הולך ועושה, חסיד" — שיהיה זה המצב שבו כלל האופנים האפשריים — כלל האופנים האפשריים — נכללים כל בני³⁹.

גם לאחרי שהגיע לדרגא נעלית בלימוד התורה ונתינת הצדקה — הרי,

39 אותיות שם הוי' ד"חלק הוי' עמו" (לענין זה ראו גם רמב"ם הל' גירושין ספ"ב הל' ט"ז)

40 ר"ל ש"ארבע מדות" הם כנגד ארבע הסוגים ד"בנות ירושלים" (כנ"ל ס"ג), כנגד ד' הדרגות.

ל'ו'ן

בלתי מוגה

צדקה ולימוד תורה הם שני דברים שיש להם ערך ושייכות זה לזה. כל מי שרוצה להיות חסיד, חייב לעשות את שניהם. המשנה מדברת על ארבע מדות, אבל היא לא מדברת על ארבע מדות שונות, אלא על ארבע מדות שיש להם ערך ושייכות זה לזה. כל מי שרוצה להיות חסיד, חייב לעשות את שניהם.

ל'ו'ן
צדקה ולימוד תורה הם שני דברים שיש להם ערך ושייכות זה לזה. כל מי שרוצה להיות חסיד, חייב לעשות את שניהם.

משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז

ז

מצד ההנהגה דמדוח חסידות, "מילי דחסידותא", אין לו להסתפק במעמד ומצב זה, אלא, עליו להוסיף ולהתעלות עוד יותר ("מעלין בקודש"⁴¹) בלימוד התורה ונתינת הצדקה, ובלשון האמור — "דמוסיף יוסיף", "יוסיף חיים על חייו"⁴², שהרי התומצ"ה הם "חיינו ואורך ימינו".

ולא עוד, אלא, שכוללים אותו עם שאר הדרגות כ"נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש", "ארבע מדות" — להגיש, שהצורך וההכרח להוסיף ולהתעלות כו' הוא בכל ה"ארבע מדות" בשוה, כלומר, כשם שמי שנמצא במדה התחתונה, "לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה", פשיטא שאסור לו להשאר במעמד ומצב זה, ומוכרח להתעלות למדה נעלית יותר, כמו כן מי שנמצא במדה העליונה, "יתן ויתנו אחרים, חסיד", "הולך ועושה, חסיד", אסור גם לו להשאר על עמדו, אלא מוכרח להוסיף ולהעלות בקודש, ואם אינו מוסיף ומעלה בקודש, ח"ו, הרי חומר הדבר — לפי ערך מעמדו ומצבו⁴³ — הוא בדוגמת החומר של מי שנשאר במדה התחתונה, "לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה"!

ויש לומר, שכענין זה מודגשים שני הקצוות — "מילי דחסידותא" מחד גיסא, ושלילת הענין ד"מילי דנוזיקין"³⁸ לאידך גיסא — שאם אינו מתנהג ע"פ ההוראה ד"מילי דחסידותא" (ובנדו"ד, שגם לאחרי שהגיע למדה העליונה, צריך להוסיף עוד יותר בתורה וצדקה), עלול ליפול ממדרגתו³⁹ ח"ו, ע"ד וברוגמת מצבו של זה ש"לא יתן ולא יתנו אחרים", "לא הולך ולא עושה", מצד הענין ד"ארבעה אבות נוזיקין"⁴⁴.

ט. ונמצא, שבמשניות הנ"ל שלומדים בשבת זה — מודגשת ההוראה ע"ד ההוספה בלימוד התורה ונתינת הצדקה באופן השייך לכאורה מ"ישראל כאמור, ש"ארבע מדות" אלו כוללים את כל האופנים האפשריים שבישראל, שכל אחד ואחת מהם יכול וצריך להוסיף בתורה וצדקה, עד לדרגת העליונה ד"חסיד", ובוזה גופא — באופן דמעלין בקודש.

והוראה נוספת — בנוגע לאופן הפעולה על הזולת, לפעול עליו שיהי' מ"נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש" בפועל ממש, עד לדרגת הכי עליונה. ובהקדמה:

הוסיף

הוא, כל זמן שהכהנים היו כשרים וצדיקים שהאריכו ימים כו' (תורת לוי' ע' רפח).
(43) ע"ד מארז"ל (כתובות סו, סע"ב ואילך) בנוגע לנקדימון בן גוריון שאף שנתן צדקה בריבוי מ"מ, מכיון ש"כדבעי לי' למיעבד לא עבד", לכן נענש כו'. וראו גם...
(44) ב"ק בתחלתה.

(41) ברכות כח, א. וש"נ.
(42) להעיר מהשייכות דאריכות ימים ("יוסיף חיים על חייו") לנדרת העצים ללשכת העצים בחמשה עשר באב ועשרים באב — ע"פ מ"ש אאמרו" (בעל ההילולא דעשרים באב) ש"עץ מורה על אריכות ימים כמ"ש בישעיה ס"ה כימי העץ ימי עמי... זהו שלשכת כה"ג נקראת לשכת העץ.

בלתי מוגה
הוסיף
הוסיף
הוסיף

ח שיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז ח

כשצריך לצאת לפעול על הזולת מצד הציוני "ואהבת לרעך כמוך"⁴⁵,
 "כלל גדול בתורה"⁴⁶ — יכול להתעורר אצלו קושי: כיצד יגש לפלוני שאינו
 מכירו ומעולם לא ראהו?⁴⁷ עד כדי כך, שלפעמים צריך לשאול אותו אם הוא
 מישראל... — ולפתע יתחיל לדבר עמו אודות נתינת הצדקה והליכה לבית
 המדרש, היפך חוקי הנימוס ודרך-ארץ שע"פ מנהג העולם!?
 ובכך, וכמשנה הנ"ל יש הוראת-דרך כיצד לגשת ליהודי ולהכנס עמו
 בדברים באופן המתאים גם מצד חוקי הנימוס כו':

לכל לראש יש להקדים ולומר לו: מכיון שאתה מישראל, הנך בכלל
 "נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש", שכן, מפורש במשנה⁴⁸ שכל חילוקי
 הדרגות האפשריים הם בכלל "נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש",
 ובמילא, מוכרחני לקיים את ה"שליחות" ד"דבר משנה" — לומר לך,
 שכל א' מ"ארבע מדות" ד"נותני צדקה" ו"הולכי בית המדרש" צריך להתעלות
 לדרגא נעלית יותר, כאמור, הן מי ששייך למדה התחתונה, "לא יתן ולא יתנו
 אחרים", "לא הולך ולא עושה", והן מי ששייך למדה העליונה, "יתן ויתנו
 אחרים, חסיד", "הולך ועושה, חסיד".

ומזה מובן גם שהפני' לזולת והדיבור עמו ע"ד הוספה בלימוד התורה
 ונתינת הצדקה אין בה משום פגיעה בלכבודו, שחושדים בו שנמצא כמעמד
 ומצב בלתי-רצוי כו' — שכן, שליחות זו היא גם למי ש"בחזקת כשרות", עד
 לדרגא ד"חסיד", שגם הוא צריך להוסיף ולהעלות בקודש, כנ"ל.

י. והמעשה הוא העיקר⁴⁹:

יש לעורר ולפרסם בכל מקום ומקום (החל מהפירסום האפשרי ביום
 השבת עצמו, והעיקר — באופן הפירסום האפשרי לאחרי השבת) אודות
 ההוראה כ"דבר משנה" שלומדים בפרקי אבות דשבת זה — "ארבע מדות
 בנותני צדקה כו'", "ארבע מדות בהולכי בית המדרש כו'" — שכל אחד ואחת
 מישראל, אנשיים נשים וטף, צריך להוסיף בתורה ובצדקה (הכוללת גם קיום כל
 המצוות), וכמו כן לפעול גם על הזולת, מצד אהבת ישראל ואחדות ישראל
 ויה"ר שעצם קבלת החלטות טובות בכל האמור תפעל לכפר את השכר⁵⁰
 — "שיבנה בית המקדש במהרה בימינו (ע"י ש) ותן חלקנו בתורתך"⁵¹.

האם זהו
 המצב
 הרי"ה
 ח"ו

האם זהו
 המצב
 הרי"ה
 ח"ו

האם זהו
 המצב
 הרי"ה
 ח"ו

45 קדושים ט, יח.
 46 תרי"ב ופרשי" ע"פ.
 47 ראה "היום יום" ג' אד"א. ט"ו כסלו. לקו"ש
 חכ"א ע' 51. וש"נ.
 48 העיר מהתוקף המיוחד ד"דבר משנה" —
 49 אבות פ"א מי"ז.
 50 ראה תענית ח, ב. שו"ע או"ח סו"ס תקעא.
 51 אבות פ"ה מ"ב (פרק דשבת זה).

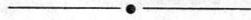
האם זהו המצב הרי"ה ח"ו

בלתי מוגה

ט משיחות ש"פ עקב, כ"ף מנחם-אב ה'תשמ"ז

בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.
ובפרט כאשר ההחלטה בזה היא מתוך שמחה וטוב לבב, שמחה גלויה,
החודרת בכל מציאותו, עד לריקוד ברגלים – שע"ז ממהרים ומזרזים את
הריקוד לקבלת פני משיח צדקנו, שאנן יקיים היעוד¹⁸ "שמחת עולם על
ראשם".

יציא

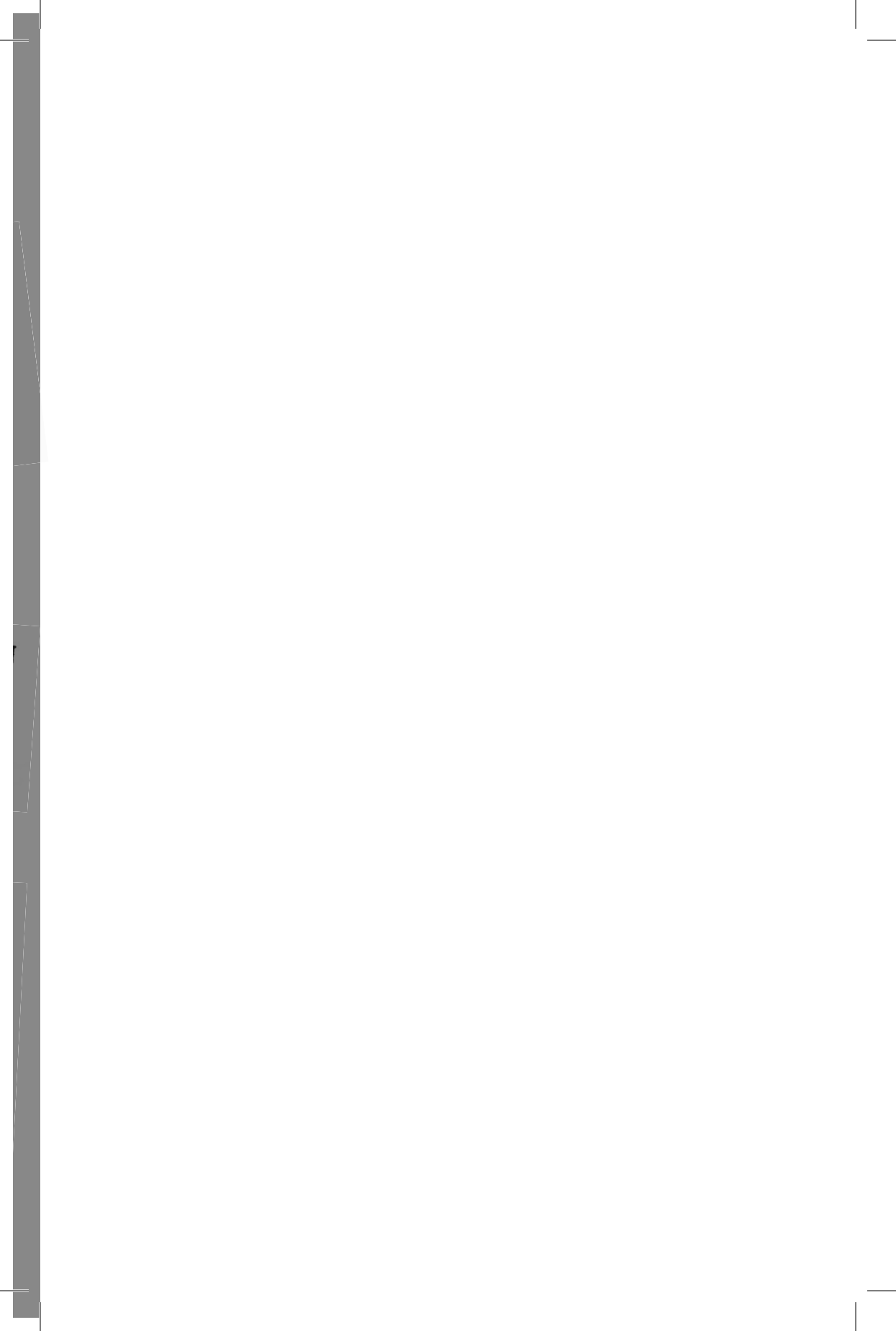

18

פ. קצות
ב. כניס
ג. צוק
ד. צה
ה. ארץ
ו. ארץ
ז. ארץ
ח. ארץ
ט. ארץ
י. ארץ
יא. ארץ
יב. ארץ
יג. ארץ
יד. ארץ
טו. ארץ
טז. ארץ
יז. ארץ
יח. ארץ
יט. ארץ
כ. ארץ
כא. ארץ
כב. ארץ
כג. ארץ
כד. ארץ
כה. ארץ
כו. ארץ
כז. ארץ
כח. ארץ
כט. ארץ
ל. ארץ
לא. ארץ
לב. ארץ
לג. ארץ
לד. ארץ
לה. ארץ
לו. ארץ
לז. ארץ
לח. ארץ
לט. ארץ
לך. ארץ
לם. ארץ
לנ. ארץ
לס. ארץ
לת. ארץ
לז. ארץ
לח. ארץ
לט. ארץ
לך. ארץ
לם. ארץ
לנ. ארץ
לס. ארץ
לת. ארץ

בלתי מוגה

בית ורה-אנה ע"י יהוד פרוטסט ארענו וצדק ארענו
אוח (והגמול)

מנחם מענדל שניאורסאהו
ליובאוויטש

770 איסטערן פארקוויי
ברוקלין, נ. י.

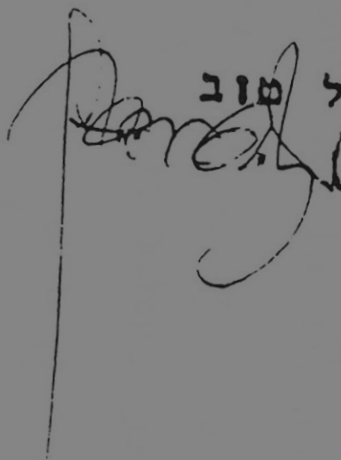
RABBI MENACHEM M. SCHNEERSON
Lubavitch
770 Eastern Parkway
Brooklyn 13, N. Y.

HYacinth 3-9250

אגרות קודש

מכ"ק אדמו"ר נשיא דורנו
לסב החתן,
הגה"ח הרב
אברהם מיכאל ש"י הלפרין

בברכת מזל טוב
מזל טוב

ב"ה, ח' אייר תשט"ז
ברוקלין

הו"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

לפלא שזה זמן רב אין ממנו כל ידיעות. ובטח זהו סימן שענינים בסדר, וממשיך בתמו"צ בכלל, ובהשפעה על הזולת בזה ביחוד, ומובן שהפצת המעינות עד שיגיעו גם חוצה מעיקרי הפעולות בזה. ובטח פועל גם במסגרת צעירי אגו"ח.

בטח יודיע בשו"ט אודות . . ולפלא קצת מש"כ - כי . . המציאו בזה כמה תרופות חדשות ואופני טפול העוזרים ומועילים. וכפי הנשמע נמצאים באה"ק ת"ו רופאים מומחים במקצוע זה, וידועה הוראת רו"ל התורה נתנה רשות לרופא לרפאות.

בברכה לבשו"ט בכל האמור לעיל

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, ט' תמוז תשט"ז
ברוקלין

הו"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

לאחרי שתיקתו הכי ארוכה נתקבל מכתבו מב' תמוז בו כותב אודות השינויים שבענינים בזמן האחרון ואשר הצליח לחדש לימוד ספר תניא קדישא במקום פלוני, ויה"ר שהצלחה זו תעורר אצלו חשק ומרץ הדרוש מתאים לדרישת והכרח השעה - להשתדלות בהפצת המעינות חוצה ככל האפשרי, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

במ"ש אודות הצעת הרב ברוק שליט"א, צריך הי' להוודע הפרטים על אתר, ומה טוב גם לנסות את כחו עם כתת תלמידים הנמצאים שם או עכ"פ מעין זה - ולאחר זה יוכלו להחליט בהנוגע לפועל. כוונתי שני הצדדים. ובכל אופן יה"ר שינצל מרצו ויכולתו בכרם חב"ד ובהצלחה.

לפלא שאינו כותב ע"ד פעולות צעירי אגו"ח ופעולות אנ"ש בכלל - בימי הסגולה שעברו וההכנה לימי הגאולה י"ב וי"ג תמוז הבע"ל.

בברכה

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, י"ד סיון תשי"ז

ברוקלין

האברך אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מעשירי בסיון, בו כותב בהענין ששאל הרה"ח הר"מ שי' וובר.

הנה יושיב שלשה אנשים מידידיו, ויציע לפניהם כל הפרטים, ויה"ר מהשי"ת שייעצוהו כטוב לפניו בטוב האמיתי בטוב הנראה והנגלה.

בברכה

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, ט"ז כסלו תשי"ח

ברוקלין

האברך אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך, נתקבל מכתבו מיום הבהיר יו"ד כסלו, עם הפ"ש שיקרא בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

ולפלא שאינו כותב דבר אודות פעולותיו בקדש במשך הזמן מעת מכתבו האחרון, אף שרצוני לקוות שאין זה אלא חסרון בכתיבה, אבל לא ח"ו בחסרון בפעולה, ואם יש חסרון גם בפעולה, מובן שהתשובה צ"ל כמו כללות ענין התשובה - ע"פ המבואר באגרת התשובה לרבנו הזמן סוף פרק ט': הי' רגיל לקרות דף אחד וכו' ז.א. להכפיל פעולותיו בערך מה שהי' צריך להיות ע"ד הרגיל, ואין לך דבר העומד בפני הרצון.

בברכה לבשו"ט

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, ט' ניסן תשי"ח

ברוקלין

האברך אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מד' ניסן, בו כותב ר"פ בקיצור נמרץ ביותר מעניינים הכללים והפרטים.

ובעת רצון יזכירוהו על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע מתאים לתוכן כתבו, ובודאי השתתף בפעולות פורים, אף שאינו מזכיר עד"ז, וישתתף בפעולות חדש ניסן ובממדים יותר גדולים, שהרי נצטוונו מעלין בקדש, ובפרט בחדש ניסן שהוא חדש כללי ור"ה לרגלים, וכל החדש, וכלשון חז"ל, הוא חדש של גאולה.

ויהי רצון שיבשר טוב בכל האמור.

בברכה לחג הפסח כשר ושמח

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, ה' שבט תשי"ט

ברוקלין

האברך אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

לאחרי הפסק הכי ארוך נתקבל מכתבו מכ"ז טבת, בו כותב ראשי פרקים מהשתתפותו ופעולותיו בהפצת היהדות וכו', ומסיים בהשאלה בהנוגע לתלמידים שאפשר להעבירם לאחת הישיבות וכו', ויש טעמים לחיוב ולשלילה.

כיון שבכל אחד ואחד מתלמידים אלו יש לדון בפני עצמו, שהרי תלוי בפרטים ופרטי פרטים, יתייעץ בזה עם אנ"ש הנמצאים על אתר ויודעים המצב והפרטים, וכבר נאמר ותשועה ברוב יועץ.

במ"ש אודות עבודתו הוא בשיבת אח"ת דראשון לציון - יחליט בזה מתאים להתוצאות במשך הזמן שעבד שם. וכיון שאדם קרוב לעצמו, לכן כדאי שבהנוגע להחלטה סופית, יסמוך על אנ"ש שיפרט לפנייהם המצב ככל הדרוש.

מובן וגם פשוט, שכל הנ"ל בא אחרי לימודו הוא בתורה הנגלית והחסידות בהתמדה וקיום המצות בהידור.

בברכה לבשו"ט בכל האמור

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

א. קווינט, מזכיר

ב"ה, ח' כסלו תשכ"ג
ברוקלין

הו"ח אי"א נו"נ כו'
מו"ה אברהם מיכאל שי'

שלום וברכה!

במענה למכתבו מב' כסלו, בו כותב אודות הצעת משרת רבנות וכו', ומתכוון לזה ע"י לימוד הלכות הצריכות להנ"ל וכו'.

ובטח לכשיבוא הזמן - המלמד אותו להועיל בהאמור, יסמיכו וישים ידו עליו להורות וכו'.

ומהנכון שיקבל ההצעה האמורה. ומובן שהשתדלות לזה - אפשר גם מקודם להסמיכה.

לפלא שאינו מזכיר מפעולותיו בחדש תשרי העבר, המשובע בכל וחדש כלליו לכל השנה.

בברכה לבשו"ט בכל האמור
בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א
ש. מ. סימפסון, מזכיר

◆ ◆ ◆

ב"ה, ימי הגאולה י"ב-י"ג תמוז, ה'תשכ"ג
- שנת קן להסתלקות רבנו הזקן -
ברוקלין, נ.י.

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מיום ח' תמוז.

ומענייני ימים אלה: קדמה לגאולה זו, תפלת ובקשת בעל הגאולה, הוא כ"ק מו"ח אדמו"ר נשיא ישראל: יהי ה' אלקינו עמנו כאשר הי' עם אבותינו אל יעזבנו ואל יטשנו - וכפי שפירשה וביארה - ל' תפלה ובקשה, ותוכנה.

ותפלה עושה - וכפי' השני בכתוב (שאמרו אז כ"ק מו"ח אדמו"ר) ל' הבטחה, אשר ראו כל עמי הארץ כי נתקיים בו "הוי' לי בעוזרי גוי" וגמלו כל טוב.

ובכל שנה ושנה בתקופת ימים אלה - עת רצון היא לכאו"א והתעוררות להחלטות טובות ללכת בדרכי אבות בעלי מסירת נפש על התומ"צ, ובפרט העניינים עליהם

מסר נפשו בעל הגאולה, ועי"ז ה' אלקיו עמו ואין און ועמל, כ"א ילך מחיל אל חיל; ועדי היכן - עד יראה אל אלקים בציון, בגאולה הכללית האמתית והשלימה.

בברכת הצלחה בעבוה"ק שכותבן ולביסוסן מתוך הרחבה

מ. שניאורסאהן

ז"ע נתקבל מכתבו מא' מטו"מ. ופשוט שימשיך במשרתו בקודש בעתלית (עד שיבסס עניני' ויקבל לאח"ז משרת רבנות בעלת אחריות וטובה יותר ממנה גם בשאר פרטים).

הפ"נ שבמכתבו יקראו בעת רצון על הציון הק' של כ"ק מו"ח אדמו"ר צוקללה"ה נבג"מ זי"ע.

קדמה לגאולה: ראה בפרטיות בקונטרס יב-יג תמוז תרצ"א (ס' הקונטרסים קעה ואילך). תפלת ובקשת: ראה הוספות לתו"א סד"ה ואני נתתי. ותפלה עושה: ראה ויק"ר פ"י, ה. הוי' לי.. וגמל כו': ראה ד"ה הוי' לי וד"ה הגומל - בקונטרס הנ"ל. ה' אלקיו.. און ועמל: ראה לקו"ת בפרשתנו ד"ה לא הביט וביאורו. ילך מחיל: ברכות בסופה: היוצא כו'. אבל אדה"ז בשו"ע שלו (או"ח ר"ס קנה) הביא לפס"ד הגירסא: כל היוצא כו'. ועדי היכן: מדרש תהלים מזמור פד.

יומן תשכ"ה

יומן שכתב אבי הכלה
הרה"ח הרב
מני מנחם מענדל שי"
וולף
בעת שהותו
בחצרות קדשנו
בשנת תשכ"ה

יום שישי, י"ג אלול תשכ"ד

זו הייתה הנסיעה הראשונה שלי לרבי.

חודשים רבים, למעשה כל הקיץ, הכינונו עצמנו לנסיעה. קבוצת בחורים התארגנו, ביניהם ישראל ליפסקר, משה לויטין, ישעיהו הרצל מ"תורת-אמת", נתן אשכנזי, צבי ויגלר, חיים יהודה רבינוביץ, יוסף אייזנבך ועוד תמימים. דאגנו להתוועד מידי כמה שבתות עם זקני כפר חב"ד כר' רפאל כהן, ר' זושא דבורץ ועוד. חלק מהתמימים היו נוסעים לשמוע חסידות בתל-אביב אצל ר' משה גורארי ושיעורי תניא אצל הרב יודאסין שאומר שיעורים בבית הכנסת ברחוב יבנה בתל-אביב.

כל זה לא היה לרוחו של המשפיע ר' שלמה חיים שנודע לו על זה ונזף וסנט בנו מדי פעם על כך בהתוועדויות הידועות שלו. כשלעצמו לא עודד כ"כ ר' שלמה חיים את נסיעתנו, כך שההתארגנות שלנו לנסיעה הייתה פרטיזנית מעט. חשנו שאין לנו גיבוי מהנהלה, והחלטנו - יוצאים לדרך.

הנהלת הישיבה הערימה קשיים על נסיעתנו, ואבי שי', בל נשכח, היה המנהל והוא לא נמנה על אלו שאמרו "בני הוא 'מיוחס', יוצא מן הכלל"... בכל זאת, משאת-הנפש לנסוע ל"בית חיינו" עמדה במרכז והקשיים נדחקו לצדדים.

זכורני כי בלילה שלפני הנסיעה שהה בביתנו החסיד הרב ברוך שיפרין, שנמנה על חסידי חב"ד והיה שו"ב בפריז (הוא היה מידידי הישיבה) והוא עודדני לא לוותר ולנסוע.

יתכן שגם עובדת שהותי הממושכת במחיצתו של סבי החסיד הרב אברהם פאריז (שמאז עברה הישיבה לכפר-חב"ד ב"ג כסלו תשכ"ג הייתי בא לעזרתו בספרייה של קה"ת) עשתה את שלה. הוא היה מטיף לי הרבה על ההתקשרות לרבי ומפיו נטפו "אמרי שפר" בנושא זה.

הסבא עצמו נסע אף הוא עמנו באותה טיסת 'אל-על'. היום כבר מותר לגלות (ולמי שזוכר את התקופה הדבר לא היה בגדר "סוד" גם אז) כי פשוט לא היה לו כסף לנסוע. וכיצד נסע בכל זאת? ייבדל לחיים טובים וארוכים הרב זלמן גוראריה שלח לו מארצות הברית כסף לנסוע. ואכן מה רבה הייתה ההתרגשות כשנפגשו ב-"770" ונפלו איש על צווארי רעהו.

לפנות בוקר ביום שישי ערב שבת קודש פרשת כי תצא נחת המטוס בנמל התעופה על שם קנדי. אחרי נסיעה ארוכה עם חניה בהולנד זוכים ל"קבלת פנים חב"דית" באדמת ארצות הברית. שמואל בוטמן ושמואל הבר באו לפגוש אותנו עם עוד בחורים שאינני מכיר.

הבאתי עמי שי לארה"ב. ארגזו ובו סידורי כיס חדשים שנדפסו על ידי קה"ת לראשונה בארצנו הקדושה. חלק ניכר מהם היה מיועד לרבי, וב"יחידות" של אותו חודש חילק הרבי לכמה וכמה סידורים אלו.

מקבלי פני הביאוני לראשונה ל"770". במקום בו נמצאים בדרך כלל היהודים שנכללים בגדר "משכימי קום" לעבודה, החסידים הרב ישראל שמעון קלמנסון (מי שזכה אחר כך לכינוי "השוחט של הרבי"), הרב זלמן בוטמן, הרב געציל רובאשקין, ר' הענדל ליברמן, ר' שמואל דער שניידער ועוד. התרגשות רבה אוזחזתי כשאני חש שאני אכן נמצא ב-770 משאת נפשנו.

- במידה מסוימת אני נזכר בתיאור של הרבי ריי"צ ב"ליקוטי דיבורים" על אוירת חודש אלול בליובאוויטש -

ביקור קצר בבית-חיינו על חדריו ומבואיו, אח"כ חברי הת' שמואל הבר לקחני ל"פנימייה" של הישיבה. שם, בבניין הישיבה ברחוב טרוי שוכנים הבחורים אברהם (בומי) פרידלאנד, שלום בער ליפסקר, אברהם לוי, שלמה גלעדי, אברהם שער, אלימלך צוויבל, אחי נתן וולף, הירשל שיפרין וישראל לאבאקאוסקי. המקום לא הכי מסודר ונקי וכנראה מקיימים כאן כפשוטו את אמרת חכמינו "ועל הארץ תישן". הנחנו את החבילות שלנו וסידרנו מקום למנוחה.

משם הלכתי למשרד הישיבה - חדרון קטן ב-770 - והכוונה לקיטון הקטן של הרב דוד רסקין. הוא אישר את שהותנו.

ב"מזכירות" פוגשים באברך צעיר וחביב, הרב בנימין קליין. בתקופה הקצרה מאז החל לעבוד כאן הוא מתחבב במהירות על האורחים שבאו. מגלה התעניינות בכולם ורוצה לדעת מה קורה בחב"ד באה"ק, מי וכמה הגיעו לחגים, מה המצב הכלכלי של הישיבה, מה המצב החברתי בכפר חב"ד ועוד.

מעניין, כל המשרדים ב-770 הם קיטונות קטנים ואין כאן שום משרד מרווח כדבעי. ובכל זאת, מכאן אורה יוצאת לכל העולם כולו. כאן הוא מקור חיים המזרימים חיוניות ויראת שמים טהורה. ומעין מה שאמרו חז"ל "מעולם לא אמר אדם צר לי המקום שאלין בירושלים" - שלימות היראה - שכאן הוא בסיסה המרכזי.

לאחר התפילה ביקרתי את משפ' ר' שמעון גולדמן, שם מקום אכסנייתו של סבי ר' אברהם פאריז. ביקור של מחווה והוקרה, וזה שנים רבות שמשפחתם זכתה לארח את סבי וכן את כל משפחתנו בשהותם בבית-חיינו כל מה שראיתי עד עתה לא נחשב כלל, כמובן, כלפי העיקר והנקודה... הרגעים שלהם חיכינו כל-כך והנה הם הגיעו.

מוצאי שבת קודש פרשת כי תצא תשכ"ד

בערב שבת קודש בשעה 7.20 לפני תפילת מנחה, הגיע הרבי מביתו. פתח בעצמו את דלת "גן עדן התחתון" והביט לאחוריו. זו הפעם הראשונה בחיי שזכיתי לראות את הרבי. "ברוך שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

כעבור דקות ספורות נכנס ל"זאל" הקטן לתפילת מנחה. ליד שולחנו החלו לומר "אשרי" ונעמדו לתפילת שמונה עשרה. הרבי נעמד זקוף תמיד באמירת "אמן יהא שמיה רבא", ואם הוא כפוף - זקוף את עצמו ישר. בעת אמירת "אשרי" עמד ליד הסטענדער. הניח יד שמאל על יד ימין ונעמד שמונה עשרה. ההשתחויות קצרות מאוד, עומד זקוף בבחינת "ניצב מלך", ידיו הק' על הסטענדער. לפעמים מתנוועע תנועה קלה.

בעת אמירת הקדושה לא ראיתי שהרבי יתרומם באמירת "ברוך.. ממקומו" ו"ימלוך.. הללויה". באמירת "מודים" נשאר מכופף עד "א-ל הודאות". כאשר אחד האבלים - ל"ע - אמר משניות, הביט הרבי על הקהל וסוקר אותם במבטו החודר ובגמר התפילה שב לחדרו.

כשהרבי נכנס לתפילת ליל שבת קודש הושלך הס, בצעדים מהירים עשה הרבי את דרכו, ניגש לארון הקודש, נגע קלות בפרוכת וניגש למקומו. על פני קדשו נסוכה הייתה רצינות.

באמירת "בואי לשלום" הסתובב הרבי משמאל לימין, התכופף רק פעמיים ל"בואי כלה". נשאר עומד עד אחרי "ברכו".

מי שרוצה לראות "קבלת עול מלכות שמים" בנוסח פנימי ואמיתי ללא גינונים חיצוניים שהרי "חב"ד מאנט פנימיות" [=חב"ד תובעת פנימיות], צריך להביט על הרבי כיצד אומר הוא "שמע ישראל"...

באמירת "שמע ישראל" מפנה פניו לד' רוחות, מאוד בנחת. כמעט ללא שום תנועה. מניח שני אצבעותיו הק' על העיניים ואומר מילה במילה.

התפילה בדרך כלל די מהר. כאשר אומר "עושה שלום" - בסיום תפילת שמונה עשרה - ההשתחוואות הם: "עושה" - לשמאל, "שלום" - לימין,

"במרומיו" - אמצע. לרוב, אחרי סיום "עושה שלום" נשאר לעמוד עוד משך זמן וממלמל בפיו הק'.

בסיום תפילת ערבית התפנה שביל בין הקהל, הרבי עבר, הפנה פניו לקהל המתפללים באומרו "גוט שבת" [=שבת שלום]. לגיסו חדב"נ הרש"ג אומר "גוט שבת" בהדגשה מיוחדת.

הקהל מתפזר לביתו. התמימים צועדים למטבח הישיבה מהלך כמה רחובות. הרבי הלך לביתו כאשר שנים מתלמידי התמימים מלווים מאחור.

למחרת הרבי נכנס לתפילת שחרית בשעה 10:00 בדיוק עם סידור תורה-אור, תניא וחומש תורה-תמימה. כמו בערבית - וכך נוהג בכל פעם - נגע בפרוכת לפני שניגש למקומו.

שמעתי מכמה וכמה 'מבינים' שלא תמיד ידוע אם הרבי מתפלל עם הקהל עם אלו. פעמים הוא בבחינת "כסבורין שהוא מתפלל" ובאמת כבר התפלל קודם או להפך מתפלל אחר-כך בחדרו.

הפעם, כאשר הקהל אחזו ב"ברוך שאמר", אחז הרבי בספר התניא ועיין בו. כמדומני שרק כשהגיע הקהל ל"ברכו" הניח את ספר התניא, אחז בב' הציציות ואמר "ברוך שאמר", התפלל במהירות וכשהגיעו ל"קריאת-שמע" אחז עם הציבור. הביט עוד הפעם זמן קצר בספר התניא ואחר כך היה נראה שעומד "שמונה עשרה".

ב"חזרת הש"ץ": באמירת קדושה הבחנתי שכ"ק אדמו"ר כן מתרומם ב"ברוך.. ממקומו" ו"ימלוך.. הללויה". (כך חזר הדבר ונשנה גם במנחת שבת). בעת ברכת כוהנים מפנה פניו לעבר שליח ציבור (בחול"ל אין הכוהנים נושאים כפיהם כי אם בשלושת הרגלים ובימים נוראים).

לפתיחת הארון לפני קריאת התורה מחכים למבט מהרבי, עד שהוא מביט על הפותח - חדב"נ הרש"ג. הרבי מביט על ספר התורה עד אשר הוא מונח על במת הקריאה.

הקריאה ע"י הבעל קורא ר' מרדכי שוסטרמן שקורא בנעימה והטעמה מיוחדת.

בעת קריאת התורה עומד, מביט כל הזמן בחומש (עם "תורה תמימה"). כאשר העולים לתורה מברכים "ברכו" וכן כשמברכים "הגומל" נזקף מלא קומתו.

כדאי לציין שבמת הקריאה נמוכה מאוד.

לקראת מפטיר מתחילה צפיפות ע"י בימת הקריאה לשמוע את ההפטרה מהרבי. למפטיר נקרא הרבי "יעמוד אדוננו מורנו ורבנו בהר"ר לוי יצחק". כשמגיע לבמה פניו רציניות מאוד. מגביה את הספר-תורה בעת הברכה בשקט אך בצורה ברורה כך שכולם יכולים לשמוע. כל מילה מרגלית.

בהגבהת הספר-תורה הסתובב המגביה בצורה כזו שהרבי יוכל לראות. ברכות המפטיר מילה במילה, הטעמים די כמקובל אם כי בצורה מקורית. המאזין להפטרה חש כי אין זו קריאת שיחזור נבואה שנאמרה פעם כי אם שהנה הנבואה נשמעת עתה מפי הנביא. הרציניות האיומה נסוכה על פני קדשו. בגמר ההפטרה והברכות יורד מהבמה ושב למקומו לתפילת מוסף.

כשמחזירים את ספר-התורה לארון מביט על ספר התורה עד סגירת ארון-הקודש וסידור הפרוכת.

בחזרת הש"ץ של מוסף כשאמרו "כתר" הניף הרבי את ידו הק' על הסטענדער וזה היווה סימן לשיר "הוא אלוקינו". כך סימן פעמיים וסימן לחזק את השירה כשכל גופו הק' התנועע בבחינת "כל עצמותי תאמרנה". כך גם כשהש"ץ שר "הוא אלוקינו" עזר לנגן - בידיו הק' - והקהל פיוז בשקט.

אחר התפילה חיכו להודעת הגבאי על התוועדות. משום מה ההודעה הסתכמה בקריאה להשתתף בשיעורים המתקיימים ביום א' (בו רוב בתי המלאכה והעסק סגורים). לרגע נוצר ספק אם תתקיים התוועדות אם לאו, אך הספק התברר די במהירות. הרב חדקוב נכנס אחר התפילה לרבי וכשיצא הודיע שבשעה 1:30 תתקיים התוועדות, משאת נפשנו.

בשעה הנקובה נכנס הרבי לאולם הענק. קהל גדול, אך לא גדול במיוחד. שרו ניגון מסוים והחסידי הרב אשר ששונקין אמר "לחיים ליהודי רוסייה" והוסיף לבקש עוד פרטים שלא קלטתי.

השיחה הראשונה החלה בעניין "גדולה לגימה שמקרבת". הרבי דיבר על כך בהרחבה ובסיומה הורה שהאורחים שהגיעו לתשרי יאמרו "לחיים". השיחה השניה הוקדשה ליום נשואי כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ נ"ע ב"ג אלול תרנ"ז, וקישרה לנושא השיחה הקודמת. ושוב שיחה שלישית מעניינת ומאמר שדיבור המתחיל שלו "אני לדודי". שיחה רביעית הוקדשה לח"י אלול ושיחה נוספת בעניין החובה המוטלת על האורחים שבאו לכאן לקבוע שיעורי-לימוד ולמלאות את הימים בתוכן רוחני. בסיום ההתוועדות הורה הרבי שאת המזונות שעל השולחן יחלקו למשתתפי השיעורים למחרת...

מהמראות שנחקקו אצלי והותירו עלי רושם בל יישכח: בתחילת ההתוועדות ראיתי איך הרבי חייך לאורח שאמר "לחיים". "שמייכל" כזה שכל הון לא ישווה בעדו.

כן שמעתי איך הרבי מתחיל לשיר "אבינו מלכנו", "ניע זשוריצי", ונפנף בידיו חזק שישירו. היה זה מחזה מרהיב לראות מה שנאמר "ויהי כנגן המנגן ותהי עליו רוח ה'". הרבי מבקש שישירו יותר ויותר ושוב עודד חזק בידו הק' - ולאחר ברכת המזון (הרבי נטל ידיו הק' להתוועדות שלא כדרכו בכל שבת), קם במהירות ויצא את ביהמ"ד ונכנס לחדרו.

כעבור דקות ספורות נכנס לבית המדרש הקטן ("הזאל" למעלה) לתפילת מנחה בצד צפון. התעדכנתי מראש ותפסתי מקום טוב. בירכתי ברכת הגומל, רעדתי בזמן הברכה כאשר הרבי הביט עלי... ועוד נתכבדתי בהגבהה. שוב רעדתי והחוורתי וקיבלתי על עצמי בלי נדר שלא אגש יותר ל"כיבודים" מעין אלה במחיצת הרבי.

אחר מנחה ניגש אלי אברך ואמר לי, מן הסתם שמת לבך לכך שסבך הרב אברהם פריז לא ניגש לברכת "הגומל". ר' אברהם אומר "אז מ'פארט אועק פון רבי'ן דארף מען בענטשען "הגומל" אז מ'איז גיבעליבן לעבן"...

כמו אתמול, במנחה של ערב שבת, בעת אמירת "משניות" של האבלים הביט הרבי על הקהל. אחר כך החלו לשיר "הושיעה את עמך". הרבי יצא כשחיוך רחב ("א ברייטער שמייכל") נסוך על פני קדשו. הבחורים החלו לרקוד ליד חדרו הק' ולפתע יצא הרבי מחדרו, עודד בתנועה מעניינת - תוך הנפת ידו - את השירה, יצא מ"770" והלך לביתו.

מיהרנו לאכול סעודת שבת קודש כדי להספיק להגיע ל"חזרה". בראש ה"חזרה" יושב החסיד ר' יואל כהן. לצדו כמה עוזרים שסיגלו לעצמם לקלוט את "דברי הרב". באים גם חסידים וותיקים. החסיד הרב אליהו-יאכיל סימפסאהן שזכה להיות "חוזר" אצל הרבי מוהרש"ב נ"ע משתתף בערנות כאחד מבני הנעורים. כן החסיד ר' יהושע קארף [בעל ה"לקוטי ביאורים" לתניא שנדפסו כעבור מספר שנים]. מידי פעם מבטל ר' יואל את דברי אחדים מהמשתתפים. יש נעלבים קצת אך הם בודדים, השאר רגילים בכגון-דא ושום דבר אינו מעניינם כי-אם לדעת את ה' ולירד לעומקם של דברים שנשמעו ב"הר סיני" בליובאוויטש שבליובאוויטש בש"פ תצא ה' אלפים תשכ"ד.

"חזרה" זו הראשונה נסתיימה בשעה 7:15 בהפסקה קלה. הרבי מגיע ונכנס להתפלל מעריב. הבדלה עורך החסיד ר' בלאסעפסקי (הוא ר' זלמן בלוז' הנקרא "דער מלאך", הוא מבין היושבים בסעודה שלישית המעניינת עם ר' מענדל

דייטש, ר' שמואל דער שניידער ונהנים מסעודה שמכין בדרך קבע הרש"ג, ואח"כ אומר מאמר ואווירה מיוחדת שורה בזמן זה והרבה מהתמימים עומדים מהצד ונהנים). הוא עושה זאת בחן מיוחד, הרבי נשאר עד סיומה, יוצא לחדרו, הקהל מתפזר. בעלי-הבתים הולכים לעשות הבדלה בביתם. כחצי שעה אחר כך נערכת "חזרה" נוספת. התיאורים שקראנו משיחות הרבי ריי"צ על ליאזנא, ליובאוויטש וכל המקומות בהם הפיצו רבותינו נשיאינו את מעיינם - מעיינות דברי אלוקים חיים - שוב אינם נראים כמשהו מן העבר הרחוק. הנה המעיין בעצמו כאן ואנו שותים בשקיקה ממימיו. צריך לנצל כל רגע. לקלוט, להפנים, למלאות את המצברים בשפע אדיר של תורה-הוראה "וזאת התורה - אדם", ופשוט להיות שונים, אנדערע מענטשין למעליותא.

מוצש"ק מנוצל למלווה מלכה שעורך קבוע ר' משה דובינסקי, דמות ססגונית כשלעצמה, ששירותיו ב-770 הם חלק מהווי 770.

יום ראשון, ט"ו אלול תשכ"ד

בשעה 10:00 בבוקר הגיע הרבי מביתו ל-770, נכנס לחדרו ובעוברו קמו הבחורים שיושבים ליד חדרו.

אחר כך יצא רגלי למקווה שברח' איסטערן פארקוויי פינת ברוקלין (שבהנהלת ר' פרץ חן). הבחורים קמו עוד הפעם. מישהו רץ קדימה להודיע לתמימים שיעזבו את המקום. כך גם כששב מהמקווה קמו הבחורים. אחר כך נסע ל"אוהל".

הסדר הרגיל בכל יום הוא שתפילת מנחה מתקיימת בשעה 3:15, אך בימים שהרבי נוסע ל"אוהל", תפילת מנחה מתקיימת רק בשובו.

בשעה 7:10 שב הרבי ובידיו מעטפות (של מכתבים ופ"נים), הניח אותם בצד על מדריגות גן-עדן התחתון, נטל ידיו בכיור שבסוף המסדרון (ליד "אוצר הספרים"), נכנס לחדרו ומספר דקות לאחר-מכן יצא ונכנס לתפלת מנחה. בחזרת הש"ץ באמירת "קדושה" לא התרומם ב"ברוך.. ממקומו" ו"ימלוך.. הללויה". [ואם כן נפשט לי הספק שכבר ציינתי אודותיו: בימות החול אין הרבי מתרומם בקטעים אלו משא"כ בשבת קודש].

"אשמנו" אומר בכפיפה כרגיל. "עלינו" מילה במילה. במשניות של אבלים, כרגיל, מביט על הקהל.

למרות שהרבי עמד שעות כה רבות ב"אוהל", בלילה מקבל אנשים ל"יחידות".

שמעתי שהלילות הקבועים ל"יחידות" הם כמו הסדר שהיה נהוג אצל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ בווארשא: לילות א' ג' וה' מוקדשות ל"יחידות". בשעה 8:00 בערב מתחילה ומסתיימת כאשר אחרון המבקרים יוצא. הלילה נסתיימה ה"יחידות" ב-2:30 לפנות בוקר.

ניסינו לדלות פנינים מן ה"יחידות" ומה שהצלחתי לשמוע בינתיים היא "יחידות" של הת' עמנואל אלטהויז שי'. הוא היה ילד קטן כשהרבי שהה בפאריז בשנת תש"ז [ראה "ימי מלך כרך ג' עמ' 975], הוא בנו של הרב שמואל בצלאל אלטהויז מאוסטרליה, ממקורבי "בית רבי".

הוא סיפר כי כשנכנס לרבי אמר לו הרבי "שלום עליכם" - זהו דבר די נדיר. כן הורה לו להסתדר בישיבה, ובעניין ההנהגה ביום-הולדת, כיוון שלא נתן באותו יום צדקה - אמר לו שיתן למחרת. בין הדברים אמר לו: (הדברים הם לפי השמועה - בלתי מוגהים כלל) "פארוואס ביסטו עפעס בעצבות, ביי אלטהויז האט מען ניט ליב גיהאט אזעלכע עניינים..." [= מדוע הנך בעצבות, אצל אלטהויז לא אהבו עניינים כאלו].

אנו התמימים לא נדחפנו להירשם ל"יחידות" מסיבות השמורות עמנו. כשראיתי את תור הנכנסים נזכרתי במה ששמעתי מאבי מורי הרה"ח ר' אפרים שי' על "יחידות" שנקרא לה והוא סירב להיכנס. סיפור שיש הרבה מה ללמוד ממנו. כשהרבי ריי"צ שהה בשנת תרצ"ט בריגא בבית-הבראה (סנטוריום) ומצב בריאותו לא היה שפיר, היה זה בתקופת ניסן. לב' ניסן נשלחו כמה מתלמידי ישיבת "תומכי תמימים" (הישיבה הייתה אז בקצה האחר של ריגה) להשלים מניין כשהרבי יעבור לפני התיבה ביום ההילולא של אביו כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע. הרבי שהיה חלש התפלל בישיבה ולאחר התפילה סיפר סיפורים אחדים אודות אביו ואמרו "לחיים" [הרשימת-דברים כתובה בליקוטי דיבורים].

באותם ימים נודע לאשתו של החסיד הרב יחזקאל היעמלשטיין המשגיח בישיבת "תומכי תמימים" שהרבי שוהה ב"נאות דשא" והיא החליטה שהיא רוצה להפציר ברבי שיעניק לה מברכותיו. צרות ל"ע לא חסרו שם, בילדים לא חננם ה' והיא הייתה מלאת מרירות. בעלה ניסה להניאה וטען כי הרבי שוהה ב"נאות דשא" כדי לנוח ולא כדי לשמוע צרות נוספות של יהודים, אך היא בשלה. דעתה הייתה נחושה וכיוון שהדרך הייתה קשה ביקש בעלה שאתלווה אליה. כל הדרך בכתה וסיפרה על צרותיה ואף כשיצאה מה"יחידות" המשיכה לבכות. אך אז נסתפקתי כבר אם הללו דמעות אושור או קודמים...

המזכיר רח"ל ניגש אלי אחר כך ושאלני: "האם אתה מעוניין להיכנס ל"יחידות"? תמהתי מאוד על שאלתו זו, אך הבנתי שזו איננה שאלת "תם" של

המזכיר אלא של הרבי. התברר שהרבי שאל את מרת הימעלשטיין איך הגיעה, כלומר איך עשתה את הדרך לכאן, והיא סיפרה שאחד הבחורים נלווה אליה. הרבי קרא למזכיר והציע לו להכניס את הבחור ל"יחידות".

כשלעצמי ידעתי שהרבי חלש וה"יחידות" לרבנית הימעלשטיין היוותה מאמץ מספיק, אף הייתי לבוש בבגדי חורף סגיריים ובמקווה לא טבלתי באותו בוקר, שכן יצאנו לדרך לפנות בוקר ועוד. ביקשתי מן המזכיר למסור לרבי שאני עדיין בדרך ושוהה במקום זמן קצר עד שאקבל "ניירות" להמשך, ובמיוחד שהייתי לפני זמן קצר ביחידות ולקחתי ברכת הדרך ממנו בנסיעתי חזרה למקום מוצאי והייתי מלא התרגשות על יחסו של הרבי אלי.

[ואכן ברכה זו מיחידות ליוותה אותי במסעי בבורחי בתחילת מלחמת העולם דרך ווילנא-רוסיה ברכבות עד אודסה ומשם באונייה לאה"ק].

יום שני, ט"ז אלול תשכ"ד

הבוקר הגיע הרבי מביתו בשעה 9:45. בשעה 10:00 יצא מחדרו ונכנס לבית-הכנסת הקטן למעלה. אזור את האבנט ואומר "ויהי בנסוע". מביט על ספר-התורה עד שמניחים אותו על הבימה. בזמן קריאת-התורה מביט בחומש. נקרא לעלות לתורה לשלישי. אחר הקריאה נעמד לראות את הגלילה, שב למקומו ובעמידה אומר תהילים, כאשר כל הקהל אומרים 'אשרי' 'ובא לציון'. מאזין ל"קדיש", "יהללו" ועם הכנסת ספר-התורה לארון-הקודש, מניח ידו על המזוזה, יוצא ונכנס לחדרו.

בשעה 3:15 נכנס לתפילת מנחה. בדרך כלל דרכו בקודש שמגיע בשעה 10:00 בבוקר ושוהה בחדרו עד בערך 6:00 בערב. אז הולך ברגל לביתו למשך כשעה וחצי ולפעמים לבית אמו ובסמיכות ל-7:30 שב ל-770.

כשהרבי שב מהביקור בבית אמו, בדיוק חזרנו מארוחת הערב בחדר-האוכל של הישיבה ונעמדנו ביראת-כבוד עד שייכנס הרבי.

הצטרפנו לשיעור של המשפיע הרה"ח הרב ישראל דזייקובסון במאמרי אדמו"ר הרי"צ, הרבה הומור והרבה תבונה, אך אנחנו עדיין מרגישים חדשים במקום ובסביבה.

יום שלישי, י"ז אלול תשכ"ד

הרבי הגיע ל-770 ב-12:15.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:20. במנין נכח חתן. בצאת הרבי מחדרו, לפני כניסתו לתפלה קיבל החתן מהרבי סידור "תורה-אור". החתן משתדל להתפלל מנחה במניין הרבי, אומר בסדור ג"כ על חטא ומרבה בתפלות לקראת דרכו החדשה. אחר התפלה מחזיר החתן את הסידור למזכירות.

יום רביעי, ח"י אלול תשכ"ד

הרבי הגיע מהמקוה לפני השעה 1:00. כעבור 40 דקות נסע ל"אוהל" וחזר בשעה 6:45. נכנס לחדרו אחר שנטל את ידי. אל החדר הק' נכנס הרב חודקוב עם ספרים. מספרים שאלו ספרים מגדולי חכמי תוניס שהגיעו זה עתה לרבי (ראה להלן). לאחר שהרב חודקוב יצא הוא נקרא לחזור שנית, כנראה באמצעות הטלפון או פעמון מסויים, והוא רץ במהירות ונכנס לחדרו של הרבי.

אחר-כך יצא הרבי לתפילת מנחה. הבחנתי שהאבנט חגור גבוה מהרגיל, על הכפתור העליון.

בעת חזרת הש"ץ, למרות שעות העמידה באוהל, עמד על רגליו הק' (אולי מפני שהרב חודקוב שעומד בסמוך אליו עדיין התפלל "שמונה-עשרה").

כשהגיעו ל"מודים" או קצת קודם לכן הביט אל הקהל כמחפש משהו. פנה לחדקוב ושאל "האם אין חתן?" ואכן, לא אמרו תחנון (למרות שבתפילת-לחש הכה על החזה באמירת "סלח לנו").

אחר התפילה חזר לחדרו. בדרך הביט על המזוודות שבמסדרון, אותם הניחו אלה ששבו מ"מחנות קיץ" ("קעמפים" בלע"ז), הביט על הרב חודקוב שהלך אחריו ונכנס עמו לחדרו. כעבור מספר דקות יצא מחדרו, הלך הביתה וב-8:30 בערב שב לחדרו, שם נשאר עד 12:00 בלילה. הבחנתי שכל חברי המזכירות נשארים להמתין עד שהרבי יסע לביתו - מלבד בליל "יחידות" שאז ישנה כנראה תורנות מי מוציא ומכניס את האנשים לחדרו הק'.

יום חמישי, י"ט אלול תשכ"ד

הרבי הגיע בבוקר מביתו, נכנס לחדרו וכעבור דקות אחדות יצא לבית הכנסת לקריאת-התורה. עלה לתורה כרגיל.

קראו לרב שמחה זירקינד [הוא משלוחי הרבי בצפון-אפריקה - והשמועה מספרת כי הוא זה שהביא את הספרים מתוניס לרבי], וכן לאלה שעדיין לא בירכו "הגומל". הרבי סימן שיתנו לרב זירקינד הנ"ל "הגבהה" ולשני "גלילה" (כנראה שזה קשור לברכת הגומל).

הקהל עדיין די קטן, כי חלק ניכר מאנ"ש שוהה כנראה עדיין בערי הקיט. היום הגיע מארצנו הקדושה הת' משה שי' לויטין, ונסענו לקבלו בנמל התעופה.

תפילת מנחה - כרגיל. בתפילת ערבית לא נכחתי כי נסענו, כאמור לעיל.

יום שישי, כ' אלול תשכ"ד

כשהגיע הרבי אחר הצהריים מביתו ל-770 שוחח על מפתן 770 עם הרב החסיד ר' בנימין גורודצקי (בא-כוחו באירופה, בצפון-אפריקה ובאה"ק). הבחנתי, זה היה מאוד מעניין לראות, איך סימן הרבי תנועת פליאה בידי הק'. אחר נכנס לחדרו.

לתפילת מנחה יצא בשעה הרגילה.

הס הושלך כשנכנס הרבי לקבלת-שבת. הבחנתי כי באמצע "לכה דוד" עיין בפתק מסוים ולבסוף הניחו תחת הדף האחרון בסידור. ניגב את עיניו הק'. בסיום התפילה אמר הרבי כרגיל "גוט שבת".

יום שבת קודש, כ"א אלול תשכ"ד

הרבי נכנס לבית-המדרש ובעוברו על פני ארון-הקודש נגע בפרוכת כרגיל בכניסתו ויציאתו. בדרכו ראה חומש מונח על תניא, הוריד את החומש ונתן אותו להרה"ח זלמן דוכמאן שעמד לידו.

לפני "הודו לה'" פתח את ספר התניא אותו הביא עמו מחדרו, קרא בו, דפדף בו והניחו. אחר-כך נטל מהסידור שלו קונטרס ישן ועיין בו זמן ממושך.

בעת אמירת ההפטרה בכה הרבי ועצר באמצע שלוש פעמים. על פניו הק' הייתה ניכרת התרגשות והיה ברור כי מתאפק מלבכות עוד. על כך אפשר להמליץ את הביטויים הידועים "אין אתנו יודע עד מה" ו"סוד ה' ליראיו".

ב"הוא אלוקינו" סימן לשיר ועודד בגופו הק' לסייע לש"ץ.

בסיום התפילה, לא המתין הרבי להכרזות הגבאי, מכך ידע הקהל כי היום תתקיים התוועדות. כמו בליל אמש אמר "גוט שבת".

ב-1:40 נכנס הרבי להתוועדות. הפעם לא קידש הרבי על היין בתחילת ההתוועדות. פתח בשיחה מעניין פרשת השבוע והזכיר את הפסוק "והיה כי תבוא אל הארץ" והשיחה נסבה בענייני עבודת ה'. אחר השיחה פנה החסיד

ר' יצחק ("איצ'ה") נח ריבקיין ואמר לרבי "לחיים, שה' יעזור ויהודי רוסיה יוכל לצאת". הרבי השיב "אמן" והוסיף: "בכל אחת מהתפילות ובקשות של בני-ישראל אומרים 'במהרה בימינו'. בוודאי התכוונתם אף אתם שבקשתכם האמורה תתמלא במהרה, בעגלא דידן ובהרחבה".

הרבי הוסיף ובירך שיהודי רוסיה יצאו למרחב בחסד וברחמים עם כל רכושם וכספם וזהבם אתם וכפי שנזכר בהפטרת שבת-קודש זו "בבניהם ובבנותיהם, בנעריהם ובקניהם".

לפתע פנה הרבי לחסיד ר' אשר ששונקין ואמר לו: "ר' אשר, פארוואס זאגסטו גארניט?" [=ר' אשר, מדוע אינך אומר מאומה?] מסתבר שהיה זה כהמשך להתוועדות השבה שעברה, שאז אמר ר' אשר "לחיים" לרבי וביקש שבביל כל יהודי רוסיה והתחיל לבכות.

ר' אשר קם ממקומו וביקש ברכה. הוא אף אזר אומץ והציע הצעה שכשם שבכל שבת-מברכים מסיימים אמירת כל ספר תהילים, כך לזכותם של יהודי רוסיה יאמרו מעתה כל שבת את ספר התהילים.

במשך כל הזמן שר' אשר דיבר, חייך הרבי. זה תענוג עצום לראות את הרבי מחייך. בדרך-כלל פניו הק' מאוד רציניות.

אחר-כך שרו והרבי פנה לר' יוסף ("יוסקה") פרמן מכפר חב"ד בתנועת יד בשאלה: איפה הילד שלו? ר' יוסף שעמד על יד הבימה במדריגות, רץ והביאו ונתן לו לומר "לחיים". הרבי הביט על הילד ששתה ואמר לאביו בחיוך וגם עשה סימן בידו הק' שהילד יכול ללכת.

הרבי המשיך באמירת שתי שיחות נוספות וכן מאמר דיבור המתחיל "אני ישנה" שמיוסד על מאמר מאדמו"ר הזקן מכתב-יד ישן שכפי הנראה נכתב עוד בחיי כ"ק רבנו הזקן ו"הובא לאחרונה מבית השבי" (כפי שהרבי התבטא).

במאמר הזכיר הרבי מ"סיפורי זקני החסידים" על סגולה שלא להירדם - ליטול ספלי מים ולהניח בהם את הרגליים... או לעמוד, וזאת "כדי שלא יאלצו להעיר אותו בכל מיני אופנים אחרים"...

עוד שתי שיחות אמר הרבי ובסיום ההתוועדות קם בזריזות.

אחר ההתוועדות התלוויתי לסבי הרה"ח הרב אברהם פאריז בדרכו לסעוד אצל ידידו הרה"ח הרב יוחנן גורדון. כשהלכנו אמרתי לו כי בשיחות הרבי הבחנתי שהוא - הסבא ר' אברהם - ישב מרותק כמו מדושן עונג בגן עדן העליון... ושאלתי מה הרגשת שם כל-כך גילויים?

הוא ענה: "בכל ההתוועדות חשתי שני מושגים "ראש בני ישראל" ו"משיח".
וכל ה'אותיות' הם רק כדי להלביש זאת בכלים ולהוריד זאת למטה-מטה
ש"יכירו וידעו כל יושבי תבל כי לך תכרע וכו'..."

מנחה בבית-הכנסת הקטן למעלה. אחר מנחה שרו "הושיעה את עמך".
הרבי נכנס לחדרו, וכעבור דקות יצא, עודד את השירה בידי הק' כשחיוך נסוך
על פני קדשו והלך לביתו.

קהל עצום הגיע לסליחות. בקהל נראים הרבה חסידים שלפי לבושם ניכר
שהם קשורים לצדיקי פולין.

התרגשות--- דחיפות איומות. כולם רוצים להיות קרוב אל הרבי.

בשעה 1:00 פותח החזן ר' יוסף הלוי וויינברג בהשתפכות הנפש "אשרי
יושבי ביתך"--- הדחיפות היו איומות. כמעט לא היה מקום אפילו כאשר הרבי
נכנס לבית-המדרש. באמצע אמירת סליחות הרים הרבי את ידיו הק' וכיסה את
פניו (נראה שבכה).

בגמר הסליחות, הורה לנגן "רחמנא דעני". הקהל הגדול - בלעה"ר - המשיכו
לרקוד עד קרוב ל-3:00 לפנות בוקר. הרבי עצמו יצא מיד בגמר הסליחות ונסע
לביתו.

יום ראשון, כ"ב אלול תשכ"ד

כשנכנס הרבי למנחה עמדו בפתח עניים. הרבי הוציא מטבעות והעניקם
לעניים.

כשחגר הרבי את האבנט בכניסתו לתפילת מעריב הביט על הרה"ח המפורסם
הרב מענדל שי' פוטערפאס שהגיע לפני מספר שעות בלוויית בנו ועוד קבוצת
אנ"ש מאנגליה.

בידי הרבי היה ספר (בנוסף לסידור). הרבי אמר "קדיש יתום" אחר "עלינו
לשבח" (לא ידוע על מי). אחר-כך פתח את הספר, אמר משניות ואחר-כך
"קדיש דרבנן". אחר כך יצא הרבי מ-770, בידי הק' מעטפה, ונסע לביתו.

יום שני, כ"ג אלול תשכ"ד

סליחות התחילו בשעה 7:00 (וכך בכל ימי הסליחות) אמירת הסליחות כחצי
שעה. הרבי מכה באמירת "סלח לנו", "מחול לנו". אחר סליחות הורה בידי הק'
לקהל לנגן, וניגנו "הושיעה את עמך". הרבי נכנס לחדרו. יצא לקריאת-התורה

ונשאר עד אחר גמר התפילה. אמר את כל הקדישים וגם עם משניות. כשתקעו בשופר הרבי הביט בעין חזקה על הבעל תוקע (הרה"ח הרב דוד שי רסקין). תפילת מנחה כרגיל. ערבית - 9:45 במקום 9:30. הסיבה נעוצה כנראה בעובדה ששהו אצל הרבי (במפתיע, כנראה) בני זוג. נראה שהגיעו ללא הודעה מוקדמת.

יום שלישי, כ"ד אלול תשכ"ד

הרבי הגיע ב-6:45 בבוקר ונכנס לסליחות. לפלא הדבר אך עובדה היא שהפעם לא הורה הרבי לנגן אחרי הסליחות. אחר נכנס לחדרו (בכלל, נוהג להניח ידו על המזוזה אך לא מנשקה).

לתפילת מנחה נכח חתן. הרבי נתן לו סידור. שוב פעם הבחנתי כי הרבי מכה בתפילת לחש ב"סלח לנו" למרות שאחר-כך לא אמרו תחנון.

בשעה 8:20 בערב שיחה לנשי ישראל שהתאספו בזאל למטה. הרבי נטל את המיקרופון ביד. הגישו לפניו שני מכתבים, קרא בהם ואחר כך אמר שיחה. בסיומה הגישו הנשים פדיון נפש ולאחר-מכן החל משתרך תור של נשים וכל אחת ניגשה לרבי עם חבילת ("פעקל") הבעיות שלה, זמן רב נמשך הדבר. היה מיוחד לראות איך הרבי עונה לכל אחת בסבלנות, בצורה מפורטת, ומברך את כל אחת.

הרבי נכנס לחדרו וכעבור שעה קלה החלה "יחידות" שהסתיימה בשעה מאוחרת בלילה. רק אחרי ה"יחידות" התקיימה תפילת מעריב. הרבי, למרבית הפלא, שוב אמר קדיש. לפני "קדיש דרבנן" העביר ידו השמאלית על מצחו ועיניו (כנראה אמר שורות מסוימות מהתניא) ואמר קדיש.

יום רביעי כ"ה אלול תשכ"ד

בשעה 7:00 - סליחות. בסיומם שוב לא הורה לנגן. יצא לאמירת קדישים, המתין לתקיעות ואחר-כך נכנס לחדרו. הלך למקווה ואחר-כך נסע ל"אוהל". יום קריר בניו-יורק. ב-6:30 שב מה"אוהל", נכנס לחדרו ואחר כך יצא למנחה. בסיום מנחה אמר קדיש ונכנס לחדרו. מעריב - כרגיל.

יום חמישי, כ"ו אלול תשכ"ד

אתמול הרבי חזר מצונן מהאוהל, והיום בבוקר באמצע אמירת הסליחות התעטש וראיתי שלא משך באזנו לאחר מכן, ולא כנהוג בין אנ"ש וזקני החסידים.

היום הגיעו אורחים רבים מכל העולם לימים נוראים ולחגים.
בליל שישי התארגנו בין התמימים והאורחים להתוועדות חסידים לרגל סיום
השנה.

יום שישי, כ"ז אלול תשכ"ד

אחר תפילת ליל שבת-קודש החלו לשיר. הרבי עודד את השירה וזה גרם
לשירים וריקודים משך זמן. אחר-כך הכריזו על אמירת תהילים למחרת בשבת-
מברכים בשעה 8:30.

יום שבת קודש, כ"ח אלול תשכ"ד

ב-8:30 נכנס הרבי, תהילים "יהל אור" בידו הק'. אומר תהילים במהירות
יחסית. כשגמר (הש"ץ והקהל אחזו בפרק קל) פתח סידור ואמר קורבנות.
בשעה 10:30 בערך יצא מביהמ"ד ושב בשעה 11:00. גם הפעם הביא הרבי בידו
את התהילים "יהל אור" (בו אמר תהילים בבוקר).

בשעת התפילה כיסה הרבי את פניו, שלא כרגיל. הרבי עמד כל התפילה
כשפניו הק' לצד דרום. כשהקהל עמד במזמורים שלפני "ברוך שאמר" - עיין
הרבי במאמר שהיה מונח בסידור ("תורה-אור") שהביא עמו.

ב"האדרת והאמונה" הורה לנגן תוך שהוא מעיין במאמר שהביא עמו -
הפעם לא עיין הרבי בתניא (כבכל שבת-קודש) למרות שהיה עמו. אחר-כך
התפלל וב"קריאת שמע" היה נראה שאוחז עם הקהל.

ב"מפטיר" היו דחיפות איומות ובכל-זאת הצלחתי להשתחל למקום קרוב.
הרבי אומר בקול ערב ובנעימה מיוחדת. במוסף הורה לנגן "הוא אלוקינו".

ההתוועדות החלה בשעה 1:40. הרבי אמר שתי שיחות ומאמר דיבור-
המתחיל "אתם ניצבים" [ראה אודותיו ב"ליקוטי שיחות" חלק ה' ע' 353].
באמצע אמירת המאמר חש הרה"ח הרב בנימין גורודצקי שלא בטוב, וכשסיים
הרבי את אמירת המאמר ניגש חותנו המשפיע הרה"ח הרב שמואל לויטין
וסיפר על כך לרבי. הרבי קרא לד"ר זעלינסאן והורה לגשת לרב"ג. הוא עשה
כפי שנצטווה ואמר שהכל כשורה. הרבי קבע: "הוא הרי רופא, ואם הוא אומר
שזה כלום - אזי אכן אין זה כלום"...

באמצע ההתוועדות הגיש הרב ר' נחום טרבניק בקבוק משקה ששיגרו
החברה בכפר חב"ד והגיע לכאן בידי ידידנו הת' משה לויטין על מנת שיימסר

לרנ"ט ורנ"ט ימסרהו לרבי. הרבי הגיב: "שיהיה להם הצלחה, ושיאמרו אחר כך
"ראו גידולים שגידלתי..."

הרבי הורה לנגן את הניגון ששרים יהודי צפון-אפריקה "אין אדיר" ושר
נוסף. השמחה הייתה רבה. ממש קפצו לגובה.

אחד האורחים ניגש לרבי לתת משקה, אך הרבי המשיך לעודד ולהלהיב את
השירה עד שנסתיימה השירה, אז נענה לו הרבי.

בשיחה הבאה ביקש הרבי שייבחנו את התלמידים בישיבות עד "שמיני-
עצרת". בקשר לכך סיפר ששמע מכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע שבשנת תרנ"ז
כשביקשו לייסד ישיבת "תומכי-תמימים" היו שטענו "הרי ישנה וואלוז'ין?"
ונסע אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע ל"אוהלים" של אדמו"ר מוהר"ש והצ"צ וחזר וקבע
שהוא מייסד את הישיבה. הרבי אמר שעד עתה לא הבין מדוע סיפר לו אדמו"ר
חותנו את הסיפור ומהי ההוראה עבורו מסיפור זה ולאחרונה נתחוויר לו הדבר.
"ביקשתי לפני תקופת-מה שיערכו בחינות, והגיבו כפי שהגיבו. אז נזכרתי
בסיפור הנ"ל שהלקח ממנו הוא שאין להתפעל ויש לקיים בחינות". הרבי
הוסיף "שיפרסמו את ההוראה ברדיו, ויכולים בשם אומרה, ושכך יעשו בכל
הישיבות (אולי הכוונה לאו דווקא מאלה הקרובים לחב"ד). ושיקבלו את האמת
ממי שאמרה".

ההתוועדות הזו הייתה שמחה במיוחד והכל היה מעניין מאוד.

שיחה נוספת הקדיש הרבי ליהודי רוסיה, ובירכם בהרחבה. הרבי ביקש
לפרסם את דבריו ושיחלקו ממשקה שנשאר מהתוועדות זו.

ראשון ניגש רבה של מילאנו הרב גרשון מענדל גרליק שעומד הערב לחזור
לאיטליה. הוא נטל את הבקבוק, אך הרבי קרא לו ובשחוק אמר לו "ס'פארן דא
נאך" [=הרי נוסעים עוד]... מזג לו בתור כוס "לחיים", ואחר-כך אמר שהבקבוק
היה ב"מרכז" [=חדר המזכירות] ומי שיצטרך יבוא וייטול משם.

אחר בירך "ברכה אחרונה" וקם ושר בקול רם "כי בשמחה תצאון".

אחר תפילת מנחה (למעלה, כרגיל) יצא הרבי לביתו. בדרך עמדו ילדים
ושרו "הושיעה את עמך", ועודד את הגברת שירתם בידי הק'. בדרך ניגש אל
הרבי מישהו ודיבר עמו שעה ארוכה. בעצם, כל משך הזמן שהרבי צעד בדרכו
לביתו.

קהל רב מבין האורחים מצטופף לחזרה, והיו דין ודברים על נושאים מהותיים
שבשיחות משך זמן רב.

יום ראשון כ"ט אלול, ערב ראש-השנה תשכ"ה

אמירת סליחות החלה ב-7:00. הבחנתי כי הרבי לא הכה על החזה ב"סלח לנו" ואילו ב"אשמנו" - כן הכה. אחר סליחות הלך למקווה. שחרית התפללו במהירות יחסית. התפילה הסתיימה בשעה 9:45.

על סטענדר התפילה הנחתי היום, ערב ראש השנה, ספר תהילים והרבי אמר בו את שיעור תהילים היומי. במשך השנה הבאה - תשכ"ה - כשהרבי התפלל לפני העמוד הצלחתי ב"ה לסדר לדאוג שבאותו תהילים יאמר הרבי עוד פעמים רבות, למעשה מעגל כמעט שלם של כל ימי החודש.

בסיום התפילה הכינו ספסלים בסמיכות למקומו של הרבי, כדי שעליהם ישבו זקני אנ"ש כשהרבי יאמר את נוסח התרת נדרים. בסיום התפילה, הסתובב הרבי והביט על הקהל שהצטופף עד לתקרה ממש.

הרבי החל באמירה. הזקנים ענו ובאותו זמן הרבי הביט בסידור. כשסיימו אמר הרבי "א יישר-כוח, כתיבה וחתימה טובה, לשנה טובה ומתוקה" וחזר לחדרו. לא עברו דקות וכבר עמד הרבי בפתח חדרו הק' וקיבל 'פדינות' משורות ארוכות וצפופות של אנשים. כשמניחים בכף ידו את הפ"נ אומר "שנה טובה ומתוקה" ומביט על הנותן. כשמצטברת בידו הק' ערמה גדולה נכנס לחדרו, מניח את הפדינות על שולחן ושוב יוצא למפתן חדרו הק' וחוזר חלילה.

אחר-כך נסענו ל"אוהל" וכששבנו זכינו לראות את הרבי יוצא מחדרו, בידי מעטפות גדולות מלאות. נכנס למכוניתו ויצא ל"אוהל" בשעה 12:30. הרבי חזר מה"אוהל" בשעה 5:30.

על-פי השמועה (אני עצמי לא נכחתי ב"אוהל" כשהרבי שהה שם) קהל גדול נכח שם כשהרבי הגיע. כולם זזו ופינו דרך שהרבי יוכל להיכנס שם. קריאת הפ"נים הייתה באופן מיוחד. פותח פ"נ, מתחיל לקורא בצד אחד ומהפכו לשני. כל העת שפתיו ממלמלות ללא הפסק. פעמים קורע את הפ"נ ומניחו בשקית-מעטפה צהובה אחת, ופעמים מחזיר הפ"נ לשקית אחרת. מה שברור הוא שאין איש מבין בעניינים שכאלו...

עם שובו, נכנס הרבי לחדרו. הקהל ממתין לתפילת מנחה ובשעה 5:50 נכנס הרבי ל"זאל" הקטן (ביהמ"ד למעלה). לכאורה, במבט שטחי לפחות - תפילת מנחה רגילה. בקדיש בתרא עמד מישהו מאחורי הרבי (במרחק מה) והרבי הביט עליו בעת אמירת הקדיש.

ליל א' דראש-השנה תשכ"ה

לתפילת מעריב חיכה קהל עצום. דוחק רב מכל צד ופינה. בשעה 8:15 נכנס הרבי לבית-המדרש. בידי סידור ותהילים "יהל-אור". בקושי הצליחו לפלס דרך - נזהרים מאוד לא לגעת ברבי (וכנראה שאף הרבי נזהר שלא לגעת באף אחד). הרבי הלך בצעדים איטיים יחסית. סידר מעילו, כנראה, כדי לא לגעת באיש. אני הצלחתי לתפוס מקום במזרח בכדי להיות קרוב ולראות את כל מהלך התפילה במדויק.

הרבי נעמד במקומו, החלו באמירת תהילים (לא הצלחתי לראות איזה פרקים הרבי אומר). אחרי כמה דקות סגר את התהילים והחלו תפילת ערבית במתינות עם מעט חסידי'שע חזנות.

הבחנתי כי הלילה הרבי התפלל "שמונה-עשרה" במתינות יתר. פעמים היה כנעצר ואחר כך ממשיך. כשגמר הרבי "שמונה-עשרה" החל החזן לאמור "מזמור לדוד".

לפני שהרבי יצא את בית-המדרש הורה לנגן "אבינו מלכנו", אף הוא עצמו החל לשיר, אך בתחילה היה קשה מאוד לשמוע. בהמשך - שמעו. פני-קודשו היו למזרח, ורציניות מאוד, עודד בתנועות ידו וגופו הק'. הקהל הגדול החל לטפס על כיסאות ושולחנות וכל השורה-שביל שסודרה כדי שהרבי ייצא ביתר-קלות פורקה. היה שמח מאוד, כל העולם (תרתי משמע) רקד. (שמעתי שזהו שינוי מהשנה שעברה שאז הרבי אמנם הורה לשיר, אך הוא בעצמו יצא).

עם צאת הרבי החלו מניינים לאמירת תהילים, וכן בחורים רבים החלו לתפוס מקומות ל"תקיעות" שלהם נזכה למחרת בבוקר.

אחר התפילה רמז לי ר' מאיר הארליג לעלות למדריגות של הכניסה לדירת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, להיות נוכח בסעודת החג במחיצתו של הרבי בה נוכחים זקני החסידים ומוזמנים. סעודת החג של הרבי הנה המשך לסדר שהיה בזמן אדמו"ר הקודם שהיו מוזמנים לסעודות, כך שהעניין נמשך גם כיום. בין המוזמנים הרש"ג כמובן וכן כמה מזקני החסידים. בשנים האחרונות התווסף למוזמנים ר' יצחק חורגין, זקן רווק מחסידי חב"ד באה"ק שזכה בגורל ולא חזר לאה"ק ונשאר בחצר הרבי והיה מתלווה לסעודות. כשפתחו את הדלת נדחפתי פנימה ונעמדתי בפניה מחכה לבואו של הרבי. תכננתי זאת כך כשהרבי יתיישב אז אצא מפינת-מחבואי ואצא לעמוד מאחוריו. המוזמנים הגיעו וחיכו בעמידה ליד מקומותיהם. רש"ג, רש"ל, רש"א קזרנובסקי, רא"י סימפסאהן, ר"י כץ, ר"י חורגין ועוד.

הרבי הגיע, נכנס, התיישב ואחר-כך נעמד וקידש, הרבנית חיה-מושקא וכן הרבנית נחמה-דינה שמעו קידוש מהרבי, מדלת המטבח הצמודה לסלון. הסעודה עברה כמעט בדממה. ברצינות מוחלטת.

אחר הסעודה ירד הרבי לחדרו הק' למשך זמן ואח"כ הלך לביתו (מאחור ליווהו כמה בחורים).

יום שני, א' דראש-השנה תשכ"ה

[לפנות בוקר באנו ל-770 לתפוס מקומות טובים ובינתיים אמרנו תהילים. פתאום שמענו רעשים ומהומה מעזרת נשים ורצנו מיד למעלה. מסתבר שר' איצ'ה נוח ריבקין שידוע ברוחו הסוערת לא יכל לסבול שהביאו לאורחים ולאורחות הרבים כסאות מתקפלים לתפילה. הוא צעק "אצל המלך עומדים" וזרק את הכיסאות מחוץ ל-770 וריסקם תוך כדי כך שלא יחזרו לשימוש. כמה בעלי כוח תפסו בו והרגיעו אותו מעט והשלווה חזרה לביהכנ"ס].

בשעה 10:00 נכנס הרבי לבית הכנסת. מאחורי הרבי צועדים המזכירים הרב גרונו והרב קליין כשבידם שקי פ"נים קשורים בחוט. על פני הרבי נסוכה רצינות איומה. קהל עצום מאוד ודחיפות רבות מאתמול. (אל הדוחפים הצטרפו כסאות ששמרו רבים מאלה שרצו לעמוד בשעת התקיעות ולצורך כך הביאו כיסאות...) מפעם לפעם מעיין ב"סידור עם דא"ח" של אדמו"ר הזקן.

מיד עם כניסת הרבי מתחילים להתפלל. החזן הוא ר' זלמן דוכמן, כרגיל. ב"האדרת והאמונה" הורה בידי הק' לשיר והיה מאוד שמח. ממש "גילו ברעדה". רצינות איומה מחד, ו"גילו" מצד שני. כנראה שאין סתירה ביניהם, שהרי תמיד נתבע יהודי לעשות דברים מנוגדים, בחינת "נושא הפכים"...

תפילת שמונה עשרה במתינות יתר.

בעת "חזרת הש"ץ" התיישב הרבי, וכן נוהג אף בחלק מהמקומות בהם נאמר "פותחים הארון". לפעמים קם לפתיחת הארון. בקדושה התרומם ב"מלוך". כשהגיעו ל"אבינו מלכנו" הורה לנגן, וזמן רב ניגנו שוב ושוב רק את המלים "אין לנו מלך אלא אתה".

אחרי "שיר של יום" מתחילים להכריז "לא לעלות על השולחנות", כדי לא להסתיר בעת התקיעות. הבחורים תופסים 'עמדות טובות' וביהכנ"ס הופך למצב של "והאופנים וחיות הקודש ברעש גדול מתנשאים". המולה. אך הרבי ממשיך להביט בסידור כאילו אין איש ו"אנא ומלכא בלחודוהי".

מוציאים את ספרי התורה אחרי שהרבי הביט על ארון-הקודש ומיד קולטים את הרמז. כדרכו בקודש, מלווה במבטו הק' את ספרי התורה עד שהונחו על הבימה. גם בעת קריאת-התורה, כאשר הדחיפות וההמולה נמשכות, פני הרבי בתוך החומש, ללא זיע.

מחכים ל"מפטיר". אלה מזקני החסידים שזכו לעלות לתורה משתדלים להישאר בצדי הבימה כדי שיעמדו קרוב לרבי בשעת המפטיר והתקיעות. השעה בערך 12:00 והרבי מתכוון לעלות לבימה, אוחז השופרות בידי, מסדר את הטלית ואת האבנט ומתחיל לצעוד. פניו רציניות מאוד. המזכירים אחריו עם שלוש חבילות הפ"נים. הרבי עולה לבימה ומבקש ששני החסידים שזה עתה יצאו "מאחורי מסך הברזל" - הרה"ח הרב מנחם מענדל פוטערפאס והרה"ח הרב אשר ששונקין - יעלו ויבואו לעמוד לידו בשהותו על הבימה.

המזכירים מניחים את החבילות (נראה שהחבילות הם מאלה שנלקחו על-ידי הרבי בשעה שנסע ל"אוהל" בערב ראש-השנה). ברכות התורה ברצינות. ממתין עד סיום הגלילה, מביט לצדדים, לאחוריו, מבקש את החסידים רמ"מ פוטערפאס ור"א ששונקין שיצטופפו יותר וכל שאר הנוכחים על הבימה מתקרבים. הרבי מברך את ברכת המפטיר שבתחילה נשמעה בקול חרישי, קול חלוש. דממה באולם. כולם קשובים לקול הנפלא העוטף את הציבור במעטפת רצינות, קול דודי דופק בלבבות "שובו שובו".

ולפתע, קול בכי חזק, הולך וגובר מרגע לרגע, יללות פורצות בעוצמה מלבת לבו של הרבי, וחודרות ובוקעות את כל המסכים. כך כמה דקות. הרבי מנגב דמעותיו בטליתו ושוב פורץ בבכי חסר מעצורים. מתאמץ בכל הכוחות להתגבר על הכאב והדמע. קפיצת שפתיים, ושוב בוכה בקול דק שנעשה גבוה והולך ומתעצם.

קול הבכי מתערבב עם מילות ההפטרה. קשה לעקוב אחרי המילים-לא-מילים הבוקעות מתוך גרונו. והנה גובר הבכי ועם זאת הקול מתבהר והתיבות "ותפלל חנה" נשמעות היטב-היטב בהיגוין, ושוב מסתלקת בהירות-המילים ונדחקת בנימה עדינה של מיתרי-הקול לעומת הנהיג והבכי...

"חנה למה תבכי... הלא אנוכי טוב לך מעשרה בנים... אל הנער הזה התפללתי", המילים מהדהדות בחלל האוויר וחודרות עמוק עמוק בחדרי לב ובטן...

הגיעה עת התקיעות.

הרבי מסדר את החבילות בסמיכות זו לזו ופורש טליתו עליהם. ניכר שמפזם לעצמו איזה ניגון. כל חסיד חושב לעצמו הנה הפ"ן שלו... הרבי פרש טליתו עליו. חשבון נפש.

נשמע: "נו... נו... נו..." בקול ערב אך די חרישי. כך חלפו שתי דקות. הרים טליתו, מסדר הטלית כך שנשאר כעין חלון לראות את הסידור המונח על הבמה.

הרבי פותח "למנצח לבני קורח מזמור"... בנעימה בקול מתוך הדממה. הקהל גמר לומר שבע פעמים והרבי מתחיל "מן המיצר" פסוק בפסוק. קול מיוחד שכנראה מתערב ברחשי שמים היוצרים כאן משהו לא-רגיל...

משגמר, כיסה שוב את פני קדשו עם טליתו ועל שלוש החבילות - כך חלפה דקה.

בסוד סידור השופרות והמטפחות אין אתנו יודע עד מה. הבחנתי בשתי מטפחות, אחת לבנה ואחת אדומה, ואני חוזר, קשה להבין איך סידור השופרות.

אחר-כך מתחיל את הברכות ובניגון הידוע. שוב מסדר את הטלית שלא תפריע לתקיעות.

קולות השופר נשמעו טוב מאוד. במקומות שבהם נאמר "ויתוודה בלחש" פורש טליתו על הפ"נים לשניות אחדות ומשעין את ראשו על הבימה. אחרי התקיעות אמר הפסוקים בקול רם. אחר חזר למקומו - סיבוב החזרת הפנים. בשעת מעשה היו דחיפות איומות.

לתפילת מוסף ניגש ר' יוסף וינברג. כשהגיעו ל"ואנחנו כורעים" הניח הרבי רגליו ואחר-כך התכופף כולו (שטיח מתחתיו), הניח ידו הק' על מצחו ונשאר נמוך במשך כשתי שניות, אחר-כך קם בגבורה ללא הסתייעות בידי, כשהוא עוד על הרגליים.

ל"ונתנה תוקף" קם הרבי ממקומו ונשאר עומד כך עד ל"כתר". סימן בידו לנגן "הוא אלוקינו".

ל"תקיעות מעומד" שתקע הרב טננבוים [הרבי עצמו תקע ה"תקיעות דמיושב" שקודם מוסף] סידר הטלית מאחורי אזנו לשמיעתן. לפני "ברכת כוהנים" הרבי זו אחורה מעט ומאפשר לכוהנים לגשת, הם ממלאים את כל המזרח. ב"ברכת כוהנים" כיסה פניו הק' לגמרי. כשהגיע הש"ץ ל"היום תאמצנו" ושרו - עזר הרבי בידו ובתנועות ראשו הק' שישירו והיה גם די שמח. הרבי הודה לכוהנים ב"ישר-כוח". הם נשארו על מקומם עד שהרבי עבר.

התפילה הסתיימה בשעה 3:30. הרבי צעד ליד הקהל בצעדים מתונים ואמר כמעט לכולם "גוט יום-טוב", לא כמו בשבת שאז חולף די במהירות והלך לחדרו. משם עלה לסעודה בדירת אדמו"ר הקודם כמו בליל ר"ה. [בסעודות היום שימש שלמה רייניץ במקום אלי אבר].

בשעה 4:00 יצא לתפילת מנחה [ברשימה אחרת: תפילת שחרית הסתיימה ב-4:00 ותפילת מנחה החלה ב-5:00]. תפילת מנחה הייתה, במבט ראשון, תפילה כמו במנחת שבת רגילה. אך ה"שמונה עשרה" היה לאט לאט. בסיום התפילה הגביה ידו הק' שינגנו והתחילו "הושיעה את עמך". רקדו זמן קצר והחלו להסתדר לקראת הצעדה ל"תשליך". את הקטנים סידרו בראש התהלכה והמבוגרים מאחור. בשעה 5:30 אחרי שהסתדרו יצא הרבי מחדרו ואחריו הלך הרב חדקוב.

ראוי לציין דבר מיוחד. נזדמן לי לעמוד מאחורי הרבי בשעה שיצא את 770. שדרת איסטערן-פארקווי הייתה מלאה באלפי אנשים לכל מלוא העין לימין ולשמאל השדרה שישבו שמחים ונהנו מהאוויר הצח. רובם היו יהודים שהתגוררו בשכונה. בשעה שהרבי דרך על מפתן 770 והדלת נפתחה נעמדו כולם - ספונטאנית והתרוממו להביט, אלפים לכל רוחב מראית העין מימין ומשמאל. המחזה היה מהמם ממש, וכל האלפים בצירוף אנ"ש שהסתדרו, כאמור, כבר מקודם, החלו בצעדה ארוכה לעבר הנהר ל"תשליך". ר' דוד רסקין הוא הממונה על הסדר. כמו כן שמרו שוטרים על הרבי בזמן ההליכה.

בהגיענו שמה חיכו כבר כמה אלפי יהודים שהקדימו לבוא. אמירת ה"תשליך" על-ידי הרבי בזריזות. הולכים חזרה ל-770 בזוגות דרך רחוב פרזידענט - רחוב הנשיא - שבו גר הרבי הנשיא.

בשובנו ל-770, בשעה 7:00, הורה הרבי לרקוד. יוצאים לרחוב, ומסתדר מעגל גדול ועצום ורוקדים. לפתע הזיז הרבי את הוילון בחדרו הק' כנראה כדי לשמוע את המתרחש. כך נמשכו הריקודים זמן ממושך. אחר כך הוקרא ע"י אחד החסידים - באנגלית כדי שהציבור הרחב יוכל להבין ב"שפת המדינה" - מכתב כללי שכתב הרבי בימי הסליחות השתא. אחר נכנסו חזרה לבית הכנסת.

אחר עלה ראש הישיבה הרה"ג הרב מרדכי מענטליק על ספסל ולימד את המכתב כללי שכתב הרבי לקראת ערב ראש השנה שנה זו.

מעריב התפללו ב-8:20. בכניסת הרבי לתפילת מעריב אין חדש, כמעט. הרבי לא אמר תהילים כפי שנהג כאתמול. אף בסוף התפילה לא שרו. הרבי אמר קדיש (אומרים שזה על בתו של הרבי ריי"צ - מרת שיינא הי"ד). בסעודת יום טוב הרבי לא דיבר כלל. פרי חדש ל"שהחיינו" - אכל הרבי שלוש תאנים.

יום ב' דראש-השנה תשכ"ה

הרבי נכנס לשחרית בשעה 10:00. כשפתחו את ארון הקודש נתקלו בקושי, לקח זמן עד שהצליחו. כל הזמן הביט הרבי על ארון-הקודש עד שהעניין סודר. כמו אתמול בערב אף היום אמר הרבי קדישים, כך גם הקדיש שאחר קריאת-התורה.

היום לא היו בכיות. בתקיעות היה הרבי זמן רב תחת הטלית. התקיעות חלקות - כנראה שהשטן הוכרע ואינו מפריע לבלבלו.

בתפילת מוסף שרו "הוא אלוקינו" וכן "ארשת שפתינו". כך נגמרה התפילה.

שחרית סיימו ב-3:00 ואחר כך התפלל הרבי מנחה בזאל למעלה.

הרבי מסר לרב חדקוב שתתקיים התוועדות לפני השקיעה. אגב, זהו אחד החידושים שחידש הרבי כבר בשנת נשיאותו הראשונה, תשרי תשי"א, וההסבר הוא כדי לקשר את ראש השנה בימות החול.

מיד עם שמיעת הבשורה החלו הממונים לסדר השולחנות לקראת ההתוועדות.

בשעה 7:10, כ-10 דקות לפני השקיעה החלה ההתוועדות. הגישו לרבי ספל מים לנטילת ידיים ומגבת על ידו. נטל בעצמו, שפשף ואחר ניגב ידיו. נטל את שתי החלות והצמידן זו לזו. לקח הסכין והעבירה על גבי החלה הימנית בזמן עשיית ברכת "המוציא", אחר נטל ובצע בידו. טבל את החתיכה ג' פעמים בדבש.

הרבי הורה לנגן ניגון "הבינוני", "אבינו מלכנו", אח"כ הניגון שלפני המאמר - ואמר מאמר דא"ח עמוק דיבור המתחיל "זה היום תחילת מעשיך" שארך כג' רבעי השעה ודובר בו על סוגיות השכלתיות בחסידות כמו "אור ומאור" ו"כוח הפועל בנפעל".

בשיחה הראשונה קרא הרבי לקבל החלטות טובות בהתחשב בעובדה שזהו "ראש השנה" בו ניתן לפעול במהירות שלא כבשאר ימות השנה שמשולים ל"אברי הגוף" וכל שינוי דורש יגיעת נפש ויגיעת בשר.

אחר-כך דובר בעניין "ניצב מלך", ו"מלך פורץ גדר ואין מוחין בידו" וביכולתו של כל אחד להמשיך את האחדות הפשוטה והרוממות העצמית.

אחר כך המשיך הרבי ואמר:

"הרי מדברים כאן מעניין פריצת כל הגדרים. הגדר הראשון היה ע"י צמצום הראשון, ואחר כך נשתלשלו כמה וכמה מדידות והגבלות עד שמצד עניינים בלתי רצויים, שאין עתה הזמן להזכירם, נמשך עניין של מדידה והגבלה שישנם יהודים המצויים בגלות ובשביה, עד שישנם כאלה שמצד ההרגל ומצד העלם הגוף ונפש הבהמית אינם יודעים אפילו שנמצאים בגלות ובשביה, שזוהי הרי גלות קשה ביותר!

הנה אלו שנמצאים בגלות ויודעים על כך יצאו בוודאי בקרוב ממש מן הגלות, וכיוון שנמצאים עתה במיצר, הרי מובן גודל העילוי והמרחב שיהיה ביציאתם מן המיצר, שהרי מן המיצר באים אל המרחב, ולפי ערך המיצר כך הוא ערך המרחב - אלא שגם אלו שמצויים בגלות ואינם מרגישים זאת, הרי ראש-השנה ועשרת ימי תשובה הם זמן של "קירוב המאור אל הניצוץ", והדיוק הוא: לא קירוב הניצוץ אל המאור אלא קירוב המאור אל הניצוץ, שהגילוי מתחיל מלמעלה, שהמאור מתקרב אל הניצוץ היכן שהוא נמצא, ואפילו הניצוץ שרוי במקום נחות ביותר, הרי עשי"ת הוא זמן של "בהימצאו" שמציאה היא בהיסח-דעת לגמרי ואינו מרגיש שהוא בגלות, אזי בקירוב המאור אליו הוא נכלל וקשור אל המאור, המאור שואב אותו לתוכו ומתאחד עמו"...

והוסיף: "בנוגע לאחינו בני ישראל הנמצאים במדינתנו לפנינו, ששם היה הבעל-שם-טוב, אדמו"ר הזקן והרבי-הנשיא, שבאו משם והפיצו את תורתם, ייתן השי"ת שיתקיים "אוצרך הטוב לנו תפתח" שיתבטלו כל ההגדרות וההגבלות, ועל אחת כמה וכמה גלות ושביה, ויתגלה המרחב העצמי, וכיוון ש"הוד והדר במקומו", "עוז וחדווה במקומו", הרי מ"בכסה" יומשך מיד אל "יום חגנו", וכפי שהרבי מבאר שה"בכסה" עם ה"ביום חגנו" כבר נמצאים בר"ה עצמו, שמה שקודם התקיעות הוא בבחינת "בכסה" הנה לאחר התקיעות הוא בבחינת "ליום חגנו", עניין של שמחה וגילוי שפורץ כל הגדרים, ויצאו מן המיצר אל המרחב כפירוש הפשוט בזה, ובעגלא דידן, ומזה נעבור מיד בעגלא דידן לגאולה האמיתית והשלמה ע"י משיח צדקנו".

לפני ברכת המזון הורה הרבי לנגן "ניע זשוריצי" ועזר בשירה. השמחה הייתה גדולה ולפתע אמר הרבי: "אין אנו נוסעים ל'בית-מרזח', אנו נוסעים לבניין ביהמ"ק השלישי... כמו שאמרו חז"ל "לא כאברהם שכתוב בו הר, ולא כיצחק שכתוב בו שדה, אלא כיעקב שקראו בית"..." כיום הסדר הוא שנוסעים מהר, ייסעו אפוא במהירות וידלגו ("זאל מען אריבערפארן") בשעתא חדא וברגעא חדא, מקצה היותר תחתון עד לעליון ביותר הנעלה מקצוות, שזהו עניין המרחב העצמי, שיתגלה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש ובעגלא דידן,

וכיון שזקוקים ל"הושיעה את עמך" - ואזי תהיה הגאולה השלמה, ינגנו עתה
"הושיעה את עמך".

הרבי עצמו החל לנגן "הושיעה את עמך" בקול, עודד בתנופות ידיו הק'
ומירכתי בית-המדרש עד לתקרת הגג רקדו וקפצו, בבחינת "מקפץ על...".

לפתע הפסיק הרבי והחל לשיר "הוא אלוקינו" ושוב, תנועות חזקות - כמלך
המנצח על תרועת עמו - שר בקול, הביט לצדדים. הקהל שמח ורקד.

דקות ספורות לפני שנטל את הסידור ל"ברכת המזון" הגביה ידיו הק' והניפן
בכל עוז ופני קדשו האדימו ויגבה קולו "הולך ומוסיף", ולקהל כנראה כבר לא
היה כוח...

ושוב שיחה קצרה ומעניינת:

"נכון וטוב הדבר שבכל יום עד יום כיפור יתועדו, ושתהיה כל אחת התוועדות
חסידית-אמיתית... ההתוועדות של יום ראשון תמשיך שמחה לכל ימי ראשון...
עד ליום השבת שהוא מעין "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים"...". והרבי
הוסיף שהוא ישתתף בזה עם בקבוק סודה שנשאר לו וגם חלה, ומסר את זה
למזכירות שהם יחלקו.

הרבי פתח את הסידור והחל לאמור "שיר המעלות", או אז קם החסיד הרב
שניאור זלמן דוכמן, פתח ואמר: "עתה יהיה הסדר כך: הרבי שליט"א יברך
ברכת המזון, אחר כך יתפללו מעריב, אחר כך יערוך הרבי הבדלה, ולאחר
מכן יחלק הרבי 'כוס של ברכה', והקהל מתבקש לא להידחף. כך הורה ה'ועד
המסדר' החדש, ויש לציית".

חיוך מעניין נראה על פני הרבי והוא אמר בערך כך: "עתה יהיה הסדר
כך: עתה יוצאים מראש השנה, וילמדו הרבה תורה, הרבה חסידות והרבה
נגלה, ויקיימו הרבה מצוות, ובהידור. ותחילה ייתן הקב"ה כתיבה וחתימה
טובה ושנה טובה ומתוקה בכל הפרטים, בנים ובני בנים והרבה כסף, ברכות
והצלחות ישועות ונחמות כפי שהנשים אומרות לאחר הבדלה, ותהיה שנה
טובה בגשמיות וברוחניות גם יחד. כך הורה ה'ועד המסדר' החדש, ויש לציית!"
ונהרה של חיוך וקורת רוח נשפך ע"פ קהל האלפים.

הרבי בירך ברכת המזון. כשאמר "ברשות" המתין קמעה והמשיך. בירך
ברכת המזון בקול, כולל "על הארץ ועל המזון". וכן ב"עלה ויבוא". ההתוועדות
הסתיימה בשעה 8:00. אחר תפילת מעריב עשה הרבי הבדלה.

חלוקת "כוס של ברכה" ארכה כשעה. מפעם לפעם הורה לנגן ועודד ביותר
את השירה והריקוד ובסיום בירך "על הגפן" (שהרי עשה הבדלה) וקם ואמר:

"מכיוון שיצאנו מן השנה החולפת ונכנסנו לשנה חדשה, שיהיה 'כי בשמחה תצאו ובשלום תובלון'", והחל לשיר בקול רם "כי בשמחה תצאו" והניף ידו וירד מהבימה למטה. בעברו הבחין בסבי ר' אברהם פאריז שעמד ולא שר, נעמד הרבי לידו והניף ידו לעברו שישיר. וכן פעם נוספת ועוד פעם.

סבי ר' אברהם התבלבל לגמרי. הרבי חייד והמשיך ולפתע ר' אברהם החל "מקפץ ומרקד" - הרבי משך במגבעת של ר' אברהם שתכסה את פניו (המגבעת היא זו שקיבל במתנה מהרבנית נחמה דינה בעוזבו את ארצה"ב בשנת תש"ט, היא נתנה לו את אחד המגבעות של אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע וכן כמה חולצות שיחלק לחתניו. את המגבעת היה לובש בימי חג). היה זה בבחינת 'ומשך הכהן והעלהו מעלה מעלה' עד שר' אברהם "נכנס להילוך" והחל, כאמור, לרקד! העמידה ועידוד השירה היו גם כשעבר הרבי על פני הרה"ח ר' אשר ששונקין. "הרבי" - אמר לי הסבא ר' אברהם פאריז אחרי מה שאירע עמו כשהרבי הוציאו מגדריו לשיר, כאמור - "נשמתו חצובה-חקוקה ממרומי על, "רוחו של מלך המשיח", הוא מהפכן. שכן כל המושג של גאולה היא מהפכה - מעל ונגד גדר הטבע".

עוד סיפר לי שכאשר יצאו קובצי "הקריאה והקדושה" והרבי - בחיי הרבי הריי"צ, יצא עם הסבא לחלק את קבצי וכוזי "לאלתר לתשובה" הרבי אמר לו: "אם נצליח להרגיז את הרחוב - 'עולם' מלשון העלם והסתר - סימן שהצלחנו, ואם לאו - סימן שלא".

והרחוב היהודי האמריקני התקומם. היהודים שהיגרו לארצות-הברית ברחו משנות דיכוי ברוסיה ובאו לחפש את השלווה, וכאן הגיע רבי הדורש ותובע ולא נותן לנוח.

תמו ולא נשלמו (מבחינה רוחנית) ימי "ראש-השנה". אשרי עין ראתה.

יום רביעי, צום גדליה תשכ"ה

לסליחות שבאמצע התפילה נכנס הרבי כשהקהל אחז אז ב"דרשו ה' בהימצאו". הרבי החל "אז טרם" אולם במהירות רבה הגיע למקום בו אחז הקהל. הרבי אף עיין ב"ליקוטי מנהגים" שערך הוא עצמו, כהקדמה ל"סליחות לצום גדליה". הכה על החזה ב"אשמנו". אמרו "אבינו מלכנו". המתין לקריאת התורה, עלה לשלישי.

הבחנתי במנהג חשוב בעת ברכת התורה. הרבי נזהר ב"עץ חיים" של הספר תורה שהימני יהיה למעלה מהשמאלי. בסיום התפילה יצא ונכנס לחדרו.

לתפילת מנחה נכנס בשעה 2:10, אמר הפטרת "דרשו ה' בהימצאו". ב"אבינו מלכנו" לא הורה לשיר. מעריב בשעה הרגילה 7:15 ואחרי התפילה הלך לביתו.

יום חמישי, ד' תשרי תשכ"ה

ב-9:50 בבוקר הגיע הרבי מביתו. בשעה 10:00 נכנס לקריאת התורה. תפילת מנחה - כרגיל. משום-מה נראה שבתפילת "שמונה עשרה" התפלל הרבי במהירות, והדבר חזר על עצמו שוב בתפילת ערבית שהתקיימה בשעה 9:40 [ברשימה אחרת: 7:50, מפני שר' ב"צ שמטוב היה אצלו ביחידות], שכן הרבי קיבל הערב אנשים ל"יחידות". בין הנכנסים היו ר"א גורביץ וכן ר' שמרי' גורארי'. היחידות היתה עד 12:30.

מעניין, בחודש אלול כשהגעתי הנה כשהש"ץ - שהוא בדרך כלל אבל ל"ע ול"ע - אומר משניות הרבי מביט על הקהל, ועתה הוא מביט בסידור, ניכר שהוא אומר משניות (יש אומרים שהרבי מאריך ב"עלינו לשבח") ואף כאשר הוא מביט על הקהל עדיין פיו ממלמל.

חברי ההנהלה אכן בחנו היום את תלמידי הישיבה, כהמשך לדברי הרבי בשבת.

יום שישי, ה' תשרי תשכ"ה

ל-770 הגיע הרבי ב-9:50. לאחר-מכן הלך למקווה וב-1:30 [ברשימה אחרת: בשעה 2:00] יצא מ-770 ונכנס למכוניתו לנסוע ל"אוהל". לפתע ניגש צעיר לא-דתי למכוניתו והחל לדבר מילים שהם הפך הברכה - ל"ע - לא היה מובן למי כוונתו ומה גרם לכך. הבחור היה נראה תמהוני מעט. בחורים רצו אליו וניסו לגרשו, הרבי ברגיעה אמר "תנו לו לדבר...". אחר כך נסע.

הרבי חזר מה"אוהל" בשעה 5:30 [ברשימה אחרת: ב-6:30], ומיד אחר-כך נכנס להתפלל מנחה. בעת הקדיש האחרון (לאחר המשניות) התעכב ר' יונה איידלקופ עם אמירת ה"קדיש". הרבי הביט עליו שיאמר "קדיש" ואז לפתע החל לומר קדיש בצורה חלקה. "מעריב של שבת" - כרגיל.

יום שבת קודש, ו' תשרי תשכ"ה

10:00 בבוקר. הרבי נכנס לתפילה כרגיל. לאחר שהחלה התפילה היה נראה שהרבי ממתין למשהו או למישהו כי הביט מספר פעמים הצידה. הדבר חזר

על עצמו ארבע פעמים. הריל"ג ניגש אל הרבי, והרבי אמר לו משהו. כנראה ששלח אותו למסור מסר מסוים. כך נראה ממבט ראשון. הוא ניגש לרב חדקוב וממנו חזר לרבי ומוסר משהו. אני, כמו - כך להשערתי - רוב הקהל ואולי כולו (מלבד אחדים-בודדים ממש ממקורבי בית-רבי) אינני יודע מאומה. בכל אופן, המתח היה רב ומורגש בחלל האוויר.

כששליח-הציבור מגיע ל"האדרת והאמונה" - כך גם במוסף ב"הוא אלוקינו" - מסמן הרבי בידיו הק' לשיר.

דריכות מסוימת מורגשת בחלל האוויר. ישנן לחישות שמהוא אינו כשורה אבל הדבר בגדר תעלומה. גם על התוועדות לא הודיעו בסיום התפילה אם תתקיים אם לאו, אך בשעה הרגילה - 1:30 - הרבי מגיע ומתיישב במקומו. מבחינים כי דקות ספורות מחליף הרבי דברים עם הד"ר זעליגסאהן "רופא החצר". אחר-כך הרבי מתחיל לשוחח בשפע של נושאים כדרכו בקודש ואף משמיע מאמר של דא"ח [המשך למאמר שנאמר ביום שני של ראש-השנה "זה היום תחילת מעשיך"] שנפתח במילות הפרק ה"מאה ועשרים" בתהילים "שיר המעלות ממעמקים".

הרבי דיבר ארבע שיחות. במהלך ההתוועדות סיפר הרבי בשם אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע ששמע מאביו אדמו"ר מוהר"ש כי אדמו"ר מהר"ש אמר שצריכים לחזור על מאמר חסידות שישים פעמים (או שישים ואחת), וכשנשאל למהות ההבדל בין הפעם החמישים ותשע לפעם השישים, השיב כי הדבר הוא בדומה להבדל בין הפעם הראשונה לפעם השישים, ולפי גרסא אחרת אמר כי ע"י הפעם השישים המאמר נעשה "עצמי".

הרבי ביאר כי תורה היא עניין עצמי למעלה מזמן ומקום, ולכן, אף שלמדה ברגע אחד קודם ונתעצם עם התורה, כבר אין לכך שייכות עם הרגע הזה, שהוא למעלה מהזמן, וזהו "וילך" - הליכה שמצביעה על בלי גבול, שעל ידה הוא לוקח את הבלי גבול של עצמיות התורה.

שיחה עמוקה אחרת השמיע הרבי על הקשר בין פרשת וילך לעשרת ימי תשובה [בשיחה זו, היו, כפי שאפרט אחר-כך "רמזים" למה שיתרחש ביום זה, אבל כמובן שבתחילה לא תפסנו שום דבר].

על הפסוק "וילך משה" הביא הרבי את תרגום יונתן - "לבית אולפנא", שמשמעותו כי משה רבנו למרות גדלותו וידיעותיו כי רבו - הרי בשעה שהלך ללמד יהודים תורה והוראה עיין בתורה ובאופן של "וילך".

בקשר לזה סיפר הרבי את הדברים הבאים:

"סיפר לי כ"ק מו"ח אדמו"ר כי אביו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע היה עמו פעם באיזה מקום שלא הכירו אותו, ומכל מקום "מצד ציור פניו החיצוני", כלומר הדרת פניו וחזותו, הכירו בו ברבי נ"ע וכיבדוהו ב"מפטיר". ביקש הרבי להמתין קמעא ויצא לחדר שני לעבור מקודם על הפטרה, ורק לאחר מכן נכנס ועלה למפטיר...

והרי הדבר הוא פלא: ילד מגיל בר-מצווה מעביר-סדרה מדי שבוע, וכנהוג אצל חסידים העברת הסדרה היא בתוך החומש בטעמים ולא במגילה. נוסף לכך הרבי נ"ע היה עולה למפטיר בכל שבת. בנוסף לזה, הנהגת הנשיאים היא שבלילה מעבירים הסדרה עם ההפטרה, ואם כן הרי עבר על ההפטרה בלילה לפני כן, נוסף לזה היה הרבי נ"ע רחוק ממציאאות השיכחה. ובכלל, מה יש כאן לעבור, הרי אמר את ההפטרה מתוך החומש? ועם כל זאת גרם ל"סירחא דציבורא" ויצא לחדר אחר לעבור על ההפטרה, אין זאת אלא שטעם חשוב היה לו בכך!"

הרבי שליט"א דייק גם מה שעבר לחדר אחד, והוא בדוגמת "וילך" משה, שהוא עניין של עכבה. ומכאן הוראה לכל אחד ואחד: בשעה שבאה איזו שאלה הנה לפני שפוסק עליו לעיין בשולחן ערוך, ולא לסמוך על הזכרון ממה שלמד מקודם, וכן קודם כל יום-טוב, יש לעבור על כל הדינים השייכים אליו, הלכות ראש-השנה, עשרת ימי תשובה, יום הכיפורים וסוכות וכדומה, ולא לסמוך על כך שלמד את ההלכות וזכרן...

באחת ההפסקות שבין השיחות התברר מה קורה. זה היה כאשר ראינו את ד"ר זעליגזאן מדבר עם הרבי והתברר שממשיכים לדווח לרבי על מצב בריאותה של אמו. ד"ר זעליגזאן שאל את הרבי כיצד קראו לאמה של הרבנית. הרבי השיב לו והד"ר הכריז: "חנה בת רחל לרפואה שלמה" ואז ידע כל הקהל שצריך לעורר רחמים.

[וכאן אני מוסיף פרטים עליהם נודע לי רק אחר כך, רובם מפי השמועה אך ממקורות די מוסמכים: למרות שלאחרונה לא הייתה כל-כך בקו הבריאות (מדי יום היה מבקר אצלה רופא שלוש פעמים) הלכה ביום ראשון של ראש-השנה להשתתף בתפילות ולשמוע את התקיעות כשהן יוצאים מפי בנה הרבי.

למחרת, ביום שני של ראש-השנה כבר לא הרגישה טוב. למחרת כבר התבטאה באוזני אחד מבאי ביתה, הר"ר בערל יוניק: "יודעת אני, הליכתי אתמול לבית הכנסת הזיקה לי, אך מאושרת הנני מזה! התקיעות היו כה נפלאות! השי"ת יעניק לו (לכ"ק אדמו"ר שליט"א) כוח ועוז. אינכם יודעים להעריך את אשר זכיתם לו! אינני אומרת את הדברים כאם, אלא משום שכך הם פני הדברים והאמת" סיימה בהתלהבות...

ומעניין: ביום השבת פרצה שריפה קלה בעזרת נשים וכסאה של הרבנית שרף כליל!

בליל שבת קודש ביקר (לפי בקשת הרבי) ר' בערל יוניק בביתה, והיא, יחסית, חשה בטוב. אולם לפנות בוקר ב-4:30 [ברשימה אחרת: ב-6:00] מצאה אותה האשה המטפלת שוכבת על הרצפה, היא מיהרה ל-770 ומצאה את אחד ה'מתמידים' וזה הלך להודיע בבית הרבי. הדלת נפתחה רק כשד"ר זעליגזאן שהוזעק אף הוא דפק. הרבי מיהר לביתה ושהה שם עד כמעט 10:00 ור' בערל יוניק נשאר אצלה.

1. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: בליל שבת-קודש, אור לו' תשרי, ביקר אצלה הרבי כמנהגו, ובאותה שעה לא היה ניכר עליה שום דבר מלבד חיוורון מסויים. לפנות בוקר, בשעה 5:30 בערך, נשמעו דפיקות על דלת משפחת ר' אברהם פעלער (היום הוא גר בשכונת פלטבוש) שהיה שכן של הרבנית חנה ע"ה, בבנין מספר 1418 ברחוב פרוזידנט. הדופקת בדלת היתה מרת ווינר שהיתה גרה אצל הרבנית ומשמשת אותה. היא היתה מבוהלת וסיפרה שהרבנית נפלה ממיתתה. הגברת פעלער נזעקה לעזור והיא ומרת ווינר חזרו והרימו את הרבנית למיתתה. רק מאוחר יותר הוברר שהיה זה "סטרוק".

בתוך כך, מיהר הרב פעלער לבית הד"ר זליגסון (שגר אז ברחוב יוניון), והדוקטור זירז אותו להודיע לרבי. בינתיים הלכה מרת ווינר ל-770 לבקש עזרה, ושם פגשה שלושה בחורים - ר' שלום בער לויטין, ר' דוד רימלר ור' לייבל בראנדלר. האחרון פנה לבית הרבי (1304 פרוזידנט) כדי להודיע. הוא הקיש בדלת כמה פעמים אך איש לא נענה. לאחר מכן בא למקום הרב פעלער, ולאחר שגם הוא הקיש על הדלת כמה פעמים ולא נענה, החליט לצלצל בפעמון, ואז הרבנית ע"ה ירדה למטה ופתחה. הרב פעלער סיפר לה על המצב והיא עלתה וסיפרה לרבי. לאחר מכן חזרה הרבנית וירדה למטה ואמרה לרב פעלער - "באם יהיו חדשות תבוא ותספר". היא הוסיפה גם שבפעם הבאה יקיש על הדלת שמאחורי הבית, כך ישמעו אותו טוב יותר. הרב פעלער חזר ל-1418 פרוזידנט, ובינתיים הד"ר זליגזון הגיע.

לא עלה בידי לברר אישית האם הרבי ביקר אצל אמו בבוקר לפני התפילה, אבל הרב פעלער ואשתו אומרים שהם זוכרים בבירור שהרבי אכן היה אצל אמו בבוקר. אני בעצמי לא ידעתי דבר עד השעה תשע בבוקר לערך, אז הגעתי ל-770, והרב חדקוב קרא לי ובקש ממני בשם הרבי לביקר אצל אמו הרבנית שלא חשה בטוב, ושאשוב לספר איך היא מרגישה. הרב חדקוב הוסיף שהרבי שליט"א ימתין לקבלת המידע ורק אחרי כן ייצא להתפלל. וגם ביקש ממני לדאוג לכך שמישהו יהיה אתה כל הזמן, ומה טוב שתי נשים שיוכלו להתחלף ביניהן. ההצעה היתה שמלבד מרת וינר שנמצאת בבית הרבנית בלאו הכי, תבוא מרת שורפין (בת אשתו של הרב החסיד ר' שלמה אהרן קורנובסקי ז"ל, שהיתה בידידות עם הרבנית ע"ה), וגם מרת לאה כהן תחי'.

באתי לבית הרבנית. ברגע הראשון היא לא הכירה אותי, ושאלה מי זה (השיתוק שאחז בה בבוקר נתן את אותותיו, הקול שלה השתנה ונעשה עבה). כשענית, הכירה אותי. היא ביקשה משהו לאכול ומרת ווינר הביאה לה ובינתיים נרדמה, ואז חזרתי ל-770 לדווח לרבי על המצב.

הרבי שמע ממני את הדיווח, וביקש שאבקר אצלה שנית אחרי התפילה וכך עשיתי. כשבאתי בפעם השניה היתה הרבנית במצב יותר טוב והכירה אותי מיד. חזרתי ל-770 והודעתי על כך לרבי. הרבי הורה להשיג אחות ואמר שישאלו את הרב מנאראל (הרה"צ ר' חיים מאיר שפירא ע"ה, שלאחמ"כ התגורר בבני ברק ואז הי' תושב קראון הייטס), איפה אפשר להשיג אחות. הרבי שליט"א הורה לי גם לביקר אותה פעם נוספת לפני ההתועדות.

גם כעת, בביקור השלישי, הכירה אותי מיד והודעתי על כך לרבי.

כשר' בערל נכנס שאלה: "מי זה?" אך כשהשיב לא קלטה את התשובה, היה ניכר שאינה מכירתו כלל. לאחר מכן הייתה התאוששות קצרה, היא ביקשה ממנו שיכין לה משהו לטעימה. ר' בערל חוזר ומדווח לרבי. הרבי מבקש שידאגו שתשיגנה במחיצתה שתי נשים מבאות-ביתה (גב' לאה כהן וגב' שורפיץ), הלה דואג לסידור העניין וחוזר. הרבי מבקש לבקר שוב אחר התפילה וכן לדאוג שד"ר זעליגזאן יבקר. הדיווחים מלמדים, לעת עתה, על שיפור לטובה. - עד כאן הוספה].

הרבי ממשיך להתוועד ובשיחה העמוקה שהזכרתי קודם, מדבר על תורה הבעש"ט לפסוק "ואנוכי הסתר אסתיר פני ביום ההוא", "שהסתר אסתיר" פירושו הסתר כפול, שההסתר עצמו מוסתר. הרבי הביא משל, ותוך כדי הצעת הדברים התחיל בבכיות נוראות והשעין ראשו על ידו, איום ונורא המחזה. הרבי לא יכל לדבר. מרוב בכי נחנק מהדמעות ששטפו אותו. לפתע העביר בתנועה מהירה את כף ידו מעל מצחו וחזר למצב הרגיל עד שלא הורגש כל רושם.

תור הדברים הגיע לביאור דברים בנוגע לכך שהגוי אינו מסוגל כיום להסתיר על מצוות הקב"ה - ושוב פורץ בבכי נורא. נשען על כיסאו, נאנח אנחות קורעות לב, נושם בחזקה ושוב בוכה. המאמץ להפסיק ניכר מאוד, אך הבכיות ממשיכות שוב ושוב. לפתע, מעביר כף ידו ביעף מעל מצחו והמצב חזר לקדמותו.

ההתוועדות הסתיימה בשעה 4 ולאחריה התפללו מנחה. ר' בערל יוניק רץ מיד לאחר ההתוועדות לבית הרבנית. הוא הבחין כי הרבנית נושמת בכבדות עד מאוד. מיד ניגש והתקרב. היא תופסת בזרועו ואומרת "עזור לי". היא רצתה להמשיך לדבר אך כבר לא הייתה מסוגלת. הוא רץ מיד לבית-המדרש, זירז את ד"ר זעליגזאן שאחז באמצע התפלה, שמצבה מחמיר, ד"ר זעליגזאן רץ מיד.

לקראת סוף מנחה הזעיק ר' בערל את הרבי לביתה (מסר לו כי אמו ביקשה לו שיבוא). אגב: הן כשהרבי יצא מההתוועדות לחדרו והן כשיצא אחר כך מחדרו לבית אמו עודד את השירה בידו הק'. הרבי נכנס לשניות ספורות לחדרו, שם הותיר את שתי המטפחות שבכיסו ומיד יצא ממנה לביתה. המהירות הייתה כה רבה שאת המעיל העליון לבש בעברו בפרוזדור לעיני המצטופפים, ובידו עדיין מעודד את השירה. כשהגיע לביתה מצא שהיא במצב קשה, מתפתלת בייסורים ונושמת בקושי רב. הוא קרב אל מיטתה ומשעין ידה ברוך על ברכיו.

מצווה להנ"ל שיזעיק עוד ב' רופאים². בינתיים התפתלה בחוזקה מצד לצד עד כי הוכרח, בעזרת הנ"ל, להחזיק בה כדי שלא תיפול. במשך זמן זה הגיעה הרבנית חיה-מושקא למקום.

תחילה התנגד הרבי שייקחו את אמו לבית-הרפואה, אך כיוון שב' הרופאים (בנוסף לד"ר זעליגזאן) המליצו בחיוב (כי המכשירים והתרופות החיוניים לא היו בהישג-יד), אמר: "מאחר ששלושה רופאים בדעה זו, אני מבטל דעתי מפני דעתם"³.

מיד העבירו אותה באמבולנס לבית-הרפואה כשהרבי בתוכו יושב לצידה [כן נסעו הרופא ד"ר זעליגזאן וגב' כהן]. פני הרבי היו רציניות ביותר. היה זה בשעה 5:00. בזמן שהוציאו את הרבנית בכה הרבי וכן כשהיה בבית-הרפואה.

הדבר נודע בבית-הכנסת של כ"ק אדמו"ר שליט"א בשעת החזרה והציבור התארגן ופתחו בתפילות ובתחנונים ואמירת פרקי תהילים⁴. חלק מהקהל מיהר ברגל לבית-הרפואה וגררו אתם "גוי של שבת" שנשא אוכל לרבי.

בבית-הרפואה החלו בטיפול נמרץ, אך יצאו והודיעו לרבי כי כבר מאוחד... הרבי גילה ידע רב ברפואה ולחץ עליהם לנסות זריקה מסוימת ודרכי טיפול אלה ואלה. כשהתברר לרופאים עם מי יש להם עסק, צייתו מיד לכל הוראה... שוב יצאו ואמרו לרבי כי לא הועילו דרכים אלה, ושוב הרבי ממשיך ומציע שיטות נוספות, וכך עד הרגע האחרון.

2. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: בשעה 4 לערך הסתיימה ההתוועדות ואז מיהרתי שוב לביתה. כעת שמתי לב שהנשימה כבדה לה וכשהתקרבתי שמעתייה אומרת "העלף מיר" והיה ניכר שהיא רוצה להוסיף ולומר משהו ולא הצליחה. כשראיתי מה המצב מיהרתי בחזרה ל-770. כשהגעתי, עמד המנין ב"עלינו" של תפלת מנחה, ועם סיום התפילה נכנסתי אחר הרבי לחדרו ואמרתי לו שאמו מבקשת שיבוא (לא היו בפי מילים אחרות). מיד הוציא הרבי מכיסו את שתי המטפחות שהיו שם ויצא במהירות לבית אמו. הלכתי לידו. בדרך שאל אותי הרבי האם יש לי מפתחות של הבית ועניתי לאו.

3. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: הרבי הורה מיד לקרוא לרופא נוסף. תחילה טלפנו לד"ר נס ולא הצליחו להשיג אותו ולאחר זמן השיגו את הד"ר דויקובס. עם בואו פסק מיד שיש להעבירה לביה"ר. הרבי שאל מה הסיבה לכך והוסיף שהכסף אינו מניעה, היינו שאפשר לעשות הכל בבית, אבל הרופא ענה שהסיבה לנסיעה לביה"ר היא ששם נמצאים כל המכשירים הדרושים.

בינתיים הגיע רופא נוסף וגם חוות דעתו היתה זהה - יש להעבירה מיד לביה"ר. הלה הוסיף כי כיון שהרבי סירב להצעה שיקחו את אמו הרבנית לביה"ר "קינגס קאונטי", הוא מציע לקחתה ל"ג'ואיש אספיטול" בו הוא עובד. בינתיים הביאו גם בלון חמצן אבל הרופאים עמדו בשלהם שיש לנסוע לביה"ר ואז הרבי אמר: "וויבאלד אז דריי דקטוירים האלטן אזוי, גיב איך נאך" [=כיון משלשה רופאים (שני הנ"ל וד"ר זליגזאן) סוברים כך, אני מוותר].

4. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: עם צאת האמבולנס לביה"ר חזרתי ל-770. אני"ש והת' היו עסוקים ב"חזרה" על ההתוועדות וכאשר סיפרתי להם מה המצב, נפסקה החזרה והחלו באמירת תהלים עם אותיות השם חנה.

השעה שהשיבה נשמתה, במעמד בנה הגדול - הייתה בסביבות שש. [בשעה 7 בערב באו ל-770 ר' זלמן דוכמן והרחמ"א חודקוב והודיעו שהרבנית נפטרה].

הרבי נעמד ליד החלון, נושא עיניו השמימה דומם. לרגעים פורץ בבכי עז ולרגעים נשאר בדומייה.

בהזדמנות זו נכחו במקום מספר אברכים שנזכרו כי הרבי לא אכל עדיין סעודת שבת קודש והם הציעו לרבי לאכול ואמרו שמותר לאכול, אך הרבי סירב וביקש שרב יפסוק. ר' אשר ששונקין ניגש ואמר שאין אבילות בשבת, אבל הרבי שאל אותו "אבל אני שואל על אנינות בשבת", וענה ר' אשר שהוא לא יודע. ריל"ג ניגש ואמר שהוא רב והרבי צריך לאכול, אך עדיין סירב, ושאל אם אפשר למצוא שולחן-ערוך אדמו"ר הזקן, אך לא מצאו והרבי התחמק מכל הרבנים. [ברשימה אחרת: במעמד זה התבטא מה שאמר הרבי היום בהתוועדות שלא לפסוק דבר מבלי להביט בשו"ע].

אחר-כך שאל הרבי: האם אין כאן מישהו מהחברה-קדישא? היכן הרב ג'ייקובסון? אחר-כך פה בתרעומת לנדחפים בחדר שלא יידחפו וציוה כי "כל מי שלא טבל במקווה שלא ייכנס לחדר!". "בכלל", הוסיף "הבחורים מיותרים כאן לחלוטין!" כן ציוה הרבי שכל הכהנים יעזבו את המקום.

גם לבעלי-בתים שנדחפו אמר "ס'איז ניט קיין פארבריינגען, וואס שטופט מען זיך?!" [=הרי אין זו התוועדות, למה נדחפים?!].

בינתיים הגיעו הרבנים, הרב אליהו סימפסאהן והרב ישראל ג'ייקובסון מהחברה קדישא, וציוו לפנות את החדר ונשארו רק כמה מזקני הרבנים והחסידים החברים ב'חברא קדישא'. הרבי אמר שהפטור של אבל מקריאת-שמע ותפילה זה מצד שהוא טרוד, אך כיוון שהוא מוסר את האחריות לחברה קדישא אזי הוא כבר אינו טרוד וחייב בכל זה, וכן היה והתפללו מעריב בחדר הסמוך (הרבי ביקש סידור, כנראה לא לשנות מדרכו בקודש, אך כיוון שכולם היו "שבתיים" לא נמצא). הרבי אמר קדיש אחר "עלינו" ושוב עמד הרבי דומם ליד החלון, נשען על אצילי ידיו הק' עד השעה 10:00, עד שהוצאה גופתה הק⁵.

5. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: הנוכחים נדחקו להכנס פנימה ואז הרבי אמר: "וואס שטופט איר זיך! ס'איז ניט קיין פארבריינגען" [=מדוע נדחפים! זו לא התוועדות]. והוסיף שאלו שלא היו במקוה לא יכנסו לחדר. [כאשר מרת לאה כהן חלפה ליד פתח החדר אמר הרבי: "מסתמא ווייסט שוין לאה, אויב אזוי דארף מען איר ניט זאגן].

א' הנוכחים פנה אל הרבי ובקשו שיאכל משהו (שהרי עוד לא סעד סעודת שבת) והרבי אמר שישאלו רב. אחרי כן ניגש הרה"ח ר' אשר ששונקין וגם הוא ביקש שהרבי יאכל משהו אבל הרבי אמר - "האם יש לכם סמיכה?!"

הרב יוסף הלוי ווינבערג שמשמיע שיעור-רדיו בספר התניא מדי מוצאי-שבת וכן מוסר נקודות משיחות הרבי בהתוועדות של שבת, שאל את הרבי האם להודיע מעל גלי האתר על הפטירה והרבי ענה בחיוב⁶.

הקהל כולו ואני הקטן ביניהם נסענו מבית הרפואה ונדחפנו להיכנס לבית אמו. הרבי שכבר שהה שם עשה תנועת יד כאומר "לשם מה הדחיפות?"

הרבי שהה בבית אמו משך זמן, אחר כך לפני שעזב את המקום שאל: "מי יהיה כאן האחראי שלא יסחבו מכאן שום דבר?" ובערל יוניק קיבל על עצמו אחריות⁷.

הרבי הלך לביתו וכל הלילה נשאר לומר תהלים.

יום ראשון, ז' תשרי תשכ"ה

בשעה 8:00 הגיע הרבי מביתו. מיד התפרסם ב-"770" שההלוויה תצא בשעה 11:11. בשעה 9:15 [ברשימה אחרת: 9:30] יצא הרבי מחדרו לבית הכנסת לומר את הקדישים. כאשר הרבי התחיל באמירת הקדיש הראשון, התחיל לבכות, עצר קצת והמשיך. כך היה גם בשני ה"קדישים" הנוספים בכי עצור.

עבור זמן מה ניגש אל הרבי שליט"א המזכיר הרלי"ג, וגם הוא ביקש מהרבי לאכול. והרבי אמר שיעיינו בשו"ע אדה"ז הל' קריאת שמע (כנראה הכונה לסי' עא), ושאל גם האם נמצא כאן מישהו מהחברא-קדישא שיאמר כיצד נוהגים, ולמעשה לא אכל.

6. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: מיד אחרי התפילה מיהרתי לביתה של הרבנית, ואספתי את התמונות, המכתבים וכל המסמכים החשובים שלה, וכן את התהלים של בעלה כ"ק הגאון המקובל רבי לוי יצחק זצ"ל. סגרת את הכל במזוודה מיוחדת (שלקחתי ממשפחת פעלער) ומסרתי להרב חדקוב עבור הרבי.

זמן קצר אחרי כן הובאה הרבנית לביתה והניחה בחדר הראשון.

7. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: באותו ערב אמר הרבי שמישהו צריך לקחת על עצמו אחריות על החפצים שבבית, ואמר החסיד ר' זלמן דוכמאן שהוא מקבל על עצמו את האחריות בתנאי שאני לוקח זאת ביחד עמו. [באותו מעמד פנה הרבי לבנו של ר' זלמן, ר' ישראל, ואמר לו: מסתמא לא תשאיר את אביך כאן לבד... (לשמע און, ע' רצא)]. אחד הנוכחים העיר שאני כבר לקחתי חלק מהחפצים, והרבי הגיב מיד - "אם לקחו חלק הרי חלק נשאר", והוסיף שמזהיר באזהרה חמורה שלא יקחו דבר, והוסיף ואמר - "אני רואה שיש כאלו שכבר מביטים על המגירות שבחדר השינה"... הרבי בעצמו ניגש וסגר את הדלת ואחרי כן יצא לביתו.

על להוסיף כי בחול המועד סוכות נלויתי אל הרבנית חיה מושקא ע"ה לבית הרבנית חנה ע"ה. היא בדקה את כל החפצים, חלק הועברו למוסדות וחלק נלקחו לבית הרבי. שם, בקומה השלישית, הם מונחים עד היום הזה.

בשעה 11:05 יצא הרבי מ-770 כשחבילת ספרים בידו, נכנס למכונת ומשם נסע במהירות לבית אמו. הרבי נכנס פנימה ויצא אחר המיטה⁸.

לפתע הבחין הרבי שר' יוסף גולדשטיין מנציח את ההלוויה במסרטה והקפיד על כך מאוד, וכמה שניות הביט על מעשיו [התרעומת באה לידי ביטוי בתנועות בידי הק' כשכופף את ידו של גולדשטיין עם המצלמה עד הרצפה - דבר נדיר]. אחר המשיך לעקוב כשהוא מלווה במבטו הק' עד שהוכנס הארון למכונת החברה קדישא.

באותו רגע שאל היכן מחצלת הפלסטיק (הכוונה כנראה לזו שניתז עליה דם כשפרץ השטף דם) וכן פיסת עץ מסויימת, הסובבים הודיעו כי הכל מסודר והבחינו שמרוצה מכך.

מבית הרבנית ב-1418 רח' פרזידנט צעדו ל-770 דרך רח' קינגסטון.

אחר כך יצאו לבית-העלמין. כ-12 אוטובוסים נסעו וכן הרבה מכונות פרטיות. הרבי ביקש כמה פעמים שהבחורים לא יעמדו שם ("מה עושים כאן הבחורים?").

כן ביקש שהנשים לא תלכנה אחרי המיטה. רצוי שלא ילוו בכלל אבל דבר זה קשה לביצוע... כשהחלו בקבורה שאל הרבי בתמיהה: היכן הפלסטיק (הנ"ל)? אך הדבר נעלם משום מה. לרבי כאב הדבר מאוד. כל אחד התבקש לחפש במקומו, אך לשווא. הרבי מתבטא: "הניחו לי. מדוע נדחפים? רואה אני שאיאלץ בעצמי לעשות סדר".

ולאחד הנוכחים פנה ואמר: "אין כל מצווה להידחף".

אחר כך פנה פתאום לעבר המכונת מתוך חשש שאולי השאירוהו שם. אך הדוחק והעומס והקברים הפזורים לא אפשרו מעבר קל ומהיר, לכן נמנע מכך. הרבי החל לצעוד לעבר הרכב ותוך כדי הליכה דחף אנשים. בסופו של דבר נמצאה האבידה.

אחר כיסוי הקבר אמר הרבי, ככל הנראה, פרקי תהילים מסוימים, ולאחר מכן קדיש.

אז החל לבכות זמן ממושך ללא הפסק וכמעט שלא יכול לגמור. הקהל כולו, עליו נמנה המון רב ובו בלטו אדמו"רים, רבנים וראשי ישיבות מכל חוגי הציבור, היה באבל כבד, וזמן רב ארך עד שהרבי סיים את הקדיש.

8. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: ההלוויה היתה בשעה 12 בצהרים לערך. את הקריעה (לאחר הטהרה) עשה הרב זלמן דוכמאן ז"ל, ובאותה שעה הרבי פרץ בככי בפעם הראשונה מאז הפטירה.

כנהוג התייצבו בשורה. הרבי חלץ נעליו ושוב ביקש שהבחורים לא יעמדו בשורה. הסתכל לצדדים, העיף מבט על הקבר הטרי והתחיל לצעוד. כשעבר סמוך לאוהל כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע נכנס לדקתיים, יצא ונכנס למכוניתו שהסיעה אותו לבית אמו ז"ל, ברחוב פרזידנט ושם התפללו מנחה.

שמעתי ממקורות שעד עתה היו די מוסמכים, שבמשך הלילה שבין הפטירה והקבורה הרבי מסר הוראות שונות בקשר לעניינים של "פיקוח נפש" הן בגשמיות והן בעניינים רוחניים כמו שיגור שליח מיוחד למקום סודי בו שוהים חיללים יהודים. הרבי אף ענה בקשר לשאלה האם לערוך השנה "כינוס תורה" - בחיוב.

במשך ימי ה"שבעה" נערכו הגרלות להתפלל במניין של הרבי אולם אורחים נכנסו בלי הגרלה. ר' דוד רסקין שמר אצל הדלת ובכל תפלה ותפלה קראו בפתק מי יכנס.

הרבי ביקש שייכנסו - הכוונה כנראה לאנ"ש - אחר תפילת מנחה. כולם נכנסו בשורה, הרבי יושב על ארגז קטן, הבחורים עוברים ושותקים והרבי מביט בסימן פליאה כתמה מה הם עושים פה.

כשהגישו (מיד לאחר הפטירה) את רשימת חלוקת המשניות של אלה שהתחייבו לסיימם עד יום-הכיפורים שאל הרבי שליט"א: "עד איזה יום כיפור...? וענה הרב חדקוב כי עד יום כיפורים זה. אמר הרבי שליט"א: "א קורת רוח, קורת רוח מרובה", וחזר ואמר "זייער א גרוייסן קורת רוח!" (והביט ברשימה) "אין ספק שימלאו הבטחתם".⁹

יום שני, ח' תשרי תשכ"ה

התפילה החלה בשעה 10:00 (הבחנתי שלא סיים את הכריכות על כף היד בקשר, אלא מסתפק בהעברה תחת הרצועות הכרוכות). ב"שיר המעלות ממעמקים" וכן בחזרת הש"ץ היו בכיות. אחר חזרת הש"ץ קינח הדמעות ואמר חצי קדיש.

9. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: ביום ראשון לאחר תפילת מנחה ביקש ממני הרבי להביא לו את התהלים של אביו זצוק"ל, ומובן שמלאתי מיד את הבקשה. לאחר תפילת ערבית בקשה הרבנית חי' מושקא ע"ה שאוודא שהחלונות סגורים ושאינן לרבי מים לנטילת ידים, ואף אמרה לי איזה ספל לקחת מביתם לשם כך. לאחר שכל המנחמים עזבו נשארו בבית רק אני והמזכיר הריל"ג. בשעה 11:30 אמר לנו הרבי "גייט געזונטערהייט א היים. ע"פ דין מעג איך בלייבן אליין ווען ס'ברענט לייט [על-פי-דין מותר לי להשאיר יחידי כשאור דולק].

יצאנו אפוא מהבית. בלילה שלמחרת, ליל ערב יום הכפורים, היה המזכיר ריל"ג במקום בלאו הכי, לצורך הכפרות.

[בין הדברים שהבחנתי היום: קטעים בארמית כמו "לשם יחוד" וכן הקטע בארמית ב"ישתבח" ועוד אומר בלחש].

אמר כי אף שאין אומרים תחנון אצל האבל, יש לומר "אבינו מלכנו", ושאל האם לומר קדיש אחרי "אבינו מלכנו".

ביום שני עלה לתורה ר' זעליג כצמאן שנולדה לו בת ושאל האם לקרוא את הבת ע"ש האם ז"ל. הרבי ענה בחיוב ובירך אותה באריכות ימים. גם שלח אח"כ \$63 כמספר חנה...

הרבי עצמו עלה לשלישי, כפי שסיפר יום קודם לכן, שאף שאין האבל עולה לתורה, אך אדמו"ר הריי"צ בימי אבלו עלה בלי שיקראו לו, ולכן גם הוא נהג כך כי מעשה רב עדיפא.

במשך כל היום ביקרו אדמו"רים וגדולי התורה לניחום אבלים.

מנחה התפללו בערך ב-2:45 ומעריב ב-7:45.

זכיתי להיכנס למעריב. ב"ברכו את ה' המבורך" המילה "ברכו" בכפופה, ו"ה' המבורך" בזקיפה.

בלילה ביקרה לשעה קלה הרבנית חיה מושקא שתליט"א בבית הרבנית חנה, והקהל לא נכנס באותה שעה.

לאחר מעריב חיכו לבוא האדמו"ר מסאטמער עד שבא ב-11:00. היו הרבה אנשים שעמדו בדלת להכנס לרבי בזמן שהוא הגיע והיה דוחק גדול, והתחילו לפנות מקום בשבילו ובקושי הצליחו. בזמן שנכנס הסאטמער נכנסו גם בחורים ולאחר 5 דקות הגיע האדמו"ר מסקולען פעם נוספת (לאחר שהיה גם בבוקר), והתחילו לעשות בשבילו מקום אבל לא יכלו וכמעט שנרמסו שם, וכמה דקות לאחר מכן הגיע גם האדמו"ר ממונקאטש.

להלן תוכן הדברים מה שדיבר כ"ק אדמו"ר שליט"א עם גדולי התורה שבאו לנחמו על פטירת אמו:

את האדמו"ר מסאטמער שאל מה עם מקווה לפני מנחה של ערב יום-כיפור? וענה הסאטמער שבוודאי הולכים. ואמר הרבי הרי בשולחן ערוך כתוב להפך (היה ניכר שהרבי מחפש היתר), ואח"כ אמר שהפעם היחידה שרואים שערב חג דוחה זה ערב יוכ"פ, דבכל דוכתא אמרינן שהחג עצמו דוחה, והוא משום שלערב יוכ"פ יש דין יו"ט. וראיה מהא שאומרים על חטא וכו'. ואמר הסאטמער שלפי זה צריך לומר שלמנחה אין דין אבילות כלל, שהרי בבוקר א"א תחנון ובמנחה אומרים, ש"מ דהוי לשעת מנחה דין חדש.

כשהגיע האדמו"ר מסקולען הוא נכנס כמה רגעים לפני צאת האדמו"ר מסאטמער, והרבי שאל אותו מה עם טבילה בערב יוכ"פ כנ"ל, ואח"כ שתק האדמו"ר מסקולען משך זמן והרבי ניסה לפתוח פיו באופנים שונים "דהרי במקום מעשה שאני, ולאפרושי מאיסורא שאני, ואין לך אפרושי מאיסורי גדול יותר מביטול תורה"... ואמר שבאמת הרי איסור לימוד התורה אינו אלא על האבל ולא על המנחמים.

עם הרב סולובייצ'יק מבוסטון דיבר הרבי שלדעתו האנינות מסתיימת בקבורה, ואמר הנ"ל שלדעתו האנינות מסתעפת באבילות. ואמר לו הרבי שהרי משנה מפורשת שזקני ב"ד וכו' אין מתאבלים עליהם דאנינות בלב, הרי דהו ב' דברים נפרדים.

עוד דיבר בעניין אנינות ברגל שאיך פסק הרמב"ם שיש אנינות ברגל והרי "ושמחת בחגיך" כתיב ואיך אפ"ל עניין השמחה, ואמר הנ"ל "א שטארקע קשיא", והמשיך הרבי שיו"ט חלוק מכל השנה, שבחול האנינות היא בגלוי ובעיקר והשמחה בטפל, וברגל האנינות להפך, האנינות בלב והשמחה בהעלם, והסביר עפ"י אגרת התשובה "חדווה תקיעה וכו".

לרב קריגער, ראב"ד ניו יורק אמר הרבי שההבדל בין התשובה שלנו לתשובת נינוה, שבנינוה היו גויים והם הרי תלויים במקום זמן ולכן תשובתם היא רק מכאן ולהבא, אבל ישראל בתשובה מתחברים עם הקב"ה שלמעלה מזמן ומקום ולכן מתוקן גם העבר. ולכן הפליג הרמב"ם בשבח הבעלי-תשובה שהוא יותר מקודם החטא.

כשנכנס האדמו"ר מנובומוינסק ישב ושתק כדין אדם חשוב שהאבל מתחיל לנחם, ואמר הרבי אינני יודע עם האבל צריך לפתוח כל עת בדיבור. כן דיבר על עניין הקבלה שמותר לאבל ללמוד בה, ואמר "סיג לחכמה שתיקה". חכמה הוא עניין הדיבור, אבא יסד ברתא, ושתיקה הוא סייג - גבוה מחכמה, דשתיקה הו"ע הכתר, שזהו עניין רזי תורה שאין מוסרים רזי תורה אלא למי שליבו דואג בקרבו.

לרב הולאנדער אמר שבוודאי אין אבילות ביום הכיפורים, שמלבד זאת שאין לעניין זה ברגל, הנה ביום הכיפורים יש הרי מצוות התשובה וצריך לקיים המצוות בשמחה (או שאמר: הרי אבילות עניינה תשובה, וצריך לקיימה בשמחה).

כשהגיע הרב מ"ל רבינוביץ ממונקאטש שאל הרבי את ר"ל גרונר אם זהו הנכד של ה"מנחת אלעזר". אח"כ שאל הרב רבינוביץ אם זהו שאמר קודם לאדמו"ר מסאטמער הוא ממעלת יום הכיפורים, והרבי דייק שזהו ממעלת

יום הכיפורים. אח"כ שאל הרבי אם יש עוד חלקים מה"מנחת אלעזר" שלא נדפסו, כי אלו שנדפסו ראה כבר, ואמר שטוב שידפיסו אותו שנית, שהיה צריך לשאול את הספר מאחר וזה שימש לו, והרי זה בבחינת "דבר בעתו מה טוב". הליטווישע שוקלים וטרים אבל אינם מגיעים למסקנה ובמנחת אלעזר כתוב הכל. סיפר שפעם ראה אצל הרבי הריי"צ שכתב מכתב עם חמש או שש שורות של תארים, ושאל אותו למי זה מופנה, וענה הרבי הריי"צ שמופנה למנחת אלעזר. (בזיכרון אחדים שאמר: כמדומה שישנה תשובה אחת במנח"א בעניין טבילה באבל בעיוכ"פ (הכוונה למנח"א כת"י)).

בכלל עם המונקאטשער דיבר הרבי הרבה זמן וקירב אותו הרבה. הוא גם די צעיר.

גם עם האדמו"ר מסטריזוב דיבר בעניין טבילה, וזה אמר שמה שאדמו"ר הזקן כתב שצריך לטבול "סמוך לחשכה" אולי הפשט סמוך למנחה, שהרי אדמו"ר הזקן מקצר, ואמר הרבי "והרי גם מדייק הוא!"

כשנכנס הרב הוטנער ראש ישיבת "רבי חיים ברלין" שאל הרבי דבר מה, כמדומני בעניין מה שאומרים "ואמרו אמן" בקדיש, ומרוב פחד ואימה אמר הנ"ל "אין אומר ואין דברים" ויצא כשפניו אל הרבי, כי פני קדשו היו אז נוראים.

יום שלישי, ערב יום הכיפורים תשכ"ה

הרבי לא חילק היום לעקאח. אומרים שיחלק בהושענא רבא.

בשעה 4 אחה"צ התפלל מנחה וביקש מאחד המזכירים לתקוע מסמר במקום שישב בו.

ביקש שתפילה אחת לפחות יתפללו (כל יום) בביתה עד לאחרי שבת, כולל יום כיפור¹⁰.

בשעה 6 לפנות ערב הלך למקווה. כשחזר היה לבוש עדיין במעיל הקרוע. נכנס לחדרו ויצא כשפניו מכוסות בטלית ובירך את התמימים שהמתינו לו. היו דחיפות איומות. היה ניכר מאוד שהרבי מתאפק מלבכות.

10. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: סדר הקימה מה"שבעה" בערב יום הכיפורים: בשעה 4 התפללו תפילת מנחה ואחרי התפילה הורה להמזכיר הרב יהודה קרינסקי לקבוע מסמר במקום שישב.

במשך היום התקבלה הוראה ע"י הרב חדקוב שימשיכו להתפלל במנין בבית עד אחרי שבת, ובכלל זה ביום הכיפורים, והרבי אמר שאני אהיה הממונה על כך.

נוסח ברכת התמימים השנה היה "יידבר וגו', יברכך גו' ושמו גו' ואני אברכם. יברככם השי"ת בשנת הצלחה בלימוד הנגלה ובלימוד החסידות מתוך יראת שמים ואהבת השם, והלימוד יביא לידי מעשה, קיום המצוות בהידור ובנקודתו בעבודת התפילה. שיתעוררו בתשובה אמיתית, תשובה עילאה מתוך שמחה ושיומשך בחתימה וגמר חתימה טובה על כל השנה כולה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים".

אלו הן הדקות בהן מודגש ביתר-שאת ה"אם כבנים" וכל בחור רוצה לזכות ב"אחת בשנה". נכנס לחדרו ויצא כעבור שתי דקות. נכנס לאולם למטה, עלה על שולחן והתחיל לברך את הקהל. הקהל, שהיה מועט שכן הדבר היה בהפתעה, ברובו לא קלט את תוכן הברכה (מעטים שמעו בקושי), שנוסף לכל, נאמרה בעיניים עצומות ופניו בעלות מבט בלתי רגיל, ואף הייתה מלווה בבכיות. הרב חדקוב ניגש אחר הברכה לרבי ואמר כי הקהל בחלקו לא נכח במקום ואף הנוכחים לא שמעו טוב, והעיר כי הקהל לא שמע. הרבי עלה פעם נוספת ובירך כמעט מילה במילה כמו הברכה הקודמת. [ברשימה אחרת: ניגש רז"ג וביקש מהרבי שיחזור על הברכה, הרבי לא רצה. אח"כ עמד עוד הפעם הרבי, ואמר את הברכה בשינוי קצת].

בערב יום הכיפורים אה"צ נכנס ל-770 הרה"ח ר' מאיר איטקין והיה ניכר שהוא אחרי אמירת "לחיים". בדרך לבית-הכנסת למטה הוא פגש בחתנו הרב דוד רפפורט ואמר לו, "אני מבקש ממך כשתגיע לזמן מאה-ועשרים לא תפחד. תיקח משקה וכך תעבור לעולם שכולו טוב מתוך שמחה חסידית" וסיפר לו את הסיפור הבא:

פעם, בערב יום כיפור, יהודי אחד בעל אכסניה, הושלך לבור הכלא על ידי הפריץ בעל האחוזה, כי לא שילם את דמי חכירת האכסניה שבבעלותו, זה כמה וכמה חודשים.

הוא לא ניסה להתחמק מתשלום חובו, ח"ו; פשוט, לא היה לו במה לשלם. רווחי האכסניה היו מועטים; משפחתו היתה גדולה; וביום התשלום, לא היה בידו הסכום הנדרש.

באותם ימים, כח שלטונם של בעלי האחוזה היה רב. בתוך תחומי אחוזתם, הם שלטו ללא מצרים. לכן, לאחר שהמתין ימים אחדים לקבלת התשלום, ולאחר ששלח כמה אזהרות, החליט בעל האחוזה לכלוא את החוכר ובני משפחתו בערב יום כיפור. הפריץ שלח להודיע לקהילה היהודית, שאם לא יקבל מהם את דמי החכירה שהצטברו, בסך 300 רובל - סכום לא קטן בימים ההם - יבלו בני המשפחה את שארית ימיהם בבור הכלא ויימקו שם.

מצות פדיון שבויים נחשבת כאחת המצוות הגדולות ביותר. וכך קרה שאחד החסידים, תושב ברדיטשוב, לקח על עצמו לאסוף את הסכום כדי לפדות את המשפחה. אף כי הסכום נראה הרבה מעבר ליכולתו, הוא החליט לעשות את המאמץ, כי ידע שחיי בני המשפחה תלויים בזה. בצרתם לא היה להם אל מי לפנות, ואם הוא לא יצליח לאסוף את הכסף, הרי הם נידונים למות בכלא של בעל האחוזת.

הוא התדפק על דלתות היהודים, וכיון שהיה זה ערב יום הכיפורים נענו האנשים באופן מיוחד ותרמו בעין יפה. אך הסכום היה רחוק מן הדרוש, כי אף הם, כמו האכסנאי, היו דלי אמצעים ולא היה בידם יותר. וכך, לאחר כמה שעות של הליכה מבית לבית, הוא הצליח לקבץ 50 רובל בלבד.

המשימה היתה 300 רובל, והוא הבין שבקצב הזה אין לו סיכוי לקבץ את כל הסכום לפני כניסת יום כיפור, ואולי לא יצליח אף פעם לאסוף את כל הסכום. הוא החליט לנקוט פעולה מהירה יותר, ופנה ללכת אל שכונתם של היהודים שסטו מדרך היהדות. אלה היו אנשים צעירים יותר שעבדו יחד עם בעלי האחוזות הגויים שמסביבם. הם היו די עשירים, אך דאגתם לאחיהם היהודים ולמסורת היהודית היתה מעטה. בכל זאת, הרי זה ערב יום כיפור, ואין זמן מתאים יותר לפנות אליהם.

בהגיעו לשם, ראה אולם מלא אנשים. היו שם יהודים שישבו ושיחקו בקלפים. העובדה שבעוד כמה שעות, יהודים בכל העולם יאמרו תפילת "כל נדרי", כנראה לא עניינה אותם. מה שעניין אותם הוא, לשחק בקלפים, לשתות וודקה ולנסות את מזלם בהימורים.

החסיד ראה שהשולחנות היו מכוסים בכסף. על כל אחד מהשולחנות היה די כסף לפדות את כל המשפחה. הוא נגש אל אחד השולחנות ואמר אל האנשים, "הלילה הוא ליל יום הכיפורים, בו ה' סולח לכל יהודי. מדוע שלא תעשו הכנה ליום הזה? יש לי עבורכם משהו מועיל שאותו תוכלו לעשות בכספכם. משפחה אחת שרויה בצרה נוראה. במקום לבזבז את כספכם בהימורים, תנו אותו למטרה נעלה".

בהתחלה התעלמו ממנו האנשים, אך החסיד לא הניח להם. לבסוף אמר לו אחד מהם, "אתה יודע מה? אתה רואה את בקבוק הוודקה העומד כאן על השולחן? זהו 96% אלכוהול", הוא מזג לחסיד כוס גדולה מלאה ואמר, "אם תשתה את כל הכוס הזאת, אני מבטיח שנאסוף מן השולחן שלנו בלבד, 100 רובל לטובת המטרה שלך".

בקרב לבו חשב החסיד, "איך אוכל לשתות כוס וודקה באחוז אלכוהול כה גבוה? בעוד כמה שעות מתפללים "כל נדרי", אחרי כוס אחת כזאת אהיה גמור, אין כל סיכוי שאוכל להתרכז בתפילה". אך מחשבה שניה דחקה את הראשונה, "אם הם יתנו לי רובל 100, יהיה לי שליש מן הסכום הדרוש עבור הצלת המשפחה. מה צריך לעניין אותי? שיהיה לי יום כיפור יותר רוחני לעצמי, או לעשות כל שביכולתי להצלת המשפחה? מי יודע כמה זמן יקח לי לאסוף רובל בכל דרך אחרת?". וכך החליט להענות לאתגר ושתה את כל הכוס. הצעירים קיימו את הבטחתם, ומסרו לו את הכסף. משם הוא התנדוד לעבר השולחן הבא ואמר לאנשים, "ראיתם את חבריכם? זה עתה הם נתנו לי 100 רובל לעזרת משפחה במצוקה. מדוע שלא תעשו גם אתם אותו דבר?".

האנשים ענו לו, "אתה יודע מה? אנחנו נעשה אותו דבר, אם גם אתה תעשה את אותו דבר. אם תשתה כוס נוספת של 96%, ניתן לך גם אנחנו 100 רובל".

החסיד החל להתחנן על נפשו, "אנא, הלילה הוא ליל "כל נדרי", גם כך ראשי יהיה סחרחר עלי, אך אם אשתה כוס נוספת אהיה גמור ממש. הרי אתם עומדים לתת לי את הכסף בין כך, אז מדוע שתאלצו אותי לעשות דבר כזה".

אך ההוללים תבעו את מנת הבידור שלהם. "שמע, או שתשתה את זה או שתאמר שלום". שוב חשב החסיד, "מה יותר חשוב? החוויה הרוחנית שלי ביום כיפור, או העובדה שאני יכול להוציא את המשפחה מבור הכלא יותר מוקדם?". הוא לא התלבט זמן רב. טבעי היה בעיניו, שכל כולו לא בא לעולם אלא לטובת הזולת ולא לטובת עצמו. וכך הוא סיפק להם את הבידור שבקשו, ושתה את כוס הוודקה. הם העניקו לו 100 רובל וכולם היו מרוצים.

לאחר זה פנה בצעדים כושלים אל השולחן השלישי, ושאל אותם אם יהיו מוכנים לתרום למען המטרה. הוא הסביר שעתה הוא זקוק לפחות מ-100 רובל. נותרו שעות מועטות עד יום כיפור, והם יכולים לאפשר למשפחה עניה לבלות את היום הקדוש מחוץ לבור הכלא.

הם לא התעניינו בהסבריו, אך היו מוכנים להמשיך ולהשתעשע. לכן הצעתם היתה דומה לשל קודמיהם: 100 רובל תמורת שתיית כוס וודקה של 96%. הוא כבר לא הרהר הרבה. ביחוד אחרי שתי כוסות וודקה, כבר היה נהיר לו: "תשכח על יום כיפור רוחני. מה שחשוב הוא להציל את המשפחה האומללה. הרי עם הכוס הזאת תוכל להוציא אותם לחופשי עוד היום". הוא שתה את הכוס השלישית והם נתנו לו את מאת הרובלים, כמובטח. עתה היה בידו כל הסכום הנדרש לשחרור המשפחה.

מותש כולו, פנה אל המשחקים, "אנא, אולי יכול אחד מכם לבוא עמי אל בעל האחווה כדי לשלם לו את הכסף?". אין זאת, כי אירת היום הקדוש כבר הורגשה באויר, כי הנה קם אחד המשחקים ממקומו, נפרד מחבריו והסיע את החסיד במרכבתו לביתו של בעל האחווה.

בתחילה לא שמח בעל האחווה למראהו של יהודי שיכור על מפתן ביתו. אך בראותו את שלש מאות הרובלים שמח ביותר. אחר שספר את הכסף, ציווה לשחרר את המשפחה לביתה. לא היה קץ לאושרם. החוכר רץ אל החסיד, חיבקו והודה לו בהתרגשות. אך החסיד לא היה מעוניין בתודות שהורעפו עליו, רק בקשה קטנה ביקש מן החוכר, "אינני מסוגל להגיע לבית הכנסת בכוחות עצמי, התעזור לי להגיע לשם?".

למותר לומר שהחוכר מיהר לעשות את מבוקשו, והביא את החסיד לבית הכנסת. שם הוא שכב על אחד הספלים. הוא ידע שלהתפלל הוא כבר לא יצליח היום, אך לפחות רצה לישון בתוך אירת יום הכיפורים.

עד מהרה החלו האנשים להתכנס לתפילת "כל נדרי". כל אחד נטל ספר תהלים לידי, לאמירת תהלים לפני התפילה. כאשר רעש קולות המתפללים הלך וגבר, התעורר החסיד. בהתיישבו, ראה מולו את ארון הקודש פתוח ואנשים מוציאים ספרי תורה. אמנם כך נוהגים לעשות לפני תפילת "כל נדרי", אך האסוסיאציה הכי טבעית של יהודי הרואה ספרי תורה מוצאים מארון הקודש בלילה - ביחוד אם הוא שתוי - היא שמחת תורה.

וכך, קפץ היהודי מן הספסל, רץ אל הבימה והחל לצעוק "אתה הראת לדעת" - אלה הפסוקים שאומרים לפני ההקפות בשמחת תורה. כולם הביטו בו נדהמים: "האין הוא יודע? הלילה הוא ליל יום כיפור; בעוד כמה דקות נתחיל לומר "כל נדרי", איזה מין לצון הוא חמד לו? האם הוא שתוי?". הם כמעט עמדו לגררו ולהשליכו אל מחוץ לבית הכנסת, אך הרבי, רבי לוי יצחק מברדיטשוב, הסתובב אל הקהל ואמר: "בל יגע בו איש. זכותו המלאה לעשות את מה שהוא עושה". רבי לוי יצחק, בצדקותו וברום מדרגתו הרוחנית, ידע את כל מה שעבר על החסיד באותו יום.

הוא החל להסביר לקהל, שחגי חודש תשרי באים לפי סדר מסוים בכונה תחילה. אין זה סתם במקרה שאחרי ראש השנה בא יום כיפור, ולאחריו חג הסוכות, ולאחריו שמיני עצרת ושמחת תורה. פתיחה רוחנית חדשה מתחילה בראש השנה, והיא הולכת ומתחזקת עד שהיא מגיעה לשיאה בשמחת תורה.

"האדם הזה", אמר בהצביעו על החסיד השתוי, "עשה מעשה של מסירות נפש עצומה. הוא הקריב את עבודת יום הכיפורים שלו כדי להציל משפחה

יהודית. אך הוא לא ויתר על יום כיפור; הוא פשוט דילג מעליו. מסירות הנפש שלו אפשרה לו לעקוף את כל הדרגות שבדרך, ולהגיע היישר אל שיא העבודה הרוחנית של חודש תשרי - אל הדרגה של שמחת תורה..."

ליל יום הכיפורים תשכ"ה

לפני כל נדרי, אמר הרבי תהלים בשקט. כשהחזן התחיל הרבי שאל אם החזן כבר התחיל, ואח"כ שאל "מי שומע"? כמו כן אח"כ בכל נדרי שאל הרבי אם החזן אמר "על דעת המקום", וענה שכן.

"בדרכך אלוקינו" הורה הרבי לנגן ועודד זמן רב את השירה בידו הק'. כך גם ב"כי אנו עמך" והדבר חזר על עצמו אף ב"רחמנא דעני לעניי", וב"אבינו מלכנו". שמח מאוד, ניגון אחר ניגון. "אבינו מלכנו" שרו זמן רב. אחר כך אמר הרבי שיאמרו את ארבעת פרקי התהילים שנאמרים אחרי התפילה, כן אמר משניות. נשאר לאמירת כל ספר התהילים עם הקהל ואחר כך נכנס לחדרו.

יום הכיפורים תשכ"ה

התפילה החלה, כרגיל, ב-10:00. "האדרת והאמונה", "כי אנו עמך", ו"אבינו מלכנו" בכלום הורה הרבי לנגן. בסוף קריאת התורה עלה הרבי לאמירת קדיש, ונשאר עומד ליד הבימה עד אחר המפטיר. ל"זכור" התכופף הרבי על הבימה ובכה מעט. אחר כך ירד אחר ספר התורה וחיכה עד שיוכנס לארון.

"כורעים" עושה הרבי במהירות על ברכיו, נשען על ידיו ובעיקר על אצבעותיו, ואינו מניח ראשו על ידיו. כאשר קם, עושה זאת בתנופה ובכתיב אחת נעמד כל גופו הק'.

ל"והכהנים" כורע ואחר כך מביט על החזן כל הזמן עד שקם מנפילתו, ל"אוהל הנמתח" וכן ל"אבינו מלכנו" "כי אנו עמך" ול"הוא אלוקינו" הורה הרבי לנגן.

לברכת כוהנים זו הרבי אחורנית והכהנים נעמדים על מקומו, אחר כך אומר יישר כוח לכוהנים.

בהפסקה שבין מוסף למנחה, הפסקה של 45 דקות, עליתי לחדרו של אדמו"ר הקודם, לחדר ה"יחידות" שלו (עורכים שם מניין כל יום כיפור). החדר מלא ספרים ישנים, והשולחן והכיסא עומדים בדיוק כשם שהיה בחייו.

לתפילת מנחה נכנס הרבי בשעה 5:15. הרבי היה לבן כסיד וחבוש במגבעת והטלית על כתפיו. בכל מקום שהיו ניגון ומילים ניגוהו על פי הוראת הרבי.

כך ב"הוא אלוקיננו" שבתפילת נעילה הורה הרבי לנגן ביתר שאת והקהל קפץ פשוט ממקומו כאילו אין זה צום כלל. גם ב"אבינו מלכנו" חזר המעמד ונשנה. עם גמר השירה נשען הרבי על הסטנדר מכוסה בטליתו ובכה מאוד. היה שקט וכולם שמעו את הבכיות. אחר כך החלו ה"מארש נפוליוניס". בתחילה היה נראה כאילו הרבי איננו שומע, אולם אחר כך נענע בראשו, הסתובב לקהל ועלה מיד על כסאו והחל לעודד את השירה חזק מאוד תוך מבטים חזקים על הקהל, כך גם על זקני החסידים. כך חלפו מספר דקות. הקהל כולו נע כנאמר "וינועו אמות הסיפים" שמחים מחד ומלאי התרגשות מצד שני. אחר חבש הרבי את כובעו וניגש לעמוד התפילה למעריב. [ברשימה אחרת: הרבי התפלל מעריב במקום שבו עמד, ולא ליד העמוד]. בסיומה איחל ג' פעמים "גוט יום-טוב".

בערך בשעה 9:00 יצא הרבי ל"קידוש לבנה".

אגב, החסיד המזכיר ר' משה לייב ראדשטיין הכין ב"זאל" למעלה מזונות ושתייה עבור הקהל לטעום מעט אחר הצום.

למרות שהלבנה הייתה קצת מטושטשת קידשו עליה. בזה נגמר סדר יום הכיפורים בליובאוויטש שבליובאוויטש תשכ"ה. אשרי עין ראתה כל אלה.

בשעה 9:30 יצא הרבי מ-"770" לבית אמו ז"ל. אחרי כרבע שעה שב משם כשנעלי בד עדיין לרגליו. כשיצא היה נראה מאוד שבור כאילו "מי ינחמנו" וכל אלה שהבחינו בזה הרגישו אווירה מדכאת.

בשעה 10:00 עלה הרבי לבית אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע לסעודת מוצאי יום הכיפורים במחיצת זקני החסידים.

בכלל, כל הבחורים ואנ"ש באו מיד אחרי האוכל ל-770 וחיכו שהרבי יגיד מאמר (כמו בשנה שעברה, שהרבי אמר מאמר פתאומי במוצאי יוה"כ) אבל הרבי הלך הביתה ולא נכנס.

בשעה 12:00 בלילה נסע הרבי לביתו לשלום. המחזה היה מרהיב לראות את פני קודשו ביוצאו לביתו.

מהיום התפלל הרבי לפני העמוד בזאל למעלה.

בליל ש"ק ובמוצש"ק שלאחר יום כיפור ביקר על יד בית אמו הרבנית ע"ה, עמד מספר רגעים ליד הפתח בחוץ, אך לא נכנס פנימה.

תכף לאחר ה"שבעה", הציבו מצבה על קברה¹¹.

יום שישי, י"ב תשרי תשכ"ה

היום נכנסו לחדרו הק' אנשי כפר-חב"ד כמידי שנה למסירת האתרוג מכפר חב"ד.

כשנכנסו אמר להם הרבי "ישר כח! ימשיכו את הד' מינים בחיים היום יומיים, ושמתם שבעת ימים לפני ה' אלוקיכם", שבעת ימים קאי על כללות ימות השנה, תמשיכו שמחה על כל השנה".

יום ש"ק, י"ג תשרי תשכ"ה

באמצע ההתוועדות היה ר' ישראל קוק קצת אחרי משקה, וצעק שבכפר חב"ד יש הרבה חילוקי דעות והרבי חייך מאד, ועוד הרבה פעמים צעק, והרבי חייך כל פעם וכן באמצע שר, והרבי חייך. באמצע המאמר, ניגן אחד. המאמר היה יותר בשקט ובסוף ההתוועדות אמר שיחה על סוף הפרשה.

ההתוועדות הסתיימה ב-4:05, והרבי נכנס למנחה ב-4:15 ואח"כ הלך לביתו.

הרבי חזר מהבית בשעה 7, נכנס למעריב 7:18, ואחרי מעריב נכנס דזיקאבסאהן עם הרבה אחרים והיו שם כשעה.

הרבי נסע בחזרה הביתה בשעה 9.

11. מזכרונות המשב"ק, ר' דובער יוניק ע"ה: במוצאי יום הכפורים בא הרבי לבית אמו ושהה שם כרבע שעה. ואילו בליל שבת ובמוצאי השבת (י"ג תשרי) נכנס לבנין, עלה עד פתח הדירה אבל לא נכנס פנימה.

הרבי רצה שיזדרזו בהקמת המצבה. רצונו היה שהמצבה תוקם עוד בתוך השבעה אבל מסיבות שונות לא הספיקו לעשות זאת. הרבי לא נכח בהקמת המצבה.

[לאחר פטירת הרבנית חנה ע"ה, בחודש תשרי תשכ"ה, התענין הקהל לדעת באם ישתתף הרבי בעת הקמת המצבה. כתמיד, היה זה גם הפעם ר' זלמן דוכמן שנתבקש להיות שליח הקהל לשאול את הרבי על כך.

נכנס המזכיר, הרב ליב גרונר שי', אל הרבי ושאלו, בשם ר' זלמן, באם הרבי ישתתף בהקמת המצבה. תשובת הרבי היתה, כי לא שמע על מנהג כזה אצל חסידים.

עם קבלת התשובה, ביקש ר' זלמן שוב מהרב גרונר לשאול את הרבי באם יכול הוא לארגן מנין מיוחד להתפלל על הקבר ביום הקמת המצבה. אולם הפעם לא הסכים הנ"ל לשאול את הרבי, אלא הביע את דעתו שלו, כי כדאי לעשות הדבר גם מבלי לשאול. עשה ר' זלמן כן וארגן מנין מיוחד לאותו היום.

כאשר חזר מביה"ע והרב גרונר הודיע על כך לכ"ק אדמו"ר שליט"א, ביקשו הרבי להביע בשמו ת"ח גדול לר' זלמן על מעשהו הטוב. (לשמע און, ע' רצא).

יום ראשון, י"ד תשרי תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ב-10:05, נכנס לחדרו ולא סגר את הדלת, ואח"כ יצא והלך עד סוף הרחוב, ושם נתן לאשה עניה כמה מטבעות וחזר.

בשעה 2:00 נכנסו אנשי הכפר והרבי בירך אותם. אח"כ הכניסו את השיחה לרבי להגהה, והרבי הגיה.

בשעה 3:25 נכנס ר' יעקב כץ לעשר רגעים.

בשעה 4:25 יצא הרבי עם הלולב והדסים, ונסע עם ר"י קרינסקי.

אחר תפילת שחרית קורא לי ר' יוחנן גורדון גבאי 770 ואומר לי בסוד שזה כשישים וחמש שנה שהוא אינו יודע כיצד אוגדים את הלולב ושאעשה זאת עבורו ובתמורה הוא יספר לי כיצד סדר המלקות בערב יום כיפור בחדר הרבי (אך נמנעתי מלשמוע זאת).

הרבי נסע לאוהל בשעה 12:00. בהכנסו למכונית נתן צדקה לכמה עניים שעמדו בצד [אשתקד דיבר הרבי בהרחבה על המבואר בחסידות (בסידור עם דא"ח ועוד) שמרבים בצדקה לעניים ערב סוכות]. בשעה 5:00 בערך שב ל-"770". מנחה כרגיל. שב לחדרו ואחרי זמן לא רב יצא לסוכה כשלולב ערבות והדסים בידו הק', כנראה על מנת לאוגדם. אחר כך יצא ונסע לביתו. היה זה ב-6:00 בערך כשלולב אחר בידו (ייתכן שהלולב הנוסף מיועד עבור הרבנית).

תפילת מעריב של יום טוב בישיבה. הבחנתי כי תמיד במעריב מדייק הרבי לשבת. אחר מעריב "גוט יום-טוב" לקהל. עלה לחדרו וכעבור זמן עלה לדירת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ למעלה - לסעודת יום-טוב עם הזקנים והאורחים שזוכים לשבת עמו במחיצתו ביום טוב ולהתענג בתענוגין עילאין קדישין בסוכה שבמרפסת הבית.

יש לציין שר' מאיר הרליג היה מדווח לי על זמן הסעודות והשתדלתי להשתחל לשם ולראות מראות הסעודות ואת הנלווה לכך.

יום טוב ראשון של סוכות תשכ"ה

בבוקרו של יום טוב ראשון מסר הרבי את האתרוג ואת הלולב שלו כדי שאנ"ש והת' יברכו עליו בסוכה הגדולה. זו הנהגה חדשה כי כל השנים עד עתה הקהל היה מברך על הד' מינים שלו בנוכחותו, בסוכה. [כנראה שלא זכינו. ואולי כן זכינו. מי אומר ששנים קודמות זכו לייחוס גדול יותר. דור-דור והנהגותיו. אם הרבי החליט שזה הסדר הרצוי אין לנו להתאונן, כנראה

שכך דווקא נמשיך את כל ההמשכות. ובכלל מי אומר שהרבי צריך כל רגע שאנו ופנינו הבלתי עדינות כל כך (אם נשתמש בלשון המעטה) נעבור ונביט בפני קדשו או עכ"פ לא נקיים מה שנאמר "ראוני נערים ונחבאו..." בעצם, כל הפלפולים מיותרים כי אף אחד לא שאל אותנו. ובכל זאת צריך לעשות חשבון נפש כמו שהרמב"ם כותב (בהלכות שופר דמיני' אזלינן) באותיות די פשוטות: "הביטו לנפשותיכם"![...].

מסתבר שהרבי נמצא הרבה בחדרו הק' ולא מקפיד לשבת כל היום בסוכה. ושוב אני חושב - מה מבינים אנו בסוד ה' ליריאיו.

לגבי מספר ההדסים, אם הצלחתי לספור נכון, בערך כ"ה (25). שמעתי מתלחשים שבעבר היה נוטל לפעמים קרוב לשלושים. האיגודים - הטבעות שלמטה בלולב בגודל טפח. הטבעות שלמעלה אחד מהם מכוסה לגמרי, ממש לא נראה, מונח פנימה. השני למעלה יותר, אף הוא די מכוסה.

כשהרבי מברך "לישב בסוכה" הוא נוהג להביט על הסכך.

לתפילה נכנס הרבי ב-10:20 (איחור בן 20 דקות מהרגיל). באמצע התפילה הכניסו לו את ארבעת המינים שכן הקהל המשיך לברך עליהם.

למרות שב"האדרת והאמונה" הורה הרבי לשיר, משך כמעט כל התפילה היה ראשו הק' מונח על ידיו וכמעט שלא התנועע כל התפילה. ב"אתה בחרתנו" עודד הרבי את השירה רק אחרי שהשליח ציבור החל לשיר וכך למעשה גם בשאר התפילות הרבי הצטרף אחרי שה"פתיחה" הייתה של שליח הציבור והרבי היה מסייע.

לאמירת הלל נטל הרבי את הלולב בידו, בדקו אם הוא עדיין כדבעי. לפני הנענועים של 'הודו' לקח את האתרוג והצמיד ללבו את כל הד' מינים ואחזם בשתי ידיו, האתרוג למטה מהלולב קצת. לנענועים היה מאוד מעניין כיצד הרבי עושה זאת.

"הושענות" נטל את הלולב ואת האתרוג, הצמידם ללבו וערך סיבוב סביב העמוד, אחר שב למקומו.

קריאת-התורה, מפטיר, שירת "הוא אלוקינו" במוסף - הכל כרגיל. למנחה יצא הרבי בשעה 3:00, עם גמר סעודת יום טוב. אחרי מנחה ציוה הרבי לנגן "הושיעה את עמך".

תפילת מעריב דליל שני של יום-טוב כרגיל. אחר כך עלה למעלה לסעודה, שם שאל רש"ג שאלה בעניין עמוק בחסידות והשיב לו.

אחרי האוכל אמר הרבי שיתועדו (כלומר הוראה לקהל שיתועדו בינם לבין עצמם) "שתהיה התחלה". אחר כך התחילו לרקוד, אך כשהרבי עבר, הפסיקו. הרבי נעמד ושאל מתי פסקו מלשיר והתחיל לעודד את השירה, אחר הלך לביתו. הקהל נשאר להתוועד עד הבוקר ב-6:00.

[כשהלכתי למקווה בבוקרו של יום טוב ראשון של סוכות נזכרתי וסיפרתי לידידי . . . שי' מה ששמעתי מאבי הרה"ח ר' אפרים שי'.

הוא שהה בריגא כחצי שנה, בשעה ששהה שם החסיד המפורסם ר' יצחק (איטשיע) דער מתמיד. אבי חבר לו ושהה במחיצתו. הוא נהג ללוותו למקווה בימי שבת וחג, זכה להתוועד עמו ואף זכה לשמשו, נוהג היה לערוך עבורו קניות וכדומה.

"פעם", סיפר אבא, "כשהלכנו למקווה בשבת, תיכף כשיצאנו מחצר הבית הבחין ר' איטשע שמטפחת מונחת בכיסו. הוא חשש שנכשל בטלטול והוא הרגיש מאוד שלא בנוח. עברה שם בדיוק באותן דקות גויה שגרה בסמוך והיא הרכינה ראש בדרך ארץ (כי הדרת פניו משכה אפילו גויים שהחזיקוהו כאדם קדוש) הוא לקח את המטפחת והיא נטלה אותו להכניסה לביתו של ר' איטשע.

ר' איטשע נעמד והחל להסביר מדוע הוא נכשל בעניין זה. הוא סיפר ש"גדול" אחד הגיע לעולם האמת ובדקו אחריו בבית דין של מעלה ולא מצאו שום פגם בהתנהגותו, אך ה"בעל-דבר" סירב לאפשר לו להיכנס לגן-עדן ומצא שביום שבת קודש אחד בקיץ נפתחה סולייתו של אותו "גדול" בהלכו בדרך. חולות חדרו לשם והוא טלטלם בדרכו וממילא לפני גן עדן הוא זקוק לביטוש, תיקון וכו'. "כנראה גם איתי", אמר ר' איטשע, "רוצים 'להתחשבן' כך", וצחק מלוא הפה...].

יום שלישי, ט"ז תשרי תשכ"ה

אף היום בירכו על הלולב כאתמול.

כניסת הרבי ב-10:00. תפילה ללא שינויים מיוחדים מאתמול. ב"הושיעה את עמך" הורה כמה פעמים לשיר.

ב"אנא ה'" הרבי עושה פעמיים נענועים. הרבי מוריד בין פעם אחת לשנייה את האתרוג מידו. [לעומת זאת בחול המועד הבחנתי כי הרבי ממשיך לאוחזו כרגיל. וכמובן שכל זה נכלל במה שרשמתי קודם שאיננו 'מבינים' בכגון דא].

ל"מפטיר" היו כמה שינויים בניקוד המילים, וכבר ידוע על הנהגה כזו אצל הרביינים. הרבי מוהרש"ב התבטא פעם שהוא קורא כפי שקוראים למעלה, וכבר נדפסו הדברים ב"תורת שלום".

תפילת מוסף כרגיל. שרו "הוא אלוקינו". בסיום התפילה הודיעו שהיום לעת ערב (הכוונה לשעה שלפני שקיעת החמה) תהיה התוועדות. בשעה 2:30 ירד הרבי לתפילת מנחה. בתפילה זו שרו "אתה בחרתנו" (בעת חזרת הש"ץ) ובסיום "הושיעה את עמך".

להתוועדות ירד הרבי קרוב לשעה 7:00. הסוכה מאוד צרה ולכן יש דחיפות חזקות בין הקהל (אך ת"ל מקבלים זאת באהבה, וזוכרים את מאמר חז"ל "אגרא דכלה דוחקא", היינו שהשכר שמקבלים בעד לימוד התורה ב"ירחי כלה" הוא הדוחק ששרר שם, כלומר שהגוף הגשמי יידחק ויקבל ביטוש בעד לימוד דבר ה'). הרבי עבר, התיישב, נטל ידיו בפשטות ובפשטות.

ארבע שיחות השמיע הרבי ומאמר חסידות ד"ה "כתר יתנו לך".

בעיצומה של ההתוועדות טען הרבי כלפי אלה שמכנים את עצמם 'זקנים' וממילא עוזבים את הפעילות וכו'. הדברים נאמרו כשהפסיקו לשיר, ואז הורה הרבי שילד לפני בר מצווה יעלה וישיר, וכן היה. עלה ילד והרבי הורה לו לשיר והרבי היה במצב של שמחה, פתאום, כך היה נראה לפחות לעינינו, הבחין הרבי בר' ברוך נחשון שהיה עומד ונתלה בקורת העץ של הסוכה מפאת דוחק המקום, ונתן בו מבט כזה כאילו אמר לו "מה זה אתך?" הרבי חיך אליו והורה לו לשיר חזק. היה נראה שהרבי רוצה לפעול אצל כמה וכמה את עניין השמחה. כן הביט על החסיד ר' יעקב כ"ץ משיקו שישב כמו דומם והרבי עורר אותו והמריץ אותו גם כן לשמוח.

כשהרבי דיבר נגד הפסקת הפעילות, בירך את כל אלה שהפסיקו לפעול שישארו צעירים. כן התבטא הרבי שמשיח מסוגל להגיעו עוד בחג הסוכות הזה.

ההתוועדות שארכה כשלוש שעות, נסתיימה כשהרבי הורה לנגן את ניגון ג' התנועות של הבעש"ט ג' פעמים. סיפר על הבעש"ט שישב בסוכה כשרה שהיו עליה כמה 'שאלות' ומנגדים ביקשו לפוסלה, התווכח עמם ולא נתקבלו אצלם הדברים עד ששקע בעמקות ופתח ידו והראה להם קלף בו נאמר "סוכת ר' ישראל כשרה. מט"ט שר הפנים". בעת שהרבי סיפר סיפור זה בכה כמה פעמים. הרבי המשיך ופלפל בסיפור, הקשה קושיות רבות ויישבן. כן הזכיר הרבי את כל האדמו"רים-הרביינים.

בירך על הכוס. ואח"כ חלוקת "כוס של ברכה" כשעה. בסיום, שאל את כולם אם כבר קיבלו, ואף אני הקטן זכיתי שישאלני כך. בירך ברכה אחרונה, הורה לנגן "כי בשמחה תצאו" ויצא.

עלי לציין שבכל זאת השמחה לא הייתה כמו במוצאי ראש השנה. [בסיום המאמר בסוכה והדחיפות שדחפוני נזכרתי בסיפור ששמעתי מאבי-מורי הרה"ח ר' אפרים שי' וולף:

אצל הרבי ריי"צ היה קשה מאוד לשמוע מאמר, שהרי הדיבור היה קשה עליו. פעם כשהשתוקקתי לשמוע את הדברים יוצאים מפי הרבי נדחפתי והסתרתי לר' איטש'ע דער מתמיד.

הרבי נ"ע הבחין בכך שכן הוא היה תמיד, גם בשעת אמירת מאמרים, בעיניים פתוחות. הבחנתי שהרבי הביט עלי במבט בוחר החודר כליות ולב, שלא כמו תמיד הרגשתי הרגשה מאוד בלתי-נעימה.

ואחרי שסיים את המאמר אכן התבטא הרבי ריי"צ: "ס'איז נישט קיין סדר וואס מ'פארשטעלט ר' איטש'ע [=אין זה סדר שמסתירים לר' איטש'ע]... ואנן מה נענה אבתרי".

יום רביעי, י"ז תשרי תשכ"ה

בבוקר חיכינו שהרבי ייכנס לבית הכנסת למטה, אך לפתע הודיעו לנו שהרבי מחכה למעלה ב"זאל הקטן" ומיהרנו לשם. הרבי עלה לתורה "רביעי".

במשך היום התפזר הקהל לרחובה של עיר כדי לזכות יהודים עוברים ושבים במצוות נטילת ד' מינים. בערב נסעו לערים ועיירות קרובות יותר ופחות כדי לשמח יהודים ה"שמחת בית השואבה" [הנסיעות תוכננו מראש וכל אחד מצא את שמו ומקומו ברשימה שהודבקה על קירות "770"].

הרבי לא יצא ל"שמחת בית השואבה". כך היה גם די מובן בהתוועדות של יום אתמול [ברשימה אחרת: מפני הדין שיש לנהוג אבילות בצניעא].

יום חמישי, י"ח תשרי תשכ"ה

התפילה התחילה בשעה 10:00. ניגנו "אתה בחרתנו" ו"הושיעה את עמך". היום הגיעו ילדים לסוכה הגדולה (שם נערכה להם מסיבה, אלו ילדים של "שיעורי לימוד הדת") וכשהלכו הסיט הרבי את הוילון של חדרו והסתכל עליהם עד שהלכו.

הגיע לכאן [היום?] מר רוברט קנדי. כל היום הסתובבו שוטרים ושמרו על המכוניות שלא יעמדו ברחוב, ובשעה 10 הוא הגיע עם הפמליא שלו ונכנסו לרבי. קנדי התחיל לדבר שאם הוא יהיה הסנטור אז הוא יראה לעשות טובות ליהודים ברוסיה, והרבי אמר לו שהוא חושב שיותר טוב שיעשו כל דבר בלי רעש ותעמולה ואז יפעלו יותר. אח"כ דיבר הרבי שישתדל לתמוך בישיבות ובחינוך, וקנדי ענה שהוא חושב לתמוך, והתחיל לעשות חשבונות שעוד עשרים שנה יהיה לו מיליון דולר, והתחיל לחשוב חשבונות כמה ילדים יהיו לו, והרבי ענה בבת-שחוק שאם יחכו על החשבונות אזי הילדים כבר יוכלו להזדקק עד אז, וקנדי וכל הפמליא שלו צחקו. וגם אמר שהוא מעוניין בזה מפני שיש לו שמונה ילדים ואחד בדרך ואין לו כסף לשלם בשבילם. היה דו-שיח, וגם עשו שם תמונות מהרבי. היה שם גם אליהו טייטעלבוים.

בסך הכל הם שהו אצל הרבי למשך כחצי שעה.

יום שישי, י"ט תשרי תשכ"ה

היום בירכו על ארבעת המינים כרגיל. ההדסים והערבות כבר לא טריים, אבל הרבי עדיין לא החליפם. בתפילה ניגנו "אתה בחרתנו", "הושיעה את עמך", וכשהרבי יצא שוב ניגנו "הושיעה את עמך" והרבי נענע בראשו.

היום זכו להיכנס לרבי משלחת מתושבי כפר חב"ד והרבי בירכם והורה להם כיצד לפתח את הכפר.

תפילת מנחה התקיימה בשעה 6:30.

בשעות הצהריים הייתה "יחידות" לאלו שנוסעים מיד אחר שמחת תורה לארצנו הקדושה.

למעריב התחיל החזן "לכו נרננה", הרבי סימן בידו שיתחיל "מזמור לדוד".

שבת חוה"מ סוכות, כ' תשרי תשכ"ה

הרבי אמר למטה בבית הכנסת "איזהו מקומן" כי לאחר מכן הוא אומר קדיש. כשהחזן התחיל לומר "יהי-רצון", הרבי הגביה את ידו והורה לו להמתין (כי לא גמר לומר עדיין).

ניגנו "האדרת והאמונה", "אתה בחרתנו", "הוא אלוקינו". מפטיר כרגיל. אחר התפילה יצא הרבי, והדבר היווה סימן לכך שתתקיים התוועדות.

ההתוועדות התחילה בשעה 1:30 בבית-הכנסת, ללא אמירת "לחיים". דיבר אודות האושפיזין ואמר שבנוסף לאושפיזין שנזכרים בזהוה אמר הרבי הריי"צ

נ"ע שישנם גם חסידי'שע אושפיזין והם הרביים, מהרבי הבעש"ט עד אדמו"ר מוהרש"ב. אחר כך ביאר שלפי הסדר אזי היום הוא האושפיזין של הרבי מוהר"ש, והרחיב עליו את הדיבור בסיפורים וביאורים על מסירות הנפש שלו לקרב יהודי. בדברו אודותיו בכה הרבי כמה פעמים.

שיחה מיוחדת הוקדשה לשייכותה של הקריאה בתורה של היום לחג, ובכלל לשבת. מאמר לא היה, וההתוועדות בכלל הייתה קצרה מהרגיל, פחות משעתיים. אחר כך מנחה. מעריב ב-7:45 כרגיל.

במוצאי שבת בשעה 1:00 בלילה אמרו תהילים דליל "הושענא רבה". אחר תהילים יצא הרבי לביתו. היה זה קרוב לשעה 3:00.

בחול-המועד סוכות, כשהשעה הייתה אחר מעריב והאוירה הייתה טובה וגם מזג האוויר היה נוח, נאספו אל הסוכה בחצר 770 מזקני החסידים, שבעיני כל החמימים והצעירים הם הדמויות, הם הסאלדאטן של הרבי. מהם הוא דורש. על ידם הוא מבקיע את הדרך. הם הם התאספו לשבת אחים גם יחד.

בהם יושבים הרב שמואל שי' לויטין המשפיע בישיבה, ר' שמואל שהיה מהתמימים והרבנים הבולטים בימים הקשים שלפני המלחמה, שעמד כצור במאסרים, וכעת מרעיף על התמימים בשיעורי התניא והתוועדויות עם התמימים את חכמתו וידיעותיו. כמו ר' ישראל שי' גייקובסון שגם הוא מראשי עסקני חב"ד בארה"ב ומייסד כמה וכמה ממוסדות רבנו פה, הידוע באמרי שפר שלו ותבונתו המעשית. מספרים שיש לו אוצר אשר לא יסולא בפז מימי האור בליובאוויטש עד שנות אלו. הוא נראה מבחוץ כמפוזר אבל הוא אגד את אוצרותיו בתיקים שרק הזמן יאלץ אותו להביאם לאור עולם.

דמות כמו ר' אלי' סימפסאהן שהיה מה"חוזרים" אצל אדמו"ר הרש"ב והמתורגמן אצל אדמו"ר הריי"ץ, איש נעים הליכות שתמיד מאחורי הקלעים לכאורה, איש עם עשייה רבה, אשר על אף גילו נכון לו עוד מקום של מזרח בליובאוויטש.

כאשר הם מתיישבים להתוועד, ונלווה אליהם הרב קזרנובסקי שי' שידיו רב לו בפיתוח מוסדות חב"ד באה"ק ומדבר תמיד בחיוך נלבב, בערגה ובגעגועים למוסדות חב"ד ובתי הספר למלאכה בכפר חב"ד ואלו אשר עומדים בראשם, אנשים שהם לסמל בחב"ד, כמו הרב יוחנן שי' גורדון הגבאי השנון החסידי אשר אי לו למי שנופל בשבט לשונו ומפריע לו במילוי תפקידו. כאשר אלו לוקחים מעט משקה ונזכרים בימי האור ומנסים לעשות השוואות לימים אלו של התמסרות של השלוחים הצעירים היוצאים לערי השדה בשליחות רבנו על המעלות והחסרונות של ימי מסירות הנפש בגשמיות ממש, על ההגלות

והמאסרים של אברכים שנקרעו מבתיהם והשאירו עולל ויונק ומשפחות ללא משען, ומסירות הרצון של האברכים של היום ועוד.

וביניהם יושב ר' מענדל שי' פוטרפאס ואחיו ר' הענדל שי' במלוא הדרו וחיוכו הרחב וגבות עיניו הרחבות. הם לא משים אחד מהשני לאחר נתק של שנים של מסירות נפש ומאסרים ומגוללים אחד לשני את שעברו, והצעירים נדחסים לשמוע להאזין ולקלוט.

ר' הענדל מוזג לעצמו ולאחיו ולסובבים אותו במעין אבהות טבעית לכל הסובבים ופוצח בשיר "נייעט נייעט ניקאווא" ומעיניו זולגות דמעות של אושר על כי זכה לעת זו אשר פוגש באחיו אשר כה אהב ואשר הוא תמצית חייו לאחר שאיבד את כל משפחתו בשואה, וכה הרבה מהרבי ברכה עבורו שיצא מעמק הבכא. ור' מענדל אחיו מבטל בהינף יד את רגשותיו ומחבקו ודורש ממנו שיתמסר יותר לרבי וימסור את רצונותיו בעיקר לרבי. ור' הענדל בחוש הציור שלו המפותח מתאר את אשר עבר עליו בשני עשורי חייו ומושך אליו תשומת לב האברכים.

בינתיים מגיע הרב בן ציון שי' שמטוב שלפי ערך צעיר מהם, בוודאי ברוחו לפחות, ודורש מהם מכולם שיחתמו על מכתב בקשה נפשית לרבי שיגיה השיחות קודש הנאמרות, והוא ידאג להפיצם ולפזרם, ויכוף את התמימים וכל מי ששייך "אז מ' זאל זיך קאכן אין די שיחות און מ' זאל גיין אין די שולחן חזרין די שיחות ויהיה מהפכה בין אנ"ש ובין העולמי'שע". הוא בדמיונו רואה כבר את המוני היהודים ממלאים את 770.

והרב שמואל לוויטין והרב ג'ייקובסון והרב סימפסאהן היו בהאזנה מלאה לדברי הרב שמטוב אם מגודל הרעיון או מהפאתוס הרב שבדבריו, או אם הבחנתי נכון הם נאלמו דום מפני שהם חוששים שעוד מעט הוא יכוון את דבריו אליהם.

בין לבין הגיע סבי ר' אברהם פאריז וישב כמצטנף בפינה והקשיב לכל מילה, וכנראה חיכה שיהיה מעט רגיעה, וסבי שידוע שלא חת מאיש ולא בז ח"ו לאיש גם כן, התרומם מ"מחבואו" וכדרכו בכפר חב"ד בהתוועדויותיו בבתי כנסת כשהקהל מלא וגדוש וגם כאשר מאן דהוא מדבר אבל לא מכוון לאמיתתו... הוא נעמד על השולחן ונותן צעקה "רעבע" אבל כזה "רעבע" שהכל מוסט מיד לרבי. איש לא יהין לדבר על נושא אחר ואיש לא יהין להשתיק את המשתיק. ואז הוא מתחיל: "די מחשבה דיבור ומעשה איבער רעבען צום רעבע. טראכטן וועגן רעבע, רעדן וועגן רעבע און טאן נאר פארן רעבע. די מחשבה דיבור ומעשה פון די ווייב און די קינדערלאך צום רעבע, האדעוון זיי

פון קינדווייס אוף צום רבי'ן. דעם רבי'ן זאל גיזונד זיין איז איבערגיגעבן פאר אונזער גשמי און רוחני, מעגן מיר עם אפדיינקען לפחות ווי א גוטער פריינט און נאך מער..."

ואז הוא פונה לרב בן ציון שמטוב: "הער הער בענצ'ה! מיר זיינען שיין ארויט פון וואלד. היינט איז נישט קיין פארטיזאנישע פראנט. מיר זיינען אין ארץ נושבת. די פראנט איז אנדערש ווי גיווען. מ'דארף רעדן צו די קינדער. צו די פרויען איינבאקן זיי אין הארץ דעם רבי'ן! מ'דארף פארבריינגען צווישען זיך אסאך. דאס איז די איינציקע זאך אז מ'וועט זיך צווייפריידען. מ'דארף פארבריינגען און רעדן נאר איין זאך - וועגן רעבע. דאס איז אלץ. דאס איז תמצית חיינו".

וכך הוא המשיך משך זמן לנטוע בלבבות את הנושא. הלהט, בהירות הדיבור, סגנון הדיבור. האברכים והתמימים עמדו צפופים לקלוט וכך נמשך זמן רב.

בין המתוועדים היה ר' אשר שי' ססונקין שהגיע זה עתה מרוסיה ותבע: "מילא אין עשה טוב קענען מיר זיך נישט גלייכן צו די אבות, אבער אין סור מרע קענען מיר דאך זיך יא גלייכן צו זיי".

בהמשך ההתוועדות הגיע ג"כ לפתע הרב בנימין קליין שי' המזכיר הצעיר מלא המרץ וראה התוועדות והמולה ושולחן ריק, מיד קפץ והביא מביתו שקיות עמוסות מזון לפארבייסען והחיה את נפש החסידים.

בין לבין התעניין ר' הענדל שבחיי הפרטיים גם עסוק למחייתו בציור, אם יש פה אחד מתושבי אה"ק שגר בכפר חב"ד שהכיר את ר' אלי' פאר, מזקני הכפר מיוצאי וויטעפסק. מה שמעניין אותו, הוא שמע ויודע שלפני כ-10 שנים הגיע הצייר הנודע שאגאל לביקור אצל ר' אלי' פאר, גם הצייר היה וויטעפסקער, ולאחר הביקור השאיר לו ציור רב ערך מעשה ידיו ששווה הון רב, והאם ידוע שואל הוא מי "הרים" את זה מביתו מבלי להשאיר עקבות. בעולם הציירות מחפשים זה מאוד.

ההתוועדות נמשכה זמן רב והרבה פנינים נשמעו בה. היה זה לילה שהואר ע"י התמימים שעליהם הוטל להאיר את העולם.

יום ראשון, כ"א תשרי תשכ"ה

הרבי החליף היום את ההדסים ואילו הערבות נשארו כמקודם. שחרית למטה ב"זאל" הגדול.

ל"הלל" הסיר את הטבעות. לחביטת הערבות הרימו את השטיח שהרבי עומד עליו. כשגמר, הניח את הערבות על כיסאו (בסוף התפילה לא לקחם וכמובן שהחבריה סחבו אותם מיד...). ניגנו כרגיל.

הודיעו שהרבי יחלק "לעקאח" בשעה 1 וכן היה [ברשימה אחרת: 1:30]. הרבי חילק מהסוכה, והחלוקה הסתיימה בשעה 3:30. ב-4:00 התקיימה תפילת מנחה, ואחר כך חילק לעוד כמה שלא קיבלו מקום ואחר נסע לביתו.

[בתיאור ימי שמיני-עצרת ושמחת-תורה חסרים קטעים רבים וחבל על דאבדין].

ליל שמחת תורה תשכ"ה

"האתה בחרתנו" (ואף הניגונים הרגילים) של שמחת-תורה שמחים ביותר. הרבי עודד את השירה בחוזקה.

תפילת מעריב של ליל החג התקיימה בשעה 7:30. שרו לפי הוראתו הק', הן לפני התפילה והן בסיומה כשיצא לשוב לחדרו. [ברשימה אחרת: הרבי אמר בקול רם "גוט יו"ט", והקהל ענה, וכן היה ג"פ. ולפני שהלך אמר: "בשנה שעברה נשלם הענין של (לימוד) ניגון חדש, אז כעת שיתחילו לנגן אתה בחרתנו, וזה יהיה הכנה להתוועדות בלילה"].

בשעה 8:30 ירד מחדרו והחל להתוועד. כל מבואות 770 למעלה ובחוץ, היו מלאים מפה לפה. אנשים לא יכלו להיכנס פנימה מרוב הדוחק והצפיפות. גם הגשם החזק שירד בחוץ לא עזר לאנשים להידחף פנימה, כי פשוט מקום לסיכה לא היה במציאות הגשמית.

הרבי פתח את ההתוועדות בדברי הרבי הריי"צ שבשמח"ת צריך כל אחד לעשות קידוש ולא לצאת ידי חובה אחד מהשני. ואח"כ אמר שמישהו שלא עשה קידוש או שלא שמע קידוש - שיעשה קידוש ויוציא ידי חובה את כל אלו שלא שמעו, ועוד שיוציא ידי חובה גם את כל אלו שבשדות. אז קם ר' אברהם שי' שמטוב על השולחן והרבי הראה לו את נוסח הקידוש בסידור שלו והוא אמר קידוש בקול רם.

בעת ההתוועדות היה אחד שתוי ודיבר הרבה באמצע ההתוועדות, ואמר לו הרבי שתרי קלא לא משתמע.

השיחות נסבו סביב "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה". (באחת השיחות הזכיר כבדרך אגב שאת "על דעת המקום וכו'" בליל יום הכיפורים אומרים בלחישתה). כארבע שעות ארכה ההתוועדות ולפני סיומה אמר ש"כנהוג בליל

שמחת תורה מתחילים ההקפות אחר חצות, כמחצית השעה. לכן יעשו הפסקה כחצי שעה ולאחר מכן יחלו ההקפות". לפני זה, הוסיף הרבי בגמר דבריו, רצוני לדבר בעניין נוסף [ואכן השמיע שיחה מענייניו של שמיני עצרת] ושישירו "הושיעה את עמך".

ההתוועדות הסתיימה ב-12:45 בלילה והרבי עלה לחדרו. בינתיים ארגנו את השולחנות ועבור הרבי הוכנה במה. הרבי נכנס כעבור שעה קלה. הקהל היה גדול ביותר כמו אתמול בלילה. מכירת פסוקי "אתה הראית" כשהרבי עומד על מקומו ומעיין במאמר כל הזמן. מפעם לפעם כיבדו קוני הפסוקים את הרבי. המכירה נמשכה זמן רב. הרבי קנה מספר פסוקים וכיבד את מר ישראל ישעיהו סגן י"ר הכנסת באה"ק ועוד אחד מאנשי הקונסוליה ששהו כאן ל"הקפות".

ה"הקפות" עצמם נערכו בקצרה, קצת יותר משעה. בין "אתה הראית" להבא אחריו (ג' פעמים, כידוע) פונה הרבי ומתחיל לשיר והקהל מקפץ על רגליו. הקפה ראשונה לרבי בעצמו ב"ניגון ההקפות". כן ניגנו גם את ניגון ההקפות לאביו של הרבי והרבי עודד את השירה בצורה בלתי רגילה. גם הלילה שרו "וכל קרני רשעים אגדע" ועוד יותר חזק מאתמול. הקהל היה עצום ודקות ארוכות שרו כמעט בצעקות "אויביו אלביש בושת וגו'" והרבי הסתובב לכולם ועודד עם הידים והיה שמח מאוד.

להקפה השישית "עוזר דלים" - אמר הרבי מכיוון ש"עוזר דלים" נותנים לעניים לכן ייכנסו להקפה זו אנ"ש דכפר חב"ד לרקוד. וכן היה כמובן. כל התושבים וכל התלמידים נכנסו והריקודים היו משהו מיוחד. שרו "והריקותי לכם ברכה עד בלי די". ההקפה השביעית שוב לרבי וכמעשהיה בראשונה כך בשביעית. שמח מאוד. כולם צפופים ורוקדים לגובה לפי הוראותיו-עידודיו של הרבי.

להקפה אחרונה אמר הרבי שיכבדו את ר' אשר ששונקין ור' מענדל פוטערפאס.

ההקפות הסתיימו בשעה 5:30.

ביום שמחת תורה בזמן קריאת התורה בתוך כל ההמולה והדחיקות ואלפי האנשים המצטופפים הבחינו בין הקרואים שהרבי מתבונן באחד החסידים שעמד רחוק מעט מבימת הקריאה ומשוחח עם ידידו שלא ראהו שנים רבות ונפגשו כעת.

הרבי סימן ממקום התפילה בידי לעבר האברך שהיה אורח מאה"ק. עמדתי קרוב לרבי ותמהתי למי הסימון בתוך הקהל האדיר שנכח באולם, והרבי מסמן

שוב. אח"כ המשיכו בקריאת-התורה ובעליה הבאה שוב הרבי מסמן לעבר מאן דהוא.

האברך כנראה הבחין שהכוונה אליו, הוא היה ביום טוב שני ולא עלה בדעתו שהוא חייב בשמיעת קריאת התורה של יו"ט, כי הישראלים לא נהגו 2 ימי חג. המעניין היה איך בתוך הדחיפות וההמולה, הבחין או שמע הרבי ששניים מדברים באמצע קריאת התורה. האברך אחר שמחת תורה כבר היה לו על מה לכתוב לרבי ולבקש תיקון וסליחה וכו'.

שבת קודש פרשת בראשית, כ"ז תשרי תשכ"ה

התחילו תהילים כרגיל בכל "שבת מברכים" בשעה 8:30. גמרו אמירתו בשעה 10:15. הרבי ירד לתפילה בשעה 10:30. במפטיר קרא ב' ההפטרות של האשכנזים והספרדים ולא כמובא בסידור (ראה להלן). הורה לנגן "האדרת והאמונה" וכן "הוא אלוקינו". כשהכריזו המולד (לפני שמברכים החודש), נשען הרבי בפניו על ידו הק', אימץ מצחו, אחר כך נזקף כשבירכו החודש. התפילה הסתיימה כרגיל.

ההתוועדות התחילה בשעה 1:30 (רק 20 דקות אחרי שגמרו את התפילה). הרבי עושה קידוש בשיבה. "על כן בירך" אומר בשקט. באמירת הברכה "בורא פרי הגפן" מתרומם מעט.

בתחילת ההתוועדות דיבר מעניין שבת בראשית "אזוי ווי מ'שטעלט זיך אוועק וכו'". אחר כך דיבר בנוגע להפטרה, שבשנת תרצ"ה בווארשה שאל על כך את אדמו"ר מוהרי"צ וענה לו שצריך לומר רק הפטרה ראשונה, ושאל אותו הרבי "הרי אמרתם לי לומר ב' הפטרות", והשיב "זו הוראה רק לנשיא".

בשיחה השנייה, דיבר הרבי מעניין התחלת התורה ב'בראשית', באות ב"ת ולא באות אל"ף. מאמר חסידות ד"ה "בראשית ברא אלוקים" ואחריו שתי שיחות נוספות. אחר כך הייתה מכירת המצוות. כאשר נתנו לר' יוחנן גורדון שטריימל, הרבי הגיב: "שינוי לבוש וגם שינוי לשון, שיאמר איזה דבר תורה". הוא סיפר את הסיפור הידוע אודות תלמידו של הבעל שם טוב שרצה לנסוע לארץ ישראל, וכשירד לטבול ראה שהוא בארץ ישראל ובירושלים, ובבית קודש הקודשים הנה הוא רואה את מזיבוז, והבין שאבן השתיה היא כאן אצל הבעל שם טוב... כוונתו של ר' יוחנן בסיפור זה היתה ברורה והרבי חייך בשמעו את הסיפור...

אחר מנחה הורה לנגן "הושיעה את עמך". נכנס לחדרו ויצא כעבור 2 דקות
ההלך לביתו. חזר אחרי 7:00 ואז התפללו מעריב.
הלך לביתו בשעה 8:30.

יום ראשון, כ"ח תשרי תשכ"ה

שחרית כרגיל וכן מנחה.
בשעה 5:00 הלך לביתו וחזר בשעה 6:00. כשנכנס הביט לעבר התל'
הלומדים ב"זאל".
למעריב יצא בשעה 10:20.
היה ליל "יחידות" עד שהאיר הבוקר.
אנו התמימים עשינו סדר לעצמנו להיות ערים עד סוף ליל היחידות.

יום שני, כ"ט תשרי תשכ"ה

היום בחזרת הש"ץ כשהגיע הרבי למילים "יגון ואנחה" בכה הרבה, והמשיך
לבכות עד סוף חזרת הש"ץ, עד כדי כך שלפעמים בקושי אמר המילים. חשבת
בלבי שכאן רואים תופעה נפלאה: שמחת החג פעלה השבתה של צערו מצד
שכן הוא העניין על פי תורה, אך כששבו ימי החול חזר הצער במידת מה. לאט
ובשקט גמר את השמונה-עשרה.
הרבי נסע היום לאוהל בשעה 1:00 וחזר ב-6:30, דקות ספורות לפני השקיעה.
אחר מנחה ומעריב נסע לביתו. לתפילת מעריב לא ניגש הרבי לעמוד, כנהוג
בר"ח.

יום שלישי, אדר"ח חשון תשכ"ה

היום לא יצא הרבי להתחלת התפילה אלא נכנס רק לאחר שיר של יום לומר
קדיש, בלי טלית ותפילין. עלה ל"רביעי". בשעה שהציבור התפללו מוסף הרבי
עמד ליד הסטענדר ואמר משניות. אמר תהילים עם הציבור, משניות וקדיש.
בזמן שהחזן התפלל מוסף הסתכל הרבי בסידור שלו, וגם ביום השני היה כך.
למנחה נכנס ואמר מיד משנת "ר' חנניה בן עקשיא" (כנראה בגלל שלא אמר
היום בבוקר קדיש דרבנן לפני הודו) ואמר קדיש דרבנן. אחר כך רמו שיתחילו
להתפלל. לא ניגש לפני העמוד (בחזרת הש"ץ אמר משניות).

היום שמענו על שינוי בולט בהנהגה (כנראה החל מ' תשרי) - היחידות
תהיה רק בימים ראשון וחמישי ולא תתקיים יותר בימי שלישי.

התמימים ביקשו מהאורחים שיוצאים לדרך חזרה, במיוחד לאורחים מאה"ק
שיואילו להתוועד עמם לפני ה"זיעקב הלך לדרכו". ואכן בליל רביעי ב'זאל'
הקטן, בלי מודעות ובלי להפריע למהלך התקין של חיי השיגרה ב-770,
התיישבו ר' אברהם פאריז, ר' אשר ששונקין ועוד להתוועדות עם התמימים.

ר' אשר דרש זהירות במחשבה דיבור ומעשה, מיסוד על הדרושים ב"תורה
אור" על פרשת השבוע. אח"כ דיבר ר' אברהם פאריז וחייד את דבריו, והסביר
כי תמים צריך להיות "זהיר". זהיר במחשבה ובדיבור ובמעשה, שכל מחשבותיו
דבוריו ומעשיו "יזהירו" במחשבה על הרבי, כדיבורו על הרבי ובמעשים מה
שהרבי דורש מאתנו.

בהמשך הדברים סיפר ר' אברהם שבזמן היותו "תמים" בליובאוויטש התחכך
בין התמימים המבוגרים ממנו ובין צעירי הצאן שהגיעו מעיירות שונות ללמוד
בישיבה, ומכל אחד מהם הלך ר' אברהם לשמוע מה הוא קלט מהרבי, מה הוא
שמע - "וואס האט זיך אפגילעגט ביי יעדערען", וכל אחד מהבחורים ביטא את
עצמו, ור' אברהם קלט את מה שהבין שהכרחי, וסיים "ומאלו שלא דיברו כלל
ושתקו, לקח יותר ויותר..."

יום רביעי, בדר"ח חשון תשכ"ה

שחרית כרגיל כמו אתמול.

למנחה אמר קדיש לפני התפילה כאתמול. למעריב כבר התפלל הרבי לפני
העמוד.

הלך לביתו לערך בשעה 12:00.

יום חמישי, ב' חשון תשכ"ה

הרבי יצא לתפילה בשעה 9:35. התפילין היו מסודרות על כל היד. ר' זלמן
דוכמאן אמר לרבי שיש סנדק לברית, ואמר הרבי "אה?" ור' זלמן דוכמן שוב
חזר ואמר שיש סנדק. הרבי חזר ושאל "ווער?" והוא ענה על עצמו, שהוא
הסנדק לברית.

למנחה כשהרבי התחיל חזרת הש"ץ הסתכל לימינו ולשמאלו (כנראה כדי
לראות אם ר' זלמן דוכמן נמצא). לבסוף אמרו תחנון.

לפני מעריב היה אצל הרבי ר' בנימין שי' גאראדעצקי ושהה בפנים כחצי שעה עד מעריב. מעריב כרגיל.

הלילה היה ליל "יחידות" עד מאוחר.

[ברשימה אחרת: אחרי מעריב, נכנסתי הראשון ליחידות והייתי כ-4 דקות. הרבי שאל אותי על שם חולה אחת, אשתו של ר' אלי' ראטה, ולא ידעתי, אז הרבי אמר שאכתוב בפתק את השם. אחרי נכנס אלי' אבר. גם חיים כהנוב נכנס. בשעה 10:05 בא סגן יו"ר הכנסת ישראל ישעיהו והיה יותר משעה].

יום שישי, ג' חשון תשכ"ה

בתפילת שחרית ב"הודו", במילה "חכתה" שבפסוק "נפשנו חכתה לה" מדגיש את הח' (כמ"ש בסידורים של הספרדים), כך מדגיש כל יום. בשעה 5:00 הרבי הלך הביתה.

שבת קודש פרשת נח, ד' חשון תשכ"ה

הרבי בא ל-770 בשעה 9:55. חכו לו ליד הדלת זוג שבנם חולה מאוד. כשהרבי הוציא את המפתח (הוא אוחזו עם חוט קשור) ניגש אליו הבעל ואמר לרבי "גוט שבת" והתחיל לדבר עם הרבי. הרבי ענה לו "ס'שבת" ונכנס לחדרו. הבעל הלך והאשה נשארה, ממתינה במתח רב ע"י הדלת. כשהרבי יצא מחדרו כעבור כמה דקות נגשה האשה שוב ושאלה אם היא יכולה לומר כמה מילים, והתחילה לומר על בנה שהוא חולה מאוד והוא בבית-הרפואה זמן ממושך, ובכתה מאוד ובכיותיה הרעידו את השומעים סביב. הרבי נעמד לרגע ואמר לה שיעשו "מי שברך" בקריאת התורה, ושאל לשמו ולשם האם. אח"כ אמר לה "זה (העומד שם) וודאי בעלה, שיאמר לגבאי לומר "מי שברך". האשה המשיכה ובקשה "אבל אני רוצה ברכה מהרבי" ובכתה ואמרה עוד הפעם (נדמה לי שהרבי אמר "מ'וועט הערן בשורות-טובות") והיא בקשה משהו מיוחד שהרבי יבטיח לה שבנה יקום. הרבי אמר כארבע פעמים "מ'וועט מאכן 'מי שברך'", וירד להתפלל. לפני הודו אמר הרבי כמה פרקי תהילים מהתהילים שמונח על ידו והמשיך להתפלל. מפטיר כרגיל.

אחר התפילה הרבי ירד, סימן להתוועדות.

ההתוועדות התחילה בשעה 1:30. הכינו לרבי חומש כפי שביקש מראש. דיבר שיחה על רש"י שאומר על נוח "יש דורשים לגנאי". אח"כ היה עוד שיחה על רש"י בענין "חצרמות", וגם דיבר שכאן באמריקה יש מנהג שמבזבזים כסף

בשביל לצבוע את הדירה. אח"כ אמר שיחה נוספת על פרק מ"א בתניא, והאריך מאוד בעניין עבודת התפילה ומעלתה ותבע מהבחורים והבעלי בתים שיעסקו בעבודת התפילה. דיבר שפעם אמרו שיותר טוב להתכסות בטלית על הפנים ולהירדם לחצי שעה אפי' שאין לו מה לחשוב ועי"ז השני שלא יודע מה הוא עושה זה יפעל עליו.

באמצע השיחה הראשונה... התחיל לדבר והרבי אמר לו שיפסיק, ואם הוא לא יפסיק אז הוא (הרבי) יפסיק. אחרי השיחה השניה דיבר עוה"פ... והרבי אמר שידבר בזמן הניגונים ולא בזמן השיחות... והרבי חזר ואמר לו עוה"פ. ההתוועדות נגמרה בשעה 3:20.

אחר מנחה הלך לחדרו. בדרך ראה שקית של טלית על תהילים והורידה. עשה בידו לנגן.

מעריב בשעה 7:30. להבדלה מחכה ומביט על המבדיל עד שגומר ברכת על הגפן. הולך לחדרו וסימן לעומדים בצד לאות "גוט וואך, גוט וואך". בימי חודש חשוון ביקשני חדב"נ הרש"ג שי' אם אוכל להיות מעט לעזרתו, "ללמוד יחד" כלשונו. קבענו ללמוד מידי מוצאי שבת קודש את ספר המאמרים ה'תרנ"ט.

מובן שאין לשער את גודל ריחוק הערך בין השכלתו הרחבה של הרש"ג לבין "הבנתו" בחסידות, אך חדב"נ הרש"ג שי' היה צריך זאת לעת זקנתו. קשה היה לו הלימוד לבד, ובלימוד בחברותא הדבר עוררו שלא להירדם וכו'.

בין הלימודים שנמשכו על פני חודשים אחדים היה מספר לי מעט סיפורים ופתגמים חסידיים מימי קדם. את חלקם אני רושם למען יעמדו ימים רבים.

(א) ר' הלל מפאריטש היה פעם אחת בבית שהיו בו תמונות ולא אמר מאמר עד שהוציאו את התמונות מן הבית, אפילו את התמונות שהיו במגירת השולחן.

(ב) ר' הלל היה בסעודה ואכל. כשהגיעו לבשר שאל האם הבשר כשר ואמרו לו שכן. שאל ר' הלל עוד הפעם ואמרו לו שנמצאת כאן האשה שלקחה את הבשר לשוחט. שאלוה ובתחילה שיקרה לבסוף הודתה, והביאו את הערל הגוי ואמר שהוא עשה כמו שהשוחט עושה. שאלו את ר' הלל האם זה 'מופת' וענה שלא, הוא רק שליט על המחשבה שלו.

(ג) פעם אמר אדמו"ר הרש"ב מאמר (או שיחה), והסביר את עניין סירכת הריאה על פי חסידות. ר' גרונום אמר לאדמו"ר הרש"ב שזה אצלו "עניין חדש" (ס'באמיר א נייעס). ענה לו אדמו"ר הרש"ב שגם אצלי זה חדש, כי הגיע אלי

השולחן-ערוך הפרטי של אדמו"ר הזקן ובו ישנו עניין סירכת הריאה, ובו הסבר עפ"י חסידות מאדמוה"ז.

ד) אדמו"ר הזקן בא פעם לאדמו"ר הצמח צדק אחר הסתלקותו (בהקיץ או בחלום?) ואמר לו שיחדש דין מחדש כפי דעת הט"ז, והיה זה אחר שהאדמו"ר הזקן חידש הלכה הפך דעת הט"ז, ולמעלה הצרו מאוד לט"ז ובגלל זה ירד אדמו"ר הזקן ואמר לאדמו"ר הצ"צ שיפסוק את הדין מחדש, כי אדמו"ר הזקן בעצמו לא יכל לפסוק זאת.

ה) הרבי דיבר פעם מעניין שהבנים ערבים לאבות, ור' שמואל לויטין אמר לרבי שבירושלמי כתוב שביבנה ביטלו את ערבות הבנים, וסיפר על זה ר' שמואל שבהיותו במוסקבה סיפר ר' הלל הפלומעניק של ר' הלל פאריטש שבזמן שהיה מגפה פעם על ילדים בעיירה של חסידי צ'רנוביל ואדמו"ר הזקן היה צריך לעבור שם ופחדו שאדמוה"ז לא ירצה לעצור בגלל שזו עיירה של צ'רנוביל, והכריחו באופן כזה שהרבי יצטרך לעבור שם, ואמרו לאדמו"ר הזקן שיש מגפה. אדמוה"ז נכנס לבית הכנסת ואמר "ביבנה בטלה ערבות הילדים" ותכף עברה המחלה מהילדים.

ו) סיפרו לבעל שם טוב אודות גר הצדק פוטוצקי שהלך להישרף על קידוש השם ואמר להמון שמסביב שרצו לפתותו ש"חוליה אחת של ציצית לא שווה את כל הכסף שהבטיחו לו" וכו'.

ז) הרש"ג היה בן שמונה שנים כשפגש בפעם הראשונה את אדמו"ר הרש"ב נ"ע והיה זה בברלין, כשנכנס ליחידות לשאול אודות ניתוח לאביו של רש"ג. אמר לו הרש"ב נ"ע מה הוא לומד ואצל מי. הרש"ג ענה שלומד חומש זה וזה וחלק מפרשה זו וזו עם רש"י אצל המלמד ר' לייזר צ'רסקי. אמר לו הרש"ב נ"ע שיאמר למלמד שצריך ללמוד את כל הפרשה עם רש"י, ורש"י זה "יינה של תורה הנגלית".

בשנת תרע"ב כשהרש"ג למד כבר בליובאוויטש שאל אותו שוב הרש"ב נ"ע מה הוא לומד ואצל מי, ואמר שלומד ליקוטי-תורה ואצל . . . ולומד קטעים ומאמרים מפה ושם. שאל אותו הרש"ב האם הנך זוכר את היחידות הראשונה ומה שאמרתי לך אז, תדע כי ליקוטי-תורה זה "יינה של תורה בפנימיות". וסיפר הרבי שהיה לו פעם וויכוח עם משכילים של חסידות, האם צריך ללמוד ליקוטי-תורה או מאמרים של הרביים (והטעם פשוט). המשכילים טענו שצריך ללמוד רק מאמרים ורש"ב טען שצריך ללמוד גם ליקוטי-תורה. אח"כ כשסיפר זאת לאביו אדמו"ר מוהרשנ"ע אמר לו שהוא צודק, וכי רש"י זה "יינה של תורה הנגלית" וליקוטי-תורה זה "יינה של תורה הפנימית".

ח) הרש"ג היה צריך להתייצב בצבא, ואדמו"ר הרש"ב אמר לו שכשיהיה שם שייזכר מהדמות של הרבי, וכך היה ששוחרר.

ט) אדמו"ר הצמח-צדק היה פעם בשליחות אדמו"ר הזקן ועבר בעיר צ'רנוביל ורבי מרדכי מצ'רנוביל ביקש שיאמר דברי תורה, והצ"צ היה אז בגיל 17-18, ור"מ מצ'רנוביל היה מזקני תלמידי הרב המגיד. משך הצמח-צדק בכתפו לאות מניעה מלאמר. אמר לו רבי מרדכי שיאמר מה זה חב"ד, ואמר לו הצ"צ שחב"ד זה חכמה בינה ודעת. אמר לו רבי נחום אני אומר לך מה זה חב"ד - ח' זה "חם לבי בקרבי", ב' זה "בהגיגי תבער אש", ד' זה "דיברתי בלשוני".

י) ר' שמואל לויטין סיפר לרבי הרש"ב או לרבי ריי"צ שכשגזרו עליו לנסוע לג' שנים לגלות והיה זה בשבת, ולא ידע מה לעשות אם לקחת את התפילין וכן תורה-אור (אוכל כגון מצה גזר ביצים ויין לא היה לו ומרור לא היה צריך), הוא לקח כי זה פיקוח נפש ממש ואמר שפוך חמתך ווי עס דארף צו זיין (כדבעי למהוי), ושאל מהרבי תיקון על חילול שבת, ואמר לו הרבי שילמד כל יום משנה ממסכת שבת, ושיקרא כל יום קריאת-שמע בתפילין.

יא) אדמו"ר הצמח-צדק אמר שהצאר ניקולאי שכח כי הוא רק 'נברא'.

יב) אחד מאיסט-סייד סיפר שראה את הצמח-צדק בראש-השנה, וכשהגיע לפסוק "שש אנוכי על אמרתך כמוצא שלל רב" קפץ פתאום על הבימה.

יג) פעם דיבר הרבי הריי"צ אודות עצמו, ואמר לו כ"ק אדמו"ר הנה הרי ר' אברהם פאריזי כותב כך וכך, וענה לו שאם אני הייתי חושב על עצמי כמו שאברהם פריזי חושב עלי וכו'.

יד) אחר הסתלקות אדמו"ר הצ"צ שאלו מהמוהר"ש מדוע לא נוסע לרבי, ומוהר"ש ענה: א יונגערמאן דארף האבן א רבי, ווען איך וואלט האבן א רבי וואלט איך מעבר לים גיין (לייפן).

טו) פעם בא אדמו"ר הריי"ץ בשנת תרס"א לאדמו"ר מגור והשיחה עברה ביניהם ממעשה שאסר הרב תומרקין אשה שעברה עבירה שעל פי דין הייתה צריכה גט, ור' אהרן מצ'רנוביל התיר אותה, וכשבאו לאדמו"ר הצ"צ אמר "מה שהצדיק ר' אהרן מתיר, כי שמא מחתה עוונה בדמעות".

טז) הבעל עגלה הגוי של אדמו"ר מוהר"ש אמר על המהר"ש שהוא בעל עבירה, ומדוע, כי הוא נוסע עמו ליער ובוכה שם הרבה, אחרת מה יש לו לבכות...

יז) אדמו"ר מוהר"ש היה מדייק על הבעל-עגלה שיבוא בזמן.

יח) פעם רצו מהבונדעס לירות באדמו"ר מוהר"ש והכינו וארבו לו ביער ורצו להודיע זאת לרבי ולא הספיקו, ולבסוף אמר שנפל לו ברעיון לנסוע בכיוון אחר אותו יום ועי"ז ניצל.

יט) פעם אחת עצרו את אדמו"ר הרש"ב ורצו לירות בו, ואמר להם "מה הנכם רוצים" ותכף ברחו.

כ) אדמו"ר הרש"ב אמר לפלטהאוער "אזוי ווי א פייגעל איז גישטאנען מיט א מענטש און די פייגעל איז ארויף געפלייען און ער איז גיבליבען אליין, אזוי מיר זיינען דאך גיווען חברים, נאר א מענטש דארף וויסען זיינע מעלות".

יום ראשון, ה' חשון תשכ"ה

שחרית ומנחה כרגיל.

למעריב שזה יום השלושים לפטירת אמו הרבנית ע"ה הוציא הרבי מאמר חדש מאדמו"ר מוהר"ש ד"ה "מאימתי קורין את שמע". כן ביקש ללמוד את המאמר אחר מעריב ולהתוועד אחרי זה.

ירד להתפלל למטה בזאל כרגיל בשעה 7:00.

לפני מעריב אמר סעריבראנסקי הסוף של המשניות, מפני שהיה סיום משניות עד שלשים, והרבי אמר קדיש דרבנן ואח"כ התפלל מעריב.

אחרי מעריב ר' זלמן בעלסאפסקי למד את המאמר לפני כולם, וחילקו משקה שנתן בשמח"ת.

הלילה הוא ליל "יחידות".

יום שני, ו' חשון תשכ"ה

הרבי נכנס ב-9:20. נתן צדקה לעניים שעמדו ליד הפתח.

כידוע שהרבי צם בימי בה"ב.

מעריב התפללו בשעה 7 כי הרבי מסיים את הצום. אחר התפילה נסע לביתו.

יום שלישי, ז' חשון תשכ"ה

מאתמול אחר מעריב עד היום בבוקר לא היה הרבי ב-770.

היום הכל היה כרגיל. הרבי הגיע ב-9:20 וב-9:55 נכנס לשחרית והתפלל לפני העמוד. ב-10:30 נגמר התפילה.

בשעה 3:15 נכנס הרבי למנחה.

למעריב ב"עושה שלום" הטה ראשו קודם לימינו (כבדשי) ואח"כ לשמאלו וישר עוה"פ עשה קודם לשמאלו ואח"כ לימינו (כרגיל).

בגמר התפילה נסע מיד לביתו וחזר רק למחרת (כאתמול). לא היה "יחידות".

יום רביעי, ח' חשון תשכ"ה

כידוע הולך הרבי עם שרוול קצר, מכסה את התפילין בשרוולו. אומרים שהרבי לא אומר את ה"יהי רצון" שלאחר "שים שלום" בחזרת הש"ץ (יש בזה מחלוקת בשולחן-ערוך).

מנחה ומעריב כרגיל.

יום חמישי, ט' חשון תשכ"ה

הרבי מדייק בתיבת "חכתה" שבהודו, וכן בישתבח אומר הרבי "ומעולם ועד עולם אתה א-ל" עם 'ו'. ל"אשמנו" להכאות, שם הרבי את האגודל של יד ימין בתוך כף היד וסוגר עם שאר האצבעות את היד (רק בעת ההכאות). כן מכה ב"ואנחנו הרשענו".

עוד ראיתי בקדיש שאחר קריה"ת מקפיד הרבי לאחוז את ה"עץ חיים"ס".

מעריב בשעה 7 [ברשימה אחרת: 6:00], כנראה שהרבי צם היום.

אח"כ הלך הרבי הביתה ולא חזר הלילה.

יום שישי, י' חשון תשכ"ה

הרבי נסע לביתו בשעה 4:30.

שבת קודש פרשת לך לך, י"א חשון תשכ"ה

בשבת התוועד הרבי משעה 1:30 עד 3:25.

הרבי דיבר הרבה בענין עבודת התפילה, ואמר שפעם היו הבעלי בתים אחר התפילה שמים את הטלית על פניהם וישנו חצי שעה או חשבו חסידות, והיום בשעה 12:05 נגמר התפילה. גם דיבר שלא שומעים את ההתוועדות, ודיבר בענין מותרות באמריקה.

יום ראשון, י"ב חשון תשכ"ה

הרבי בא ל-770 ברכב (בחורף מביא אותו הנהג). בשעה 9:20 נכנס לחדרו ויצא לתפילה ב-9:40. כפי הנראה הרבי רוצה יותר להתפלל בשעה 10:00 כי בהתחלה היה בא בשעה תשע וחצי ואח"כ יותר מאוחר עד 9:45, כי בחגים ושבתות תמיד התפילה בשעה 10:00.

ראיתי עוד דיוק שהרבי אוסף את הציציות בהתחלת "אהבת עולם" ובתיבת "מארבע כנפות הארץ" מכניסם לזרת. כן הרבי אינו מפסיק בשמונה-עשרה בין תיבת "ותמגר" ו"ותכניע". "מודים אנחנו לך" אומר הרבי בקול.

מעריב בשעה 6:48. למעריב ניגש חדקוב ושאל את הרבי אם יצא לקידוש לבנה. הרבי יצא אחר מעריב. כשיצא חיפש את הלבנה, ואח"כ עמד וקידש. הרבי שם ידיו בפה בזמן שאחז במילים כשם שאני רוקד וכו'.

בסוף קידוש לבנה אמר הרבי לאלו שעמדו לידו "גוט חודש" וכן "שלום עליכם" אמר הרבי לאלו שעמדו לידו.

יחידות התחיל בשעה 8:00. היום נכנס ל"יחידות" בחור שקנה מסופר זקן פרשיות של ר' ראובן סופר (הסופר של אדמו"ר הזקן). הוא אמר לרבי שהיות שיש מאנ"ש רוצים ללמוד מכתב זה, האם הרבי מסכים לצלם זאת. אמר לו הרבי שהיות שכתוב שם את השם המפורש לכן לא כדאי. הרבי אמר לו שבאם הוא רוצה הוא יוכל לתת לו לראות מתי שרוצה (כמובן שהוא לא לקח כי הוא לא צריך זאת). הכתב היה מאוד יפה.

כן בא ליחידות היום הסקולענער רבי שהגיע באותה תקופה מרומניה והשתכן בשכונה (הרבי ביקש שידאגו לראות שיהיה לו מניין קבוע בבית הכנסת ששכר). הוא היה ביחידות שעה וחצי. נכנס גם יהושע יוזביץ. כן שלמה רייניץ הודיע שנפטר בעל של אמו, ושאל את הרבי האם לנסוע לאמו, והרבי ענה שלא יסע.

היחידות הסתיימה ב-1:30.

יום שני, י"ג חשוון תשכ"ה

הרבי נכנס לתפילה ב-9:45. התפילה כרגיל. התפילין של יד לא היו מכוסות הרבה זמן בחולצה (לא כתמיד). ב"סלח לנו" מכה אפילו בחזרת הש"ץ (שלא ככתוב בספר המנהגים).

מנחה בשעה 3:17. למנחה נכנס בסידור אחר.

מעריב התפלל הרבי ב-6:48. מעריב כרגיל, חוץ מכך שתמיד בקריאת שמע אומר הרבי הכל בשקט חוץ מפעם השנייה של התיבות "ה' אלוקיכם אמת" שאומרם בקול, והפעם אמר הרבי כל הקרי"ש בקול ושמעו פעמיים בקול את המילים "ה' אלוקיכם אמת".

אחר מעריב נסע מיד לביתו כי צם היום (היום האחרון של בה"ב) ולא חזר עד למחרת (כשבוע שעבר).

יום שלישי, י"ד חשוון תשכ"ה

הבחורים מצאו כתב יד ישן של הרבי מלפני שנים, ובו נשאל אם בהדפסת הסידור (שהכינו אז לדפוס) להכניס בתחילה ב"ה, והרבי ענה: "טלית שכולה תכלת".

"למרכז" הגיע חשבון גדול של טלפונים והכניסו זאת לרבי כרגיל, והרבי הואיל לענות: "עשרה קבים של דיבור ירדו לעולם ותשעה לקחו 'מרכז'".

היום נכנס ר' בנימין גורודצקי לרבי בשעה 2 בצהריים, והיה עד 3:30.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:35. בנפילת אפיים נעמד הרבי בתיבת "מה נעשה".

אחר מעריב נסע הרבי לביתו עם הרבנית שנהגה במכונית. הרבי התיישב במושב האחורי וסגר את החלון.

הרבנית חיה מושקא שתליט"א מגיעה קבוע פעמיים בשבוע לבקר את אמה הרבנית נחמה דינה, ובגמר הביקור יורדת במעלית למטה לקומת המרתף, ויוצאת לרכב ומחכה לרבי להסיעו לביתו. כך היה הסדר לפי-ערך קבוע.

יום רביעי, ט"ו חשוון תשכ"ה

הרבי נכנס היום להתפלל בשעה 9:38, שחרית כרגיל. לפני הודו שהה הרבי מעט זמן עד שהתחיל הודו, משא"כ כל יום. בחזרת הש"ץ בשמע קולנו, בסוף הברכה, התאמץ הרבי שלא לבכות. התפלה נגמרה 10:20.

בשעה 12 נסע הרבי למקוה, 12:45 חזר מהמקוה ובשעה 1 לערך נסע לאוהל.

הרבי חזר מהאוהל בשעה 5:20 (15 דקות אחר השקיעה) [ברשימה אחרת: חזר בשעה 6:15]. הרבי אמר קרבנות בדרך. נכנס לחדר הסמוך לחדרו, שם את החבילה עם הפ"נים והלך ליטול את ידיו, חזר ונכנס לחדרו. יצא למנחה כעבור כמה דקות. 10 דקות אחרי זמן מעריב התפללו מנחה ואמרו תחנון.

[ברשימה אחרת: בשעה 6:40 גמרו מנחה ואח"ז נכנס ל. גרונו לרבי ויצא ואמר שהרבי מתפלל מעריב עוד מעט.

בשעה 6:50 יצא הרבי למעריב. נגמר ב-7:10.

הרבי יצא מחדרו בשעה 7:30 ונסע הביתה. ליהושע יוזביץ שעמד ליד הדלת של הזאל אמר הרבי: "פאר געזונט און גיב איבער א גרוס פון מיר" והרבי חייך. הרבי נסע עם קרינסקי ולא חזר הלילה].

כנראה לפי בקשת אנ"ש הרבי יגיה את כל השיחות מכל שבת משנת תשכ"ה.

בימים אלו קנו את הבניין הגובל עם "770" שהוא בניין מגורים לתושבים בשביל להרחיב את כל העניינים, את בית המדרש ומשרדי ה"מרכז". אומרים שהבניין נרכש בעזרת ה' קליין מתושבי השכונה, ידיד בית רבי.

יום חמישי ט"ז חשון תשכ"ה

הרבי נכנס לתפילה בשעה 9:40. ב"א-ל ארך אפיים" שלפני "ויהי בנסוע" מכה הרבי על חזהו בתיבות "סלח לנו". התפלה הסתיימה 10:30.

מנחה 3:14.

מעריב 7:00.

ליל "יחידות" משעה 8:00. הלילה נכנסה ההנהלה לרבי. גם ר' זלמן גורארי נכנס הלילה ליחידות והיה שם שלושת רבעי שעה. עיתונאי אחד מקנדה היה כשעה.

הרבי נסע מ-770 לביתו בשעה 1:00 [ברשימה אחרת: 2:00]. נעמד לראות קצת מה נעשה בישיבה באולם הלימודים. שאל על חדקוב (כי חדקוב גר לידו ונוסע לפעמים עם הרבי). חדקוב ניגש מיד ונסע עם הרבי.

יום שישי, י"ז חשון תשכ"ה

הכל כרגיל. [ברשימה אחרת: היום בא הרבי בבוקר 9:25, נכנס להתפלל 9:40, והתפלה הסתיימה בשעה 10:20.

הרבי הלך הביתה בשעה 4:45].

אחר מעריב הולך לביתו. בחוץ היה קר, והרבי הרים את צווארון המעיל, ושם את ידיו בכיסי המעיל.

שבת קודש פרשת וירא, י"ח חשון תשכ"ה

הכל כרגיל. הרבי בא ל-770 בשעה 9:40 וירד להתפלל בשעה 10. באמצע התפילה עיין הרבי במאמר.

התוועדות בשעה 1:30. לפני ההתוועדות עלה לבימה ר' פנחס כץ ואמר שהרבי מאוד מרוגז שישינים בהתוועדות, והשבת סידרו הרבה שולחנות בלי ספסלים בכדי שלא יוכלו לישון. בהתוועדות ביאר הרבי הרבה קושיות שיכולים לשאול על רש"י ושאל אחד לא שאל. גם אמר מאמר בניגון של שיחה. באמצע ההתוועדות מישהו ישן והרבי אמר שיעזבוהו לישון. ההתוועדות נגמרה בשעה 4:00 [ברשימה אחרת: 3:00], והתפלל מנחה אח"ז.

הרבי נכנס למעריב 6:45. להבדלה אומר תמיד הרבי (אחרי כל "ברוך אתה ה'") "ברוך הוא וברכו שמו".

הרבי הלך הביתה בשעה 8:00 [ברשימה אחרת: 7:30] ולא חזר הלילה.

יום ראשון, י"ט חשון תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:20 ונכנס לתפילה בשעה 9:40. בקדיש דרבנן לפני הודו נפל הטלית מעל גבו והטלית היתה על הארץ, והרבי לא הרים עד גמר קדיש דרבנן. התפלה הסתיימה ב-10:25.

הרבי מסיים ומתחיל בקול את ה"הללויה'ס" - "לבני ישראל עם קרובו הללויה, הללויה שירו לה' שיר חדש" וכו', דהיינו שאומר ביחד (כמנהג הפוילישערס שמסיימים כל "הללויה" ומתחילים מיד "הללויה" השני). כן שמעתי שאומרים שבתש"י היה עושה כך בכל ה"הללויה'ס".

כידוע הרבי אומר משהו לפני קדיש דרבנן האחרון ככתוב בספר המנהגים, ובשחרית מניח ידו הימנית על התפילין כאילו מסדרם בזמן שאומר. במנחה וכן למעריב שם ידו (שמאלית או ימנית) על מצחו.

בשעה 11:45 היתה הלוייה של העלמן, עשיר אחד שנתן כסף בשביל הישיבה, וכל הישיבה יצאה, ואחרי כמה דקות יצא הרבי, והרבי הלך עד אחרי קינגסטון ועמד שם עד שנסעו כל המכוניות. הרבי הסתובב והלך בצד של המדרכה ובדלת הכניסה ל-770 היה מים וכלי, והרבי נטל ידיו ארבעה פעמים על כל יד, ביד זה ואח"כ ביד שני. הרבי נכנס לזאל וישב על הספסל ואמר משהו, ואח"כ קפץ ארבעה קפיצות מעל הספסל, וישב, ואח"ז הלך לחדרו.

בשעה 3:17 נכנס למנחה, 3:32 הסתיימה התפילה.

למעריב נכנס 6:47 והסתיים 7:02.

ליל "יחידות". ליחידות היה גם הרב דעסלר בעל הוצאת ספרים.

הרבי נסע לביתו בשעה 1 לערך.

יום שני, כ' חשון תשכ"ה

היום עבר כרגיל. הרבי נכנס בשעה 9:35 לשחרית. שחרית כרגיל. מיד אחר חזרת הש"ץ אמר הרבי תחנון. התפלה הסתיימה בשעה 10:20.

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:17 והתפלה נגמרה בשעה 3:31.

למעריב נכנס אד"ש 6:47 ונגמר מעריב 7:01. אחר מעריב ניגש ר' זלמן דוכמן ליד החדר ודיבר עם הרבי, ותוך כך נכנסו אל חדרו הק'.

לאחר הסדר היום נערכה התוועדות חסידיים עם זקני חב"ד שהיו אצל אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

בשעה 11:45 הלך הרבי הביתה.

יום שלישי, כ"א חשון תשכ"ה

ב-9:40 התפילה כרגיל. הייתה לווייה והרבי יצא אליה, עבר את הכביש של רחוב קינגסטון והביט כל הזמן על הארון עד שהכניסוהו למכונית. הרבי חיכה שהמכונית תיסע מהמקום וכן חיכה לכל מכוניות המלווים שיסעו. אחר כך חזר הרבי באותו הדרך אך מהצד השני של המדרכה. נטל ידיו ע"י הדלת 4 פעמים, נכנס פנימה והתיישב על ספסל, מלמל, חכה מעט וקם 4 פעמים ונשאר יושב, קם ג' פעמים ונשאר יושב באותו ספסל וקם ונכנס לחדרו.

(מעניין כשיצאו ללווייה כמעט ונדרס שחור אחד, המכונית הפוגעת בלמה בחזקה, כולנו נבהלנו ונדהמנו והרבי נשאר עומד כמקודם כאילו לא שמע דבר). מנחה ומעריב כרגיל.

יום רביעי, כ"ב חשון תשכ"ה

כל פעם שהרבי נכנס לתפילת שחרית שם ידו על המזוזה ולא מנשקה, וכן למנחה. כל היום היה כרגיל. מנחה ומעריב כרגיל.

יום חמישי, כ"ג חשון תשכ"ה

הרבי בא הבוקר 9:24, נכנס להתפלל בשעה 9:40 והתפלה נגמרה בשעה 10:30.

למנחה נכנס הרבי 3:15 ונגמר 3:30.

למעריב נכנס הרבי בשעה 6:00 ונגמר בשעה 7:03.

בשעה 8:46 בלילה נכנס לרבי סנטור קינג [ברשימה אחרת: קוטונג], הסנטור של מדינת ניו-יורק עם פמליה, וכן נכנסו עמו אחדים מאנ"ש. הרבי קם לתת להם שלום (צילמו את הרבי). הרבי תבע מהם בעיקר בעניין החינוך לנוער. לדוגמה שיתנו כספים למוסדות פרטיים. הוא אמר שהם נותנים לבתי ספר גבוהים, והרבי אמר לו שהוא נותן ודאי לאלו שיכול לקבל מהם קולות בבחירות.

אח"כ דיברו מעניין הנוער שמתקלקל ומזיק ברחובות. הרבי אמר לו שהנוער התחיל לעשן סמים והרבי הציע לו הצעה ארוכה כיצד ניתן למנוע זאת מהנוער הצעיר בעיקר. הם התפעלו מאוד מכך שהרבי מתמצא בכל העניינים השוטפים של ארה"ב.

הרבי אמר להם שהוא שמח לפגושם. היה שם גם סנטור יהודי בשם יעבץ, נכדו של רבי יעקב עמדין הנק' גם יעבץ (הוא דור חמישי לר"י עמדין). הרבי ביקש ממנו סליחה שלא דיברו על סבו. בזמן שהאורחים שהו בחדרו הק' היו דחיפות רבות, כולם רצו לשמוע. גם נכבה החשמל ע"י הדחיפות אך מיד הדליקו. האורחים היו בחדר כחצי שעה.

כן נכנסו הלילה התמימים ששונקין, אייזנבך, גלעדי.

כשהרבי הלך הביתה בשעה 12:45 היו הרבה ניירות זרוקים בחוץ של הבחירות. הרבי שאל את הרב קרינסקי מה זה. אח"כ חכה שחדקוב יבוא ונסעו לבית.

יום שישי, כ"ד חשון תשכ"ה

כשהרבי אומר "הצרי והציפורן" סופר באצבעותיו.

הרבי הלך הביתה בשעה 3:45 וחזר ל-770 בשעה 4:30.

נכנס להתפלל מנחה בשעה 4:40.

מעריב וקבלת שבת התפלל בשעה 5:45.

שבת קודש פרשת חיי שרה, כ"ה חשון תשכ"ה

בבוקר התחילו להגיד תהלים בשעה 8:30, החזן היה ר' זלמן דוכמאן ונגמר בשעה 10:10. הרבי אמר בין כל פרק ופרק קדיש. כל התהילים הרבי אומר תמיד בעמידה.

התפילה התחילה בשעה 10:30 ונגמרה בשעה 12:30.

בשעה 1:30 נכנס הרבי להתוועדות. לפני ההתוועדות עמד ר' דוד שי' ראסקין על הבימה והכריז שאף אחד לא ישן ואם הוא רוצה לישון שילך לביתו. הרבי דיבר בהתחלה על פרשת חיי שרה. [השיחות יוצאות מוגהות כל שבוע]. הרבי הזכיר באמצע על כך שישנים באמצע ההתוועדות, ובסוף ההתוועדות הרבי אמר שכעת יכולים להתעורר. ההתוועדות נגמרה בשעה 3:40 ואח"ז התפללו מנחה.

למנחה כרגיל מתיישב ב"אשרי" עד קדיש "אמן יהא שמיה רבא", וכן בחזרת הש"ץ עד ל"מודים", ושוב מתיישב וקם רק בקדיש ב"אמן יהא שמיה רבא".

למעריב נכנס ב-5:47 ואח"ז ערך ר' יוחנן הבדלה והרבי נכנס לחדרו.

בשעה 6:45 הלך הרבי לביתו.

יום ראשון, כ"ו חשון תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:22 ונכנס להתפלל בשעה 9:38. התפילה הסתיימה בשעה 10:25.

היום הרבי הודיע שלא יצא למעריב בשעה 6:45 אלא בשעה 7:45.

למעריב היום בלילה נעצר מדמעות ב"השכיבנו אבינו".

ליל "יחידות". הלילה נכנסו קבוצה של כעשרה ספרדים מאפגניסטן עם שמואל פסח באגמילסקי, והיו כשעה בחדרו. הרבי תבע מהם לבנות מקווה וכן בית כנסת ואסף את הכסף מהם. הרבי רצה לתת 4 אלפים דולאר בשביל המקווה, אבל הם אמרו שהם יתנו לבד. והרבי אמר להם שהוא רוצה להשתתף ונתן 18 פעמים 18 דולאר. והרבי אמר שהאיש שרצה לתת את 4 אלפים דולאר

ישמח שכעת יצטרך ליתן רק 18 פעמים 18. אחד מהם אמר שאחיו חולה ואם הרבי יברך אותו ייתן סך של אלף דולר. הרבי בירך אותו והוא נתן המחאה על סכום זה.

גם נכנס ליחידות ר' קאפל באכער ואשתו, והרבי נתן לקאפל 10 דולאר ולאשתו 5 דולאר, ואמר להם שאת הדולרים ימכרו בא"י, ואת הכסף שיתנו לצדקה. הוא נוסע ביום שלישי. גם אמר לו הרבי שיחזור שיחה בירושלים, בלוד ובכפר חב"ד. הוא נוסע לדרום אפריקה אבל בדרך יהיה בא"י. גם אמר לו הרבי שיכנס למושב שמדברים באנגלית ליד כפר חב"ד.

אחרון נכנס ליחידות... והיה שם 15 דקות ונדנד לרבי, והרבי צלצל ליודל קרינסקי שיכנס להוציא אותו, והוא נכנס והוציא אותו.
הרבי נסע בשעה 12:30.

יום שני, כ"ז חשון תשכ"ה

אין חדש, הכל כרגיל. בבוקר בא הרבי עם הטקסי בשעה 9:22 ונכנס להתפלל 9:40. התפלה נגמרה 10:40.
בשעה 3:18 נכנס הרבי למנחה ונגמר בשעה 3:31.
למעריב נכנס בשעה 6:50 ונגמר בשעה 7:03.
הרבי הלך הביתה בשעה 12.

יום שלישי, כ"ח חשון תשכ"ה

הכל כרגיל, אין חדש. בבוקר בא הרבי בשעה 9:20 ונכנס להתפלל בשעה 9:37. בשעה 10:23 נגמרה התפילה.
בשעה 3:16 נכנס הרבי למנחה והתפלה נגמרה בשעה 3:32.
בשעה רבע לחמש אחה"צ הלך הרבי לביתו וחזר לפני 6.
בשעה 6:48 נכנס הרבי למעריב ונגמר בשעה 7:02.

יום רביעי, כ"ט חשון תשכ"ה

הרבי בא היום בשעה 9:26, נכנס להתפלל בשעה 9:42 והתפלה נגמרה 10:19.

בשחרית, וכן למנחה בחזרת הש"ץ אומר "וקרנו תרום בישועתך" בניגון קצת. ב"שים שלום" עצר מלבכות.

ראיתי עוד פרט מעניין שמאחרי "ברוך שאמר" מתחיל לאחוז יד ימינו על יד שמאלו בכף היד ומשחק קצת עם האצבעות, כן כל יום עד לאחר קריאת שמע.

היום ערב ראש חודש. הרבי הלך למקווה ברגל בשעה 11:15 ובשעה 12:12 חזר. בשעה 12:33 נסע הרבי לאוהל עם קרינסקי.

הרבי חזר מהאוהל ב-5:15, קצת מצונן. התפלל מנחה לפני העמוד (הגם שכבר היה זמן מעריב ובר"ח לא צריך לגשת). בחזרת הש"ץ עצר קצת מדמעות. בד"כ אומר הרבי משניות בחדרו והיום הוא אמר זאת לפני העמוד מפרק כ"ד כלים עד הסוף, וכן מקוואות פרק ז' (כפי שמובא בסידור).

למעריב לא ניגש לעמוד.

הרבי נכנס למעריב בשעה 5:35 והתפלה נגמרה ב-5:48.

נסע הביתה בשעה 6:30 ולא חזר הלילה.

יום חמישי, ל' חשון אדר"ח כסלו תשכ"ה

הרבי נכנס לתפילה ב"היום יום" (קראו לו). אמר את הקדישים, קיבל עליה.

בזמן מוסף אמר את ה"קורבנות" שלפני התפילה, אח"כ אמר משניות.

למנחה נכנס וכמו בחודש שעבר אמר משניות ישר בהיכנסו וקדיש, ואח"כ מנחה.

ליל "יחידות". היום נכנס קובלסקי. הוא סיפר שאמר לרבי שהגיע הזמן שיגלה עצמו, ואמר לו "גלה כבוד מלכותך". הוא לא זוכר מה הרבי ענה לו, כי הרבי השתמט מתשובה, ורק זוכר שהרבי אמר לו "במהרה".

דרך אגב, בי' שבט לפני שנתיים צעק הנ"ל שהרבי משיח, והרבי ענה שהוא אינו אחראי לדיבורו של קובלסקי כמובא בטייפ ששמעתי מאז. כן היה היום ביחידות מר י. דקל מאה"ק.

כשהרבי נסע לביתו הביט אל הזאל, התוועדו אז עם הרב שלום מרוזוב.

יום שישי, בדר"ח כסלו תשכ"ה

הרבי הגיע הבוקר בשעה 9:25 ונכנס לתפילה ב"היום יום" בשעה 10:00. קיבל עליה. בזמן הפנוי אמר תהילים בתהילים שהניחו על הסטענדר. הסתכל על הדף הראשון של התהילים לראות של מי זה ודפדף בו וסגרו. אמר משניות ואחר כך "קורבנות". אד"ש נשאר עד סוף התפילה. בשעה 10:45 נגמרה התפילה.

אד"ש נסע עם קרינסקי בשעה 3:50 (מאוחר יחסית) וחזר מביתו למנחה ב-4:15. בזאל עוד לא היה מנין (כי כרגיל בערב שבת הרבי נכנס אחר הדלקת הנר, כ-20 דקות לפני השקיעה, וכאן נכנס 15 דקות לפני הדלקת הנרות). היו 4 בחורים ב"זאל" ועוד לא הספיקו להניח את המפה הקטנה על הסטענדר שלו, וישר זרקו זאת והניח כמו שהוא זרוק. הרבי עמד אותו זמן ליד הסטענדר, ואמר "איך דארף א מניין", והכניסו מיד את מי שהיה ב-770. ניגש אחד והתחיל לומר אשרי, והרבי אמר לו "ווארט א מינוט", כי הרבי בראש חודש אומר משניות וקדיש דרבנן לפני מנחה (מכיוון שלא אמר קדיש דרבנן בבוקר לפני הודו). אח"כ אמר קדיש והתחילו להתפלל. החזן היה שלמה קונין. לא היה שום סדר בזאל. הרבי נכנס מהדלת השניה וגם יצא משם.

הרבי הלך הביתה בשעה 8:10, משא"כ בכל שבת הולך 9:30.

שבת קודש פרשת תולדות, ב' כסלו תשכ"ה

בשבת בבוקר הרבי בא ב-9:45. הרבי אמר משניות וכן פרקי תהילים בזמן שהקהל התפלל, היה חתן (שפילמן) ועלה בשביעי וזרקו עליו מיני מתיקה. אחר שביעי עלה הרבי לומר קדיש ונפלו על הרבי סוכריות בזמן שעלה על הבימה.

בהפטרה הרבי בכה מאוד ואמר את הפטרה מאוד בשקט, ובברכות אחר כך אמר כרגיל כאילו דבר לא קרה.

כידוע פותחים את הארון ב"ויהי בנסוע" רק כשהרבי מפנה פניו לארון. היום הרבי הביט לרגע בחומש, הקהל חכה, הרבי סגר את החומש ורק אז פתחו את הארון. התפלה הסתיימה בשעה 12:20.

הייתה השבת התוועדות בזמן הרגיל והסתיימה בשעה 4. הכל היה כרגיל. [ברשימה אחרת: השבת לא הרשו לכולם לשבת על הספסלים בשולחנות, מפני שהרבי דיבר הרבה בענין שישינים בהתוועדות, ורק 15 אנשים ישבו לפי הרשימה שהיתה אצל דוד ראסקין. אח"כ בהתוועדות דיבר הרבי הרבה על מה

שמצערים לאנשים ולא נותנים לשבת, והרבי אמר שלא עשו כפי כוונתו ולא זו היתה כוונתו, ומאז כבר יושבים כולם. וגם השבת הביאו מיץ ענבים במקום יין כדי שלא ישנו בהתוועדות.

ההתוועדות נגמרה בשעה 3:30 ואח"כ התפללו מנחה, ונגמר בשעה 4:10.

יום ראשון, ג' כסלו תשכ"ה

בבוקר בא הרבי בשעה 9:25, נכנס להתפלל 9:40 והתפלה נגמרה בשעה 10:20. כשיצא הרבי אחרי התפילה התחיל איש אחד לומר קדיש דרבנן, והרבי עמד על יד הדלת וחכה עד שגמר הקדיש, ואח"כ התחיל האיש לומר עוד קדיש והרבי חיכה גם על הקדיש השני. אבל באמצע הפסיקו הבחורים אותו מלומר קדיש והרבי חיכה וראה שלא אומר קדיש ואז נכנס לחדרו.

אחר תפילת שחרית נתן צדקה לעניים.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:17 ונגמר 3:31.

בשעה 4:15 הלך הרבי הביתה וחזר 5:40.

למעריב נכנס בשעה 6:47 ונגמר 7.

הלילה היה ליל "יחידות", משעה 8:30 עד מאוחר בלילה. נכנסו הרבה מאנ"ש שיש להם יום הולדת בימים אלו. ר' הענדל ליברמן נכנס לחצי שעה, נכנסו גם דזיקאבסאהן ונחום קפלן וגרשון שוסטערמאן, וכן שלמה קונין, הוריו וחמיו, ר' מרדכי בער לאקשן וכלתו נכנסו לפני החתונה, וכן אלי אבר נכנס עם כלתו.

ר' הענדל ליברמן אמר לרבי שהוא רואה כי הרבי לא מרגיש טוב בזמן האחרון. הרבי ענה לו שאין לו זמן לזה. אח"כ המשיך ר' הענדל ואמר שהוא מזמין תמיד לביתו מניין תמימים לשבת לאכול, והרבי אמר "מסתמא אלו ארץ-ישראלים". הוא ענה שכן והמשיך שמספר להם סיפורים מליובאוויטש. הרבי שאל אותו איזה סיפור סיפר בשבת האחרונה, וסיפר לרבי. הרבי אמר לו שיצייר את ליובאוויטש באופן פרטי, כל דבר על אופנו, שכשמדברים על בית שידעו איפה נמצא הבית וכו'. הרבי אמר לו שלא ישאל אחרים כי יבלבלו אותו עי"ז. אח"כ נסבה שיחתם על ר' שלמה חיים ושהישראלים מושפעים ממנו, ושרש"ח היה זמן מרובה בליובאוויטש. אח"כ אמר לרבי עוה"פ שישמור על בריאותו. ואמר עוד שהרבי מבזבז זמן על זה שלא מבריא את עצמו, ואמר לו הרבי שישמור על בריאותו מכאן ולהבא.

כאן המקום להרחיב מעט את היריעה על אודות איש מופלא זה, "פעטער הענדל" כפי שהיה נקרא בין התמימים.

ר' הענדל זה שלא היה לו קרוב או גואל חי בבדידות שנים רבות, והרבה ממסכת חייו המרתקת שמענו ממנו בסעודות שבת קודש. כששהינו אלו בהתוועדויות לתוך ליל ש"ק סיפר לנו חלק מאירועי חייו.

יום שני, ד' כסלו תשכ"ה

הבוקר הגיע הרבי בשעה 9:27 ונכנס להתפלל בשעה 9:40. לא אמרו תחנון מפני שהיה בעל ברית. ר' זלמן ניגש לפני הודו ואמר לרבי שיש בעל ברית. למנחה יצא הרבי עם שני סידורים כי היה חתן, חוץ מהסידור עם המשניות. החתן לא הגיע למנחה כי איחר, והרבי שם את הסידור השני על השולחן. כשגמר שמונה-עשרה הביט לראות אם החתן הגיע, ואמרו לרבי שהחתן איננו והמשיך להתפלל. כשסיים הרבי את התפילה חכה החתן בחוץ, והרבי נתן לו את הסידור ואמר לו מילים אחדות. למעריב נכנס הרבי בשעה 6:47 ונגמר בשעה 7.

יום שלישי, ה' כסלו תשכ"ה

הבוקר בא אד"ש ל-770 בשעה 9:26, נכנס להתפלל בשעה 9:42 והתפלה נגמרה בשעה 10:25.

החתן שהיה אתמול בא היום לשחרית ולפני חזרת הש"ץ הראה את עצמו לפני הרבי שיראה אותו ולא יאמר תחנון. הרבי הביט עליו פעמיים (הוא היה בלי טלית ותפילין) ושאלו אם הוא מתפלל עם המניין, והוא ענה שלא. הרבי חשב רגע ושאל על רב, וניגש ר' שמואל לויטין. ר"ש פסק שהחתן יצא לפני תחנון. הרבי שאל אם יש חתן אחר שמתפלל עם המניין? [ברשימה אחרת: הכוונה על מענדל דריזין שהיה צריך להיות היום החתונה שלו] ואמרו שהוא איננו, וענה לרבי שאין. אח"כ הרבי אמר שבעצם לחזרת הש"ץ הוא יכול להישאר, וענה ר"ש שכן וכך היה, והרבי היכה בסלח לנו ואמרו תחנון והחתן יצא בשים שלום.

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:17. לפני מנחה נתן את הסידור לחתן (ר' מענדל דריזין), ובסוף "אשרי" הביט הרבי אם החתן נמצא בפנים, או אם הוא מתפלל עם המניין. (היה כמה פעמים שהרבי שאל אם יש חתן ולא שאל אם הוא מתפלל עם המניין, ובכ"ז אמר הרבי לחזן שיאמר קדיש, דהיינו שלא יאמר תחנון). לא אמרו תחנון.

בשעה 5 הלך הרבי לביתו וחזר בשעה 6:10.

בשעה 6:47 נכנס הרבי למעריב ונגמר מעריב בדיוק בשעה 7.

יום רביעי, ו' כסלו תשכ"ה

הכל כרגיל. הרבי בא היום בבוקר בשעה 9:20, נכנס להתפלל בשעה 9:40 והתפלה נגמרה בשעה 10:25. לשחרית היה החתן ולא אמרו תחנון.

בשעה 3:17 נכנס למנחה ויצא בשעה 3:34.

בשעה 4:39 הלך לביתו וחזר שעה 6.

נכנס למעריב בשעה 6:50 ונגמר בשעה 7:05.

הרבי נסע לביתו עם הרבנית.

יום חמישי, ז' כסלו תשכ"ה

בבוקר הגיע הרבי בשעה 9:27 ונכנס להתפלל בשעה 9:38. התפלה הסתיימה בשעה 10:25.

לפני הודו חיפש אד"ש את החתן שפילמאן והוא היה ולא אמרו תחנון.

בשעה 5 הלך אד"ש הביתה וחזר 5:55.

נכנס להתפלל מעריב בשעה 6:47 ונגמר 6:59.

היחידות התחילה בשעה 8:00. היום היתה יחידות אחרונה עד אחרי י"ט כסלו. בהתחלה נכנסו ההנהלה והם היו כחצי שעה.

בשעה 1:15 הלך הרבי הביתה עם חודוקוב.

יום שישי, ח' כסלו תשכ"ה

בשעה 9:27 הגיע הרבי ל-770, נכנס להתפלל בשעה 9:40 ונגמרה התפלה בשעה 10:25.

בשעה 3:20 הרבי הלך הביתה וחזר בשעה 4:10.

שבת קודש פרשת ויצא, ט' כסלו תשכ"ה

בשבת בא הרבי ל-770 בשעה 9:40 וירד להתפלל ב-10.

היו שני חתנים, אחד מהם שלמה קונין ונתנו לו ששי כי יותר לא נותנים שביעי לחתן, כיון שבשבוע שעבר זרקו על הרבי סוכריות בזמן שהלך להגיד קדיש אחרי שביעי (כנ"ל).

היתה התוועדות. השבת היו כל השולחנות והספסלים כבכל שבת. אד"ש התחיל על רש"י שאומר פנה זיוה פנה הדרה לא כמו המדרש. באמצע השיחה דיבר הרבי על המשפיעים שצריכים להשיב על התלמידים אפילו אחרי שעה 9:30 בלילה וגם המורים צריכים להשיב אל התלמידים אפילו אחרי הצהריים. באמצע ישן אחד ואחד העיר אותו והרבי ראה את זה והרבי אמר לו שלא יעיר אותו.

אחרי המאמר ניגשו אליו (כרגיל) בעלי השמחה שהיו ניגשים בעת ההתוועדות עם בקבוק משקה והרבי כבר קם ממקומו, והרבי עשה בידו שכבר מאוחר (ניגשו כ-12 איש) ובכ"ז חילק לכולם. הרבי היה מאוד אופגעלייגט, עזר הרבה בניגונים (שלא כבהתוועדויות הקודמות שלא היה עוזר בניגונים), ובסוף שרו כי בשמחה והרבי עשה עם הידים בשמחה רבה.

במנחה לא אמרו צדקתך כי זה ערב י' כסלו.

אחר מעריב היה קידוש לבנה, והתחילו לדחוף. אמר הרבי "ס'איז ניט קיין פארבריינגעניש, וואט שטופט מען זיך". אח"כ אמר מישהו שמצד אחר רואים את הלכנה. עברו את הכביש ונעמד על השדרה. במילים "כשם שאני רוקד" שם הרבי יד על הפה בין השיניים. פנה ל"שלום עליכם" לימינו ולשמאלו לעומדים. קרוב. בגמרו אמר "גוט חודש".

הרבי הלך הביתה 6:45.

יום ראשון, י' כסלו תשכ"ה

הבקר בשעה 9:26 בא הרבי ל-770, נכנס להתפלל 9:38 ונגמר התפלה בשעה 10:20. לא אמרו תחנון.

אחר מנחה נכנס ר"ש לויטין לחדרו ושהה שם כ-20 דקות. הרבי נתן לו עשר דולר שיתועדו, עשו הגרלה והתוועדו עד מעריב.

הרבי הלך לביתו בשעה 4:50 וחזר 6:10.

בשעה 10:45 הלך הרבי הביתה.

יום שני, י"א כסלו תשכ"ה

הבוקר הגיע אד"ש בשעה 9:26. לפני שנכנס לחדרו נתן צדקה לעני. הסכום שנתן מינימאלי סך 25 סענט. נכנס להתפלל בשעה 9:38. לא אמר תחנון מפני

שהיה בעל ברית. לפני שמונה עשרה הרבי חיפש את מיכל ראסקין, ולא היכה בסלח לנו. התפלה נגמרה בשעה 10:27.

מעניין, בזמן האחרון התחיל הרבי לעשות בברכת כוהנים באופן זה: "יאר ה'" - שמאל. "פניו" - ימין. "אליך ויחונך" - שמאל. "ישא ה'" - אמצע, והשאר כרגיל.

בשעה 5 הלך אד"ש לביתו וחזר 5:50.

ר' ניסן מינדל נכנס לרבי בערך 6:10 עד מעריב.

אד"ש נכנס למעריב בשעה 6:48 והתפילה נגמרה בשעה 6:57.

יום שלישי, י"ב כסלו תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:25, נכנס להתפלל 9:28 ונגמר 10:25. לפני הודו ניגש ר' זלמן דוכמאן לרבי ואמר שהיום יש בעל ברית. אד"ש לא אמר תחנון ולא היכה בסלח לנו. היום נישק הרבי את התפלין במילים על כל שבח מעשה ידיך.

מעניין, לקריאת-שמע של שחרית בתיבת "אחד" מפנה הרבי את ראשו לארבע צדדים, ולמעריב הוא מניד בשקט לשמאל ולימין ותו לא.

למנחה ירד הרבי בשעה 3:17 ונגמר 3:32. במנחה מעל הצדיקים והלאה בכה הרבי והרבה מילים אמר בשקט, ובפרט המילים שמע קולנו היו בבכיה חרישית.

הערב הלך הרבי לביתו בשעה 4:45 וחזר 6:05.

למעריב נכנס 6:48 ונגמר 6:57.

הרבי נסע עם הרבנית בשעה 11:30.

יום רביעי, י"ג כסלו תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:26 והתפילה נגמרה בשעה 10:35.

פרט נוסף מעניין, הרבי לא עומד אף פעם באמצע הסטענדר, אלא תמיד עומד בצד שמאל (וכאילו שמקפיד על עמידה זו). ופרט נוסף, כשאומר קדיש מקרב את רגל ימין לשמאל ולא להפך, וכן תמיד בכל הקדישים.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:16 עם שלשה סידורים, והחתן יואל עמד ליד הדלת של הרבי והרבי נתן לו את הסידור שלו להתפלל מנחה ואח"כ הסתכל במנחה לראות אם החתן נמצא. לא אמרו תחנון.

בשעה 4:45 הלך הרבי לביתו וחזר 5:40.

למעריב נכנס בשעה 6:47 והתפלה נגמרה 6:59.

יום חמישי, י"ד כסלו תשכ"ה

היום יום הנישואין של הרבי והרבנית שליט"א.

בבוקר בא הרבי בשעה 9:26, נכנס להתפלל בשעה 9:48 והתפלה נגמרה בשעה 10:27. לא אמר תחנון מפני שהיה החתן שלמה קונין.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:16 ונתן את הסידור לחתן שלמה קונין, והסתכל לראות אם החתן נמצא במנחה. לא אמר תחנון. מנחה נגמר 3:27.

בשעה 6:47 נכנס הרבי למעריב, גם החתן היה במעריב, מעריב נגמר בשעה 6:58.

אחר מעריב היה רעש ליד חדרו הק', הרבי פתח את דלת חדרו והביט על הבחורים ומיד סגר את הדלת. כשיצא לרגע היה הרבי ללא מגבעת.

יום שישי, ט"ו כסלו תשכ"ה

כפי שכתבתי קודם, הרבי אומר "הללויה שירו לה" אחד תוך השני (כמנהג הפולנים).

הרבי הסתפר היום [ברשימה אחרת: אתמול בלילה] (עברו כבר שלוש חדשים מהסתלקות אמו הרבנית נ"ע, ולפי מנהג חב"ד מסתפרים כעבור ג' חדשים. היות והחג דוחה שלושים, הרי שיום ראשון של סוכות נחשב כבר ל"שלושים" ומסוכות ועד היום עוד חודשיים, יחד ג' חודשים).

הרבי נסע לאוהל היום בשעה 12:05.

אד"ש חזר מהאוהל בשעה 4. כשהגיע שם את הפדיונות על הריצפה ליד חדרו, והלך ליטול ידים בקערה שליד חדרו של ר' שמואל לויטין. הלך עם נעלי סניס. כשחזר לחדרו, הכניס הפדיונות שלום ישראל חדקוב לחדרו של אד"ש.

אד"ש יצא למנחה בשעה 4:17 ונגמר התפלה בשעה 4:27. אד"ש נכנס למנחה עם הסירטוק של שבת.

לקבלת שבת ירד שעה ועשר דקות אחרי הדלקת נרות.
 אד"ש הלך לביתו בשעה 8:20 והלכו אחריו שני בחורים.

שבת קודש פרשת וישלח, ט"ז כסלו תשכ"ה

אד"ש בא ל-770 בשעה 9:40 וירד להתפלל בשעה 10. שחרית כרגיל. הרבי הסתכל בחומש בזמן התפילה. כן אמר תהילים ומשניות בזמן התפילה. בחזרת הש"ץ שוב הסתכל הרבי בחומש. מפטיר כרגיל. התפלה נגמרה בשעה 12:10. אד"ש ירד להתוועדות בשעה 1:30 ודיבר ארבע שיחות. לפני סוף ההתוועדות התבטא: קען דער שבת זיין ווי י"ט כסלו אדער י"ט כסלו קען זיין ווי שבת. בהתוועדות ניגנו "פדה בשלום נפשי", והורה לנגן את המילים "ואני אבטח בך" עוד פעמיים. ההתוועדות הסתיימה בשעה 3:40.
 יצא למעריב בשעה 5:20, שתי דקות לפני צאת השבת.
 הלך לביתו בשעה 6:45.

יום ראשון, י"ז כסלו תשכ"ה

בבוקר הגיע אד"ש בשעה 9:25 ונכנס להתפלל בשעה 9:47. הסתכל על החתן שלמה קונין, ולא אמרו תחנון. אד"ש לא היכה בסלח לנו. התפלה נגמרה בשעה 10:22.

לפעמים אומר הרבי את המילים "המעלך מארץ מצרים", ר' נקוד קמץ ולא פתח.

הרבי אומר כרגיל את הפרק של הרבי הקודם, ואומר בה "שבות" ולא "שבית".

אחר התפילה נתן צדקה לעניים שעמדו בפתח ולעני האחרון לא נשאר צדקה. הרבי סימן בידו שנגמרו לו המטבעות. ניגש אליו ריל"ג ונתן מטבעות נוספות, והרבי נתן לעני הקודם עוד מטבע וכן לאחרון, והמטבעות שנשארו החזיר לריל"ג.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:16 והרבי הסתכל אם ישנו החתן ולא היה, וגם הכניסו הכסא. החתן נכנס באמצע שמונה-עשרה לחש, וכשהרבי גמר שמונה-עשרה הזיזו את הכסא של הרבי (לסימן שיש חתן שיביט עליו), והרבי לא הסתובב לראות, וכשהגיע ל"סלח לנו" הכה הרבי על חזהו. אחר חזרת הש"ץ התחיל הרבי לומר תחנון (החתן ברח כמוכן מיד) והתפילה הייתה רגילה.

הרבי הלך הביתה בשעה 4:40 וחזר 5:40.

למעריב יצא 6:47 ונגמר 6:58.

הרבי הלך הביתה בשעה 12:15, וזה שלא כרגיל.

יום שני, י"ח כסלו תשכ"ה

בשעה 9:26 הגיע הרבי ל-770. הרבי נכנס להתפלל בשעה 9:41 והתפילה נגמרה בשעה 10:30. לא אמרו תחנון מפני שהיה החתן שלמה קונין. הרבי התפלל בקול אחר ובניגון אחר מבכל פעם.

הרבי בכה בחזרת הש"ץ בכי תמרורים שקשה היה לו לומר את המילים. כל התפילה הייתה בניגון אחר.

ראיתי שבסוף הד' כנפות יש לרבי 3 קשרים (במקום 2).

כשמכניסים את הספר-תורה לארון, פעמים שהרבי מנשק את הספר-תורה ע"י טליתו, פעמים שרק נוגע בטליתו ופעמים שרק מביט.

"בעלינו לשבח" במילים "לפניך ה' יכרעו" שר בנעימה יפה, וכן את המילים "ולכבוד שמך יקר יתנו" שר בנעימה יפה. למעריב נכנס עוד עם בגדי החול, והיה כרגיל.

מנחה נכנס הרבי בדיוק 3:15 ונגמר 3:32. לא אמרו תחנון מפני שזה עריו"ט.

בשעה 5:30 התחילו הבחורים לשיר הניגון "פדה בשלום" ובאמצע נכנס ר' אלי' סימפסון ואמר שיפסיקו לנגן, אבל הבחורים לא הפסיקו מיד ואחרי כמה רגעים הפסיקו.

למעריב נכנס הרבי 6:46 ונגמרה התפילה בשעה 6:59.

הרבי הלך הביתה בשעה 11:25.

יום שלישי שהוכפל בו "כי טוב", י"ט כסלו תשכ"ה

הרבי הולך עם בגדי שבת.

להלן נוסח המברק שהואיל הרבי לשלוח לאנ"ש בכל מרחבי תבל:

"לשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי' ולהפצת המעיינות חוצה בהצלחה רבה תכתבו ותחתמו". ח"י"ק.

בבוקר הגיע הרבי ל-770 בשעה 9:26 ונכנס להתפלל בשעה 9:41. התפלה נגמרה 10:25.

הרבי נכנס למנחה בשעה 3:15 והתפלה נגמרה בשעה 3:25.

הרבי הלך הביתה בשעה 4:20 וחזר בשעה 5:30. הרבי לא כיבה את החשמל בחדרו.

אחר מנחה פתח אחד בשירה, הרבי נתן חיוך רחב וכופף ראשו כאות להמשיך בניגון ושרו כחצי שעה.

מעריב כרגיל. בשעה 8 עלה הרבי למעלה לערוך סעודת יום טוב. אכלו מזונות קצת ושתו משקה ואמרו "לחיים". מישהו מזוג לחיים והרבי הוציא מידו ואמר "אני אמזוג לכם", ומזג לו ולעצמו ואחר אמר "לחיים". ניגנו ניגונים, והרבי גם ניגן. הם שהו למעלה כ-15 דקות.

להתוועדות הגדולה ירד הרבי בשעה 8:30 ושרו קצת. הרבי עלה לבימה ומלמל משהו, לקח מפית מנייר, מנגב את הכוס ואח"כ פתח את הבקבוק בענדיקטין ושם לכוסו ונתן גם לרב יאלעס, ואכל מזונות וגם נתן ליאלעס, ומזג לתוך כוס שני יין. הניח לצד, ומלאו לו יין לתוך הגביע. אמר ברכה ושתה, אמר "לחיים" ליושבים סביבו. לאורחים שישבו סביבו אמר שיאמרו אף הם "לחיים" וחייד להם.

אחר המאמר כנהוג ניגשו לתת לרבי משקה וניגש קהל גדול. ר' שמואל פסח הביא כעשרה אורחים. הרבי הרבה לדבר עם האורחים. היו כאלה שנישקו את יד הרבי. כן היה עני אחד שביקש מהרבי כסף והרבי נתן לו כמה דולרים. את המשקה שהרבי מזג לתוך הכוס שלו ביקש מישהו מהרבי, והרבי נתן לו. להרבה נתן הרבי מזונות עם נעבקעין וגם לקרוב שלו נתן מזונות. להרבה אנשים הרבי חייד.

כן הורה הרבי לקחת ולחלק לאורחים מהמזונות שלו. כן נתן לאחדים מהמשקה שלו.

חילקו פתקאות של חלוקת הש"ס, והרבי דיבר אז שהרבי הקודם היה לוקח כל שנה מסכת סנהדרין. אח"כ ניגשו לרבי כחמשים אנשים ונדנדו להרבי עד שבא ליב גרונר ולא הניח לדבר עם הרבי.

ר' יונה איידלקופ ניגש לרבי וביקש ברכה לכמה דברים, שכפר חב"ד יצליח בעניין המחלוקת עם היישוב תוחלת, והרבי ענה "בהצלחה (רבה) בכל העניינים". כן ביקש בשביל חדרי "תורה אור" ובכלל בשביל כפר חב"ד. (בכלל ר' יונה הוא דמות ססגונית פה באווירה של 770. תמיד הוא מפתיע עם רעיונותיו

את הקהל ואת הסביבה). ההתוועדות נגמרה בשעה 2 לערך. ניגנו את הד' בבות והרבי עזר קצת לניגון (זה היה הניגון היחיד שהרבי עזר לו).
אח"כ אמר הרבי שבוודאי יתועדו היום או מחר, ויחלקו את המזונות והיין והסודה שהכינו לרבי.
בזמן שהרבי יצא שרו את הניגון כי בשמחה תצאו והרבי עשה עם הידים והלך.

יום רביעי, כ' כסלו תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:26 ויצא להתפלל בשעה 9:40. התפלה נגמרה בשעה 10:24.
הרבי בא בבגדי שבת לשחרית. למנחה בא בבגדי חול.
הרבי הלך הביתה הערב בשעה 4:30, לא כיבה את החשמל בחדרו וחזר בשעה 5:30.
למעריב נכנס הרבי בשעה 6:45 בדיוק, התפלה נגמרה בשעה 6:55.
בשעה 8:10 נכנס ר' דוד ראסקין עם הניגון אפ קאזאק והתחיל לשיר וכולם שרו איתו, ור' דוד חילק משקה מהרבי ומזונות וסודה שהרבי נתן בשבת להתוועד.
הלילה היה ליל "יחידות" ונכנסו אורחים שהגיעו ל"ט כסלו. נכנס גם אלימלך צוויבל והכלה שלו. בשעה 11:30 הגיע עשיר אחד והיה אצל הרבי עד 1:30. גם ישראל דריזין נכנס ליחידות, והרבי אמר לו שיכול להשאר עוד כמה זמן באמריקה.
הלילה הלך אד"ש לביתו בערך 2:30.

יום חמישי, כ"א כסלו תשכ"ה

הבוקר בא אד"ש ל-770 בשעה 9:27 ונכנס להתפלל בשעה 9:42. את כל חזרת הש"ץ אמר בקול נמוך מאוד. הרבי גמר את התפילה בשעה 10:28.
הרבי נכנס לתפילה בטלית אחרת, צהובה יותר אבל מכובסת ומגוהצת, עם פרפראות והציציות בה עבות יותר מהטלית הקודמת ויותר ארוכות.
בחזרת הש"ץ בכה הרבה מלפני "סלח לנו" ולא כתמיד שבוכה בסוף. הרבי בכה מאוד הרבה בתפלה והתפלל מאוד בשקט (פעם ראשונה). את המילים

"תעקר ותשבר ותמגר" וכן המילים "וקרנו תרום" הדגישים מאוד. כשהגיע לשמע קולנו בכה בקול ולא היה יכול להתאפק מלבכות.

אחר שגמר שמונה-עשרה היה החתן שלמה קונין ביום השמיני שלו ולא אמרו תחנון (כמובא בשו"ע).

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:17. לא אמר תחנון כי היה החתן. בדלת שליד הרבי עמד אלי הבר לקבל את הסידור למנחה (החתונה שלו ביום ראשון אבל אז לא יהיה לו זמן) והרבי נתן לו את הסידור. התפלה נגמרה בשעה 3:27.

הרבי הלך לביתו בשעה 4:30 הערב, וחזר 5:45.

למעריב נכנס 6:47 ונגמר 6:59. כשיצא אחר מעריב אמר כמה מילים למזכיר הרב מינדל.

בשעה 11:15 הלך הרבי הביתה.

יום שישי, כ"ב כסלו תשכ"ה

הכל היה כרגיל היום.

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:27. נכנס להתפלל 9:41 והתפלה נגמרה 10:28. אמרו תחנון.

היום יצא לאור המאמר שאמר הרבי ב"ט כסלו, המאמר מתחיל פדה בשלום מאדמו"ר מהר"ש תרל"ב.

הרבי הלך הביתה בשעה 3, בשעה 4 הרבי חזר.

נכנס למנחה בשעה 4:13.

לקבלת שבת ירד בשעה 5:20.

הרבי הלך הביתה בשעה 8:40.

שבת קודש פרשת וישב, כ"ג כסלו תשכ"ה

לתהילים ירד ב-8:30 ונגמר 10:10. הרבי אמר בין כל ספר וספר קדיש. לתפילה ירד ב-10:30. התפילה כרגיל. בתחילה אמר קצת משניות. לפני העלייה לתורה אמר פרק תהילים. שרו "הוא אלוקינו", והרבי עשה עם היד. התפלה נגמרה 12:45.

היתה התוועדות היום. הרבי נכנס להתוועדות 1:33. השיחה הראשונה היתה המשך ל"ט כסלו ובענין פרשת השבוע. הרבי גמר ההתוועדות בשעה 3:50.

מנחה בשעה 4:10.

הרבי נכנס למעריב 5:13.

הרבי הלך הביתה בשעה 6:40 והלכתי ללוותו. הולכים כארבע מטר אחריו. בדרך הרבי מביט לפעמים אך אינו מסתובב אחורנית. כשמגיע לביתו פותח את הדלת החיצונית ואח"כ במפתח הוא פותח את הדלת הפנימית.

בשעה 12 בלילה צלצל הטלפון ב-770. הרבנית שתליט"א הייתה על הקו, ואמרה שהרבי צלצל אליה (היא כנראה שהתה בבית הרבנית הזקנה, אמה הרבנית נחמה דינה ב-770 למעלה) שישלחו בחורים לראות מי דופק בדלת ביתם. (כידוע שהרבי לא פותח דלתות ולא עונה לטלפונים). הלכו לשם בחורים, אך עד שהגיעו אף אחד לא היה שם.

יום ראשון, כ"ד כסלו תשכ"ה

הרבי הגיע בבוקר ל-770 בשעה 9:29 ונכנס להתפלל בשעה 9:43. אמרו תחנון. הסתכל בזמן שנכנס באם יש חתן ולא היה ולא הסתכל הלאה. התפילה נגמרה בשעה 10:25. כשהרבי יצא עמדו בחוץ שלשה עניים, והרבי נתן לכל אחד כמה מטבעות.

למנחה לפני "עלינו" מדליקים נר חנוכה. הרבי הפנה פניו שיוכל לראות את ההדלקה. אח"כ הסתובב כולו עם הפנים והגוף וחכה שר' זלמן דוכמן המדליק יאמר את הברכה.

רז"ד גמר להדליק והתחילו לשיר "הנרות הללו", הרבי סימן להגברת השירה והפנה את כל גופו חזרה לעמוד התפילה ופרץ בבכי חרישי ושם פניו על ידו ועמד כך כל משך זמן השירה. בסוף כשהגיעו למילים "על ניסך ועל נפלאותך" הנהן בראשו שימשיכו לשיר כמה פעמים תיבות אלו.

מנחה נגמר 3:35 ואחר התפילה יצא לחדרו.

הרבי הלך להדליק בשעה 4:23. שמעתי שהרבי שם את החנוכייה שלו בדלת של המטבח. החנוכייה היא פשוטה מאוד.

בשעה שש בדיוק נכנס הרבי למעריב. בשעה 6:12 נגמר מעריב.

הרבי הלך הביתה הלילה בשעה 11:35.

יום שני, כ"ה כסלו תשכ"ה

הרבי הגיע הבוקר ל-770 בשעה 9:31 ונכנס להתפלל בשעה 9:45.

"ועל הנסים" אומר הרבי כל מילה בקול ומדגיש כל מילה. כשהגיע ל"הלל" זו ממקומו, כי האבל אינו אומר הלל לפני העמוד, ור' זלמן דוכמן ניגש לעמוד, והרבי עמד ליד השולחן הסמוך. אחר הלל המשיך הרבי בתפילה. הרבי הביט כמה פעמים על החנוכיה לראות אם היא דולקת. הרבי קיבל עליה. התפלה נגמרה בשעה 10:45.

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:17. אחר מנחה שוב הדלקת הנרות והרבי הסתכל על ר' זלמן דוכמאן (המדליק) כל זמן ההדלקה. התחילו לשיר "הנרות הללו" [ברשימה אחרת: היום לא שרו הנרות הללו]. והרבי הביט בסידור ושומע מתוך הסידור.

הרבי נתן היום נדבה לעני, וכשהרים את מעילו ראו שהרבי הולך עם אבנט מתחת למעיל.

עד אחר התפילה הביט הרבי על הנרות. תפילת מנחה נגמרה בשעה 3:25. הרבי הלך להדליק נר חנוכה בשעה 4:30 וחזר מהבית 5:35. למעריב נכנס הרבי בשעה 6:01 ונגמר בשעה 6:12. הרבי הביט כמה פעמים על החנוכיה הן בזמן שנכנס והן בזמן שיצא. הרבי הלך הביתה בלילה בשעה 11:35.

יום רביעי, כ"ז כסלו תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:28 ונכנס לתפלה בשעה 9:43. ב"עושה שלום" בקדיש דרבנן שלפני "הודו" נטה הרבי תחילה ראשו לשמאל וישר ואח"כ לימין והמשיך כרגיל. [ברשימה אחרת: עשה מקודם לשמאל ומיד חזר חלילה]. הרבי קיבל עליה. להלל נגש ר' זלמן דוכמאן. התפלה נגמרה 10:41.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:15. ר' זלמן הדליק הנרות והרבי הביט כל הזמן שהדליק. התפלה נגמרה בשעה 3:32.

הרבי נסע הביתה להדליק נר חנוכה בשעה 4:30 וחזר 5:35.

למעריב נכנס 6:10 ונגמר מעריב 6:13.

הרבי נסע הביתה בשעה 11:40.

יום חמישי, כ"ח כסלו תשכ"ה

אד"ש הגיע הבוקר ל-770 בשעה 9:27 ונכנס להתפלל בשעה 9:41. הסתכל על הנרות. באמירת עושה שלום בקדיש שאחרי ובא לציון עשה מקודם לשמאל ומיד עשה לימין ואח"ז עוה"פ לשמאל, והמילים עושה שלום חזר עוה"פ. בשעת הגלילה לא הידקו כראוי את העצי חיים אחד על השני, והרבי סימן עם האצבע שיעשו היטב. התפלה נגמרה בשעה 10:42.

למנחה יצא הרבי בשעה 3:14. שרו בהדלקת הנרות. את הנרות הדליק ר' זלמן דוכמאן. התפלה נגמרה בשעה 3:48.

הרבי הלך לביתו להדליק בשעה 4:40, יותר מאוחר מכל הימים.

למעריב יצא 6:21 והתפלה נגמרה 6:15. באמירת ק"ש, כשהיה צריך להתחיל והיה אם שמוע התחיל למען ירבו, אבל מיד חזר ואמר והיה אם שמוע.

הרבי הלך הלילה הביתה בשעה 11:45.

יום שישי, כ"ט כסלו תשכ"ה

הבוקר בא אד"ש בשעה 9:27 ונכנס להתפלל 9:43. הלל אמר ר' זלמן דוכמאן. התפלה נגמרה 10:43.

בשעה 11 יצא הרבי מ-770 והלך למקווה. בדלת של 770 עמדו שניים שחיכו שהגשם יפסק והרבי עמד מאחוריהם ולא יכל לצאת, ומיד הוזיזו אותם. הרבי חזר מהמקוה 11:45. בשעה 12 [ברשימה אחרת: 12:15] נסע לאוהל, כי זה ערב ראש חודש.

היה קר מאוד בחוץ והרבי יצטרך לעמוד בקור.

כל הזמן חיכו לאד"ש. הרבי חזר בשעה 3:30 [ברשימה אחרת: 3:40] עם מעיל עבה ונעלי גומי ועם החבילה בידו שלקח עמו. הניח את החבילה על המדריגות ומילמל בשפתיו. לא ניגב כשרחץ ידיו (6 פעמים). אח"ז פתח את חדרו, שלום ישראל חדקוב הכניס את הפידיונות, ואחרי חמשה רגעים נכנס אד"ש עם נעלים והסירטוק של שבת והתחיל אשרי. ב"אשרי" אמר בתחילה "זכר" בצירי ואח"כ בסגול. ר' זלמן דוכמאן הדליק את הנרות ולא שרו בהדלקת הנרות. בשעה 3:55 נגמר מנחה.

אחר מנחה בשעה 4:05 הלך לביתו. הרים את הצווארון של המעיל, השעה הייתה 11 דקות לפני הדלקת הנרות, והרבי עוד צריך להדליק נר חנוכה.

המכונית דהרה במהירות. בשעה 5 [ברשימה אחרת: 4:50] חזר. ד"ר זליגסון דיבר עם הרבי אודות חולה כרבע שעה ולא יכולנו לשמוע. בחמש וחצי ירד הרבי למעריב והתפלה נגמרה ב-6:10. על יד חדרו עמדו הילדים והרבי אמר להם גוט שבת והם ענו.

שבת קודש פרשת מקץ, אדר"ח טבת תשכ"ה

הבוקר הגיע אד"ש בשעה 9:00 וירד לבית הכנסת בשעה 10:05. אמר קדיש דרבנן לפני הודו.

הרבי הסתכל בתחילת התפילה במשניות ואח"כ אמר תהילים. התפלל והסתכל אח"כ בחומש.

למפטיר אמר הרבי "רני ושמחי בת ציון" וסיים "תשואות חן חן לה". אח"כ אמר את הפסוק הראשון של "כה אמר ה' השמים כיסאי" והפסוק האחרון "ויצאו וראו וגו'", והפסוק "והיה" לאחר הפסוק "ויצאו וראו". אח"כ אמר את הפסוק הראשון "ויאמר לו יהונתן" וכו', והפסוק האחרון "ויאמר יהונתן לדוד". התפלה נגמרה בשעה 12:45, והרבי עלה לחדרו.

בשעה 1:30 ירד הרבי להתוועדות. הרבי דיבר בהתחלה בענין שרש"י אומר "ויהי מקץ - כתרגומו מסוף". בסוף היתה שיחה בענין צדקה, שממחר יכניסו כסף בשביל המרכז. ואמר שכל שנה עושים את המגבית ב"ט כסלו אבל היתה סיבה שלא היו יכולים לעשות את המגבית. גם דיבר המשך ל"ט כסלו. אמר מאמר ד"ה "כי עמך מקור חיים" מאדמו"ר הזקן שיצא לפני כמה שבועות מהמיצר למרחב, והשבוע יצא המאמר בדפוס ורק אמר את המאמר בקיצור. המאמר הוא על שבת חנוכה. ההתוועדות הסתיימה בשעה 4 [ברשימה אחרת: 3:40] והרבי מיהר ועלה לחדרו.

יצא למנחה. אחר מנחה עודד בידו שישירו ויצא לביתו. כן ברחוב היה ממהר וסימן בידו לשיר.

למעריב הרבי לא ניגש לעמוד כי זה ראש חודש. ב"הנרות הללו" הרבי עזר לניגון כמ"פ וכן במילים שמונת ימי חנוכה. אחר כך הלך לביתו להדליק את הנרות בשעה 6:20 ולא חזר הערב.

יום ראשון, בדר"ח טבת תשכ"ה

הבוקר הגיע אד"ש בשעה 9:27. החזן היה ר' יוסף וויינבערג. ליב גרונו מסר לאד"ש שאוחזים אחרי שיר של יום ומיד נכנס אד"ש ואמר קדיש, וחיכה עד סוף התפילה. קיבל עליה לרביעי. הסתכל על הקהל לפני הקריאה. תהלים אמר בציבור. התפילה נגמרה בשעה 10:45.

כידוע למנחה אומר הרבי "רבי חנניא" וכו' לפני מנחה וקדיש. בשעה 3:17 נכנס אד"ש למנחה ואמר קדיש דרבנן מפני שלא אמר בבוקר, ואח"ז התחילו אשרי. הרבי ישב ליד השולחן. בזמן שאד"ש נכנס הסתכל על הקהל שעמד מולו. בזמן חזרת הש"ץ אמר משניות, החזן גם היה יוסף וויינבערג. שרו הנרות הללו והרבי לא עשה שום דבר בזמן ששרו.

להדלקת נרות של חנוכה הלך אד"ש בשעה 4:23 וחזר בשעה 5:35.

למעריב נכנס בשעה 6:20 והתפילה נגמרה בשעה 6:34.

[ברשימה אחרת: הרבי הלך הביתה בשעה 11:50 בלילה. חדקוב היה אז במרכז ואני אמרתי לו שהרבי כבר יצא, אז הוא מיד מיהר לצאת והרבי חיכה עליו בטקסי].

הרבי הודיע היום שגם התמימים ישתתפו במגבית י"ט כסלו שנערכה בהתוועדות. הרבי הוציא היום מעין "הדרן" על מסכת תענית.

יום שני, ב' טבת תשכ"ה

היום בא הרבי בבוקר ל-770 בשעה 9:31 ונכנס להתפלל בשעה 9:43. הרבי קיבל שלישי. התפלה נגמרה בשעה 10:25. ר' זלמן דוכמאן אמר הלל.

למנחה נכנס בשעה 3:25. התפלל בקול נמוך. מנחה נגמר 3:35. הסתכל על הנרות בזמן שיצא מהזאל, ועמד ליד הדלת של הזאל ואמר פעמיים לחדקוב שלא יכבו את נרות חנוכה שהדליקו לפני מנחה, ולא כיבו אותם. למעריב עוד דלקו כמה נרות, וכשנכנס למעריב הביט במשך זמן על הנרות וכן כשיצא.

הרבי הלך לביתו בשעה 4 וחזר 5:10.

למעריב יצא בשעה 6:48 ונגמר מעריב בשעה 6:59. בעושה שלום של הקדיש אחרי שמונה עשרה, וכן בקדיש של אחרי מנחה, הביט הרבי על נייר שהיה מתחת השולחן שליד הדלת.

כשהרבי שיצא מחדרו לביתו בשעה 12:15, שמע ששרים (התוועדו בחדר הסמוך) ונעצר לרגע והביט הבטה חזקה בזאל, והתחיל ללכת לאט לכיוון המכונית.

יום שלישי, ג' טבת תשכ"ה

הכל היה כרגיל. בבוקר בא הרבי בשעה 9:30, נכנס להתפלל בשעה 9:44 והתפלה נגמרה 10:33.

למנחה נכנס הרבי 3:16 ונגמר 3:24.

הלך הערב הביתה בשעה 4:30 וחזר 5:30.

למעריב נכנס בשעה 6:48 ונגמר 7:01.

בשעה 11:45 [ברשימה אחרת: 11:50] יצא הרבי מחדרו עם מכתב בידו ונכנס למשרד ה"מרכז". הרב קרינסקי היה שם לבדו מתקתק והוא היה מבוהל, כי זמן ממושך שהרבי לא נכנס ל"מרכז" (שלא כבשנים עברו שהרבי היה נכנס לבד למשרד של ה"מרכז", מניח דואר ולוקח דואר לבד. עד שנת תשכ"ב-תשכ"ג לערך היה הרבי נכנס גם בלי מגבעת). הרבי מסר לקרינסקי את המכתב ויצא כעבור שניה, ונכנס שוב בחזרה לחצי דקה, ויצא לביתו עם הרבנית שנהגה ברכב.

יום חמישי, ה' טבת תשכ"ה

אתמול היה הכל כרגיל. היום בשחרית היתה תפילה מהירה קצת. למנחה בכה הרבי מ"שמע קולנו" עד סיום השמונה-עשרה ללא הפסק.

בשעה 9:10 לערך יצא מחדר הרבי הרב שמואל לוויטין (נכנסו לרבי כל חברי הנהלת הישיבה והרב לוויטין נשאר לבדו בסוף). הוא רצה לרומם את מצב רוחו של הרבי, ואמר לרבי שהתמימים עושים "ופרצת" ומלמדים לאחרים חסידות וכו'. הרבי התבטא באיזה מילה והמשיך "זה מכבר משנת תשט"ו שנפתחו השערים למשיח. תלוי רק שיפיצו השיחות ואפשרי להפיץ בכל המקומות, בכל הבתי-כנסיות שפעם היו מנגדים לזה, וכן בישיבות גם אפשרי להפיץ שיחות" (והזכיר כמה שמות שפעם התנגדו לזה והיום מאפשרים זאת, וכן הזכיר כמה בע"ב שהולכים להפיץ). אח"כ אמר שלו הבעלי-בתים ששומעים את השיחות בהתוועדויות היו מפרסמים את השיחות, משיח כבר היה בא. צריך ללמוד חסידות ולהפיץ חסידות ועי"ז יבא משיח. אע"פ שעניין "ופרצת" התחיל רק בשנת תשי"ח אבל שערי משיח נפתחו עוד בתשט"ו, ומי שיפיץ את השיחות יהיה לו טוב בגשמיות וברוחניות". זה לערך היה לשון הרבי. מאריכות הלשון זה הקיצור.

הרבי דיבר עם הרב לוויטין בחמימות ומיד נעשה מכך רעש ומהומה גדולה בין התמימים והרבה תמימים החליטו ללכת לבתיכ"נ בין מנחה למעריב.

יום שישי, ו' טבת תשכ"ה

הרבי הלך הביתה בשעה 2:55. הוא יצא מ-770 והביט אחריו קצת, והלך ברגל מפני שידול קרינסקי לא היה.

חזר בשעה 4, נכנס למנחה 4:13 ונגמר מנחה בשעה 4:23.

למעריב ירד בשעה 5:15 ונגמר בשעה 5:45.

שבת קודש פרשת ויגש, ז' טבת תשכ"ה

אתמול הכל כרגיל.

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:40 וירד לתפילה בשעה 10.

היום בשחרית כרגיל. לפני הודו הביט הרבי על הקהל. אחרי הודו אמר הרבי משניות עד אותיות נשמה, ואח"כ התפלל קצת. אחרי זה אמר כמה קאפיטלך בתהילים, הקאפיטלך לא לפי סדר. קיבל מפטיר. אמר קדיש אחרי הקריאה. במוסף שרו הוא אלוקינו. הרבי עבר ואמר גוט שבת.

בשעה 1:30 ירד אד"ש עם חודוקוב להתוועדות, ור' יואל התחיל לנגן. התחיל בשיחה שרש"י אומר "יכנסו דברי באזניך", ושאל אד"ש שבכלל הרי מה שכל אחד מדבר השני שומע, וגם בפרשת חיי שרה בענין שקנה אברהם מעפרון כתוב "באזני בני חת", ורש"י לא מפרש שם כמו שמפרש כאן. ושאל עוד הרבי וחיך אודות מה שכתוב שבנימין בכה על צווארו של יוסף ויוסף על בנימין, ורש"י אומר שבכו על בית המקדש של יוסף ועל משכן שילה, ולכאורה כל אחד צריך לבכות על החורבן שלו. אלא שעל החורבן שלו לא יועיל לבכות, אלא לעשות!

אח"ז שרו הניגון רבונו של עולם. הרבי דיבר הרבה בענין ופרצת חוצה. אמר מאמר ד"ה "ויגש אליו יהודה" מאדמו"ר הצ"צ.

אחרי המאמר ניגשו לתת משקה. לשלמה גלעדי שחזור לאה"ק אמר הרבי שיתוועד בלוד ובכפ"ח ובירושלים. נגש גם יוסף אייזנבאך. התמימים ניגשים ורועדים מאוד. הת' שמעון לזרוב שנהיה חתן ניגש לתת משקה וחזר בלי לקחת משקה. הרבי עשה בידו שיקראו לו והוא חזר ולקח. הרבי עשה בידו תנועה כאומר "מי יודע מה הוא כל כך מבולבל". זה היה יפה, הרבי חיך. אח"כ ניגש הת' הירשל שיפרין וניגש אחריו אביו ר' ברוך והרבי חיך שוב, ואד"ש אמר לאבא שגם יגיד לחיים וגם העמיד בקבוק יין גדול והביא כוס קטנה, ואד"ש אמר לו שיביא כוס גדול, והביא, והרבי מזג לו כמעט כוס שלם. אח"כ ניגש

ר' חיים טאשקענטער (הורביץ) ושכח לומר לחיים. הרבי צחק גם ממנו. היה שמח אתם.

בכלל ההתוועדות היתה מאוד אופגילייגט גם אצל הרבי. גמרו את ההתוועדות בשעה 3:40 ומנחה נגמר בשעה 4.

הלכו השבת הרבה בחורים לחזור חסידות בבכנ"ס.

למעריב בא אד"ש בשעה 5:10, נכנס להתפלל 5:17 ואחרי מעריב יצא אד"ש לקידוש לבנה. לקידוש לבנה לא חיפש היום את הלבנה אלא נעמד מיד במקום טוב. ב"תיפול עליהם" מעביר ידיו על שפתיו ג"פ. בסוף מנענע את כנפות הטלית, קודם ימין ואח"כ שמאל. ימין בצד ימין ושמאל בצד שמאל. אח"כ אמר לאלו שעמדו מסביב "א גוט וואך, א גוט חודש" ונכנס לחדרו. בשעה 6:50 הלך הביתה.

יום ראשון, ח' טבת תשכ"ה

היום עבר הכל כרגיל. הבוקר בא הרבי עם סימפסון בשעה 9:32 ונכנס לתפילה בשעה 9:46.

למנחה נכנס 3:16 ונגמר מנחה 3:32.

למעריב נכנס 6:46 ונגמר מעריב 6:58.

היה ליל "יחידות" משעה 8:15. היה גם סופר עיתון מעריב ליחידות כשעה, וגם היה הרב ברומברג, מחבר ספרים על גדולי החסידות שהיה אצל הרבי כשעה ורבע. אחרי שיצא ברומברג מהרבי סיפר לנו קצת מה שהרבי דיבר איתו. הרבי דיבר גם בענין הפרופסור . . והרבי גם אמר שמזרחי יותר גרוע מאוניברסיטה אחרת, מפני שאוניברסיטה בירושלים יודעת שהיא לא דתית, אבל מכון בר אילן מחשיב עצמו לדתי.

הלילה היה גם שלמה גלעדי ליחידות מפני שנוסע מחר לא"י, והיה חמשה רגעים.

בשעה 3:05 בלילה נסע אד"ש הביתה.

יום שני, ט' טבת תשכ"ה

היום עבר הכל כרגיל. בבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:28, נכנס להתפלל 9:43 והתפילה נגמרה 10:37.

מנחה 3:16 ונגמר 3:32.

הרבי הלך הביתה בשעה 4:37 וחזר 5:45.

למעריב נכנס 6:47 נגמר 6:58.

בשעה אחת עשרה וחצי בלילה [ברשימה אחרת: 11:48] יצא הרבי מחדרו, לאט ניגש לחדר ה"מרכז", נעמד ודיבר עם הרב קרינסקי ומסר לו שישלח מברק. הרבי הסתובב והביט לתוך הזאל זמן קצר והמשיך ללכת לאט מאוד, ורגל ליד רגל פתח את הדלת לאט.

יצא וניגש לרכב פתח את הדלת, סגר אחריו וחכה שתי דקות שקרינסקי יבוא ואח"כ חדקוב ונסעו עם קרינסקי.

יום שלישי, עשרה בטבת תשכ"ה

בבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:28 ונכנס להתפלל בשעה 9:43. היה קהל גדול.

לסליחות התחיל הרבי "כי עם ה' החסד" ולא אמר "סלח לנו - א-ל ארך". אח"כ אמר "כרחם אב" בקול די גבוה, אח"כ אמר "אלוקינו" בשקט. אח"כ "קל מלך" עד "ונחלתנו" והכה ב' פעמים. "אלוקים באו" בקול גדול. אח"כ "כרחם אב" בקול. "אלוקינו" עד "מלא רחמים", "א-ל מלך" עד הסוף (ז"א עד "לכל קוראיד") והכה ב"פ ב"חטאנו ופשענו".

אח"כ התחיל לומר "אבותי כי בטחו" והתחיל לבכות קצת. בקטע השלישי בכה עוד יותר וקשה היה לו להמשיך. ובמילה "שם" אמר "שם" בקמץ. בקטע הרביעי במילה "יְדָבָר" אמר "יְדָבָר" והיה בוכה מאוד, והפסיק מלומר זמן מה כי לא יכל להמשיך, והיה אומר הכל בניגון יפה, לפעמים היה מתפרץ בבכי חזק ובאמצע נשען בראשו על ידו, והיה מסובב אצבעותיו להתאפק מבכי (זה היה מאוד משונה).

בקטע "מיושבי שער" - במילה "וסער" אמר "וסער", ובין פרק לפרק המשיך לבכות בקול. אח"כ בקטע "חזק כל קמי" במילה "נותן לחמי וְיִמְיִי" אמר "וְיִמְיִי" ובקטעים הללו בכה הרבי מאוד.

בקטע "פצעי" אמר "פצע" והיה בוכה עד לסוף "א-ל מלך". "זכור רחמיך" בקול. "שמע קולנו" אמר בקול יפה. בכה בקטעים השניים, ז"א "אל תשליכנו מלפניך", "אל תשליכנו לעת זקנה".

כל הקהל היה מוכה הלם מרוב בכיותיו של הרבי ללא הרף, שזה מעולם לא שמעו אותו כך ללא הפוגות ועם כאב ונחלי דמעות. היה זה לשיחת אנ"ש במשך זמן רב. [ברשימה אחרת: כל הפזמון אמר בנוסח של התקיעות].

"אשמנו" לא אמר, אלא התחיל "הרשענו ופשענו". אח"כ מ"משיח צדקך" היה בוכה כל זמן שאמר אח"כ "א-ל רחום שמך". היה אומר במילים "אמיתך, בריתך" לא כמו שמנוקד "אַמִּיתְךָ" אלא היה אומר "אַמִּיתְךָ", "שְׁמֶךָ" וכו' (עיין ב'הושענות' ליום א') בניקוד קמץ.

אח"כ "עננו" היה אומר בקול ומושך בניגון יפה. "מי שענה" בקול, וכשהגיע ל"רחמנא דעני" פרץ בשיר גבוה והיה מכה באגרופו על העמוד ונענע בראשו שישירו חזק ויותר חזק זמן ממושך. "אבינו מלכנו" כרגיל.

קיבל עליה. התפילה נגמרה 11:20.

בשעה 2:13 נכנס אד"ש למנחה, קיבל מפטיר. התפילה נגמרה 2:35.

בשעה 4:48 נכנס הרבי למעריב והתפילה נגמרה 5:04.

בשעה 5:25 הלך הרבי הביתה ולא חזר הערב.

יום רביעי, י"א טבת תשכ"ד

בשעה 9:32 בבוקר בא הרבי ל-770, נכנס להתפלל 9:45 והתפילה נגמרה 10:30.

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:18 והתפלה נגמרה 3:32.

בשעה 4:40 הלך אד"ש הביתה וחזר 5:35.

הרבי נסע הביתה 1:15, מאוחר שלא כרגיל.

יום חמישי, י"ב טבת תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:30. על הפתח עמד הרש"ג וכשהרבי עבר, זז לצד ונענע בראשו לאמירת "בוקר טוב" הרבי השיב לו חזרה בניד ראש, ונכנס לחדרו.

נכנס להתפלל 9:46 והתפלה נגמרה 10:41.

בשעה 3:20 נכנס אד"ש למנחה והתפלה נגמרה 3:35.

בשעה 6:47 נכנס למעריב ונגמר 6:58.

בשעה 8:30 התחיל היחידות. הלילה נכנס דז'יקובס, ישעי' הרצל 12 דקות, ישראל שמוטקין ל-10 דקות, יוסף הומינר והכלה שלו נכנסו, וגם צבי שופרין והכלה שלו נכנסו. אח"כ נכנס זלמן יפה (שהגיע היום בערב) והיה יותר משעה.

היחידות נגמרה 1:15 ואח"כ נכנס חדקוב, והרבי יצא מ-770 ונסע עם קרינסקי הביתה בשעה 1:20.

יום שישי, י"ג טבת תשכ"ה

היום עבר כרגיל.

בשעה 9:36 בבוקר בא הרבי ונכנס להתפלל 9:50, והתפלה נגמרה 10:33.

הרבי נסע הביתה בשעה 3:10 אחה"צ ובשעה 3:55 חזר.

למנחה נכנס אד"ש בשעה 4:13 והתפלה נגמרה 4:25.

לקבלת שבת ירד 5:15 והתפלה נגמרה 5:50.

הרבי הלך הביתה בשעה 9 והבחורים מספרים שבזמן שיצא מ-770 הביט על הלבנה, מפני שהיה אז ליקוי לבנה.

שבת קודש פרשת ויחי, י"ד טבת תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:20 לערך. בשעה 10:00 ירד אד"ש מחדרו לבית המדרש, וכשנכנס אמר רבי ישמעאל אומר ואח"ז הסתכל על החזן, החזן היה ישראל סלאווין ולא ידע מדוע הרבי מסתכל עליו, והרבי הביט כמה פעמים שיגמור את איזהו מקומן, אבל הוא כבר גמר, והרבי הביט עוה"פ עד שגמר את היהי רצון, ואז הרבי אמר קדיש דרבנן.

בזמן שהחזן התחיל הודו, אמר אד"ש משניות. לפני ברוך שאמר אמר אד"ש תהלים. הרבי נכנס לשחרית בלי החומש בידו. ניגש אליו ריל"ג וא"ל או ביקש שיתן את המפתח, הרבי נתן לו מפתח, והלך להביא את החומש.

אד"ש קיבל מפטיר. במוסף עשה אד"ש עם הידים, בהוא אלקינו הרבי עשה עם הידים לא בהתחלת הוא אלקינו. בשעה 11:50 נגמרה התפילה.

בשעה 1:33 ירד אד"ש להתוועדות. הרבי התחיל בענין התחלת הפרשה שרש"י אומר שני טעמים על "ויחי", ולמה לא אומר את הטעם השני מוקדם, ועוד שעל המילה "ויחי" אומר רש"י "שנפטר יעקב אבינו", ולכאורה זהו ההיפך מ"ויחי", והרבי פירש את הכל. בסוף השיחות שאל אד"ש קושיא, שרש"י מפרש

"על ברכי יוסף" - כתרנומו גדלן בין ברכיו, אף שלכאורה בתרגום לא כתוב כך, ולימד מזה אד"ש שגם סבא צריך לחנך את הנין והנכד.

אמר מאמר מאדמו"ר מהור"ש משנת תרל"ב. אחרי המאמר הגיש ר' זלמן יפה שני בקבוקי משקה, ואד"ש מזג לו ואמר לחיים. גם יחזקאל כהן מסר בקבוק משקה מפני שאחיו מתחתן השבוע והרבי מזג לו לחיים. וגם משה לוי מסר בקבוק יין מפני שחשב שאמו חולה ואד"ש מזג לחיים, והרבי שאל את השם של אמו ואמר לאד"ש, ואד"ש לא אמר רפואה שלימה, ובמוצאי שבת טילפן לבית לשאול אם הוא צריך לבוא, וענו שהיא כבר נפטרה. אד"ש גמר את ההתוועדות בשעה 3:50.

מנחה נגמר 4:10.

אד"ש חזר מהבית 5:13, נכנס לתפילה בשעה 5:16 והתפילה נגמרה 5:32. אד"ש יצא מחדרו בשעה 6:50 והלכו ללוות אותו אברהם ליפסקער ויצחק שופרין.

יום ראשון, ט"ו טבת תשכ"ה

הרבי בא הבוקר 9:31, נכנס לתפלה בשעה 9:43 והתפלה נגמרה בשעה 10:30. באמצע עושה שלום נהיה הרבי צרוד מאד ולא היו יכולים לשמוע אותו, ובפטום הקטורת אד"ש התחזק ואמר את פטום הקטורת בקול משונה ואח"כ השתעל בכדי שתצא הליחה ולא יצאה. אבל בסוף המשניות והקדיש דרבנן השתנה הקול לטוב.

בשעה 11:50 נסע למקוה. הטקסי לא היה יכול לצאת מפני שהיה שלג גדול בלילה, ונגש שלמה רייניץ והתחיל לנקות את השלג ונסע. חזר מהמקוה בשעה 12 ובשעה 12:20 נסע לאוהל.

חזר 4:25 ומיד נטל ידיו בכיור שליד חדרו של רש"ל. נכנס להתפלל בשעה 4:33 והתפלה נגמרה 4:45.

ב-4:48 הלך הביתה וחזר בשעה 5:55.

נכנס למעריב 6:47 ונגמר 6:58.

בשעה 9:45 נכנס אחד לרבי והיה שם בערך עד 10:40.

הלך הביתה 12:50, יותר מאוחר מכל יום.

יום שני, ט"ז טבת תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:31, נכנס לתפלה בשעה 9:41. היום לפני הודו אמר הרבי קדיש שלם עם "תתקבל" במקום "קדיש דרבנן", וכן ב"עושה שלום" של שמונה עשרה הפנה הרבי ראשו לימינו (כבקדיש).

אחרי התפלה אמר הרב חודקוב לר' זלמן דוכמן ששאל על כך, שגם בקדיש תתקבל יכולים לצאת ידי חובה כמו הקדיש שאומרים על ישראל ועל וכו', מפני שהפירוש תתקבל הוא גם מעין זה שהשם שומע את תפלת עמו ישראל, וגם בקדיש דרבנן זהו אותו דבר. והעיר עוד על כך הרב חדקוב "נו... השעה כבר עשר ובוודאי כל העולם כבר התפלל, ולכן הרבי מבקש "תתקבל צלותהון דכל בית ישראל"....

למנחה נכנס בשעה 3:18 ונגמר מנחה 3:32.

אד"ש הלך הביתה בשעה 4:40 וחזר בשעה 6.

למעריב נכנס 6:47 ונגמר 6:58.

הרבי נסע עם הרבנית בשעה 11:20; בערך חצי שעה חכתה הרבנית לרבי בטקסי.

יום שלישי, י"ז טבת תשכ"ה

בשעה 9:53 בא הרבי ל-770, נכנס להתפלל בשעה 9:47 והתפלה נגמרה בשעה 10:33. בחזרת הש"ץ אמר הרבי בברכת רפאנו "והעלה ארוכה", הכ"ף בדגש. היום אמר בחזרת הש"ץ וקרנו תרום בניגון, וגם אתמול במנחה.

כל יום לפני מנחה ולפני מעריב מכניסים מכתבים, משא"כ היום לא הכניסו.

בשעה 3:15 נכנס אד"ש למנחה. לפני חזרת הש"ץ [ברשימה אחרת: אחרי חזרת הש"ץ] הסתכל הרבי על סיגריה שהיתה מונחת על יד ארון הקודש והביט עליה דקה שלימה, וכשניגש חזרה התכופף והרים אותה ושם על השולחן שבצד שמאל (!) ונעמד לשמונה-עשרה. בחזרת הש"ץ הרגישו כי הרבי מאוד שבור ומתאפק מלבכות, וכן בקדיש שלאחר תחנון.

הרבי הלך בשעה 4 וחזר 5:25.

בשעה 5:40 סגר את החשמל בחדרו הק', ודלקה בחדרו המנורה הקטנה עד שעה 6:35.

למעריב נכנס בשעה 6:47 ונגמר 6:58.

הרבי נסע עם הרבנית הביתה בשעה 11.

יום רביעי, י"ח טבת תשכ"ה

הבקר בא הרבי בשעה 9:33. בחזרת הש"ץ שר את המילה וקרנו תרום. התפלה נגמרה 10:31.

מנחה נגמר 3:31.

הלך הביתה 4:50 וחזר 5:45.

למעריב נכנס 6:47 והתפלה נגמרה 6:58.

הרבי נסע הביתה 11:30.

יום חמישי, י"ט טבת תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:33 ונכנס להתפלל בשעה 9:41. הרבי קיבל עליה שלישי. לאחד נולדה בת ונתן לה השם חנה (ע"ש אם כ"ק אד"ש).

אחרי מנחה ניגש זבדי לרבי והרבי דיבר איתו על יד הדלת של הרבי כעשר דקות.

בשעה 4 הלך הרבי הביתה וחזר בשעה 5.

בשעה 5:15 נכנס אד"ש למעריב.

הלילה לא למדו כי זה היה ניטל והרבה שיחקו ב"שח". חדקוב נכנס לרבי, ומשעה 11 כמה פעמים. כל הבחורים רצו לשמוע מה שהרבי עושה הלילה אבל לא יכלו לשמוע. בשעה 11:30 נסע קרינסקי לדואר ולא חזר והרבי כבר היה צריך לנסוע, וחדקוב יצא לחוץ וצעק בקול רם לקרינסקי שיחזור אבל קרינסקי לא שמע, וגם קעלער רץ לעצור אותו ולא יכל, ואח"כ נכנס חדקוב לזאל ואמר לבחורים שילכו עם הרבי ללוות אותו, ובדיוק כשהגיע קרינסקי יצא הרבי ונכנס למרכז ומסר מכתב ואמר משהו ליודל ונסע קרינסקי עם הרבי וחדקוב, בשעה 11:40.

יום שישי, כ' טבת תשכ"ה

היום בשעה 9:28 בא הרבי ל-770, נכנס להתפלל בשעה 9:42 והתפלה נגמרה 10:28. בחזרת הש"ץ האריך בניגון במילה "וקרנו".

הרבי הלך הביתה בשעה 3:10, חזר בשעה 4 ונכנס למנחה 4:17.
לקבלת שבת ירד 5:25 ונגמר התפלה בשעה 6.
אחרי התפלה שרו הניגון הושיעה את עמך. בזמן שהרבי עבר לפני הקהל
אמר גוט שבת.

שבת קודש פרשת שמות, כ"א טבת תשכ"ה

אתמול היה הכל כרגיל. היום תפילה כרגיל.

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:55 וירד לתפילה בשעה 10:05. לפני הודו
הסתכל הרבי על הקהל. לפני ברוך שאמר אמר תהלים. הרבי קיבל מפטיר וגם
עלה לקדיש אחרי קריאת התורה. התפילה נגמרה בשעה 12:15.

הרבי ירד להתוועדות בשעה 1:30. את השיחה הראשונה התחיל שבכלל
שבת היא פנים חדשות ובפרט בשבת זו יש ממש פנים חדשות. גם דיבר בענין
הטבע שטבע זה גם אלקות. אח"כ דיבר בענין מעלת פרש"י שכל מעיינות
החכמה ישנן בו, וגם אמר שבכל שנה היה אדמו"ר הזקן לומד את החומש עם
פירש"י ובכל שנה ניתוסף לו יותר ידיעה.

בשיחה השלישית אמר הרבי שהשבת הוא יום הולדתה של הרבנית שיינא,
הבת השלישית של אדמו"ר הקודם שנהרגה על קדוש השם. והרבי סיפר שפעם
ישבה בשבת עם זקנה הרבי הרש"ב, ואדמו"ר הרש"ב אמר לה שבשבת כל דבר
צריך להיעשות לכבוד שבת ושיראו בו קדושת שבת, ואפילו השינה. ושאלה
הנכדה, שהיתה אז בת 10, מילא בזמן שאני ערה נו, אבל בזמן שאני ישנה איך
אני יכולה לשון ולחוש את קדושת השבת. והרבי ביאר אל כל הסיפור והסביר
מה הוא נוגע לנו.

אח"כ דיבר הרבי על פרש"י שאומר בהתחלת הסדרה "ואלה שמות -.. חזר
ומנאן במיתתן להודיע חיבתן שנמשלו לכוכבים וכו'", ושאל כמה קושיות ולכל
לראש מה נוגע הדבר למספר הכוכבים, וכן פרש"י אומר "להודיע חיבתן",
ולכאורה זהו להיפך, והרבי ביאר הכל.

אח"כ התחילו לחלק משקה של הבע"ב והרבי לקח בקבוק ואמר שיחלקוהו
לאורחים (היו כשלושים סטודנטים מ"פגישה" של צ"ח), לזלמן יפה מסר שני
בקבוקים ומזג לו לחיים, ואת השני ביקש הרבי שיחלקו בין הסטודנטים ובאם
יחסר ישפכו מבקבוקים אחרים. גם מהבקבוק השני מזג כ"ק לזלמן יפה שיחלק
בין הסטודנטים, ולא הספיק המשקה וערבבו מבקבוקים אחרים. ואז הרבי
כבר היה אופגילייגט וציוה להם לשיר והתחילו לנגן "הושיעה את עמך" ושרו

כרבע שעה. הרבי נהנה וסימן בידו שישירו יותר חזק. לר' זלמן פוזנער (שהיה מהמרצים ב"פגישה") עשה הרבי בראשו וחיידך אליו.

השעה היתה כבר 3:50 והרבי התחיל לומר שמפני שאנחנו מוגבלים בזמן, אז הוא יאמר רק את תוכן הרש"י של סוף הפרשה, שבסוף הפרשה אומר רש"י על "יגרשם מארצו - על כרחם של ישראל", ולכאורה מה הפירוש בזה והרי אנו יודעים שסיום פרשה נגמר בטוב וכאן לכאורה זה ההיפך. והרבי התחיל לבאר שיש כאלו שאומרים מה אני צריך את משיח, יש לי דו"אב טוב (ז"א עבודה) ויש לי כמה מיליונים, ואם אני צריך תפוחי זהב יש לי את קאליפורניה ואם אני צריך משהו אחר יש לי מלאס אנג'לס, וגם יש את מדינת טעקסאס שהיא מדינה שיכולה להכניס בה כמה פעמים את ארץ ישראל, וכאן יש לי את מנהטן וואשינגטון, וגם אם אני צריך ישיבה יש לי בברוקלין ישיבת תורת"ל ליובאוויטש... והרבי אמר שבאמת כל אחד רוצה לנסוע לא"י אלא שצריך להתבונן בזה, לזרוק את הכל ולהיות בטלים למשמעת השם.

אח"כ התחיל לבאר את הפסוק "ויאנחו בני ישראל מן העבודה, ותעל שוועתם.. וידע אלוקים", ובדברו התחיל לבכות מאוד ואמר "וואס.. וויל ער מ'זאל מקיים זיין מצוות, זאל ארויסנעמען פון גלות", והרבי אמר שאדמו"ר הקודם התבטא שלמעלה כביכול יש תענוג מהגלות, כי עי"ז מגיעים למעלה יותר גבוהה, ולשון הרבי היה בערך כך "זאל ער מוותר זיין אויפ'ן תענוג און ארויסנעמען פון גלות". הרבי בכה מאוד והניח ידיו על פניו, והסיט מעט את המגבעת והניח אותה חזרה. זה היה מצב איום, כולם בכו ממש, והרבי גמר את השיחה בברכה.

ההתוועדות נגמרה בשעה 4:15.

הרבי נכנס למנחה 4:20, וב-4:40 נגמר מנחה והלך הביתה.

הרבי חזר מהבית בשעה 5:17, נכנס להתפלל מעריב בשעה 5:22 ונגמר בשעה 5:40.

הלך הביתה בשעה 6:05 והלכו ללוותו אלימלך צויבל וזושא פלדמן.

יום ראשון, כ"ב טבת תשכ"ה

כשהרבי הגיע ל-770 פתח לו את הדלת בע"ב ואחז את הדלת כשהוא מחזיק בטו"ת בידו. הרבי אמר שהוא צריך להיכנס קודם, כי הוא מחזיק טו"ת.

כהכנה ל"יחידות" התוועדנו כל הלילה הקודם עם ר' שלום מרוזוב בחדר שינה שברח' טרוי.

היום הוא ליל "יחידות". נכנס היום הת' רבינוביץ, הת' חיים יהודה. הוא סיפר שהרבי א"ל ללמוד שו"ע הלכות הצריכות כמו הל' שבת וברכת הנהנין. הרבי אמר לו "א ישר כוח" בעד שלקח מסכת לע"נ הרבנית נ"ע. אח"כ נכנס הת' נתן אשכנזי.

אח"כ הייתי צריך להיכנס ל"יחידות" (אחרי אשכנזי). המתיחות גוברת, הייתי מאוד מרוגש, ורעדתי מרוב פחד. כך היה אצל כולנו כשנכנסנו. המעיים נהפכו לנו. אשכנזי פוסע אחורנית ויוצא...

תפסתי את הדלת ודפקתי מעט ופתחתי את הדלת... הרבי מביט עלי... אני סוגר את הדלת, ונכנס פנימה עד לפני השולחן. הרבי מושיט את ידו ומסרתי לו את הפתק. הלב פועם בחוזקה, ורעדתי כולי מרוגש. הרבי קורא את הפתק ומתחיל לקפל אחורה את הדפים ומוציא אנחה. נבהלתי למשמע אוזני. לא ידעתי למה נאנח הלא "היום הכל היה בסדר". הרבי ממשיך לקרוא, יושב בשיפוע קצת לשולחן, מהשולחן יצא מדף שעליו השעיין הרבי ידו האחת, וידו השנייה הייתה על השולחן.

הרבי מתחיל לקרוא דף אחר, ואני איני יודע אנה אני בא. הרבי מדפדף עוד פעם, הלוך ושוב. הסתובב קצת עם גופו אלי ועיניו מופנות לתוך הפתק.

הרבי החל לומר "בנוגע כוח הראיה זאלסטו פרעגען א דאקטאר, ווייל יעדער זאך דארף זיין ע"פ טבע" (איני זוכר המשך הלשון). "וועגן שו"ע" (שכחתי לכתוב איזה חלק בשו"ע), "וואט פאר א חלק אין שו"ע לערנסטו? ווייס איך ניט, נאר אויב חלק א' איז מה טוב, און אנדערע חלק זאלסטו מוסיף זיין אין די שיעורים".

כתבתי גם בנוגע ל"זכרון", וע"ז אמר הרבי "בנוגע הזכרון זאלסטו זעהן חזר'ן משניות בע"פ, זאל זיין חקוק אין מוח, וכן מאמרים קליינע אדער גרייסע האבן אין קאפ. הצלחה בלימוד הנגלה ודא"ח קיום המצות בהידור, די טאטע מאמע זאלן האבן פון דיר א אידיש'ע חסידיש'ע נחת".

יותר איני זוכר מה שהרבי אמר, המשיך לדפדף ונתן עלי מבט חד והבנתי ושהו זה. התחלתי לצאת, הרבי התכופף לשולחן וכנראה הכניס את הפתק בין הניירות או כתב משהו. איני זוכר. פתחתי את הדלת ויצאתי. שהייתי בחדרו הק' כארבע דקות.

היו עוד בחורים הלילה שהרבי אמר להם לחזור משניות בע"פ וכן מאמרים. אחד שאל סדר בעניין התפילה, והרבי ענה לו שיתפלל מתוך הסידור, יותר הרבי לא אמר לו בענין זה. לאחר אמר שיחזור ענינים בנגלה ודא"ח בע"פ

כשהולך ברחוב. כן אמר לאחד, שטוב יותר ללמוד עם חבר אחד נגלה כל היום, מאשר להחליף בבוקר אחד ובצהרים אחד.

יצאתי מיחידות משום מה שבור ומדוכא. ישבתי עם עצמי דומם בפינה ובוכה זמן רב.

שחזרתי את כל היחידות ומצב רוחי שאף לאפס. כך זה נמשך כל השבוע. בהתוועדות ש"ק באמצע הביט עלי הרבי בזוג עיניים והחזיר אותי למצבי.

הרבי נסע הביתה הלילה בשעה 1:50. יצא מחדרו והביט בזאל ואח"כ עשה עם היד, ואח"כ חזר לחדרו לדקה ויצא.

יום שני, כ"ג טבת תשכ"ה

היה הכל כרגיל היום. הרבי בא הבוקר בשעה 9:32, נכנס לתפלה בשעה 9:43 והתפלה נגמרה 10:37.

למנחה נכנס 3:17 ונגמר 3:31.

הלך הביתה הערב 5:10 וחזר בשעה 6.

למעריב נכנס 6:48 ונגמר 6:57.

יום שלישי, כ"ד טבת תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:31, נכנס להתפלל בשעה 9:42 והתפלה נגמרה 10:28.

היום אחר מנחה עצר את הרבי בחור אחד חולני, שהרבי היה מקרב אותו. הרבי אמר לו שיעבוד מעט ולא יחשוב על עצמו ויהיה בריא, ושיתחתן וישלח לו הזמנה. נראה שהרבי מאוד מקרבו (כמו אב לבנו). הם דיברו כרבע שעה. הרבי אמר לו בין הדברים שילמד גמרא עם מישהו, ויראה שהוא בריא ויכול ללמוד. הוא מאוד נהנה כשיצא מהרבי. הרבי דיבר עמו גם מעט באנגלית.

יום רביעי, כ"ה טבת תשכ"ה

היה כרגיל הכל. הרבי בא הבוקר 9:31. התפילה נגמרה 10:30.

בשעה 3:16 נכנס למנחה ונגמר 3:30.

הלך לביתו 4:55 חזר 5:53.

למעריב נכנס 6:46 ונגמר 6:57.

יום חמישי, כ"ו טבת תשכ"ה

הרבי בא הבוקר 9:32, נכנס לתפילה ב-9:42 ונגמר ב-10:37.
בשעה 3:17 נכנס למנחה, נגמר 3:32 ואחרי נכנס מנחה ר' אלי' יאכיל
סימפסון.

הלך הביתה אחה"צ 4:55 חזר ב-5:50.
מעריב התחיל בשעה 6:46, נגמר 6:47.
יחידות התחילה 8:30.

הלילה כשהרבי יצא מחדרו לביתו (אחר יחידות, מאוחר בלילה בשעה 3:25)
ראה את אחי נתן נרדם על ספסל בצד, המשיך וראה אותי מסתתר מאחורי
הקיר והתכופף לראות מי זה.

יום שישי, כ"ז טבת תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:28 ונכנס להתפלל בשעה 9:44. התפילה
נגמרה 10:31.

שבת קודש פרשת וארא, כ"ח טבת, מברכים חודש שבט תשכ"ה

התפילה כרגיל אתמול, וגם היום תהילים כרגיל ותפילה כרגיל.
ההתוועדות החלה ב-1:30. אחר המאמר נתנו לרבי משקה. הרבי אמר לר'
יונה שיכריז שיהיה מלווה-מלכה בשביל חדרי "תורה אור". ר' יונה הכריז והרבי
אמר לו "ווי, ווען, וואס" (כלומר שיכריז כל דבר בפרטיות). הוא קם עוה"פ
והכריז כמה מילים. הרבי אמר לו עוה"פ "מ'דארף מפרט זיין בנך, יחידך, יצחק"
ור' יונה קם עוה"פ והכריז. הרבי צחק כל הזמן. בסוף הרבי ביקש שמישהו
יכריז טוב, ואחד הכריז כל הפרטים. (אגב, לפני שבת הרבי נתן מאה דולר עבור
המלווה-מלכה).

אח"כ נתן הרבי לר' יונה משקה שיחלק, ור' יונה נתן לרבי משקה פרטי
לכבוד המלווה-מלכה. והרבי אמר לו "איך גיב אייך מיינע, וואס גיט איר מיר
אנדערע?" ועשה בידו. לבסוף נתן לו קצת חלק השאר (ז"א שר' יונה יחלק).

לפני שהרבי הלך לביתו אחר מנחה ראה שיש שלג בחוץ, הרים הצווארון
והתחיל ללכת לביתו לאט. וב"ה הכל עבר כשורה.

יום ראשון כ"ט טבת תשכ"ה

הרבי נסע למקווה ואח"כ לאוהל.

למעריב לא עבר לפני העמוד. ל"אוהב עמו ישראל" במעריב חכה עד שהחזן יאמר "אוהב עמו ישראל" כדי לומר עמו יחד (כמנהג הפולנים, ובין כה-וכה החזן אמר בשקט את המילים "אוהב עמו ישראל"). לפני שמונה-עשרה נתן הרבי מבט חד מתחת השולחן, היה שם לכלוך קטן.

יום שני, ראש חודש שבט תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:31. הרבי התנהג כמנהגי ר"ח שעבר. החזן היה זעליגסון מפני שהיה לו יארצייט. הרבי נכנס לקדיש של שיר של יום בשעה 10:10, והיה עד בסוף התפילה. הרבי קיבל רביעי וחדקוב קיבל הגבהה. התפילה נגמרה 10:40. למוסף נגש יודל קעלער. הרבי אמר תהלים בזמן שהתפלל מוסף וגם אמר תהילים עם המנין.

בשעה 3:17 יצא הרבי למנחה. מיד כשנכנס אמר קדיש דרבנן ואח"כ התחילו אשרי. הרבי ישב בחזרת הש"ץ על מקומו. לפני שישב הביט הבטה חזקה ומשונה על ר' יחזקאל פרצוקיץ. בזמן חזרת הש"ץ למד הרבי משניות מתוך הסידור עד אותיות נשמה. מנחה נגמר 3:33.

הרבי הלך הביתה בשעה 4:40, הלך ברגל. חזר בשעה 5:45.

למעריב נכנס בשעה 6:40 והתפילה נגמרה 6:55.

יום רביעי, ג' שבט תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:31, נכנס להתפלל בשעה 9:41 והתפילה נגמרה 10:32.

למנחה נכנס בשעה 3:10 ונגמר 3:32. במנחה עצר הרבי את עצמו מבכי כמה פעמים.

הלך לביתו הערב בשעה 4:50, וחזר 5:45.

למעריב נכנס 6:46 ונגמר 6:58.

הרבי נסע הביתה בשעה 11:45, עם הרבנית.

יום חמישי, ד' שבט תשכ"ה

הרבי בא הבוקר בשעה 9:27, וליד הדלת עמדה אשה שבעלה חולה מאוד ורצתה להיכנס לרבי, וסימפסון עמד ליד הדלת ואמר לה שלא תדבר עם הרבי, אבל מיד כשהרבי בא היא החלה לבכות ורצתה להיכנס לחדר של הרבי, וסימפסון עיכב בעדה שלא תיכנס, אבל היא נכנסה ובכתה ודיברה עם הרבי חמש דקות. הרבי אמר לה בקול גבוה "איר האט ביטחון?" ועוד כמה מילים והיא ענתה שכן, והמשיכה לבקש, והרבי חזר על מילים אלו כמה פעמים, והתחיל לומר איזה פסוק שלא יכולתי לשמוע מחמת הרעש שהיה שם. אח"כ הרבי אמר לה "זיי געזונט" והיא יצאה.

הרבי נכנס להתפלל בשעה 9:46 והתפילה נגמרה 10:31.

למנחה נכנס 3:18 ונגמר 3:32.

בשעה 4:30 נסע הרבי לביתו וחזר 6:03.

בזמן שיצא, עמד בחוץ חריטאנאוו עם בנו שהיום הוא התספורת שלו והרבי עשה לילד עם היד תנועה לשלום.

בשעה 6:47 נכנס אד"ש למעריב ונגמר בדיוק בשבע.

7:30 נכנסו ההנהלה להרבי ויצאו 8. ר' שמואל יצא כמה דקות אח"כ ולא היה משהו מיוחד.

בשעה 11:45 נכנס מישהו אצל הרבי והיה שם כשעה.

בשעה 11:20 נכנס חודקוב עד 1:20 בלילה וב-1:25 נסע הרבי עם קרינסקי הביתה.

יום שישי, ה' שבט תשכ"ה

הרבי בא בשעה 9:32, נכנס לשחרית בשעה 9:43 והתפילה נגמרה בשעה 10:28. היום סידר הרבי את רצועות התפילין אחרי שנכנס לתפילה, ולא כתמיד שבא לתפילה כשהרצועות מסודרות. הרבי היטיב את הקשר של התפילין של ראש ליד העמוד ובתוך כך הוריד את הטלית מראשו. המראה היה נורא, ראו את כל הראש.

ילד אחד בא בשעה 2:45 אח"צ בערך, ודפק בדלת של הרבי ואמר שיש לו פתק של מישהו.

בשעה 3:22 הלך הרבי הביתה וחזר 3:50.

נכנס למנחה בשעה 4:21 ונגמר בשעה 4:33.

בשעה 5:20 ירד הרבי לקבלת שבת ונגמר בשעה 5:45.

שבת קודש פרשת בא, ו' שבט תשכ"ה

בשעה 9:58 בא הרבי מביתו ל-770. ירד לתפילה בשעה 10:05, אמר קדיש דרבנן ואח"ז הסתכל על השעון. החזן היה ר' זלמן דוכמאן. הרבי אמר משניות אחרי הודו, לפני ברוך שאמר אמר תהילים ובאמצע התפילה גם הסתכל בחומש. בבוקר השכם קיבלו כל הקהל עליות מפני שהשבת הוא לפני י' שבט. במוסף שרו ב"הוא אלוקינו" והרבי עשה עם היד. התפילה נגמרה בשעה 12:15.

בשעה 1:33 ירד הרבי להתוועדות ואחריו חדקוב. בזמן שהרבי נכנס למטה ניגש אליו יהודי אחד, אמר לו לחיים ונתן לרבי יד, והרבי גם נתן לו יד. שרו ואח"ז התחיל הרבי בשיחה. עמד על רש"י שאומר על הפסוק "בא אל פרעה - והתרה בו", ולמה לא אמר "והעד בו", וגם מה שהפסוק אומר "אני הכבדתי את לבו" - מה זה נוגע למשה. והרבי אמר מה שנוגע להוראה מזה, שאפילו מי שעשה כ"כ עבירות יכול אח"כ לעשות תשובה.

הרבי הביא את הרמב"ם שאומר שאם אחד עשה הרבה עבירות לא מספיקין לו לעשות תשובה וגם מסייעים שלא יעשה תשובה, ואדמו"ר הזקן אומר שאפילו אחד שעשה הרבה עבירות אם דחק ונכנס מקבלים ממנו. וע"ז אומר רש"י "והתרה בו", זאת אומרת שיכולים לעשות תשובה, ומפני זה "התרה בו" שלא יעשה עוד הפעם וישלח את ישראל אפילו שהכביד את לבו. והרבי המשיך שיש כאלו שמתפללים ולומדים ואין להם שום טעם במצוה וכו', והרבי אמר שכל זה הוא כשאין ביטול. ואח"כ היתה שיחה בענין קידוש החודש. השיחה האחרונה היתה בענין תפילין, שרש"י אומר "טוטפות - טט בכתפי שתיים פת באפריקי שתיים", והזכיר רש"י שני מקומות, ומה הענין בכל זה. והרבי דיבר שכל ענין התפילין הוא "ויראו ממך".

הרבי אמר מאמר שלפי כתב היד נראה שהוא מאדמו"ר הזקן או אדמו"ר האמצעי, מפני שהחסידיים היו כותבים כל פעם בכתב כמו כתב הרבי שבזמנם, והרבי סיפר שגם אירע בעבר שהרבי הקודם פקפק על כתב-יד מסויים אם הוא של אדמו"ר מהור"ש או מהמעתיק שכתבו בדיוק כמו שהרבי בזמנם. אח"ז ניגש החתן, וגם ליפסקער שם משקה בשביל מרדכי אשכנזי, וגם האיש שקנה את הבנין שליד 770 נתן בקבוק משקה קטן, אז הרבי אמר לו שיתן בקבוק של יין גדול וכך עשה, והרבי מזג לו חצי כוס ואח"ז גם מזג לו משקה. ההתוועדות נגמרה בשעה 3:30.

מנחה גמרו בשעה 3:50.

הרבי חזר מביתו בשעה 5:05, נכנס למעריב בשעה 5:32 ונגמר בשעה 5:49.

יום ראשון, ז' שבט תשכ"ה

הבוקר בא הרבי 9:35, נכנס להתפלל בשעה 9:45 ונגמר 10:30. לפני חזרת הש"ץ הביט אחריו והסתכל עם החתן ירחמיאל אנדרוזיער ישנו, ולא אמר תחנון.

למנחה נכנס 3:18 ונגמר 3:32. לפני מנחה נתן את הסידור שלו לחתן. הרבי הלך עם הכובע הישן והיה מקומט ובמצב מאוד לא טוב, וגם ההליכה שלו אינה כרגיל. אחרי מנחה הביט לאחוריו ונגש אליו חדקוב ונכנס אליו.

הלך הביתה בערב 4:50 וחזר 5:45.

נכנס למעריב 6:46 ונגמר 6:58.

ירד שלג משעה 8 בבוקר עד 12 בלילה. בשעה 12:20 נסע הרבי לביתו.

יום שני, ח' שבט תשכ"ה

בשעה 9:30 בא הרבי ל-770. בזמן שהגיע עמד מישהו עם מגפיים והרבי הביט עליו. נכנס לתפלה בשעה 9:45. קיבל שלישי. היום לא אמרו תחנון מפני שהיה החתן אנדרוזיער. התפלה נגמרה 10:35.

בשעה 3:17 נכנס למנחה ונגמר 3:50. חזרת הש"ץ אמר הרבי בקול בוכים. לא אמרו תחנון.

בשעה 4:50, כשיצא הרבי לביתו, הסתכל בזאל ונעמד דקה אחת והביט, וכן הסתובב ליד חדרו והביט.

בשעה 6 היה ניסן מינדל אצל הרבי.

למעריב נכנס 6:47 ונגמר 6:58.

בשעה 11:10 הלך הרבי הביתה, וגם הביט בזאל.

יום שלישי, ט' שבט תשכ"ה

בימים האחרונים היה הכל כרגיל.

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:30 ונכנס להתפלל בשעה 9:44. לא אמרו
 תחנון מפני שהיה החתן אנדרוזיער. התפילה נגמרה בשעה 10:27.

היום הגיעו אורחים רבים והרבי הביט על מזוודותיהם שהיו פזורים בהול
 בכניסה (כך הנוהג בזמן הזה, כשמגיעים ל-770...). בבוקר הגיע אוטובוס שלם
 מהישיבה בקנדה, ובתפילה היו קצת דחיפות.

נכנס למנחה בשעה 3:17 ונגמר 3:30. אחרי מנחה הורידו את העמוד למטה
 וסידרו את השולחנות שלא ידחפו. בשעה 4:50 הלך הרבי הביתה וחזר בשעה
 5:45.

ירד למעריב למטה בשעה 7 ונגמר בשעה 7:12. למעריב היה קהל גדול.
 צילמו אותו מכל הצדדים והרבי הביט באמצע על אחד שצילם. אחרי התפילה
 נשאר הרבי עומד על מקומו וכולנו לא ידענו מה הסיבה. לבסוף שמענו קול
 קטן האומר קדיש בסוף האולם [ברשימה אחרת: והרבי שאל אם מישוהו אומר
 קדיש], כשגמר שאל הרבי אם הוא גמר את הקדיש. אחר מעריב חזר ישראל
 לאבקובסקי את המאמר באתי לגני.

בשעה 11 הגיע פתאום יוסף אחרר.

בשעה 11:57 נסע הרבי הביתה והביט בזאל.

יום רביעי, יו"ד שבט תשכ"ה

הרבי בהיכנסו לתפלה לאולם למטה ראה שקית מונחת על סידורים, והוריד
 את השקית.

היום היה פלא גדול. לראשונה מאז יו"ד שבט תשי"א הרבי לא נסע לאוהל.
 הרב קזרנובסקי חיכה שהרבי יצא לנסוע לאוהל כי רצה לנסוע יחד עם הרבי,
 אבל הרבי לא נסע. לא לבש היום בגדי שבת.

בהיכנס הרבי להתוועדות היתה צפיפות נוראה, השביל המוביל לבימת
 ההתוועדות היה פקוק, האברכים עלו על ספסלים לשניות שהרבי יוכל לעבור.
 כמה מהם נפלו חזרה ובתוכם נחום שטרנברג, כשקם במהירות נפלו משקפיו
 מאפו. הרבי התכוף והרים את המשקפים ומסרם לשטרנברג.

להתוועדות ירד בבגדי שבת, התיישב במהירות. חיך לכמה ממושכות, ואמר
 לחיים לכאו"א.

באמצע השיחה השניה הגיעו אורחים רבים מפילדלפיה והעמידו אותם על
 הבימה והיה בלגן גדול. אחר השיחה הם ניגשו לרבי לומר "לחיים", ולאחד

שעמד רחוק מעט הרבי התרומם לתת לו לחיים, מיד רצו להעביר לו מיד הרבי, והרבי לא הסכים ונתן לו בידו עצמו.

באמצע ההתוועדות אמר לחלק משקה בשביל יהודי רוסיה ונתן שני בקבוקים שהיו לידו. אח"כ אמר שיחה בנוגע ליהודי רוסיה, והורה לנגן "ניע זשוריצי" ושרו כמובן שמח מאוד, כידוע שהרבי מחבב ניגון זה. בהתוועדות היה 'סיום' על מסכת מכות. היה 'סיום' נפלא שהיה לשיחת השבוע הנושא המדובר.

עוד הביט על ר' יונה איך שרוקד וחיידך מאוד (ר' יונה לא ראה שהרבי מסתכל עליו והמשיך לרקוד, והרבי המשיך לחיידך). ולאט לאט נהיה יותר ויותר שמח. הרבי התחיל להתענע בראשו, וכל הקהל רקד חזק מאוד, והרבי נענע כל גופו והכסא התחיל להתנענע. אח"כ אמר הרבי שינגנו "אבינו מלכנו" לפני הרבי הרצינו מאוד. אח"כ הורה לנגן עוד ניגון ולא הבינו למה מתכוון, והתחילו לנגן "הושיעה את עמך", הרבי נעמד פעמיים והורה לנגן וחיידך חיוך רחב.

במשך ההתוועדות ניגש ר' נחום רבינוביץ והגיש שני בקבוקי משקה, ואמר שאחד מסר לו שז"ר ואחד ראש עירית ירושלים מר איש-שלום. הרבי שאל "מה פתאום איש-שלום?" ורני"ר ענה שהוא כבר חצי חב"ד'ניק. הרבי נהנה מאוד ושאל אותו עוד פרטים. יותר לא שמענו.

ההתוועדות הסתיימה בשעה 3:10 והרבי נסע לביתו.

יום ראשון, י"ד שבט תשכ"ה

בבוקר בשעה 9:31 בא הרבי ל-770 ונכנס לתפילה בשעה 9:44. לפני התפילה נתן כמה פרוטות לעני. אחד המטבעות נפל על הארץ והרבי הסתכל על המטבע עד שהעני הרימה והלך. באמירת עושה שלום של קדיש תתקבל שאחרי ובא לציון - עשה אד"ש מקודם לשמאל ואח"כ לימין ואח"כ לשמאל. התפלה נגמרה בשעה 10:30.

בבוקר אמר קרינסקי לכמה בחורים שילכו להיזיז מכונית שעמדה ליד ביתו של הרבי, אבל המכונית היתה סגורה ולא יכלו להיזיז אותה.

למנחה נכנס בשעה 3:16, לא אמרו תחנון מפני שמחר ט"ו בשבט, ונגמר 3:30.

הלך הביתה 5:03, בחוץ ישבה זקנה והרבי נתן לה כמה מטבעות, ובשעה 5:55 חזר.

למעריב נכנס 6:47 ונגמר 7.

היום לא היתה יחידות.

הרבי נסע לביתו בשעה 11:42, עם הרבנית.

הלילה התוועד ר' דוד ראסקין, כי הרבי נתן לו משקה בשבת שיתוועד בט"ו שבט. ההתוועדות נגמרה בשעה 2 והיה קהל גדול.

יום שני, ט"ו שבט תשכ"ה

לא אמרו תחנון. הרבי נסע לאוהל והיה שם משעה 12:30 עד 5:20, ומיד כשחזר ונטל את ידיו נכנס להתפלל, וזו הפעם הראשונה שהוא מתפלל עם נעלי הטענים שהולך איתם לאוהל. השעה היתה חצי שעה אחרי השקיעה.

אחרי מעריב מיד נסע לביתו, ופלא שחזר בשעה 8 ויצא שוב לביתו בשעה 12.

יום חמישי, י"ח שבט תשכ"ה

היום היתה "יחידות". היה אחד מעורכי האנציקלופדיה תלמודית של הרב זווין ונתן לרבי את הכרך הי"א של האנציקלופדיה. הרבי אמר לו שיראה להוציא את חלק הי"ב עוד בשנת תשכ"ה. הוא שהה ב"יחידות" כשעה וחצי.

שבת קודש פרשת יתרו, כ' שבט תשכ"ה

היתה התוועדות ומאמר ד"ה "ומשה ניגש". אחר כך העמיד רש"ג משקה בנדיקטין כי יש מחר דינר. הוא דיבר קצת עם הרבי והרבי חיך. אחר השיחה ניגש רש"ג עם כוס והרבי נתן ואמר לו שיחלק את המשקה ושיערב את שני הבקבוקים יחד. רש"ג עשה כן ואח"כ היה צריך מישהו שיכריז, קם הרב טלישווסקי והכריז. הרבי היה צריך לעורר שיגיד את הכתובת, ושיעלה על השולחן. לבסוף אמר הרבי: "וויזט אויס אז אין חזנות מאכט איר בעסער, זינגט א ניגון", והתחיל לנגן. במשך הזמן חיך הרבי. גם דיבר הרבי שיחה בענין הדינר, ואמר שכל אחד יוציא מה שיש לו ב"מטפחות שהחביא" ומהכסף שמפחד שיצטרך לשלם עליו מסים.

יום ראשון, כ"א שבט תשכ"ה

הרבי נכנס ומסדר את רצועות התפילין. ראינו שהרבי כן עושה קשר, אבל קשה להכיר.

יום שני, כ"ב שבט תשכ"ה

גם היום סידר הרבי את רצועות התפילין בשחרית.

בערב הלך הרבי בשעה 5:10 וחזר 6:03.

בשעה 6:46 נכנס למעריב ונגמר 6:58. בשעה שיצא הרבי ממעריב עמד בחוץ ר' בנימין גארדעצקי, והרבי אמר לו שיכנס בשעה 8:30. אחרי מעריב נכנס ראדשטיין והיה עד 8:15, ובשעה 8:32 נכנס ר' בנימין גארדעצקי והיה שם עד שעה 11:20, כמעט שלש שעות. אח"כ נכנס חדקוב עד 11:50, ובשעה 11:55 יצא הרבי מחדרו, הביט בזאל ונסע עם קרינסקי לביתו.

היום הכניסו הבחורים פתק לרבי, ושאלו אם הם יכולים לנסות לבקש ממשרד הבטחון ארכה להישאר עד אחרי פסח וחדקוב אמר שמחר יתן להם התשובה.

יום שלישי, כ"ג שבט תשכ"ה

הרבי בא הבוקר ל-770 בשעה 9:32, אמר גוט מארגן לרש"ג שיצא אז מ-770. נכנס לתפלה 9:42 ונגמר 10:25.

היום בשחרית שמענו שהרבי אומר בקריאת שמע מילת "אמת" רק בפעם השנייה. בפעם הראשונה אומר "ה' אלוקיכם" ולא אומר "אמת" (חוץ מ"ד כסלו שאז בטוח אמר הרבי פעמיים "ה' אלוקיכם אמת", כי אמר בקול וכולם שמעו). גם היום סידר הרצועות.

בשעה 3:16 נכנס הרבי למנחה ונגמר 3:30.

למטה בבית המדרש כבר תיקנו את החימום שהיה שבור למעלה משבוע.

אחרי מנחה ניגשו צבי וויגלר ומנחם וואלף להרב חדקוב והוא מסר להם את התשובה מהרבי. התשובה היא כך: "באם הנהלת הישיבה דכאן ומשם מסכימים", והרבי עשה חץ על המילה "לנסות" ולבקש הארכה שהיה כחלק בשאלה, וגם היה כתוב "אזכיר עה"צ".

הלך הביתה הערב בשעה 5 וחזר 5:50.

למעריב נכנס בשעה 6:40 ונגמר בשעה 6:58.

היום נכנס ניסן מינדל בשעה 9 לחדר כ"ק אד"ש.

הרבי נסע עם הרבנית בשעה 11:42. לפני כן היתה הרבנית אצל הרבי בחדרו.

יום רביעי, כ"ד שבט תשכ"ה

הבוקר בא הרבי 9:38. לפני שהרבי בא דחפו הבחורים מכונית שעמדה ליד המדרכה של 770, ואברהם ליפסקער טאטא את השלג שהיה על המדרכה. לתפילה נכנס בשעה 9:46 ונגמר 10:33. בתפלת שחרית לפני "למנצח וגו' יענך" נישק הרבי את התפילין. אחרי התפילה נגש אחד מ"חדרי תורה-אור" ומסר מכתב לרבי, ובזמן שהרבי עמד בחדרו דיבר אתו כמה דקות.

בשעה 3:17 נכנס הרבי למנחה ונגמר 3:33.

הרבי הלך לביתו 5:02, הלך ברגל, וחזר עם קרינסקי בשעה 5:55.

נכנס למעריב 6:46 ונגמר 6:57. לפני מעריב הרכיבו מנורה חדשה לשים בה את הנרות, ובזמן שעמד ליד העמוד הסתכל הרבה עליה, וכן באמירת עושה שלום מהקדישים.

חדקוב היה אצל הרבי בחדר שעה.

הרבי נסע לביתו עם הרבנית שבאה עשר דקות לפני שהרבי יצא. כשיצא לנסוע הלך הרבי מהר מאוד.

יום חמישי, כ"ה שבט תשכ"ה

הלילה נכנס ליחידות ר' משה אשכנזי, היה 25 דקות ויחד איתו נכנסה גם אימו.

יום שישי, כ"ו שבט תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:37, נכנס לתפלה בשעה 9:49 ונגמר 10:33.

הרבי הלך הביתה בשעה 3 וחזר 4:15.

יום ראשון, כ"ח שבט תשכ"ה

הלילה היה . . ביחידות משעה 11 עד 2:30, שלוש וחצי שעות. הרבי קם באמצע היחידות וסגר את הדלת שלא יוכלו להכנס ושמעו שהרבי מדבר בקול אליו. חדקוב וקרינסקי רצו לפתוח הדלת ולא יכלו וגם דפקו בדלת שיצא. בחוץ גם ישבו כמה נשים שהיו צריכות להיכנס הלילה ליחידות, וגם הן דפקו בדלת שיצא ולא יצא, והם הלכו להן.

הרבי הלך לביתו בשעה 2:45.

יום שני, כ"ט שבט תשכ"ה

היום בא הרבי ל-770 בשעה 9:32 ונכנס להתפלל בשעה 9:48. כשהרבי נכנס נתן לעני צדקה, המטבע נפל והרבי התכופף והרים. הרבי סידר היום את הרצועות ועשה קשר שלם על כף היד. הרבי קיבל שלישי. לא אמרו תחנון מפני שהיה החתן קלמנסון. אחרי שמונה עשרה לקחו את הכסא של הרבי, מפני שהחתן בא אחרי שהביאו את הכסא. הרבי הביט על החתן לפני חזרת הש"ץ. בשעה 10:37 נגמר התפלה.

בשעה 11:10 נסע הרבי למקווה וחזר ב-11:55.

נסע לאוהל בשעה 12:31. כשנכנס למכונית הוריד את הכובע, ניגב את הראש עם היד ולבש בחזרה את הכובע. ישב ליד קרינסקי.

בשעה 5:30 בא הרבי מהאוהל. נטל את ידיו, שם את הפדיונות על המדרגות ובנימין קליין הכניס אותן, ורק החליף את נעליו ונכנס מיד למנחה בשעה 5:33 ונגמר 5:45.

אח"כ נכנס חדקוב ושאל אם מתפללים אח"כ מעריב, ויצא הרבי בשעה 5:55. הרבי לא ניגש לעמוד כי זה ראש חודש והחזן היה קעלער. בזמן שנכנס הביט על הקהל והתיישב ליד השולחן. לפני שמונה עשרה של מעריב לא נעמד, וחיכה שיתנו מכה על השולחן שצריכים לומר "יעלה ויבא" ונתנו דפיקה. למעריב הביט על הקהל כמ"פ. בשעה 6:05 נגמר מעריב.

בשעה 8:15 נכנס ניסן מינדל לרבי ויצא 9:30.

הרבי הלך לביתו 11:15. היה קור ושלג פרוס על הרחוב. בצאתו פגש בלייב לוויין, ושאלו האם יש לו מעיל? וענה שכן. הרבי שאלו למה לא הולך עם המעיל. הרבי גם ראה שהבחורים זורקים כדורי שלג והתבונן בהם מעט. [ברשימה אחרת: בשעה 6:10 נסע הרבי לביתו וחזר מביתו 7:10, ובדיוק אז בא אוטובוס של הישיבה ובחופץ זרקו הבחורים שלג אחד על השני, והרבי בא פתאום והביט על אלו שזרקו. אח"כ ראה את לייב לוין שלא הולך עם מעיל ושאל אותו אם יש לו מעיל וענה שכן].

יום שלישי, אדר"ח אדר ראשון תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:33. החזן בשחרית היה קעלער. בשעה 10:10 נכנס הרבי לקדיש שאחרי שיר של יום. הרבי קיבל רביעי. בזמן מוסף אחז הרבי תהילים, וגם בסידור אמר משהו. התפלה נגמרה בשעה 10:35.

למנחה נכנס הרבי בשעה 3:20 ואמר קדיש דרבנן שהחסיד בבוקר. הביט על הקהל כשנכנס. אחרי המשניות לא אמר תניא. בשעה 3:32 נגמר מנחה. הלך הביתה בערב בשעה 5:52 וחזר 6:25. למעריב נכנס 6:47 ונגמר 7. אחרי מעריב דיבר הרבי עם חדקוב. בשעה 10:55 נסע הרבי עם הרבנית הביתה.

יום חמישי, ב' אדר"ר תשכ"ה

הרבי נתן היום סידור לחתן שמתחתן ביום ראשון. הרבי חכה שייכנס בפנים, ואח"כ פנה הרבי ואמר "ווען איז די חתונה? זונטיק!" והתחיל אשרי. כידוע כל ערב ראש-חודש הנהלת הישיבה נכנסת למסור דו"ח על התמימים ומצב הישיבה. היום נכנסו כרגיל הנהלת הישיבה ל"יחידות". בנוגע לתמימים אמר הרבי שיפרסמו מכתבי אדמו"ר הקודם בעניין לימוד תנ"ך, דקדוק וטעמי הנגינה וכן דברי ימי עם ישראל. (לאחר ימים אחדים שאל הרבי אם עושים בעניין זה משהו). גם דובר עם הרבי על כך שנוכל להישאר פה לפסח שיבקשו בעדינו. הרבי אמר שיבררו אם חתמנו שלא נבקש הארכה (מדובר על קבוצת התמימים מאה"ק).

יום שישי, ג' אדר"ר תשכ"ה

היום הרבי הלך באופן פתאומי למקווה של הקאסטירער. זה היה בהפתעה וכל האברכים והתמימים שהיו שם ברחו החוצה, וחלקם התחבאו על יד הבוילער. לא נסע לאוהל.

שבת קודש פרשת תרומה, ד' אדר"ר תשכ"ה

באמצע ההתוועדות ניגש ר' יונה איידלקופ ונתן משקה עבור יהודי רוסיה שיצאו לחופשי ויגורו בכפ"ח ב'. איש אחד העמיד ב' בקבוקים, הרבי החזיר לו אחד ואת השני נתן הרבי לר' יונה. כן נתן הרבי לר' יונה שישתה כוסית.

יום ראשון, ה' אדר"ר תשכ"ה

הרבי סידר היום את הרצועה ולא עשה קשר. הרבי דיבר עם קובלסקי לאחר מנחה.

היה ליל "יחידות", נכנס ר' יונה איידלקופ, והרבי אמר לו להיות שמח, ותכף שעמד לצאת התחיל לרקוד ולשיר עוד בתוך החדר הק' "הושיעה את עמך". הרבי חיך, והוא סיפר שהרבי אמר לו של"חדרי תורה-אור" יש פרסומת גדולה, וצריך לקחת אחד בעל הבנה שיעסוק בזה, בעיקר לעניין גביית הכספים. ר' יונה אמר שאין כסף, והרבי אמר לו וכי לסלונים היה כסף? וכי לשמואל חפר היה כסף? כן דיבר עמו בעניין שז"ר.

כן בעניין השיכונים בלוד, שיאמר לר' אפרים וולף שיבנה שיכונים.

היה גם אחד ממשדד החינוך ממחלקת השרשת הלשון. הרבי דיבר עמו בענין הנוער מישראל, ואמר לו שפה הוא רואה דברים שבמשך חמש שנים לא תיאר לעצמו שיוכל לפעול בזה וב"ה, וכן בנוגע לנוער הישראלי שאפשר לפעול.

היה גם ר' שמואל פרוס שבא בשליחות ישיבות תומכי-תמימים לוד וכפר-חב"ד, ודיבר עמו בעניין זה שבא לכאן מרוסיה. הרבי אמר ועשה תנועה חזקה שיהיה בהצלחה רבה. התנועה הייתה בידיו, והרים אותה בתנועה חזקה. כן דיבר בעניין בנו שנשאר ברוסיה, והרבי נתן את ברכתו שיצא מהמצר אל המרחב.

אח"כ בשעה 2:00 לפנות בוקר הגיע בטיסה יהודי מקליבלנד והיה במתח רב מאוד, ודיבר עם הרב חדקוב שהוא חייב להיכנס כעת ליחידות וכי מדובר בעניין נפשות. לא רצו לתת לו להיכנס וחדקוב אמר שיעמוד בפתח הדלת. כשנכנס חדקוב לפני שהרבי הלך, אמר כנראה לרבי שמחכים לו בחוץ. הרבי אמר שייכנס ונכנס לזמן ממושך ויצא, נאנח אנחת רווחה עמוקה והלך.

יום שני, ו' אדר"ר תשכ"ה

הרב שמואל לויטין שאל את הרבי האם לומר הגומל, והרבי ענה לו שהיות שזה ספק שיחכה שבחור יבוא מפאריז וישמע ממנו את הברכה. לבסוף הבחור התפלל במניין אחר, ור' שמואל לויטין אמר לבד "הגומל" והסביר אח"כ לרבי מדוע. הרבי ענה לו "שיהיה בשעה טובה ומוצלחת".

יום שלישי, ז' אדר"ר תשכ"ה

ר' יונה נוסע היום, רקדו עמו בחוץ. הרבי הסיט את הווילון והסתכל הרבה זמן.

למנחה הרבי חיפש חתן ולא היה, אמרו תחנון.

יום רביעי, ח' אדר תשכ"ה

הרבי עשה היום קשר ברצועה של יד.

יום חמישי, ט' אדר תשכ"ה

למעריב הגיע הרב זעליג סלונים. חדקוב אמר לרבי אחר מעריב שסלונים פה, ואמר הרבי "איך האב אים גאר ניט געזען צו מעריב", ומעניין, כי הוא עמד לצד ימין של הרבי. הרבי אמר לחדקוב שהרב סלונים ייכנס אליו, וכשהרב סלונים נכנס שאל אותו הרבי מה שלום הרבנית, הבנים והנכדים וכו', ואמר לו "מ'וועט ריידען נאך שבת".

היו גם כמה מ"נטורי קרתא" ובראשם ר' יוסף שיינברגר.

יום שישי, י' אדר תשכ"ה

כשהרבי הלך בלילה לביתו, פתח את הדלת של ג"ע התחתון כדי ללכת ובדיוק רש"ג אז פתח את הדלת לפני הרבי. רש"ג היה עם ספרים כי הוא גמר ללמוד אז, הרבי הורה לו להיכנס קודם כי הוא עם ספרים, כך כמ"פ עד שרש"ג נכנס. הרבי חייך לו חיוך רחב.

שבת קודש פרשת תצווה, י"א אדר תשכ"ה

היום הלך הרבי למקווה באמצע סדר חסידות של הבחורים. (מזל שלא ראה שם אף בחור). היונגעלייט מיד התחבאו והפולישערס נשארו שם.

בהיכנסו לתפילה היה דף של סידור על הרצפה ורמז להרימו.

הרבי התוועד היום ושאל שאלות ברש"י, ולפני שסיים את סדרת השאלות אמר בטון כבד "אפשר וועט מען מאכן א הפסק וועט דער עולם זוכן א תירוץ אויף די קשיא, וועלן זיי דערוויילע ניט שלאפן, וועלן זיי זוכן א תירוץ. איך האב א נאכט געהארעוועט אויף דעם ניט דערשלאפן..."

ההתוועדות נגמרה בשעה 4.

יום שלישי, י"ד אדר תשכ"ה

היום בשחרית לא קשר את הרצועה, אלא תחב מתחת הרצועות והשאירה כך.

יום רביעי, ט"ו אדר תשכ"ה

השבוע נתן הרבי כמה פעמים צדקה לפני מנחה ל"קרן שניאור". היום ניגש אל הרבי יהודי ורצה לתת לרבי "שלום עליכם". הרבי סימן לו שזה עתה חזר מהמקווה.

אח"כ נסע לאוהל.

יום חמישי, ט"ז אדר תשכ"ה

גם היום סידר הרבי את הרצועות ולא קשר.

יום שישי, י"ז אדר תשכ"ה

היום הכניסו לרבי את שני הלקו"ת החדשים. כשנסע הרבי לביתו לקח עמו לקו"ת אחד.

שבת קודש פרשת כי-תשא, י"ח אדר תשכ"ה

בהפטרה בפסוק "ויקח אליהו" במקום המילה "יעקב" אמר "ישראל". וכך המשיך.

בהתוועדות הייתה א שארפע שיחה, נמצא אצלי בנפרד.

שבת קודש פרשת ויקהל (פרשת שקלים),

כ"ה אדר מברכים חודש אדר"ש תשכ"ה

בהתוועדות אחר המאמר נתן אחד משקה והיה על אחד הבקבוקים פתק קשור בגומי. הרבי קרא את הפתק, גלגל הגומי למטה, והכניס הפתק לכיס הפנימי של המעיל.

יום רביעי, כ"ט אדר תשכ"ה

נסע למקווה ואח"כ נסע לאוהל. הסדר הוא שחזור מהאוהל עם חבילת הפ"נים, מניחם על מדרגות ג"ע התחתון, עובר את הפרוזדור ושם נוטל ידיו בברז ש"י חדרו של חדקוב וחוזר לחדרו. נכנס לחדרו כשידיו רטובות.

כידוע מיד אחר מעריב נוסע הרבי לביתו (כשנוסע לאוהל, כי צם אותו יום), וגם היום כבחודש שעבר חזר הרבי מביתו ונסע שוב לביתו בשעה 12.

יום חמישי, אדר"ח אד"ש תשכ"ה

הכל כרגיל. במנחה לא העביר ידו על מצחו בקדיש דרבנן שלאחר מנחה. אחר מעריב ראה הרבי איך שסוחבים את החבילות של הלקו"ת למשרד ה"מרכז". הוא הודיע לחדקוב שהמכירה הזולה - 5 דולר לאברכים ו-4 דולר לבחורים תהיה רק עד פסח.

בשעה 8:30 התחילה ה"יחידות". היה אחד מסיעת ה'מזרחי', הרבי דיבר אתו שיעשו חזית דתית מאוחדת 'ב-ג-ד' לפחות לזמן הבחירות.

על הדפסת הלקו"ת ביקש הרבי שיהיו עשרה מתנדבים בסך מסוים, והרבי היה אחד מהם. ההקדשה של הרבי הייתה לע"נ אמו הרבנית מרת חנה ע"ה.

מה שידוע מהעשרה מנדבים על הלקו"ת, שמשפחות קרסיק, דייטש, גוראריי ובוטמן קיבלו על עצמם להדפיס. כ"א נתן סך אלף דולר. הרבי כתב להם בכת"י על הספרים כמה מילים וברכה.

יום שישי, בדר"ח אד"ש תשכ"ה

הרבי זרק כמה מטבעות ל"קרן שניאור", הורה למזכירות שיודיעו שהשבת יהיה סיום בלקו"ת על ספר שמות.

אחר מעריב התחבאתי לבל יראני הרבי (תחת אחד הקירות). הרבי ראה אותי כשהסתובב, ואמר לי או שעשה עם הראש "גוט שבת". הרבי היה מאוד אויפגלייגט. לילדים שתמיד שרים במדריגות שעולות לדירתו של אדמו"ר הריי"צ עשה להם הרבי עם היד להגביר את השירה.

בשעה 9:30 כשחזרנו קבוצת תמימים מביתו של הר' הענדל ליברמן מסעודת ליל שבת קודש, הלכנו ל-770 לאורך הרחוב ולא הרגשנו שהרבי הולך לביתו מולנו. כשלוש מטר לפני שעברנו על פני הרבי ראינוהו ונעצרנו. הרבי הביט עלינו חזק בעיניו הק', ופנה לעבר הרחוב שנוטה לביתו.

שבת קודש פרשת פקודי

- שבת השמחה והחדווה - ב' אד"ש תשכ"ה

בשחרית התחיל החזן לומר בקול את ה"יהי רצון" והורה בידו שעוד לא גמר ושיחכה. (כידוע שהרבי אומר "יהללו" כשמכניסים את הס"ת לארון).

להכרזה בעניין סיום הלקו"ת וכן לשיעורים של ר' זלמן דוכמן חייך הרבי כל הזמן. כשהרבי עלה לחדרו אחר התפילה, היה מניין למעלה באולם הקטן

ואמרו "קדושה". הרבי נעמד, אח"כ הורה לחדקוב להיכנס לחדרו, וא"ל שיכינו יין, דהיינו שיקדש, וכבר מזמן שהרבי לא מקדש בעת ההתוועדות.

הרבי נכנס להתוועדות בשעה 1:30, שמע שר' זלמן דוכמן סיים את הקידוש וענה אמן. הרבי נכנס עם הסידור וכן עם הלקו"ת. הרבי פתח את הסידור ואמר את החלק שלפני הקידוש, ומזיז את הכוס לרב מענטליק. הרב מענטליק מוזג, הרבי מזיז את הכוס וקם מעט ואומר (אגב, להעיר שהרבי תמיד עומד בקידוש, חוץ מהתוועדויות שאז הרבי קם מעט, כי אם הוא יקום יקומו כל הקהל וזה טרחא דציבורא). אמר "סברי מרנן", הברכה ושתה. לפנ"ז הכינו כמה חתיכות מזונות (שהביאו מדירתו של רש"ג כנראה) כי החבריה לא ידעו שהרבי מקדש ולא הכינו לפני שבת מזונות. הרבי שבר שני חתיכות מזונות ואכל, אח"כ הורה לנגן ואכל עוד חתיכה.

פתאום נהיה רציני לזמן ממושך, ענה ל"לחיים" וסגר עיניו, והרצינות התגברה. אמר לנגן ופתח את עיניו, פניו השתנו לשמחה וענה "לחיים", וחייך לאחדים.

רק עכשיו לקח את החומש והתחיל שיחה על רש"י. אח"כ לקח את הלקו"ת והתחיל שיחה שניה על לקו"ת.

אחר שיחה זו אמר שכל אלו שסיימו את הלקו"ת (על פי בקשתו שכל שבוע יסיימו את הלקו"ת של השבוע) יאמרו לחיים, והמשיך שהמנדבים להדפסה יאמרו בראש לחיים, וברכס שעל ידם יכלו להשיג את הלקו"ת יותר בזול, ומי יודע כמה היה עולה בלעדיהם. דיבר על המסי"ג של המתנדבים, שירחיב השי"ת להם בטוב גשמי, ואח"כ ישפיעו לנו בתומ"צ ושיתנו מרצונם הטוב. הרבי סגר את עיניו וחזר על הברכה ואח"כ בירך כל המסיימים בטוב גשמי ורוחני. הרבי היה במצב מרומם מאוד.

התחילו מכל הצדדים לומר לחיים. הרבי בעצמו שתה ואמר לחיים. פתאום הכריז עוה"פ "די מסיימים זאלן זאגן לחיים". בינתיים התחילו לנגן הניגון הנקרא "ר' יונה'ס ניגון" בשקט. והרבי התפרץ מאוד חזק ובשירה אדירה. התנענע חזק ועשה בידי חזק וחזק יותר. הקהל כולו רקד משמחה. הרבי נעמד מלוא גופו ומחה כפיים ועשה תנועות חזקות. הקהל התרומם ממקומותיהם ושרו בקולי קולות. ידי הרבי היו אדומות, והרבי אף הרים את אבנטו שלא ייפול.

הרבי הסתובב לזקנים לראות איך הם רוקדים ופני הרבי להבים. השירה התגברה והיה נראה כאילו מישהו נטבע במים ועושה בידו שרוצה לשאוף אוויר.

כולם אומרים שבשמחת-תורה לא ראו כזו שמחה.

כך זה נמשך זמן ממושך. הרבי לא מרפה והקהל רוקד גם ומוחה ועושה בידיו. השמחה הייתה בלי גבול.

אח"כ הרבי התיישב, כולנו היינו עייפים. היינו מלאי זיעה.

אח"כ ניגשו עם המשקה. בין הניגשים היה ר' שלמה רייניץ עבור ר' שאול ברוק, ואמר לרבי שהוא מבקש עבור ר' שאול ברוק כי הוא חולה. והרבי שאל "בן ציון?" ורייניץ עונה "ר' שאול ברוק מראשון לציון". והרבי שוב חוזר "בן ציון ברוק מראשל"צ?" ורייניץ אומר שוב. אז הרבי אמר "אה... חיים שאול ברוק, לחיים אמן".

התחילו שיר אחר והיה עוד הפעם שמח. הרבי עשה הרבה בידיו, אבל לזמן קצר.

באמצע התמוטט ספסל והרבה בחורים נפלו. הרבי הסתכל לכיוון ההוא.

בשעה 4:30 הרבי גמר, לקח חתיכת מזונות ואכל. אח"כ לקח את הסידור לומר ברכה אחרונה. אחר מנחה התחיל ר' זלמן דוכמן לשיר והרבי עשה הרבה בידיו, וכן היה כשהלך לביתו אחר מנחה עשה מאוד הרבה בידיו והיה מאוד שמח.

יום ראשון, ג' אד"ש תשכ"ה

נודע לנו שהרבי שלח לשז"ר לקו"ת.

הלילה הוא ליל "יחידות". נכנס הת' שמואל הבר, הרבי אומר לו בעניין לקו"ת "זייער א גלייכע זאך". כן נכנס אחד מקורב לחב"ד, בחור ישיבה, ואמר לרבי שקשה לו ללמוד לעיונא את כל פרשת הלקו"ת ומה לעשות, והרבי ענה לו שלכתחילה ילמד לגירסא כל הפרשה, אח"כ לעיונא לכה"פ אות ראשונה ממאמר א' כי בו תוכן כל המאמר, והשאר איך שיספיק.

הרבי נסע לביתו בשעה 3:30.

יום חמישי, ז' אד"ש תשכ"ה

הרבי הסתכל לראות אם יש חתן (כי ביום הזה הנשיאים של חב"ד לא אומרים תחנון). היה חתן ולא אמרו תחנון.

ל"יחידות" נכנס הרב ישראל גרוסמן. אחד נכנס והרבי שאלו "מסתמא לערנסטו לקו"ת?".

אחד שאל אם להמשיך בעניין פעולות בכפר ארגנטינה, והרבי אמר לו שכך
לפעמים גם בזמן שמפריע לסדרים. ללויטין הרבי אמר שבחזרתו לאה"ק אזי
קודם שיכנס לסדרי הישיבה, ורק אח"כ שיכנס לפעולות באת"ה.

כנס אחד מאה"ק (חצי חב"ד'ניק) לפני חזרתו לאה"ק והרבי נתן לו את
ברכתו. לבסוף ביקש מהרבי מטבע (כפי שנהוג אצל חסידי פולין) לשמירה
וכו'. הרבי ענה לו שאצלנו זה לא נהוג, אבל הוא היה בשלו, ואמר שגם כמה
מהבע"ב מכנים אותו בשם "פולישער". הרבי חייד ונתן לו מטבע של חצי דולר,
ואמר לו שלא יתפור זאת בבגד (כי אצל הפולישער תופרים זאת על המעיל).
הוא אמר שיהיה בפריו בפורים, והרבי אמר לו "ס'איז דאך היימישע אידן".

שבת קודש פרשת ויקרא (פרשת זכור), ט' אד"ש תשכ"ה

למפטיר הרבי אומר "אגג" בקמץ תחת הג'.
בהתוועדות אמר שוב לאלו המנדבים להדפסת הלכות לומר "לחיים".

יום רביעי, י"ג אד"ש, תענית אסתר תשכ"ה

סידר את רצועות התפילין כשנכנס וכן אתמול.
היום סליחות התחילו "קווה קווינו", "כרחם אב" - בקול. "אדם בקום" -
בשקט. "א-ל מלך" - בקול. אח"כ "ה" ה" עד "ונחלתנו". "לעוננו ולחטאתנו"
ואח"כ "כי עמך", "כרחם אב" - בקול. "אלוקינו ואלוקי אבותינו" - בשקט. אח"כ
"א-ל מלך" עד "לכל קוראיד" מכה כמו מקודם וכן גם ב"סלח לנו", "מחל לנו".
אח"כ התחיל "במתי מספר" עם ניגון נעים. הרבי לא הכה עד לקטע שלפני
הסוף ב"בינה הגיגנו", ובקטע השני גם בכה מעט.
הניגון היה יפה ונעים, "אל מלך" עד לסוף ומכה לאחרון כמו לאחרון.
"זכור רחמיד" בשקט. "שמע קולנו" בבכיה מעט, "אלוקינו" ו"אשמנו" לא אמר.
"הרשענו" ו"משיח צדקך" וכו' עד ל"עננו" הכל בשקט. "עננו" מעט בבכיה. כל
הקטעים ב"מי שענה" מעט בקול.

כשהגיע ל"רחמא דעני" אמר בקול ועשה תנועה בידו לשיר. כמובן שמפעם
לפעם הרבי מעורר לשיר יותר בקול. אח"כ הוריד ידו כסימן להפסיק, מיד
התחילו "אבינו מלכנו" ושוב עשה בידו.

בשעה 7 הרבי ירד למטה עם המגילה בידו הימנית, והסידור והמשניות בידו
השמאלית. אחרי מעריב (קדיש תתקבל) הכינו שולחן בצד שע"ז יניח הרבי את
המגילה, לקח את המגילה, הוציאה מנרתיקה ופתחה כאיגרת.

נעמדתי מקרוב לראות, רש"ג עמד ליד הרבי ואני פתחתי את המגילה של הרש"ג באותה צורה שהרבי פתח. הרבי נתן הבטה אם הכל בסדר במגילה של הרש"ג.

אצל הרבי הולך המגילה בסדר כזה: כל התחלת טור במילה "המלך", חוץ מג' דפים, שתי הדפים האחרונים ו"עשרת בני המן" שהוא על דף לחוד. על כל עמוד ד' טורים, עמוד ג' ג' טורים בלבד.

הרבי אמר את הברכות בשקט, וכן אמר את המגילה בשקט כל הזמן. לפעמים אווז עם החזן הרב מרדכי שי' שוסטרמן (שהוא הבעל קורא הקבוע), ולפעמים קודם ולפעמים מאחר וקורא פתאום מהר.

הרבי הכה כמעט בכל המקומות בהם מובא שמו של המן במגילה. ההכאה לפעמים ברגל ימין ולפעמים ברגל שמאל. מזמן לזמן הרבי סגר את עיניו באמצע קריאת המגילה.

בד"כ ב"המן בן המדתא" היה מכה יותר חזק קצת. ל"עשרת בני המן" קרא הרבי עד "ובביזה לא שלחו את ידם", ואח"כ התחיל עוד הפעם מ"בן המדתא" (כך היה נראה).

איך שהבעל קורא התחיל לומר את הברכות בסיום המגילה, התחיל הרבי לגלגל את המגילה, וכשגמר החזן את הברכות הפסיק הרבי בגלגול ואמר "שושנת יעקב", גמר והמשיך לגלגל הלאה עד לסוף והתחיל לומר "ואתה קדוש", ובינתיים הכניס את המגילה לתוך הנרתיק וניגש לעמוד.

אח"כ הסתובב לרש"ג ואמר לו "גוט פורים" או "גוט יום-טוב" ואח"כ אמר לאלו שעמדו מסביבו, אמר לחדקוב שיכריזו על התפילה מחר בעשר. הרבי חיכה להכרזה והמשיך ללכת לחדרו לכמה לדקות, ויצא.

בפתח הראשי עמד קהל והרבי חיכה שיזוזו כי לא יכול היה לעבור. אני ראיתי זאת וסחבתי מיד שני חברה שעמדו בפתח, ונסע לביתו.

יום חמישי, פורים תשכ"ה

הכל כאתמול. בגמר התפילה לקח הרבי את המגילה ביד שמאל מוציא מכיסו מטבעות לתת לעניים המחכים (ומגרשים אותם). הרבי מסתובב עם פניו לקהל, מתחיל לצעוד ואין עניים בדרך. בסוף ביהכ"נ פוגש שני עניים ונתן להם צדקה.

הרבי מסר ע"י אחד מעובדי ה"מרכז" משלוח מנות לרב שמואל לויטין משקה ועוד.

היה יחידות בשעה 11:30 בבוקר לכמה שעות.

נסע הביתה 5:30 וחזר בשעה 6:10.

בשעה 6:47 נכנס למעריב, ונגמר 6:58.

בשעה 7:45 עלו הרבי [והרבנית?] למעלה לסעודה, מזונות ולחיים, וגם עוד עשרה אנשים. הרבי שאל אם מישהו זוכר מליובאוויטש משהו ואף אחד לא ענה. הרבי המשיך שישנו ב"תורת שלום" שיחה בעניין פורים והרבה כתוב שם. הרב סימפסון נענה ואמר אני הגבר, וסיפר מדוע לא זכר על השיחות. דיברו גם במה שהיה לפני חמישים שנה בליובאוויטש, וניגנו ניגונים. הרב זעליג סלונים סיפר שם משהו, ור"א יאלעס נענה שזה לא ע"פ דין. ירד כעבור רבע שעה לחדרו, ואח"כ ירד בשעה 8:35 להתוועדות בבגדי שבת.

אחרי שיחה העשירית רצה לומר לחיים, רצה לשתות ולא היה שם יין, והרבי אמר ש"אסתיר", יש הסתר והעלם. בסוף ההתוועדות דיבר הרבי בענין הבחורים שנוסעים לארץ ישראל, "הרצים יצאו דחופים", שימסרו שם מהנאמר כאן. הרבי אמר הבחורים שנוסעים עוד כמה ימים מכאן יגידו לחיים, ולא אמרו כולם והרבי שאל "האם הם ישנים?" ואח"כ אמר שיתחילו ניגון, וישראל ליפסקער התחיל ניגון והרבי עשה עם היד, והיה מאוד שמח, וכל הקהל עמד על רגליו.

אח"כ אמר לנגן ניגון ארבע בבות עשר פעמים, אח"כ אבינו מלכנו, וניע זשוריצי חלאפצי. אח"כ התחיל הרבי לנגן הושיעה את עמך, ועמד ועשה עם הידים וכל הקהל רקד, והרבי עשה בכל כוחו, ואח"כ ישב ואמר לנגן אני מאמין, אבינו מלכנו. אח"כ הרבי קם ואמר לנגן כי בשמחה תצאו, ועשה עם הידים.

יום שישי ט"ו אדר, שושן פורים תשכ"ה

הרבי בא 9:50, נכנס לתפילה 10:05 ונגמר 10:40.

בשעה 3:15 התחיל יחידות. נכנס גם זרח סלאווין ועוד, ונגמרה היחידות בשעה 4:15.

הרבי נסע לביתו 4:20, וחזר מביתו 5:30.

נכנס למנחה 5:50, ונגמר מנחה 6:03.

ר' יואל כהן חזר המאמר של פורים בלילה ההוא.

בשעה 7 ירד למעריב וקבלת שבת ובשעה 7:30 נגמר. הילדים שרו ליד הדלת והרבי עשה עם היד.

הלך הביתה 9:30.

שבת קודש פרשת צו, ט"ז אד"ש תשכ"ה

הרבי בא הבוקר בשעה 9:15 וירד לתפילה בשעה 10. שחרית כרגיל. הרבי קיבל מפטיר ואמר רק חצי מפטיר. היו שלושה חתנים השבת, אלימלך צוויבל ועוד. בהוא אלקינו שרו, והרבי עשה עם היד. התפילה נגמרה 12:10.

ירד להתוועדות 1:30, דיבר עוד על "הרצים דחופים", וכן אמר שאלו שסיימו את הלקו"ת על פרשה זו יאמרו כולם ביחד לחיים.

באחת השיחות דיבר הרבי במעלת אלו שהיו ב"ופרצת" ושמחו יהודים בפורים, ואמר להם שהם עשו את עיקר הכוונה, ומרדכי נמצא עמהם יחד (הרבי התכוון על עצמו). הרבי דיבר על זה הרבה. אח"כ אמר להם שיאמרו "לחיים", וחיפש אותם ושאל אם יש עוד, הראו לו וענה "לחיים" בקול ובהדגשה.

אח"כ המשיך הלאה ואמר שאלו שנשארו פה וודאי אכלו ושתו טוב, שינגנו "עסן עסט זיך". התחילו לנגן, הרבי עשה בראשו שינגנו בהדגשה ובשימת לב, וסגר עיניו והיה מאוד רציני, ועל הפנים והתנועות היה ניכר שעוצר עצמו מבכי. כך נמשך הדבר זמן ממושך.

הרבי היה שמח השבת.

ההתוועדות נגמרה 4:10 ומנחה 4:17.

חזר מביתו 6:10.

למעריב נכנס 6:48.

הלך לביתו במוצאי שבת 7:45.

יום שני, י"ח אד"ש תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:40, נתן צדקה לקרן שניאור, נכנס לתפילה 9:51 ולא אמרו תחנון, כי היה החתן אלימלך צוויבל. לפני חזרת הש"ץ חיפש הרבי את החתן אלימלך, התפילה נגמרה 10:40.

[ברשימה אחרת: הבוקר בא הרבי 9:33 נכנס להתפלל בשעה 9:49. עליה קיבל אלימלך צוויבל החתן ושלישי קיבל הרבי. לא אמרו תחנון. התפילה נגמרה 10:40].

בשעה 3:17 יצא הרבי למנחה, ועמדו שני חתנים בחוץ לקבל את הסידור, הרבי שאל מי מתחתן קודם, ואח"כ שאל באם הם שניהם ישראלים, וענו שכן.

הרבי אמר להם להפיל גורל, ור' אלימלך צוויבל אמר שמושקוביץ יותר מבוגר ממנו ונתן למושקוביץ, ומושקוביץ נתן אחריו לאלימלך.

הלך הערב הביתה 6:20 וחזר 6:15.

נכנס למעריב 7:04 ונגמר מעריב 7:15.

הרבי נסע לביתו עם הרבנית ב-11:30 [ברשימה אחרת: 11:45]. הרבי מוריד את התריס של המכונית, נותן לרבנית לצעוד לפניו ונכנס לביתם. הרבי בדק אם כל החלונות סגורים, כך עושה כל ערב בבואו לביתו.

יום שלישי, י"ט אד"ש תשכ"ה

הבוקר בא הרבי בשעה 9:30, נכנס להתפלל 9:48 ונגמר 10:31. לפני התפילה שם כמה מטבעות לקרן שניאור. לפני חזרת הש"ץ חיפש את החתן ולא אמרו תחנון.

למנחה יצא בשעה 3:18, בחוץ עמד מיכאל באנשוויץ לקבל את הסידור ונתן לו ואמר לו משהו. נתן צדקה לקרן שניאור לפני מנחה. מנחה נגמר 3:31.

בשעה 5 בערב הלך הביתה. בשעה שיצא עמד ר' זלמן בוטמאן והרבי שאל אותו אם הוא נוסע לחתונה של מיכאל בנישביץ, וענה שכנראה לא, והרבי אמר לו שיראו לסדר שיסעו מה שיותר בחורים לשמח את החתן. מיד התארגנו גם הרבה מהתמימים ונסעו.

חזר בשעה 6:10, נכנס למעריב 7:03 ונגמר 7:14.

הרבי נסע עם הרבנית הביתה בשעה לא ידועה.

יום רביעי, כ' אד"ש תשכ"ד

היום בשעה 9:40 נסע קרינסקי עם הרבי למקווה, ונסע אתו דרך איסטערן פארקאווי, ובמקווה של הקראסטירער היו שם כמה בחורים ומיד ברחו. הרבי חזר מהמקווה בשעה 10:05. הרבי אמר לקרינסקי שיתפלל מנחה רגיל.

המנין של הרבי התפלל ליד חדרו ושמו שם את המנורה ואת הנרות והתפלל על יד הסטענדער. בשעה 10:25 יצא הרבי להתפלל ולא אמרו תחנון מפני שהיו חתנים. הרבי הכה בסלח לנו של שמונה עשרה, ולפני חזרת הש"ץ חיפש את החתנים. התפילה נגמרה 11:07.

בשעה 3:17 נכנס למנחה ונגמר מנחה 3:32. לפני מנחה נתן כמה מטבעות לקרן שניאור.

בשעה 5:05 נסע הרבי לביתו וחזר 6:15.

היום אמר חדקוב לישיעי' הרצל, שימסור לבחורים שיעוד לא הודיעו לרבי עם מה הם נוסעים שיודיעו, והכניסו, ויצאה תשובה שיתיעצו עם הנהלת הישיבה.

הרבי נסע הביתה עם קרינסקי בשעה 11:25.

יום חמישי, כ"א אד"ש תשכ"ד

הרבי בא בבוקר ל-770 בשעה 9:33 ובשעה 9:48 נכנס להתפלל. לא אמר תחנון מפני שהיו החתנים, ולפני חזרת הש"ץ חיפש אותם הרבי. קיבל שלישי. התפילה נגמרה 10:30.

למנחה נכנס 3:17 ונגמר 3:30. לפני מנחה עמד שמעון לזרוב לקבל את הסידור, ולפני חזרת הש"ץ הרבי חיפש אותו.

נסע לביתו 5:05 וחזר 6:15 ואז הלכו הבחורים לשאוב מים שלנו בחוץ, והרבי הביט עלי ועל עוד כמה שעמדו.

למעריב יצא 7:08 ונגמר 7:19. אחרי מעריב נכנס חדקוב לרבי.

הלילה נכנס קובלסקי לרבי בערך לשעתיים.

הרבי נסע לפני 12.

שבת קודש פרשת שמיני (פרשת פרה) מברכים כסלו, כ"ג אד"ש תשכ"ה

בהתוועדות בשיחה השנייה הרגיש ר' יוחנן גורדון ברע. הרב גורדון שהוא הגבאי של ביהכ"נ בא מוקדם להכין הכל ולא הספיק לטעום דבר לפני ההתוועדות וחש ברע. הרבי הפסיק באמצע השיחה והביט עליו זמן קצר. שאל על ד"ר זליגסון ושאל עוה"פ עליו אך הוא לא היה, והמשיך הלאה בשיחה. לאחר זמן קצר התחילו לעזור לו לצאת. חתנו ר' שמעון גולדמן ור' ישראל דוכמן הרימוהו להוציאו מהזאל, וכשעברו ליד הרבי גם הרבי זז מעט, והביט עליו והזיז את כיסאו שיוכל לעבור בקל, והמשיך להביט עליו עד שהורידו אותו למטה לחוץ.

הרבי אמר "אנשטאט אלע זאלן מאכן א טומל, זאל איינער צוגיין צו זליגסון ער זאל א קוק טאן אויף עם" (אחדים הלכו אליו).

כשהוציא אוהו מביהכ"נ היה מעולף ובחוץ מהקור והאוויר הצח חזר לעצמו. אחר ההתוועדות חכה לרבי ע"י ביהכ"נ למעלה לפני מנחה, שהרבי יראה שהוא בסדר. הרבי הביט עליו וסימן "מה היה לך?" וענה בשנינות לשון "הסתלקתי, אך הרי זה שבת והגיהינום סגור, לגן עדן לא רצו להכניס אותי ושלחו אותי חזרה... והנה אני כאן". הרבי חייך מפה לפה ובירכו באריכות ימים.

הת' ויגלר ניגש לתת משקה והרבי אמר לו שיחלקו פה ושם, ושלא ישתו יותר מג"פ, וששמע שיש היתרים ולא היה ולא נברא. שימסור זאת בכפ"ח, לוד, תורת אמת, ולמסור לחבריו שימסרו ג"כ על זה.

כן אמר זאת לת' ישראל ליפסקר והוסיף לו שימסור בשמי.

אח"כ היה שיחה בעניין "מעמד בית חיינו". הרבי ביקש שיכריזו ע"ז ועל השתתפות. ביקש ג"כ שיהיו שם בזמן ה"מלווה מלכה". אח"כ שאל אם שם גם ישנו. שאל לזמן בוטמן והראה לו בידו שאינו יודע. הרבי ביקש שיהיה התחלה של שמחה, והתחילו שיר שמח.

כן ביקש שאלו שגמרו פרשה זו בלקו"ת שיאמרו "לחיים" וינגנו ניגון, ויהיה לפועל על המשך הלימוד בלקו"ת.

יום ראשון, כ"ד אד"ש תשכ"ה

היום ליל "יחידות".

החלטנו תלמידי ה'קבוצה' להכנס אל הרבי לקבל ממנו ברכת הפרידה, כי ה'קבוצה' שלנו חוזרת לאה"ק.

הרבי יושב, מגיש ידו לקבלת הפתק מהת', קורא, מכופף הפתק, מדפדף, מעיין, מסתובב מעט, ומתחיל בברכתו: "זאלסט האבן נסיעה צלחה, מיטנעמען אלע רוחניות'דיקע עניינים, זיין א דוגמה חי' ווי א תמים דארף זיין. זאל פועל'ן אויפן זולת. שרייב בשורות-טובות. א'כשר'ן און פרייליכן פסח. איך וועל מיטנעמען דעם צעטל אויפן אוהל... ממלא זיין משאלות לבב לטובה".

אח"כ הרים את עיניו והסימן היה כי זהו זה. הרבי מביט עוה"פ וכבר מתכופף על השולחן וכותב. בגמרו לקרוא את הפתק שכתבתי שאל "ווי איז דער פולער נאמען?" (שכחתי לכתבו). ואמרתי לרבי. הרבי כתב בעפרון בסוף הפתק.

כך לערך היה הלשון של כל התמימים.

יום שני, כ"ה אד"ש תשכ"ה

רבע שעה לאחר מעריב נכנס חדקוב לרבי ויצא וקרא לנו לאלו החוזרים (תשע בחורים במספר) והודיע לנו שהרבי נותן לנו דמי השתתפות בנסיעה, לכל תלמיד חמישים דולר, ומסר לכאו"א מאתנו שטר של \$50. כן שאל פרטי הנסיעה (כנראה שהרבי ביקש זאת).

יום שלישי, כ"ו אד"ש תשכ"ה

הבוקר בא הרבי ל-770 בשעה 9:33 ונכנס לתפילה בשעה 9:50. לא אמרו תחנון מפני שהיה החתן מיכאל. התפילה נגמרה 10:32.

היום כל הבחורים הסתובבו כמו משוגעים מפני שעוד לא היה להם כרטיסים לנסיעה, כולם חיכו שאולי הרבי יבקש מהם שיכנסו אליו.

בשעה 3:17 נכנס למנחה, נתן צדקה לקרן שניאור ונגמר 3:30.

בשעה 5 יצא הרבי והלך ברגל לביתו. יודל קרינסקי חיכה על הרבי ואח"כ הלך לרגע לשרוף הניירות ומיד יצא הרבי וראה שקרינסקי איננו, והלך ברגל. חזר בשעה 6:15.

למעריב יצא בשעה 7:05 ונגמר 7:18.

בשעה 7:45 הרבי קרא לרב חדקוב ומסר לו פרטים בעניין נסיעתנו ואח"כ יצא וקרא לכל הבחורים שנוסעים ונתן שתי דולר ואמר להם הוראות מפורטות מה שיעשו בדרך לא"י.

להלן תוכן הדברים מה שמסר הרבי לרב חדקוב למסור לתמימים הנוסעים לאה"ק:

הרבי מסר שאינו יכול לקרוא אתכם בשנה זו מסיבתו הפרטית, ולכן מסר על ידי.

הרבי משתתף בשתי דולר לכל אחד מהתמימים עבור התוועדות.

סדר ההתוועדות הוא כדלקמן: ישנם מקומות שההתוועדות תהיה בהשתתפות כולכם, והם בישיבת תומכי-תמימים המרכזית, תורת-אמת המרכזית ובכפר חב"ד. ישנם מקומות שתתוועדו שנים שנים, ובאופן שכל אחד ישתתף בהם, והם ראשלי"צ ורשת אוהלי יוסף-יצחק, ולמסור ממה ששמעו פה.

אם ישנם איזו ספיקות יחליטו ע"פ הגורל.

הוצאות הנסיעה להתוועדויות וכו' יבקשו מר' אברהם פריז ולמסור לו דו"ח.

לסיים את ההתוועדויות בחג הפסח כשר ושמח, וכי איתא בכתבי האריז"ל שכשרות של פסח מועיל לכל השנה שלא יחטא, ומסיימים בטוב.

לעשות ממונה אחד או שנים ושיכתבו מהנעשה.

בנוגע לפריז, הנה כ"ק אדמו"ר שליט"א משתתף בשתי דולר להתוועדות, וזה תלוי - אם יתועדו רק בישיבת ברינואה, יתנו לר' ניסן נעמינאו את שתי הדולר, ואם יתועדו גם בקרב אנ"ש, יחלקו את השנים, אחד לר' ניסן ואחד ללשכה.

אם יהיו במארסייל תבקרו במחנות העולים ותמסרו פ"ש מכ"ק אדמו"ר שליט"א שביקש שאתם התלמידים החוזרים מפה ימסרו בשמו חג הפסח כשר ושמח, ושיתועדו וימסרו דולר אחד למשה לחיאני ואחד לסאבאג, ואם לא יוכלו להתוועד - להשאיר שם איזה רושם שיוכלו להתוועד אח"כ לבד שם, ואם לא - ימסרו את שני הדולרים לאנשים הנ"ל לחלק אותם באה"ק אחד לתות"ל המרכזית ואחד לתורת-אמת.

אח"כ התחילו לרקוד ויצאו החוצה, בשעה 8:30, והרבי פתח במהירות את הווילון ועמד זמן ממושך לידו כשהת' רקדו והביט שמרקדים, ואחרי כמה דקות סגר. בשעה 8:35 נסעו לשדה התעופה וגם מענטליק ובנציון שם-טוב נסעו, ושם רקדו איתם ונישקו את כולם.

בשעה 9:45 עלו על המטוס, ובאותו זמן הגיע פיקארסקי ורצה להיפרד אבל הבחורים כבר היו למעלה במטוס, וביקש רשות מהשוטר לעלות על המטוס כדי להיפרד מהבחורים, ועלה עם דוד קרץ ובירך אותם שם וירד. בשעה 10:20 המריא המטוס.

בשעה 11:40 נסע הרבי עם הרבנית הביתה.

יום רביעי, כ"ז אד"ש תשכ"ה

[ברשימה אחרת: הבוקר בשעה 9:35 בא הרבי ל-770 פתחתי לו את הדלת, ואמר לי א דאנק.

נכנס להתפלל 9:50. לא אמרו תחנון מפני שהיה החתן שמעון לזרוב, וחיפש אותו לפני חזרת הש"ץ. התפילה נגמרה 10:33.

בשעה 3:17 נכנס למנחה ונגמר 3:30.

בשעה 7:02 נכנס הרבי למעריב ונגמר 7:14].

באמצע התפילה הרבי התחיל להזיז בדל סיגריה ברגלו, והזיז כמה וכמה פעמים, ואח"כ הביט על זה כמ"פ עד שאחד התמימים לקח את זה משם.

מכניסים לרבי את הדף מה"יחידות" לתמימים שיגיה. לאחר מנחה יצאה ההגה של הרבי עם הרבה הגהות בכת"ק. הרב חדקוב מוסר לי, ואני עושה את שלי. צילמו את הכתב יד.

מתקתקים ומכניסים שוב לרבי, ולא יצאה הגהה לפעם השנייה. מעבירים בסטנסיל ומכניסים לרבי.

[ברשימה אחרת: בשעה 10:10 נכנס רש"ג אצל הרבי בענין השריפה שהיתה בבעטפורט אתמול, ולבש בגדים יפים בזמן שנכנס, ויצא בשעה 11:15.

הרבנית באה 12:18 ונכנסה לרבי ומיד יצאה ובשעה 12:20 נסע הרבי עם הרבנית הביתה].

- הסתיים יומן ביקור אצל כ"ק אדמו"ר שליט"א -

י"ג אלול ה'תשכ"ד - כ"ז אדר שני ה'תשכ"ה

יום חמישי, כ"ח אד"ש תשכ"ד

[ברשימה אחרת: הבוקר בא הרבי בשעה 9:35 ונכנס להתפלל 9:49. לא אמר תחנון מפני שהיה החתן שמעון לזרוב. קיבל שלישי. התפילה נגמרה 10:41.

למנחה יצא בשעה 3:15. אמרו תחנון אע"פ שהיה החתן, כי הרבי לא הביט והביאו את הכסא והחתן יצא.

בשעה 8:30 התחיל היחידות, הלילה נכנסו נתן וואלף וכן מקלער הכותב של הזכרונות שהיה יותר משעה. גם הרב זעליג סלונים נכנס לשעה.

הלילה גם נכנס בחור אחד מבעטפורט שהוא חסיד ויזניץ. מיד כשנכנס לייב גרונר התחיל להציץ וגם נכנס לחדר, והבחור מויזניץ אמר לו באם אתה רוצה לדבר עם הרבי תלך לדבר ואני יצא, ואם לאו אז תצא, וליב גרונר יצא מיד והבחור היה שם כ-10 דקות. כן נכנס גם רעבעלע ועוד.

היחידות נגמרה 4:30 והרבי יצא 4:35. בזמן שהרבי יצא עמד קרץ באמצע הפרוזדור, והרבי אמר "שוין צייט צו שלאפן".

יום שישי, כ"ט אד"ש תשכ"ד

[ברשימה אחרת: הבוקר בשעה 9:33 בא הרבי ל-770 ונכנס לתפילה בשעה 9:38. לפני ברוך שאמר ניגש ר' זלמן דוכמאן ואמר לרבי שיש סנדק, והרבי שאל "ווער" ואמר ר' דוד. לפני חזרת הש"ץ חיפש אותו הרבי עד שראה אותו, ואז התחיל חזרת הש"ץ. התפילה נגמרה 10:35.

נסע למקוה בשעה 11:15 וחזר 12:05. בשעה 12:25 נסע לאוהל ומיד כשהתיישב במכונית הוציא את המשקפיים והרכיב אותם. חזר מהאוהל בשעה..., נטל ידיו ובזמן ששם את הפדיונות על המדריגות הביט על שלום ישראל חדקוב, ומיד שלום ישראל לקח את הפדיונות והכניס אותן.

למנחה יצא בשעה 5:44 ונגמר 6:06.

בשעה 7:10 ירד למעריב ונגמר מעריב וקבלת שבת 7:40. לפני ברכו הביט הרבי על הקהל.

בשעה 10:10 הלך הרבי לביתו].

הנהגות קודש

שזכינו לראות אצל
קודש הקדשים
כ"ק אדמו"ר
מליובאוויטש
בשנת ה'תשכ"ה

נרשמו ע"י ח.י.א - מ.מ.ו.
עם ציונים בדרך אפשר

פרק ראשון

- דבר יום ביומו -

סימן א - תפלת שחרית

- א. נכנס לבית הכנסת מעוטף בטלית ומעוטר בתפילין¹.
- ב. רצועות התפילין של יד מגולין אבל הבית מכוסה².
- ג. כמדומה שרצועות התפילין של ראש אינן תחובות באבנט³.
- ד. אופן הנחת הרצועות של יד 1-2-4.
- ה. אינו מפנה ראשו משך כל שעת התפלה⁴.
- ו. אומר הכל מתוך הסידור לרבות תפילת שמונה-עשרה⁵.
- ז. מכסה בטליתו את המעברתא של התש"ר⁶.
- ח. כשעובר לפני התיבה אומר פסוקי דזמרה בקול מילה במילה⁷.

1. מג"א סימן צ' סקכ"ח בשם האריז"ל, וראה של"ה מס' חולין שהוכיח כן מזוה"ק, נגיד ומצווה, סידור הר"ש מרשקוב, מנהגי חת"ס, דרכי חיים (צאנז) ועוד.

2. ראה מצת שימורים וחסד לאברהם (הובא בברכ"י סימן כ"ח אות ה') שהביאו בשם האריז"ל לכסות התש"י בשעת הנחתן, ועי' מנחות ל"ה : הא דאמימר לך לאות ולא לאחרים לאות ובפי' הנימוק"י שם. ואע"פ שלהלכה נפסק שאין חוששין (ראה שו"ע אדה"ז סי' כ"ז ושו"ת משכנות יעקב או"ח ל"ה בארוכה) אך יעויין בשו"ת הרמ"ע מפאנו סי' ט' דמ"מ "מצווה מן המובחר" לכסות.

3. ראה שער הכוונות עניין תפילין דרוש ה' שכתב כן בשם "ראיתי מקפידין", אבל בשם מורו ז"ל כתב דאדרבא ראוי להניחם תחת האבנט כדי שלא יגיעו לארץ, ומשמע שכשארין חשש שיגיעו לארץ אין צריך.

4. ראה שו"ע צ"ה ס"ד, סידור הר"ש מרשקוב, סידור קול יעקב ועוד.

5. ראה: נגיד ומצווה, יש נוחלין, צוואת ר' שעפטיל, שערי תשובה או"ח צ"ו, וספרי תלמידי רבותינו הבעש"ט והה"מ נ"ע. ולכאורה מפשטות לשונם משמע דיש להתפלל הכל מתוך הסידור לרבות שמו"ע ודלא כמש"כ באור צדיקים, עבודת הקודש, שולחן הטהור ועוד, דיש להתפלל י"ח בעצימת עינים. וראה ביוסף אומץ להר"י יוזפא אות ל"ג "המקובל הגדול רמ"ק היה מנהגו שבשעת תפלת י"ח היו עיניו סגורות עפ"י קבלה כ"כ בחרדים בשם הוזהר ובספר ת"ח בשמו אם עיניו תמיד אל ספר התפלה להתפלל מתוכה די בזה וכ"כ בשם התוצאות חיים בשם המקובל הנ"ל, ובעלי מעשה חושבים לאיסור גמור להסתכל חוץ לד' אמות וכו" עכ"ל.

6. ראה נגיד ומצווה, מצת שימורים, מג"א או"ח ח' ג', ושע"ת או"ח כ"ז י"ז שכתבו בשם האריז"ל שיש לכסות התש"ר בטלית, ועי' בנימוקי או"ח סי' רע"א שכיוון שעפ"י נגלה צריכין התש"ר להיות מגולין ועפ"י האריז"ל צ"ל מכוסין לכן טוב שיכסה בטליתו את התיטורא וקצת דופן המערבי של בית התפילין ובוה יצא יד"ח שניהם.

7. טור וש"ע או"ח סי' נ"א ס"ח. וראה בסידור הר"ש מרשקוב, סידור ה"ר קאפיל ועוד, ובדרכי חיים (צאנז) אות ל"ג.

- ט. מזמן לזמן ממשמש בתפילין.
- י. מזמן לזמן ממשמש בציצית ולפעמים מגביהם ונשמטים מידיהם.⁸
- יא. צדו השמאלי של הטלית מקופל לאחור.
- יב. לפעמים משליך מעל כתפו צדו השמאלי של הטלית.⁹
- יג. לפני התיבה מתחיל ב"איזהו מקומן".
- יד. בשעת אמירת "איזהו מקומן" וכו' מסדר רצועות ה' של יד' על האצבעות.
- טו. משאיר חלק רצועה נסחב.¹⁰
- טז. ברייתא דרבי ישמעאל אומר במתינות ובהדגשה.¹¹
- יז. מדגיש החי"ת בפסוק "נפשנו חכתה לה" שבהודו.¹²
- יח. ה"לשם ייחוד" שלפני "ברוך שאמר" אומר בלחש.¹³
- יט. ב"המהולל בתשבחות" מעביר את הציציות גם לידו הימנית, משים על ב' עיניו ומנשקם בפיו.¹⁴
- כ. באשרי מפסיק אחר התיבות "תהילה לדוד" ומתחיל "ארוממך" וכו'.
- כא. ב"פותח את ידיך" ממשמש בתש"י ובתש"ר, מניח ב' האצבעות בתוך עיניו ומנשקם.¹⁵
- כב. "קרחו כפתים" אומר הקו"ף בקמץ.¹⁶

8. ראה בנגיד ומצווה ענין התפילה: "והרח"ו ז"ל היה נוהג לעלות אותם (הציצית) למעלה וכו'.

9. ראה שער הכוונות דרוש דק"ש: "בהגיעך לארבע כנפות הארץ כאן תתיר אותם הכנפות של הטלית המונחות על כתפך וכו', ועי' בכ"ז בדרכי חיים ושלום להרח"א ממונקאטש ז"ל אות ל"ה בהערה.

10. ראה עד"ז בקצות השולחן להגרא"ח נאה ז"ל.

11. ראה בן איש חי שנה ראשונה פר' מקץ: ברייתא דר' ישמעאל יש בה סודות גדולים ובסידור הרש"ש מסודרים לנכון ועל כן צ"ל בנחת ובמתון.

12. כ"כ בסידור בית יעקב להר"י עמדין ועוד.

13. ראה בדרכי חו"ש שהרח"א ממונקאטש לא אמר כלל לשם יחוד קודם ברוך שאמר וציין לשו"ת צבי תפארת שכן נהג גם הר"ח מצאנו ויש לעיין בזה.

14. במג"א סי' נ"א סק"א הביא בשם הכוונות שיש לאחוז הציצית נגד פניו, ובסידור הר"י עמדין מורה לנשקם.

15. ראה בספר "מטעמים" להר"י ליפשיץ כמה טעמים נחמדים למשמוש בתפילין בפותח את ידיך.

16. כן הוא בנ"א בסידור אדה"ז, וכ"ה הנוסחה בסדור שער השמים (של"ה) סדור קול יעקב לה"ר קאפיל ועוד, וראה בעטרת זקנים (טשכנוב): ובילדותי שמעתי מפי הר"ר ליב כהנא ז"ל מטשעכנווא שזקני הרב הגדול ר' דן לנדא ז"ל חותנו של רבנו זקני זצ"ל והיה מדקדק ומליץ גדול, היה דרכו להגביה קולו ולומר משליך קרחו בקמץ ע"כ. אך בלוח היום יום מורה לומר בפת"ח וצ"ע.

- כג. "ה' מלכותיה קאים" וכו' אומר בלחש וכן כל פסוקי התרגום¹⁷.
 כד. בברכת "יוצר אור ובורא חושך" ממשמש בתפילין וכן בציצית.
 כה. מתחיל לאסוף הציציות לקריאת-שמע מ"אהבת עולם" עד שמגיע לפסוק
 "והביאנו לשלום" מחזיקם ליד אצבעו הקטנה¹⁸.
 כו. סדר לקיחת הציציות: הכנף הימני הקדמי ביד ימין, השמאלי הקדמי ביד
 שמאל, אח"כ שמאל שלאחריו ואח"כ ימין שלאחריו¹⁹.
 כז. תיבות "הבוחר בעמו ישראל" אומר בלחש²⁰.
 כח. בתיבת "אחד" מטה ראשו למעלה ומטה ולד' רוחות²¹.
 כט. ל"שמע ישראל" מניח האצבעות כדלהלן: אגודל, אצבע וקמיצה על עיניו.
 הזרת למטה מעיניו, והאצבע שבין אגודל וקמיצה על מצחו.
 ל. "וקשרתם לאות" ו"וקשרתם" כנ"ל ב"פותח את ידיך".
 לא. ב"להם ציצית", "על ציצית", "לכם לציצית", "ה"א אמת", "קיימת" ו"לעד"
 - כנ"ל ב"המהולל בתשבחות".
 לב. בתיבות "ויציב ונכון" מדגיש.
 לג. לפני תפילת שמונה-עשרה מסדר מלבושיו²².
 לד. לשמונה-עשרה חוזר ג' פסיעות עקב בצד אגודל ומתחיל בשמאל²³.
 לה. ברכת "גאל ישראל" אומר בקול רם²⁴.

17. אפשר הטעם משום הא דאמרינן בשבת י"ב (ושו"ע סי' ק"א) דהשואל צרכיו לא ישאל בארמית, וע"כ אומרם בלחש. אך מצאתי בתולעת יעקב להר"מ בן גבאי שכתב: ועוד נתן טעם למה נתקן סדר זה (בובא לציון גואל) בארמית והוא כדי שייבנו ע"ה שאין מכירים לדבר בלה"ק כי אם בלשון תרגום ושמע דעת המאור הקדוש בכ"ז אמר כי נתקן סדר זה בלשון ארמי לפי שהוא תוספת קדושה כדי שיאמר אותה כאו"א להמשיך עליו מאותו תוספת ולפיכך אומר אותו בלחש ושל לה"ק שהוא לצבור אומר בקול רם. שוב ראיתי שהאריך בזה בפרי מגדים ריש סי' קל"ב, ובעבוה"ק להחיד"א.

18. כ"כ בסידורים ליקח הציצית ב"והביאנו לשלום".

19. כן נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (אשכבתא דרבי להרמ"ד שי' רבין הערה ל').

20. ראה הערות וצינונים לסדור אדה"ז נ"ע מש"כ מעניין זה.

21. ברכות י"ג, כד הקמח לרבנו בחיי ערך יחוד, שו"ע סי' ע"א.

22. ראה לקט יושר שכ"כ לעניין בהמ"ז: וכשרוצה לברך ברכת הזימון יהיה מדקדק במצנפת שלו שיהיה מכוון על ראשו משום מורא שכינה. וראה רמב"ם פ"ד מהל' תפלה ה"ה.

23. כ"מ בלבוש. והב"י הביא בשם ה"ר מנוח דלא הוי פסיעה אלא היכי שמביא רגלו הימנית אצל השמאלית, וכ"כ הא"ר לדחות דברי הלבוש, אך מדברי המג"א שכתב "וקצת נוהגין לפסוע רגל הימני אל השמאל וכו'", משמע דס"ל כדעת הלבוש וכו"ל. וראה בבן איש חי סוף פר' בשלח שלא ירחיק רגלו יותר משיעור עקב בצד אגודל ממש דיש סוד בדבר וכו' (ועי' בחכ"צ בסי' ל"ו הידוע שבמקום שיש מחלוקת בפוסקים יש לסמוך על דברי הקבלה). ולעניין התחלה בשמאל - עי' באל"י רבה, ובעטרת זקנים כתב כן בשם מדרש שוח"ט.

24. ראה הערה 20.

- לו. באמירת סלח לנו בתפילת שמונה-עשרה שוחה, וכן באשמנו וכו'.
- לו. כשיש חתן בבית הכנסת, מפנה ראשו להביט עליו לפני תפילת שמונה-עשרה כדי שלא יאמר (סלח לנו בהכאה על חזהו ו)תחנון.
- לח. בתפלת שמונה-עשרה אינו מתנועע כלל²⁵.
- לט. משנה כמה פעמים אופן עמידת גופו ורגליו.
- מ. ב"אלוקי נצור" כורע.
- מא. תפילת שחרית (חוץ לשנת אבלות לאמו ע"ה) מתפלל בחדרו, ובימי ב' וה' נכנס לקריאת-התורה²⁶.
- מב. בימים שני וחמישי עולה לשלישי.
- מג. בחזרת הש"ץ מסתכל כל הזמן בסידור.
- מד. במודים דרבנן שוחה ומנענע בראשו עד גמירא²⁷.
- מה. כשהחזן אומר ברכת-כוהנים מביט על פניו.
- מו. כשעובר לפני התיבה אינו מדלג כלל בקדושה²⁸.
- מז. בברכת "רפאנו" "והעלה ארוכה" הכ"ף דגושה²⁹.

25. הרמ"ע מפאנו, הובא במג"א ושו"ע אדה"ז סי' מ"ח (ולענין נענוע במשך כל התפילה, הנה כ"ק אדמו"ר שליט"א כמעט שאינן מתנועע, ועי' בכ"ז ב"המנהיג" דיני תפלה אות מ"ז ובספרים שציין בנימוקי א"ח סימן מ"ה ובדבריו שם), וראה בהנהגות אדם להר"ד אופנהיים: בתפלת י"ח לא ינענע גופו כלל רק יעמוד שוח בלי נענוע כלל, ובסדור קול יעקב: גם לא ינענע את גופו בשעת עמידה, ועוד. ובוז זה סי' צ': ולכן מרן אלקי ק"ק הריב"ש זצ"ל כשהי' מתפלל בלחש הי' עומד בלי תנועה.

26. ראה לקמן הערה 48.

27. כ"כ בשער הכוונות דף ל"ז ע"ב וכ"פ הרמ"א סי' תכ"ז דיש לשחות משך כל אמירת מודים דרבנן, וכ"נ בשו"ע אדה"ז. (ודלא כמש"כ בביאורי הגר"א שם שפסק כדעת המחבר, והנה הגר"א הוכיח כדבריו מהא דבירושלמי לאחר שהביאו דברי זעירא דשוחה בכל מודים הביאו דמילתא דרב חנן בר אבא פליגא, דאמר לחברייא נימא לכוון דמלתא טבא דחמית לרב עביד וכו', ברוך אתה שוחה בא להזכיר את השם זוקף ואנן קי"ל כרב, ולכאו' דבריו צ"ע, חדא דהרי הוכיח המג"א מהא דברכות ל"ד דמלך מתפלל כל התפלה בשחי"י ומשמע דהבבלי חולק על הירושלמי, ועוד דאפשר דמלתא דרב חנן לא קאי אדברי זעירא אלא על מה שאמרו שם כל עצמותי וכו' דקאי על התפלה, דנפ"מ יש בין מודים לכל התפלה, וכדברי הרמ"ע מפאנו (לעיל הערה 25) שבשבח והודאה מותר להתנועע, וביותר י"ל דז"ב דקי"ל כזעירא דשוחה בכל מודים, ומלתא דרב חנן בר אבא וכל השקו"ט בירושלמי שם לא קאי אלא על מה שאמרו "ובלבד שלא ישוח יותר מדי", דאין הפירוש על הכמות אלא על האיכות כלומר שלא ישוח בכל גופו אלא בראשו, וע"ז מביא דברי רב: ה' זוקף כפופים, שלא ישוח בכל גופו, ויעו"ש בירושלמי היטב, ואולי מטעם זה פסק הב"ח דשוחה בכל מודים אלא **שמנוענע בראשו**, וכן נוהג כ"ק אד"ש), וראה בדרכי חיים (צאנו): ובמודים דרבנן היה שוחה עד שגמר... ולכן כתבתי זאת למען ילמדו ליראה ע"כ.

28. כנראה הטעם שלא יעקור רגליו, ויש לעי'.

29. כן נהג כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע (אשכבתא דרבי להרמ"ד שי' רבין ע' 54).

מח. בברכת "את צמח דוד" לפעמים מאריך בתיבת "וקרנו" בניגון, כעין הפסוקים שלאחר התקיעות בר"ה³⁰.

מט. תפלת "שמע קולנו" אומר לרוב בבכי' והתרגשות³¹.

נ. בברכת "שים שלום" מאריך בתיבת "בשלום"³².

נא. בנפילת אפיים יושב עד (ואנחנו לא נדע) "מה נעשה"³³.

נב. "למנצח יענך" אומר בלחש, וכן כל מזמורי תחנון³⁴.

נג. "ובא לציון" ב"ונשמור חוקיך" ממשמש בתש"י ותש"ר ומנשקם³⁵.

נד. בקדיש נשען על העמוד (הסטענדער) ובאש"ר עומד³⁶.

נה. ה"שיר של יום" אומר במתינות מיוחדת.

נו. כשמוציאים הספר-תורה מביט עליו עד שמניחים אותו על הבימה, וכן כשמחזירים אותו לארון הקודש³⁷.

30. אפשר הטעם שבברכה נרמזה עניין בנין המלכות, ועי' בזה בספר סדר היום, וראה בסידור הר"ש מרשקוב: וכאשר יהיה הזיווג למעלה שיתחברו צדיק וצדק וירום קרן משיחנו וימלוך משיח ב"ד למטה ממל' שיהא מידה שלו תרום קרנם למעלה.

31. ראה מש"כ מעניין ברכה זו בנגיד ומצוה, הנהגות אדם ועוד, וביסוד ושורש העבודה כתב: ברכה זו היא סוף ברכות האמצעיות ובוודאי ראוי ונכון לאומרה בכוונה גדולה ועצומה עד מאוד. מקובל שבברכה זו מכוונים הרביים לישועות וכו', והר"ש שי' חסקינד מספר שהבחין פעם איך שכ"ק אד"ש מעיין בשעת ברכה זו בפתקאות.

32. כן נהגו גם רבוה"ק כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב וכ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (אשכבתא דרבי עמ' 55, וראה בהערה שם שציינ לפע"ח שער העמידה שיש לכוון בתיבה זו יעו"ש), וראה בנגיד ומצוה, סדור הר"ש מרשקוב ועוד, כמה כוונות בתיבה זו, ובס' יסו"ש העבודה: גם בכתבי האריז"ל מפליא לעשות ככוונות עצומות ונוראות בחתימת ברכה זו.

33. מג"א קל"א סק"ב בשם השל"ה: ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה, וכ"ה בסידורים.

34. אין זה עניין להנפסק ברמ"א סי' קל"ד דיש לומר "והוא רחום" בלחש (וכן נוהג כ"ק אדמו"ר שליט"א), דשם הטעם כדכתב במג"א דנתקן כנגד תפלת י"ח יעו"ש.

35. ראה סוכה מ"ו: רבנן דבי רב אשי כל אימת דממשמישי בהו מברכי, הביאים הרי"ף והרא"ש בהל' תפילין, ובתוס' שם: ומסתברא דמברכיין לשמור חוקיו וכו', ועי' בב"י שהביא שיטת החולקים. ואפשר שטעם זה ממשמש כ"ק אד"ש בתיבות אלו דהוי רמז לשיטות אלו המברכים לשמור חוקיו, ולהעיר מב"י סי' כ"ה שהביא דעה אחת שמסירים התפילין בשעה שאומרים שנשמור חוקיך משום שהיא בני מערבא שהיו מברכים על חליצת תפילין אקב"ו לשמור חוקיו, ואע"ג דס"ל דאין לברך כו', שפיר דמי למיעבד רמז לסברת בני מערבא יעו"ש, וראה בעניין זה בסדר היום בסדור יעב"ץ ועוד.

36. ראה שו"ע סי' נ"ו ס"א ברמ"א: ויש לעמוד כשעונין קדיש וכ"ד שבקדושה, ובנו"כ כתבו שמקורו בירושלמי: דבר אלוקים לי עליך מכאן אר"א כד עונין איש"ר וכו' בעי למיקם ארגלוהי וכו'. וראה במ"א קמ"א סק"ג להוכיח דסמיכה כשיבא.

37. כ"כ בסדר היום ובסדור יעב"ץ. ולכאן צ"ע דברמ"א קמ"ט ס"א פסק שיש ללוות הספר עד הבימה, וכ"כ במ"א שם בשם שעה"כ, והצ"ל דליווי זה הוי אף ברא"י והבטה.

נז. עומד בשעת קריאת-התורה³⁸.

נח. כשעולה לתורה נוגע³⁹ בטליתו בראש פרשת הקריאה ובסופה ולהפך. כ"ז בברכה שלפניה, ובברכה שלאחריה בסוף הפרשה ובראשה⁴⁰, גולל ומברך כשפניו הק' לצד ימין⁴¹.

נט. ב"ברכו" שוחה (וכן כל פעם שהחזן אומר "ברכו" וכו')⁴².

ס. בשעת אמירת הברכות מנענע את העצי-חיים, בלפניה ב"ברכו", "ברוך ה'", "ברוך אתה", "ברוך אתה". ובשלאחריה ב"ברוך אתה", "ברוך אתה".

סא. בעת אמירת הברכות אוחז בב' ידיו בעצי-חיים ובעת הקריאה אוחז בב' ידיו את העץ-חיים הימני⁴³.

סב. עומד ליד בימת הקריאה עד גמר הגלילה.

סג. כשאומר קדיש-יתום אומר יחידי, ואח"כ אומרים כל החיובים⁴⁴.

38. רמ"א קמ"ו ס"ד בשם יש מחמירין "וכן עשה מוהר"מ", ופליגי על המחבר שפסק שא"צ, ופליגי פ"י הפסוק "ובפתחו עמד כל העם" אי הלכה כמ"ד דעמידה כפשוטו או שאין עמידה אלא שתיקה, ועי' בט"ז שכתב שדעת המוהר"ם היא שב' הכוונות ישנם בעמידה (וכ"מ להדיא בתשב"ץ לתלמיד מוהר"ם יעו"ש) והסיק שכן ראוי לנהוג, והנה בר' פרץ על התשב"ץ שם ובמרדכי הוכיחו מהירושלמי רפ"ד דמגילה דר"ש בר רב יצחק עאל לכנישתא חמא חד בר נש קאים מתרגם סמיך לעמודא א"ר אסור לך וכו', ומדאסר לקורא ומתרגם ש"מ דלכו"ע שרי, אך בהס"ת להרא"ש ובתניא רבתי משמע שהם למדו בירושלמי שרשב"י רצה לומר דסמיכה כישיבה, ולכן אמר זה רק למתרגם שסמך על העמוד, אך באמת כו"ע צריכים לעמוד, ואכמ"י.

39. כ"מ ברוב הספרים, (ודלא כהנימוקי או"ח סי' קל"ט דאין למשמש אלא לראות מקום הקריאה) וכן מפורש בשל"ה בשם האריז"ל.

שו"ר, שבהערותיו ל"מנהגים" כותב ע"ז כ"ק אדמו"ר שליט"א: דלא כיש נוהרים (הובאו דבריהם בס' שערי רחמים ובסי' שערי חיים על השערי אפרים שער ד סק"ג וס"ק יז) לנגוע רק בגליון היריעה עכלה"ק.

40. כ"כ כ"ק אדמו"ר שליט"א במנהגים (בלי ה"להפך").

41. קצ"ע משו"ע קל"ט ס"ד.

42. שער הכולל בשם הכלבו, ודלא כשולחן הטהור סי' נ"ז.

43. ב"קול יעקב" כתב: אח"כ תסלק ירך השמאלית ויישאר רק ירך הימנית אוחז בס"ת. וכנראה הכוונה שישלך ידו השמאלית מהע"ח השמאלי.

44. בנימוקי או"ח סי' כ"ה כתב: נפלאה היא בעיני (הגם שראיתי נוהגים כן בביהמ"ד של צדיקים מפורסמים וגדולי תורה ז"ל) שנוהגים בקצת מקומות שאומר הא' אדם חשוב (שהוא יתום) קדיש לבדו ואח"כ יאמרו האחרים אחר קדיש שלו, נמצא קדיש אחר קדיש וכוזה לא מצינו בשום פוסק כיון שהקדיש שיאמר השני הוא כבר הפסק בהקדיש הראשון וכו', ה"ו דומה כעין מ"ש המ"א לקמן (קכ"ד סקי"ד) דאם מאריך הש"ץ הרבה ב"ואמרו אמן" בניגון הווי הפסק בין הקדיש לאמן עי"ש עכ"ל. ולע"ד דבריו צ"ע דל"ד זל"ז, דאמן הרי שייך (וחלק) אל התפלה ודאמר בברכות מ"ז ואם מאריך בוודאי הוי הפסק דאין לאמן בפ"ע ולא כלום, משא"כ הקדיש הרי אינו שייך לחלק תפלה זו דווקא אלא שקבעוהו לומר אחר תפלה זו וע"כ אי"ז הפסק (דוגמא לדבר, החילוק בין ברכות עשיית המצוות דאם לא בירך עובר לעשייתן אינו מברך אח"כ דמה שנעשה כבר נעשה (רמב"ם פכ"ה מאישות הכ"ג) לברכות המצוות שעיקרן משום שבח בפ"ע אלא שנתקנו לברכם קודם המצווה דאז מברך גם אח"כ וכברכות ק"ש שחזיתו וכוה"ג (רא"ש פ"ק דכתובות ואו"ז פ"ק דחולין) ואכ"מ עוד. ולעניין אמירת כל החיובים יחידי אע"פ שבכל הספרים משמע דלאו שפיר עבדו מדכתבו לערוך גורל, אך עי' בכף החיים שהסכים לזה.

- סד. ב"פיטום הקטורת הצרי" וכו' מונה באצבעותיו כשידיו על העמוד.
 סה. כשאומר משניות אחר התפילה מתחיל "מחט" וכו', "רבי חנניא בן עקשיא" וכו' בקול רם.
 סו. מעביר ידו הק' על המצח לפני הקדיש שאחר משניות⁴⁵.
 סז. אמירת התהילים לפני משניות.
 סח. אינו אומר "לכו נרננה" קודם תהילים.
 סט. אינו מסיר הטלית ותפילין עד אחר המשניות⁴⁶.
 ע. יוצא מבית הכנסת מעוטר בטלית ותפילין⁴⁷.
 עא. כשיוצא מבית הכנסת נוגע בפרוכת.

סימן ב' - תפלת המנחה

- עב. תפילת מנחה ותפלת מעריב מתפלל בציבור⁴⁸.
 עג. חוגר אבנט לפני התפילה בבית-הכנסת⁴⁹.
 עד. כשעובר לפני התיבה מתחיל ב"אשרי"⁵⁰.
 עה. בקדושה מדלג ב"קדוש קדוש קדוש" ג' פעמים, ב"ברוך כבוד" פעם א', וב"ימלוך" אינו מדלג כלל⁵¹.

45. מנהג כ"ק רבותינו הקדושים (הובא במנהגים).

46. בנגיד ומצווה, הנהגות אדם, ט"ז קכ"ז (בשם הע"ח) כתבו שלא לחלוץ התפילין עד אחר עלינו, וראה בהערה 47.

47. בשל"ה מס' חולין: יש נוהגן שלא יסירו התפילין מעל ראשיהם בב"ה אלא הולכין כן מוכתר בתפילין לבתייהם והטעם דאמרו רז"ל ע"פ חונה מלאך ה' סביב ליריאיו, תפילין בשמאלו ומזוזה בימינו וזה לא שייך כשיוצא מב"ה לביתו כי אז התפילין והמזוזה בשמאלו אבל אם נכנס מב"ה לביתו אז היו מזוזה בימינו ותפילין בשמאלו. כן קיבלתי וראיתי שעושים כן אנשי מעשה ע"כ.

48. ראה צוואת הרב המגיד נ"ע לבנו הרה"ק ר"א המלאך נ"ע: בכל יום יתפלל מנחה ומעריב דווקא בציבור. (נדפס בהתמים חוברת ד').

49. ראה דרכי חיים ושולם להרח"א ממונקאטש אות צ"ד: מנהג אבותיו ורבותיו הק' שהוא מזקנו הגה"ק בעל בני יששכר וכן נהג הגה"ק בעל ד"ח זי"ע ללבוש החגורה המיוחדת לתפלה רק לשלש תפילות ביום (ראה הטעם בנאו"ח סי' צ"א) וראה בתניא רבתי עניין ק"ש פ"ה, ספר הזיכרונות (אבהב) הלכות תפילה פ"א ועוד.

50. ליקוטי הלוי (מנהגי ק"ק ווירצבורג).

51. במג"א סי' קכ"ה הביא בשם השל"ה שירים גופו ועקבו למעלה בברוך וימלוך, ומשמע שיש לדלג גם בימלוך, אך ראה בלקט יושר שכתב: ונושא את גופו כלפי מעלה ג"פ כשאומר ק"ק וכו' וכשאומר ברוך כבוד שחה מעט ראשו וכן כשעונה ימלוך וכו' - ומשמע שלא היה (בעל תרומת הדשן) מדלג אלא בק"ק, ויש לעי'.

עו. לחזרת הש"ץ חוזר ממש לפני קדושה⁵².
עז. לחזרת הש"ץ יושב עד מודים⁵³.
עח. נותן לחתן ביום חופתו סידור משלו שיתפלל בו מנחה.

סימן ג' - תפלת מעריב

עט. יושב על מקומו עד איש"ר שבקדיש לפני שמונה-עשרה⁵⁴.
פו. מסיים יחד עם החזן "אוהב עמו ישראל". גם בשעה שאינו אוחז עם החזן שם ידו על עיניו.
פא. מדגיש "זה א-לי ענו ואמרו".
פב. אחר שמונה-עשרה חוזר ג' פסיעות ועומד עד תתקבל⁵⁵.

סימן ד' - מנהגי בית-הכנסת

פג. כשנכנס לבית הכנסת נוגע במזוזות אך אינו מנשק וכן ביציאתו⁵⁶.
פד. בחול יושב לימין ארון-הקודש ובשבת-קודש (וכן במנחת ער"ש) משמאל לארוה"ק⁵⁷.
פה. אינו יושב ליד ארון-הקודש אלא בפנינת בית-הכנסת⁵⁸.

52. כ"מ בשו"ע אדה"ז סי' קכ"ג, וכ"כ בלקט יושר, נגיד ומצוה ועוד.

53. ראה בדרכי חיים ושלום אות קע"ח: עד שגמר הש"ץ ברכת הא' הקדוש ורק אח"כ ישב על כיסאו.

54. קצ"ע מדרכי משה סי' צ"ה ואפ"ל עפי"מ שהבאנו בהערה 36 יעו"ש.

55. עי' שו"ע קכ"ג.

56. בשו"ע יו"ד רפ"ה ס"ב ברמ"א כתב: יניח ידו על המזוזה ביציאתו ובכניסתו (ולא נזכר העניין לנשק), וכ"כ גם בכד הקמח לרבנו בחיי ערך מזוזה יעו"ש, אך צ"ע ממשנת חסידים מצת שימורים וברכי יוסף (בשם האריז"ל) דיש לנשק.

57. עי' בספר חסידים תשכ"ח דמקום הצדיקים יהיה בדרום ארוה"ק הובא במשמרת שלום (קודנוב) יעו"ש שפלפל בזה, וראה בדרכי חיים ושלום אות רמ"ח: מקום ישיבתו של רבנו בעת התפלה בביהמדר"ר היה בכותל מזרח בימין הארוה"ק מצד דרום.

58. ראה סדור קול יעקב להרי"ק ז"ל הל' בית הכנסת: לא ישב סמוך לארון הקודש.

פרק שני

- שבת קודש -

סימן א' - ליל שבת

- א. קבלת שבת אומר בעמידה¹.
- ב. ב"בואי לשלום" מסתובב משמאל לימין.
- ג. "בואי כלה" - ב' השתחויות.
- ד. אחר שמונה-עשרה חוזר ג' פסיעות ועומד עד "מגן אבות"².
- ה. אחר התפילה נכנס לחדרו הק' למשך זמן ואח"כ הולך לביתו.
- ו. כשעובר לפני התיבה בקבלת שבת, אינו מפסיק ל"צורי ולא עולתה בו" אלא ב"ה' לאורך ימים".

סימן ב' - יום השבת

- ז. בשבת מברכים החודש אומר כל התהילים עם הציבור לפני התפילה, ובשנת האבילות לאמו הרבנית הצדקנית ע"ה אמר קדיש אחר כל ספר וספר³.
- ח. כל שבת עולה למפטיר⁴.
- ט. כשעושה קידוש יושב רק בהזכרת השם בברכת "בורא פרי הגפן" קם⁵.
- י. בשעת ברכת בפה"ג נותן עיניו בכוס⁶.
- יא. בשעת הקידוש אוחז הכוס על ידו הימנית כשארבע אצבעותיו מוגבהות כעין בית קיבולת⁷.

1. ראה סידור שער השמים להשל"ה: ועכשיו נהגו לומר מזמור שיר ליום השבת ועומדים בעמידה לכבוד שבת מלכתא וכו', וכ"כ בעבוה"ק להחיד"א, ובבה"ט סי' רס"ב משמע דה"ה לכל קבל"ש.

2. כנראה דהוי מטעם שהוא כקדושה בחול.

3. ראה מכתב כ"ק אדמו"ר שליט"א מעניין זה בסוף הספר אהלי יוסף יצחק על תהילים.

4. כ"ה כמובן גם במועדים, חוץ מיוה"כ שעולה למפטיר יונה (ולקמן בענייני יום הקדוש נשמט בטעות), וראה ע"ד מנהג רבוה"ק זה בשיחת כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע חגה"ס השי"ת.

5. ראה ברכי יוסף סי' רפ"ט בשם שעה"כ ובשם רבנן קדישי דירושלים דקידוש היום צ"ל מיושב. וראה בשו"ע אדה"ז רע"א י"ט לעניין קידוש ליל שב"ק שאלו הנוהגים לישב מ"מ כשמתחילין "יום השישי" וכו' עומדים שנרמז השם בר"ת עי"ש.

6. בשו"ע אדה"ז שם: בשעת ברכת הקידוש צריך ליתן עיניו בכוס.

7. מנהגי הקידוש - הגדה של פסח עם ליקוטי מנהגים וטעמים לכ"ק אדמו"ר שליט"א.

יב. המזונות שלאחר הקידוש משתדל לאוכלו במהירות, כל השיעור בבת אחת.

יג. הברכה אחרונה אומר בסידור⁸.

יד. הרבי מתועד בדרך כלל שבת מברכים החודש⁹ וביומי דפגרא וכו', אך בשנת האבלות לאמו הרבנית הצדקנית ע"ה ערך התוועדות מדי שבת בשבתו ובעיקר ביאר פרש"י על התורה בדרך הפרד"ס¹⁰.

טו. בשעת הגבהת הספר-תורה ניגש ממקומו לבימה להביט בה¹¹.

טז. במוצאי ש"ק נשאר בבית-הכנסת עד אחר הבדלה¹².

יז. אחר קידוש לבנה מסתובב על מקומו ומאחל לכולם "גוט חודש" וכן לכל הקהל עד שנכנס לחדרו הק'.

8. כ"ה כמובן בכל הברכות, וראה לעיל הערה 5.

9. בתולעת יעקב סוד השבת: לעסוק בד"ת, והנה זה מעין עוה"ב שצדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהן ונהנין מזיו השכינה והיא ההשגה אשר נפלא מהם כל עוד היו במסגר נפשם, והנה השבת דוגמת העולם ההוא אין לו עסק בגוף כלל כי הוא עולם הנשמות לזה צריך להשלים נשמתו ביום זה והשלמות הוא העסק בתורה לשמה.

10. ביוסף אומץ להר"י יוזפא בפרק התורה: ואם הבן מחדש חידושי תורה אין ערך לכבוד שזוכה אביו עי"כ בישיבה של מעלה כן מוכח במדרש הנעלם דרות, לכן כל אבל על אב ואם יזדרז... דאפשר לו לפי חכמתו.

11. מג"א קל"ד סק"ג: כשרואה האותיות עד שיוכל לקרות מגיע אליו אור גדול (הכוונות).

12. בנגיד ומצווה: בעניין ההבדלה שנוהגים לומר בב"ה היה מורי ז"ל אומר שמנהג טוב הוא והוא ז"ל היה נוהג ליתן פ' זוזים לבה"כ שיקנו מהם יין.

פרק שלישי

- ערב ראש־חודש וראש־חודש -

- א. בכל ערב ראש־חודש הולך על האוהל הק' של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע מיד אחר תפלת שחרית עד השקיעה וכן בט"ו לחודש¹.
- ב. לפני לכתו לציון הק' הולך לטבול².
- ג. נטילת ידים שלאחר האוהל - בתוך הבניין³.
- ד. בתפלת ערבית אינו עומד שמונה-עשרה עד שידפקו על השולחן כמזכירים על "יעלה ויבוא".
- ה. בשנת האבלות לאמו הרבנית הצדקנית ע"ה לא עבר לפני התיבה בראש-חודש, נכנס בשחרית לקריאת התורה ונשאר עד אחרי מוסף, ואמר הקדישים תהילים ומשניות⁴.
- ו. בראש-חודש דשנה הנ"ל נכנס לפני מנחה וסיים איזה (מסכת מש"ס או במשניות) עניין ואמר קדיש דרבנן⁵.
- ז. הלל ראינו שאמר בשבת ראש-חודש דאז מתפלל בציבור ובמשך כ"ז אמירת ההלל החזיק הציצית כשהם מוגבהים למעלה.

1. כ"כ בסדור הר"ש מרשקוב שיש ללכת על קברי הצדיקים בער"ח ובט"ו לחודש, ובהנהגות אדם: כתב ר"י בסדור שלו שהשתטחות על הקברים בער"ח וט"ו לחודש טוב מאוד.

2. ראה דרכי חיים ושלום תתר"כ: היה מדקדק מאוד שלא לילך על שום ציון קה"ק בלי טבילת מקווה מקודם.

3. ראה אשכבתא דרבי הערה ס"ב מש"כ מעניין זה. יתר עניני הנהגת כ"ק אדמו"ר שליט"א על הציון הק' יבואו בע"ה להלן בפרק שמחות.

4. ראה דרכי משה יו"ד סי' שע"ו סק"ט שפסק כן, וראה שו"ת מהר"ם מינץ סי' מ"ג שהאבל לא יתפלל מתפלת י"ח בחזרת הש"ץ עי"ש. וברמ"ח אותיות רכ"ה: רש"ג (הוא המשפיע הרה"ח וכו' רבי שמואל גרונם אסתרמן נ"ע) סיפר: בשנת תרמ"ג היה בליובאוויטש באבילות של כ"ק אדמו"ר מהר"ש, ובליל ר"ח אמר לרז"א (הוא אחיו של כ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע) מדוע לא תתפללו ערבית? וא"ל: אני יודע מאבי הכ"מ כשהיה אבל על אאזמו"ר (הצמח צדק) לא היה מתפלל בר"ח לפני העמוד.

5. כנראה להשלמת הקדישים, שהרי לא אמר הקדיש דרבנן שלפני הודו.

פרק רביעי

- מועדי ה' -

סימן א' - ראש השנה

- א. בערב ראש השנה הולך על האוהל הקי".
- ב. אחר תפילת שחרית אומר התרת נדרים לפני עשרה זקנים וחשובים, ובסיום מברכם לשנה טובה.
- ג. אח"כ ניצב בפתח חדרו הקי' וכ"א מוסר לידו הקי' הפ"נ ומקבל ברכתו הקדושה לכתובה וחתימה טובה.
- ד. אחר תפילת ערבית דליל החג מתחיל לנגן "אבינו מלכנו".
- ה. בחזרת הש"ץ דשחרית מעיין בכוונות התקיעות בסידור אדה"ז.
- ו. לפני התקיעות מניחים על הבימה חבילות הפ"נים, הרבי מניח ראשו עליהם כשמכוסה בטליתו ומתפלל בעדם וכו' בבכיות חרישיות ואף בקול רם.
- ז. לברכות התקיעות מגלגל הטלית עד לנגד עיניו.
- ח. אוחוז השופרות במטפחת שבידו הקי'.
- ט. בסעודת ליל ב' לוקח פרי חדש (תאנים)².
- י. להתועדות יום ב' נוטל ידיו לסעודה, וכן כל הקהל.
- יא. סדר נטילת-ידיים: ג"פ על היד הימנית, ג"פ על השמאלית ועוד קצת ומשפשף ידיו, והכל במידה³.
- יב. מים אחרונים נוטל רק על קצה האצבעות⁴.

1. רמ"א אר"ח תקפ"א ס"ד.

2. שו"ע תקצ"ט ס"ב.

3. לכאורה צ"ע מהא דכתב בשל"ה, ענייני נט"י: ואשרי מי שנוטל ידיו בשפע רב יותר מרביעית ולא ברביעית מצומצם דא"ר חסדא אנא משאי מלי חפני מיא וכו' עי"ש. אך עי' באשל אברהם להרה"צ וכו' מבוטשאטש סי' קס"א (הובא בעטרת זקנים טשכנוב) וז"ל: ושמעתי מהרב מ' אבא ז"ל מ"כ בק' בוטשאטש שהקפיד על המרבים בנט"י לסעודה, מ"ש בשו"ע עפ"י משאחז"ל מלא חפנא וכו' אין הכוונה להרבות רק במה שיש בו תועלת וכו' ויותר אין להרבות ע"כ. ובעט"ז שם סי' קנ"ח תמה עליו מאוד דוכי חשש בל תוסיף יש אם מוסיף מים יעו"ש, ומ"מ נראה דהרה"צ מבוטשאטש סמך על דברי הר"א הנ"ל.

בעיקר העניין - כ"כ בהיום יום כ' שבט יעו"ש.

4. בעבודת הקודש להחיד"א מורה באצבע קי"ד: יזהר ליטול מים אחרונים וישפיל ראשי אצבעותיו ויזהר שיהיו המים מעט כי הוא חלק הסט"א ואם מוסיף מוסיפין לו להידבק בו עכ"ל, וכ"כ בעטרת זקנים (טשכנוב) קס"ז.

יג. מים אחרונים נוטל קצת על הימנית ועל השמאלית ועוד קצת על הימנית ומנגב שפתי⁵.

יד. הנוסח לפני ברכת-המזון "ברשות מרנן ורבנן ורבותי".

טו. אומר סיומי הברכות בקול רם, וכן זכרנו וכו' ופקדנו וכו' והושיענו וכו' שביעלה ויבוא.

טז. "הרחמן" השייך לחג זה אומר בקול רם⁶.

יז. סעודת-התועודת החג הוא בקיצור גדול לעומת יתר החגים⁷.

יח. במוצאי החג עושה הבדלה בעצמו בבית-הכנסת.

יט. הכוס (לקידוש, בהמ"ז, הבדלה וכו') נוטל בעצמו ומניחו על כף ידו כנ"ל פרק ב אות יא⁸.

סימן ב' - יום הקדוש

כ. בערב יום הכיפורים לפני כל נדרי יוצא מחדרו הק' מעוטף בטליתו ומברך את תלמידי התמימים שיחיו⁹.

כא. אח"כ יורד לבית-הכנסת ומברך את כל הקהל לחתימה וגמח"ט וכו'.

כב. בכיסוי הדם דערב יום-הכיפורים באשמורת הבוקר מעביר ומכסה ה' פעמים בעפר.

כג. לפני כל נדרי אמר (השנה לרגלי האבילות) קדיש עם סיום לימוד המשניות ע"י התמימים שיחיו.

כד. בתפלת ערבית הורה לנגן "דרכך אלוקינו" וגו' למעלה מעשרה פעמים.

5. ראה ב"ויעש אברהם" (מנהגי הרה"צ וכו' מטשכנוב) נ"ט: מים אחרונים ברביעית, ואח"כ שפך מים על ידו אחת ורוחץ סביב שפתי, ובעטרת זקנים שם ביאר הטעם משום שהמים שעל הידיים נתלכלכו ולא מהני לשפתיים (וכדוגמת הפסק בשו"ע לגבי מים ראשונים) ולכן צריך מים אחרים יעו"ש.

6. מובן שכל הנהגות קודש אלו הם גם ביתר החגים.

7. הטעם נתבאר בשיחות הקודש, שימי ר"ה יש לנצלם לאמירת אותיות התורה והתפילה, וע"כ מקצר כ"ק אד"ש בסעודה זו ואומר רק מאמר דא"ח וכמה שיחות קצרות, וכן כמה ניגונים כגון אבינו מלכנו, הבינוני ועוד.

8. בויעש אברהם שם מ"ב: כשהיה מברך הזימון לקח הכוס בעצמו בשתי ידיו ולא קבלו מיד אחר, ועי"ש בעטרת זקנים: מה שכתבו קצת מהמקובלים ז"ל שיקבל הכוס דווקא מיד אחר לא הוי ניחא ליה לרבנו זקני זצ"ל בזה וחשבו שאין זה מהאר"י הקדוש ז"ל, ועי"ש שציין לזוה"ק ח"א ר"ג ע"א.

9. נוסח הברכה, השנה: וידבר גו', יברכך גו' ושמנו גו' ואני אברכם. יברככם השי"ת בשנת הצלחה בלימוד הנגלה ובלמוד החסידות מתוך יראת שמים ואהבת השם, והלימוד יביא לידי מעשה, קיום המצוות בהידור ובנקודתו בעבודת התפילה. שיתעוררו בתשובה אמיתית, תשובה עילאה מתוך שמחה ושימושך בחתימה וגמר חתימה טובה על כל השנה כולה בטוב הנראה והנגלה למטה מעשרה טפחים.

- כה. לכל נדרי אוחז כ"ק אדמו"ר שליט"א ספר-תורה.
 כו. במשך כל התפילות של יום הכיפורים ניגנו "אבינו מלכנו אין לנו מלך
 אלא אתה" שלושה פעמים.
 כז. אחר תפלת ערבית אומר התהילים עם כל הציבור¹⁰.
 כח. בסדר העבודה - עורך ההשתחויות כשהחזן אומר "והכוהנים".
 כט. סדר ההשתחוואה: כופף ברכיו מעט, נופל על ברכיו, נשען על שני
 אגודליו ונופל כך על פניו (ואינן משים ידו תחת ראשו) ומיד מתרומם שוב
 על אגודליו וקם.
 לו. כשהחזן מנגן "והכוהנים" מביט עליו כ"ק אדמו"ר שליט"א עד שהחזן קם
 מהשתחוואתו.
 לא. ניגון המארש בנעילה מושר כשכ"ק אדמו"ר שליט"א רוקד על כיסאו
 ומנצח בידיו הק' בתנועה גדולה של שמחה.
 לב. מקדש הלבנה במוצאי יום-הכיפורים גם כשאין הלבנה בהירה כ"כ¹¹.
 לג. בימים שבין יום-הכיפורים לסוכות נכנסו לחדרו הק' אנשי כפר חב"ד
 למסור האתרוג¹².

סימן ג' - חג הסוכות, שמיני עצרת ושמחת-תורה

- לד. מוסיף בהרבה על שלושת ההדסים, כמדומה שלוקח כ"ו הדסים¹³.
 לה. בנשיאת כפים מתכסה בטליתו עד חצי גופו לערך, וכן בכל חג¹⁴.
 לו. כשמברך "לישב בסוכה" מביט על הסכך¹⁵.
-
10. בשל"ה דף רכ"ט: מנהג בהרבה גלילות מישראל לומר כל ספר תהילים - ביו"כ - והוא מנהג
 וותיקין, ועי' בליקוטי הלוי (מנהגי וירצבורג) ובמנהגי חת"ס.
 11. כן נהוג בקרב כל ישראל. ואולי הטעם עפ"י מש"כ משער השמים להשל"ה דלבנה הוא מלשון
 מלבין עוונותיהם של ישראל יעו"ש.
 12. בשנה זו (תשכ"ה) אמר להם בערך בזה"ל: "ישר כוח, ימשיכו את הד' מינים בחייהם היום יומיים,
 ושמחתם שבעת ימים לפני ה"א, שבעת ימים קאי על כללות ימות השנה, המשיכו שמחה על כל
 השנה".
 13. לשון כ"ק אדמו"ר שליט"א ב"מנהגים": אין מוסיפין על אתרוג אחד לולב אחד שתי ערבות - אבל
 מוסיפין על שלושה הדסים (ראה רמב"ם הל' לולב פ"ז ה"ז ובנ"כ, שו"ע או"ח סתרנ"א ובנ"כ). שמעתי
 הוראה לאנשים שונים לקחת ארבעה, שנים עשר, שלשה עשר או עשרים וששה הדסים. אבל לא
 שמעתי - לקחת תשעה (מנהג הובא בס' מהר"י קאפיל ובשו"ת אבני בדק), סה או סח (מנהגים הובא
 בכל בו) הדסים. עכ"ל"ק.
 14. ביוסף אומץ להר"י יוזפא תת"ו: כשהכוהנים נושאים כפיהם המנהג של וותיקים לשלשל הטלית
 לפני עיניהם והטעם כדי שלא יביטו אנה ואנה.
 15. כנראה מצד חביבות המצווה, ובפרט בסוכה שנאמר בה למען ידעו וגו', וגבוהה מכ' אמה פסולה
 דלא שלטא בי' עינא וכו', וראה להלן הערה 18.

לו. בליל הושענא-רבה אומר כל התהילים בצבור בבית הכנסת.
 לח. בהושענא-רבה מחלק 'לעקאח' ומאחל "לשנה טובה ומתוקה"¹⁶.
 לט. שמחת העצומה של כ"ק אדמו"ר שליט"א בשמיני-עצרת ובשמחת-תורה
 אין לתאר כלל.
 מ. הפסוקים "אתה הראית" וכו' אומרים ג"פ לפני ההקפות.
 מא. בשנים האחרונות אומרים גם הפסוק "והיה זרעך" וגו' "ופרצת" וגו', או
 "הושיעה את עמך" וגו'.
 מב. בשנה זו הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א לומר הפסוק "ואמרו הושיענו" וגו'
 לטובת אחב"י הנתונים במצר במדינה ההיא לגאולתם בב"א¹⁷, והפסוק "ואמר
 ביום ההוא" וגו' לעילוי נשמת אמו הרבנית הצדקנית נ"ע¹⁸.
 מג. כ"ק אדמו"ר שליט"א רוקד עם הספר-תורה בידו בהקפה הראשונה
 והאחרונה.
 מד. בשבת בראשית (בהתוועדות המשך דשמחת-תורה) מצווה על הגבאי
 הראשית למכור "מצוות" ו"מאור להבדלה" על כל השנה.

סימן ד' - יתר חגי השנה

מה. להתוועדות חג הגאולה י"ט כסלו (ומסתמא כן גם ב"ב-י"ג תמוז) וכן
 לתפלת ערבית שלפני כן, לובש בגדי שבת.
 מו. בשבת שקוראים עשרת הדברות (ומסתמא כן גם בחג השבועות) מפנה
 פניו בשעת פרשה זו לעבר הספר-תורה¹⁹.
 מז. כן הוא גם בשבת שירה כשקורין השירה.
 מח. בחנוכה עבר השנה לרגל האבלות לפני התיבה (חוץ מהלל) וכן
 בפורים.

ראה הקדמת תיקוני הזוהר (דף ח' ע"א): אבל לגבי סוכה דאיהי אימא דשיעור דילה יו"ד דאיהו כ' כתר,
 לעילא מכתר לית אדם דמרכבה דר ביה גו סוכה דלית עינא שליט עליה ע"כ. ובפי' באר לחי רואי הביא
 מש"כ בפע"ח בביאור מאמר זה יעו"ש.

16. כמבואר בספרים דאז נגמר הדין. ובכל שנה מחלק כ"ק אד"ש בערב יו"כ ומשלים החלוקה בהושע"ר,
 אך השנה לרגלי האבלות חילק רק בהושע"ר.

17. ראה רש"י דברי הימים א' ט"ז ל"ה יעו"ש, ובסידור בית יעקב להקפות: דוד אמר לישראל התפללו
 לה' עבור בני הגולה ואמרו הושיענו.

18. ראה סיום מס' תענית: עתיד הקב"ה לעשות מחול לצדיקים והוא יושב ביניהם בג"ע וכאו"א מראה
 באצבע שנא' ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה קווינו לו ויושיענו וכו'.

19. ראה היום יום כ"ד שבט: בשעת קריאת עשה"ד עומדים ופניהם אל הס"ת.

- מט. כשמדליקים נרות החנוכה בבית-הכנסת מביט עליהן²⁰.
- ג. הנרות דולקות בבית-הכנסת בשעת כל התפילות²¹.
- נא. כשנכנס לבית-הכנסת בחנוכה מביט על הנרות וכן לפני כל תפלת חזרת הש"ץ.
- נב. ב'זאת חנוכה' הורה שלא לכבות את הנרות אחר תפלת המנחה ושיישארו דלוקים גם בצאת החנוכה²².

סימן ה' - עניינים שונים

- גג. בסליחות לעשרה בטבת כשעבר לפני התיבה התחיל "כי עם ה'".
- גד. בסליחות שאומרים אחר שמונה-עשרה אינו אומר "אשמנו" וכן "הרשענו ופשענו".
- נה. בתפלת א-ל רחום שמך שבסליחות אומר "עשה למען גדלך" בלמ"ד קמוצה ולא בלמ"ד סגולה וכ"ף קמוצה, וכן בכולם²³.
- נו. ביו"ד שבט השנה, יום ההילולא של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע, לא הלך על הציון הק"ץ²⁴.
- נז. בסליחות לתענית אסתר בסליחה "אדם בקום", סיים "בעת הזאת יעלה רווח והצלה יעמוד ליהודים".
- נח. לפעמים מוסיף איזה תיבה גם בהפטרה וכי"ו²⁵.

20. ראה לעיל הערה 15. והנה בכמה מצוות מצינו עניין ההסתכלות בהם, ועי' באו"ח קפ"ג ס"ד: ונותן עיניו בו (בכוס בהמ"ז) שלא יסיח דעתו, וכתב ע"ז הרמ"א: וע"כ אין לוקחין כוס שפיר צר ע"כ, ומשמע דעתו דההבטה צ"ל בתוך היין, ובמג"א ט"ז ושו"ע אדה"ז נחלקו עליו, דאי משום היסח הדעת די שיביט בכוס, וכ"פ להלכה. אך בירושלמי פ"ה ה"ז כתוב כן לעניין הבדלה ולא פירשו דהוי שלא יסיח דעתו כדכתבו בפ"ז ה"ב ובבבלי ברכות נ"א; ומזה דייק ביפה עיניים לברכות שם, דלהירושלמי הוי הטעם משום חביבות המצווה יעו"ש, ואפשר דלהרמ"א זהו גם הטעם הפנימי דאיסור היסח הדעת וע"כ טוב שיביט במצווה עצמה - היין. ועי' עוד בסי' רע"א (הובא לעיל פרק ב הערה 6 ובמג"א שם).

21. ראה שו"ע תרע"א ובמנהגי ביהמ"ד הישן דק"ק ברלין. וראה בליקוטי הלוי: ונרות האלו מדליק השמש גם לתפילת שחרית.

22. ראה רמב"ן ריש פרשת בעלותך שנרות חנוכה אינן בטלות לעולם (נתבאר בארוכה בשיחות הקודש של כ"ק אדמו"ר שליט"א).

23. כ"ה בכמה סידורים.

24. כן היה גם בשנת תשכ"ו. וראה בס' מוצל מאש (מובא בדברי יחזקאל שרגא לספר דרכי חיים צאנו) מה שאמר הרה"צ משינאו בנו של הדברי חיים מצאנו: רבים תמהים על אי הליכתי על ציון הקדוש של אבי הקדוש ז"ל ביום ההילולא שלו רק באמצע השנה, תדעו שזו עניין הקשור עם התקרבות הגאולה, והנני מתיירא שלא לדחוק את הקץ ע"כ.

שינוי נוסף היה שבהתוועדות דיום ההילולא השנה (וכן בשנת תשכו שלאחריו) לא הורה כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן את ניגון הד' בבות של אדה"ז כרגיל בכל התוועדות.

25. עי' בספר השיחות תורת שלום בראשיתו שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע אמר פעם בקדושת שבת: כנועם שיה סוד שרפי בראשית יעו"ש.

פרק חמישי

- ענייני שמחות -

- א. אם כ"ק אדמו"ר שליט"א הרבנית הצדקנית מרת חנה בת הרה"ג הרה"ח הרב מאיר שלמה נ"ע נסתלקה ביום שבת קודש ו' תשרי בעלות המנחה¹.
- ב. ההלוויה נערכה למחרת יום א' בבוקר ובמוצאי שבת התפלל תפילת ערבית ביחידות ובמהירות גדולה².
- ג. אמר את הקדישים אחר תפלת שחרית לפני ההלוויה, וכן אמר המשניות³.
- ד. להלוויה יצא כבר בבגד קרוע⁴.
- ה. בכלות השבעה (מיום הכיפורים) לא לבש כבר מבגד הקריעה⁵.
- ו. בערב יום-הכיפורים אחר חצות קרוב לצאת היום הלך לטבול⁶.

1. בשב"ק זה התוועד כבכל שנה, ואף מן השמים סובב שידבר מעניין יום ההסתלקות (של משה רבנו ע"ה) שאז היה בתכלית השלמות ונוסף לזה הנה כמבואר באגה"ק ובסדור אדה"ז שער ל"ג בעומר שביום ההסתלקות מתקבצים כל ענייני עבודתו שעבד ועמל כל ימי חייו, ואז מאירים כל העבודות שפעל במשך כל ימיו, ועי"כ נתווסף לו אור העולה על כולנה וכו'. לפלא גם שלא אמר שיחה מיוחדת כהשתתפותו ב"כנוס תורה" שנערך למחר (וכנהוג תמיד).

2. לכאורה צ"ע שבשו"ע יו"ד סי' שע"ו משמע לכאורה דלענין תפלה לכו"ע א"צ (ולדעה אחת אף אינו רשאי), אך י"ל שזהו רק לשיטה הסוברת דהא דאונן פטור הוא משום דהעוסק במצוה פטור מן המצוה, משא"כ לתוס' ברכות כ"א דהטעם משום טרדה יכול להחמיר (ועי' בכ"ז באנציקלופדיה תלמודית ערך 'אנינות'), ותו אפשר והלוויה נקבעה למחר אי"ז כ"כ מתעסק בקבורה, או אפשר מעריב דמוצ"ש שייכת עוד לשב"ק ואז רשאי להתפלל (ויעוין בזה בשד"ח מערכת 'אונן') ויש עוד לעיין בזה.

3. ראה ט"ז יו"ד שע"ו ונקודות הכסף שם שנחלקו במי שמת בשבת או ביו"ט וא"א לקברו בו ביום אי יאמר עכ"פ קדיש תכף אחר המיתה, דלהט"ז יאמר והש"ך השיג משום שעניין הקדיש הוא מחמת עונש גיהנום ואי"ז שייך אלא מהקבורה, אך להלכה פסקו כל הפוסקים כדעת הט"ז, ועיין עוד בשבות יעקב סי' ח' שצייין גם לשו"ת שער אפרים נחלת שבעה ועוד שפסקו כן, וראה גם בשד"ח מערכת 'אונן' שצייין לכמה ספרים בזה. ואע"פ שמהט"ז משמע שדווקא לגבי שבת אמרו כן ולא בחול דאונן פטור מהתפילה, מ"מ ראה בהערה הקודמת. ועי' עוד מזה באורחות חיים (ספינקא) סי' ע' שצייין לכמה ספרים שאומר יע"ש.

4. כ"מ בשו"ע שם.

5. ראה דרכי חיים ושלום (מונקאטש) תתקפ"א: היה מקפיד שלא ילך האבל אחר ז' ימי האבלות בבגד שנראה בו הקריעה על המת ואמר שמעורר דינים ח"ו.

בהיות האדמו"ר ממונקאטש (נכדו של הרה"צ וכו' הרח"א ממונקאטש), אצל כ"ק אד"ש הפליג כ"ק אד"ש מאוד בשבח ספרי הרב ממונקאטש והתעניין מאוד אם מדפיסים את ספריו שבכת"י וכו' וכו'.

6. כשביקר אצלו האדמו"ר מסאטמער דיבר עמו בארוכה מעניין זה וכ"ק אד"ש ביאר אז שהפעם היחידה שרואים שערב חג דוחה הוא בעי"כ והוא משום דעיוכ"פ הוא חג שלכן כבר אומרים בו על חטא וכו'. ובעניין זה הנה אחד האדמו"רים רצה לומר דמה שכותב אדה"ז בעניין זה בשו"ע תר"ו סי"ד "מי שמת לו מת קודם יוה"כ וכו' יש לו לאחר הטבילה כל מה שאפשר שיהיה סמוך לחשכה", הכוונה סמוך למנחה, מאחר שאדה"ז מקצר הוא, ואמר כ"ק אד"ש "הרי הוא גם מדייק!".

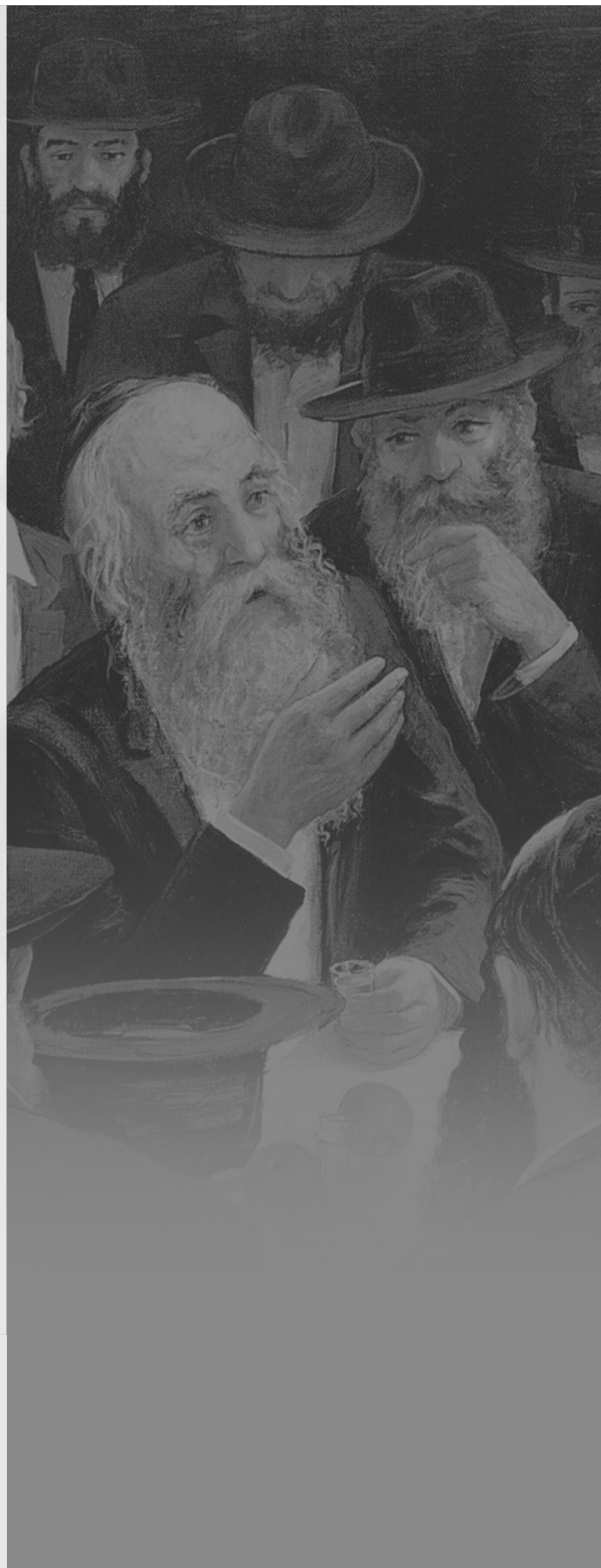
- ז. כ"ק אדמו"ר שליט"א קיבל את המנחמים, גדולי האדמו"רים והרבנים שליט"א במשך כל יום ח' תשרי והלילה שלאחריו.
- ח. במשך זמן זה נערכה חלוקת המשניות וכ"ק אדמו"ר שליט"א נהנה מאוד מזה.⁷
- ט. לא ראינו שיאמרו קפיטל מ"ט שבתהילים אחר התפילה.⁸
- י. בימי השבעה עלה לתורה מבלי שיקראוהו בשם קודשו.⁹
- יא. הכסא שישב עליו כ"ק אד"ש היה קצת יותר גבוה משלושה טפחים.
- יב. נר תמיד היה מודלק בבית האבל מחוץ לנרות שהודלקו לשעת התפלה וכן במשך השנה בבית הכנסת.¹⁰
- יג. הורה לומר בבית האבל "אבינו מלכנו" דעשרת ימי תשובה אעפ"י שאין אומרים תחנון.
- יד. במשך כל השנה בכל התוועדות יומי דפגרא ערך סיום מסכת.¹¹
- טו. הסתפר אחר ג' חודשים.¹²
- טז. כשנכנס לאוהל הק' של כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע נוקש בדלת ג"פ.
- יז. אינו נכנס לאוהל בנעלי עור וכן נוהגים כולם.
- יח. משך כל הי"א חדשים אמר קדיש שלאחר קריאת-התורה.
- יט. בהלוויית המת מביט על הנפטר כל הזמן.
- כ. כשחוזר מהלוויה נוטל ידיו בחוץ.¹³
- כא. כשנכנס מהלוויה אומר "ויהי נועם" וכו' כמבואר הסדר בס' דרכי חסד.¹⁴
- כג. כ"ק אדמו"ר שליט"א ביאר בשיחותיו שענין הנחמה הוא שהצער עצמו נהפך לנחמה ומה"אנפת בי" נעשה "אודך ה"י".
-
7. כשמסר לו הרב חדקוב שי' רשימת חלוקת המשניות שעד יו"כ, שאל עד איזה יום כיפור? (והשיב הרב חדקוב שי': עד יום כיפור זה, ואמר כ"ק אד"ש) א קורת רוח (והביט קצת בהרשימה) א גרויסען קורת רוח! (והביט עוד קצת ברשימה ואמר שוב) זייער אגרויסען קורח רוח! מסתמא וועלין זיי דאס מקיים זיין...
8. בדרכי חיים ושלום תתרכ"ט: מזמור מ"ט שבתהילים שנהגו לומר בבית האבל לא הניח לומר בבית בשעת האבלות.
9. כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר שגם כ"ק מו"ח אדמו"ר נ"ע בהיותו אבל עלה לתורה אלא שהתנה שלא יקראוהו בשמו, ו"מעשה רב" עדיפא.
10. כן מובא ביוסף אומץ להר"י יוזפא בשם "מנהג שהנהיגו אבותינו נוחי נפש בארץ אשכנז".
11. ראה בשו"ת מהר"מ מינץ יו"ד סי' רמ"ו סקכ"ז, שבלי הלקט הל' שמחות ובהנהגת מהרש"ל (הוצאת רפאל) אות מ"ו דאבל מותר להיות בסיום מסכת דהוי סעודת מצוה יעו"ש באורך.
12. כ"מ בשו"ע.
13. ראה אשכבתא דרבי הערה מ"ב שהאריך בד"ז ועי' לעיל פרק ג' הערה 3.
14. להרה"ג רי"ד שי' אושפאל (ברוקלין - תשכ"ה).

רמ"ח אותיות

פתגמין קדישין מכ"ק
רבותינו הקדושים
זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע
וזקני חסידי חב"ד

נרשמו מפי המשפיע
הרה"ח ר'
שמואל גרונום אסתרמן נ"ע

בכל מקום שנכתב "אד"ש" - הכוונה לכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע.

א. בעת ה'חתינה הגדולה' בין אדמו"ר הזקן ורבי לוי יצחק מבארדיטשוב, בשנת תק"ע, התפעלו מאוד החסידים מהנהגתו של רבי לוי יצחק ושאלו את אדמו"ר הזקן על מהותו.

אמר להם אדמו"ר הזקן: "וואס מלאך מיכאל איז אויבען - איז ער אונטען!"
[מה שמלאך מיכאל למעלה - הוא (רלוי"צ) למטה].

והוסיף אדמו"ר הזקן ואמר לאחד האברכים: "מיין מחותן זאגסטו א עבירה?
- מלאך מיכאל איז עפעס שייך צו א עבירה - אזוי איז ער שייך!" [=למחותני
אתה מספר עבירה? כמו שמלאך מיכאל שייך לעבירה - כך גם הוא שייך].
אחר כך היה האברך אצל רבי לוי יצחק, וזה השיב לו במעלתו של אדמו"ר
הזקן: "מיין מחותן קען אלץ טראגן און איך קען ניט טראגן" [=מחותני יכול
לשאת (לסבול) הכל, ואני אינני יכול לשאת].

ב. יעקב אבינו אמר: "קטונתי מכל החסדים וגו' כי במקלי עברתי וגו' לשתי
מחנות".

וצריך להבין, במה "כי במקלי" הוא נתינת טעם ל"קטונתי"? וכן, מדוע קבל
יעקב על היותו לשתי מחנות? - הרי הוא בעצמו עשה זאת ואילו רצה היה
עושה מחנה אחד או שלושה מחנות.

אלא הפירוש הוא, שיעקב התאונן על שנתקטנה חסידותו ("קטונתי מכל
החסדים"). כי אמונתו בה' היתה צריכה להיות בתוקפה מבלי לפחד כלל, כיון
שמי יעשה לו דבר מבלעדי ה' והרי "אין לך דבר חוץ ממנו".

ואכן, כשהלך בתחילה לחרן היתה לו אמונה זו, שהרי (כהמשך דבריו)
"במקלי עברתי את הירדן הזה", ללא מורא (וכידוע, שהבעל שם טוב עבר פעם
את נהר דניסטער בכח האמונה בלבד, ללא שימוש בשום שם), ואילו כעת הוא
כה ירא מעשיו עד שעשה כמה תחבולות ונחצה לשתי מחנות, שכל זה מורה
על ירידה בדרגתו.

ג. יעקב אבינו אמר: "קטונתי וגו'", ופירש רש"י: "שהיה ירא שמא יגרום
החטא".

וצריך להבין, לאיזה "חטא" התכוון? וכן, מדוע היה יעקב ירא? - הרי הוא
בעצמו מזכיר מיד ש"ואתה אמרת היטב היטיב עמך ושמתי את זרעך וגו'".

אלא הפירוש הוא, שיעקב באמת חשב שאין זו סתירה כלל למה שהבטיחו ה'
"ושמתי את זרעך וגו'", כי סתירה שייכת רק בדעת תחתון, בסדר השתלשלות
ששם יש מקום לנמנעות; אולם אצל הקב"ה אין נמנעות, ולא רק למעלה אלא

גם בגשמיות למטה, ובמילא יתכן שגם אם עשיו יהרגוהו מכל מקום תתקיים ההבטחה.

אך בכל זאת היה יעקב ירא "שמא יגרום החטא" - הוא החטא הידוע בעץ הדעת, שהוא יגרום שלא יושלם הענין בגשמיות ובפועל ממש.

ד. דרשו חז"ל על הפסוק: "וחי בהם - ולא שימות בהם".

כלומר, שהתוצאה מכל הסיגופים והתיקונים שעושה האדם תהיה שיחיה בחיות אלוקית ולא שישאר כפגר, טויט און קאלט [=מת וקר].

ה. מסופר שרבי לוי יצחק מבארדיטשוב שאל את אדמו"ר הזקן, מדוע פסק בשלחן ערוך שבת התפילין צריכות להיות 'פרודות', אף שהוא ואדמו"ר הזקן שמעו יחד מהמגיד ממעזריטש ששמע מהבעל שם טוב, שהיה בהיכל המשיח וראה שם שהתפילין לא היו כלל פרודות.

והוסיף רבי לוי יצחק בטענתו, שהרי ה"ווילנער" [=הוילנאי, הגר"א מוילנא (כך היה לשונו)] גם הוא פוסק שהתפילין צריכות להיות פרודות, ומן הסתם אין הדין כך.

והשיב אדמו"ר הזקן לשאלתו הראשונה - "תורה לא בשמים היא" ... ולשאלתו השנייה השיב בלשון הפסוק: "השליך משמים (אהבה ויראה, אש ומים) ארץ (תורה שבעל פה) תפארת ישראל" (ז"א דאצילות) - פירוש, שלעיתים גם בלי אהבה ויראה וביטול לה' יכולים לכוון להלכה.

והביא על זה אדמו"ר הזקן שלושה סיפורים:

המלאך המגיד שלמד עם בעל הבית יוסף, היה בא אליו רק כשעסק בלימוד המשנה שהיתה כמובן שגורה בפי הבית יוסף, ובמילא לא היה יכול אז להיות בביטול ואהבה ויראה, ואילו בזמן לימודו הלכה - שאז היה יכול להיות בביטול ואהבה ויראה - דוקא אז לא בא המגיד.

פעם אחת היו צריכים לשאול שאלה בהלכה את האור החיים הקדוש אך הוא היה שרוי אז בדביקות. מה עשו? - לקחו נער אחד בן טובים שלא ראה קרי מימיו, ונגע בו באצבעו הקטנה וניערו מדביקותו, ואז היה יכול לפסוק את התשובה. ומזה מובן שדוקא בעת דביקותו כשעמד באהבה ויראה וביטול, לא היה אז יכול לכוון להלכה.

ישנה הלכה מסויימת ברמב"ם שאיש לא הצליח לעמוד על בוריה, ואילו יהודי אחד שהתפלל ובכה מאוד שיגלו לו משמים את פירוש ההלכה, אכן זכה ויגילו לו. כיון שרצה לזכות גם את הרבים מסר היהודי את הביאור להדפסה. המגיה בבית הדפוס היה יהודי שיכור גדול אך גם למדן, וגם הוא אמר פירוש

על ההלכה הזו, מעצמו. ובאמת נמצא שהוא כיון לאמיתות ההלכה כפי שגילו ליהודי הפשוט משמים.

ובכל סיפור סיים אדמו"ר הזקן שזהו מפני ש"השליך משמים ארץ תפארת ישראל".

ו. רבי אהרן מקרלין אמר שכל אחד ואחד צריך להאמין בבעל שם טוב - בשלושה דברים:

שאליהו הנביא לא זו מארבע אמותיו.

שאליהו עמד לפניו כעבדא קמיה מריה.

שאליו היה הבעל שם טוב בימי האבות - גם אז היה נחשב לדבר מסוים. ופירוש הדבר, שהאבות היו בעולם האצילות וגם הוא היה כך.

[במקום אחר נכתב, שאילו היה הבעל שם טוב בזמן התנאים היה נחשב לדבר פלא, כי הם היו נשמות דבריאה והוא היה נשמה דאצילות].

ז. אדמו"ר מוהר"ש אמר פעם במאמר שאדמו"ר הזקן המשיל משל לתשובה וחרטה אמיתית, "בכל לבבך", מאדם ההולך לרחוץ בנהר ולפתע הוא עומד בטבע, שאז ודאי מתחרט מאוד על שירד כלל לרחוץ.

ופירש אדמו"ר מוהר"ש את הנמשל:

כל עניני העולם הזה נקראים "מים רבים", כידוע בחסידות. וכשהנשמה יורדת להתלבש בגוף, זהו כמו האדם שהולך לרחוץ בנהר להתענג, כיון שעיקר ירדת הנשמה לעולם הזה בתוך ה"מים רבים" הוא בשביל התענוג שיבוא אחר כך.

אבל כשעניני העולם נעשים למניעות וטרדות בעבודת ה' אזי הנשמה מתחרטת לגמרי על ירדתה למטה.

ח. בספר תורה אור (פרשת בראשית) נתבאר ענין "מטבע ארוך" ו"מטבע קצר".

ויש לומר, שבזה יובן המסופר שכאשר משה רבינו התפלל על מרים אמר תפלה קצרה: "א-ל נא רפא נא לה", ופירש רש"י: "שמא יאמרו אחותו בצער והוא מאריך בתפלה". ולכאורה היה צריך להיות להיפך, שיתפלל על החולה באריכות.

אלא הפירוש הוא (על פי המבואר בתורה אור שם), שבאמת צריך להגיע למדרגת התפלה הקצרה ובפרט כאשר הצער נוגע בעומק האדם.

וכן יש לומר, שזהו גם ענין התפלה הקצרה שהיה הכהן הגדול מתפלל ביום הכיפורים.

ט. אביו של ר' סנדר משקלאוו נעשה פעם בעל חוב גדול, וברח ממקומו ובא לאדמו"ר הזקן. בהיותו שם ביאר לו אדמו"ר הזקן מהו ענין בעל חוב ברוחניות, והדברים חדרו לליבו עד שנשכחו ממנו כל חובותיו ובכה מאוד.

אחר כך ציוה לו אדמו"ר הזקן לנסוע לביתו, וחזר ונעשה שוב גביר גדול ופרע את כל חובותיו.

ואמר על כך אדמו"ר הזקן שזהו ענין הפיכת העצב לשמחה, כמבואר בתניא (פרק ל"א).

[להעיר, שבספר בית רבי כתוב שהוא לא היה כל כך מהחסידיים. **הכותב**].

י. ר' נטע ממאלע-טיראסצענע שהה בליובאוויטש בעת שנפטרה בתו, וכשבא לביתו וסיפרו לו מה שאירע, חלץ נעליו וישב על הקרקע כדין.

לפתע נתאדמו פניו וחשבו הנוכחים לתומם שזה מפני צערו הגדול. אך הנה, כשנתאדמו פניו יותר ויותר אמר בהתלהבות: "הנה הבאתי מאמר מליובאוויטש..."

[ומסיפור זה נראה כמה היתה גדולה התקשרותו בחסידות].

יא. אדמו"ר הצמח צדק אמר פעם במאמר, שענין ה"כרת" שבנפש הוא כשאדם אומר "איך דארף דאס"; "איך דארף דאס" [=אני צריך את זה, אני צריך את זה]; כי האומר "איך **ווייל** דאס" [=אני **רוצה** את זה] - אין זה רע כל כך, כיון שלכל אחד יש נפש המתאוה; אבל האומר "איך **דארף** דאס" - זהו מפני שנפשו נכרתה מרשה.

וביאר הרש"ג את דבריו על פי דברי הרמב"ם "שכל הנמצאים צריכים לו והוא ברוך הוא אינו צריך להם ולא לאחד מהם". והיינו, שכל הנשמות צריכות להרגיש כך שאינן צריכות דבר, שהרי גם הם "חלק אלוקה"; אבל כשאדם אומר "איך דארף דאס" - נמצא שנפשו נכרתה, כי האמת היא ש"הוא ברוך הוא אינו צריך להם".

יב. ידוע, ששני פסוקים נאמרו באשה: "מצא" ו"מוצא".

ופירוש הדבר הוא, ששואלים את האיש באיזה אופן הוא לוקח אשה: אם כדי שיוכל לעלות למעלה בעבודת ה' בעסק הבריורים ולקיים מצות עשה של פו"ר, זהו "מצא אשה **מצא טוב**"; אך אם האדם מכוון לתאות נפשו - אין תאוה גרועה וירידת הנפש יותר מזה, וזהו "מוצא" . **מר ממות** את האשה".

יג. דרשו חז"ל על הפסוק: "וירא את הקיני וגו' איתן מושבך - משל לצייד שהיה צד צפרים . . הלכה וישבה לה על איקונין של מלך . . איני יודע מה אומר לך אלא למקום יפה ברחת ונפלטת וכו'".

ואמר הרשב"ץ שזוהי תורת החסידות, שהבורח והנפלט אליה הוא כיושב על איקונין של מלך.

יד. פעם אחת, נתחבה עצם בגרונו של ר' איצעלע מאולע כשאכל דגים, והגיב כנגדו אדמו"ר הזקן: "נשמות פון צדיקים דארף מען וויסן ווי צו עסין" [=נשמות של צדיקים (כידוע שנשמות של צדיקים מתגלגלות בדגים) צריך לדעת כיצד לאכול].

טו. אדמו"ר הזקן אמר ששלושה אנשים האבן געהאט א חוש אין וועלט [=היה להם חוש והכרה (מעלת ה)עולם]: אדם הראשון, רבי שמעון בר יוחאי והבעל שם טוב.

[והראיה לבעל שם טוב היא, שאמר על עצמו שהיה יכול לעלות בסערה השמימה, כאלהו הנביא, אבל "איך זשאלעווע [=אני מיצר על (אי-קיום)] הפסוק עפר אתה ואל עפר תשוב". ואת הראיות על רשב"י והבעל שם טוב - שכח הרש"ג].

והמשיך אדמו"ר הזקן, שלשלושה אחרים לא היה חוש בעולם, האחד הוא האר"י ז"ל והשני הוא הקדוש [רבי אברהם, בן המגיד ממעזריטש, ואת שם השלישי והראיות עליהם - שכח הרש"ג].

טז. פעם אחת שהה משולחו של רבי נחום מטשערנאביל במחיצת רבו, ובניו של רבי נחום הפריעו לו במשחקהם. צעק עליהם המשולח והבריחם ממנו, והלכו הילדים והתלוננו אצל אביהם.

אמר לו רבי נחום שלא יפה עשה, כיון שכמו שהאדם מתנהג למטה כך מתנהגים עמו מלמעלה, והרי מדת הקב"ה היא שאף שרואה שמעשי בניו אינם כראוי בכל זאת קורא להם בנים ואומר 'מה אעשה עם בנים' וכו'; אבל באם הדבר להיפך וכו'.

יז. פעם אחת, לא בא ר' זלמן מקורניץ לבית הכנסת בחג השבועות אלא התפלל ביחידות בביתו.

כששאלוהו על כך השיב בלשון הפסוק: "לבונה זכה" - ריינע מוחין [=מוחין (הבנה) זכים] - "בד בבד יהיה".

עוד סיפר רש"ג, שר' אברהם מז'עמבין לא רצה לספר סיפור זה דלקמן, ורק פעם אחת סיפר לרש"ג שרבי מענדל מהאראדאק אמר: "רבנו של עולם, מיט וואס זאל איך פאר דיר קומען? - נאר מיט קריאת שמע שעל המטה" [=עם מה אבוא בפניך? - רק עם קריאת שמע שעל המטה].

[יש לומר הפירוש בדבריו, שצריך לחשוש בכל דבר בעבודת ה' אולי יש בו איזו פניה והנאה].

יח. אדמו"ר הזקן אמר שכתוב בזהר (פרשת בא) שמשה היה ירא מפרעה, ואמר לו הקב"ה "בא אל פרעה" (וכדיוק לשון הפסוק, שלא נאמר "לך אל פרעה" אלא "בא אל פרעה", כלומר שגם אני, הקב"ה, אלך עמך).

וביאור הדבר: בחינת פרעה היא, כלשון הכתוב, "התנים הגדול" - אריך דקליפה (כפירוש הרח"ו), "הרובץ בתוך יאוריו" - ט' ספירות דקליפה. והיינו, שפרעה הוא הרצון (אריך) דקליפה שלמעלה מטעם ודעת, ומשה - בחינת הדעת דקדושה, היה ירא שפרעה יתגבר עליו.

ולכן אמר לו הקב"ה "בא אל פרעה", שאני אעזור לך שתוכל להתגבר עליו. ובכל שנה כשקוראים בתורה פרשה בא נמשך מלמעלה הכח להתגבר על כל רצון זר.

יט. איתא במאמר דהר"צ [דר' הלל?]: "אין אני מבקש - רק מג' הבהמות הנמצאים בבית; ואין אני מבקש ממך הז' מינים הנמצאים בבית בהרים ובשדות".

יש בזה שני פירושים:

הבקשה היא על שלושת הלבושים - מחשבה דיבור ומעשה שתובעים מהאדם שיהיה שלם בהם, כמבואר בתניא שצריך להיות בינוני, ואילו את זיכך והתהפכות המדות לא דורשים.

הבקשה היא על שלושת המוחין - חכמה בינה ודעת, שעיקר שלימות האדם עתה היא במוחין (כביאור אדמו"ר הזקן בענין "והסירותי את לב האבן") והאדם צריך להזהר במוחין שלו ובלבושיו, אך בהתהפכות המדות אין צורך לדקדק כל כך (כפי שנאמר בתניא "אל יהי שוטה לעסוק בהעלאת המדות"). ואתא אורא [?].

כ. בחג הסוכות נאמר: "ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'", ודרשו חז"ל: "ראשון הוא לחשבון עונות".

הבעל שם טוב המשיל ענין זה לאיש פשוט ושוטה שחטא בגניבה, וכשדן אותו המלך - התחיל לרוממו ולייחסו במעלות גבוהות וכתוצאה מכך נעשה החטא חמור עוד יותר, ודי למבין.

עוד אמר רש"ג, מהנהגות ר' הלל בראש השנה: כשבירך "המוציא" - טבל הפת בתחילה במלח כבשאר ימות השנה ואכל כזית, ואחר כך טבל גם בדבש ואכל.

ואמר רש"ג שכך צריך להיות, כפי שמובא בחסידות שמלח ממתיק דינים.

כא. בנוסח הושענות: "למען איתן הנזרק בלהב אש".

פירוש: "איתן" - פנימיות החכמה; "אש" - בינה. והיינו יחוד או"א, חכמה ובינה.

כב. ר' הלל דיבר פעם בענין קליפת הלבושים, ואמר שאת גודל קליפה זו אפשר להבין מסיפור התורה על יעקב אבינו, שלאחר שלבש את בגדי עשיו אמר "אנכי עשיו בכורך".

והיינו, שאם נאמר שיעקב שיקר באמרו זאת (ואף שרש"י לא פירש כך, הרי בכל זאת כך אמר) - נמצא שלבושי עשיו פעלו על יעקב שיאמר שקר; ואם נאמר שלא שיקר אלא אמר זאת בפשיטות - בכל זאת פעלו עליו הלבושים בזה שכאשר לבש אותם, מיד אמר: "אנכי עשיו"!!!

עוד סיפר רש"ג שאדמו"ר מוהר"ש אמר: "קיים כבוד דארף איך ניט זוכן; קיין שפלות אויך ניט" ... [=אין לי צורך לחפש כבוד, וגם לא שפלות].

כג. רש"ג סיפר בשם חסיד נאמן ששמע מאחד החסידים ששימש כשו"ב ומוהל בערי פולין, שפעם אחת שאל את אדמו"ר הצמח צדק, שבהיותו נזהר מאיסור "חדש", מה יעשה כשהוא שוהה בערים אלו.

והשיב לו אדמו"ר הצמח צדק: "די פולישע היטן זיך ניט אין "חדש" ויש להם על מה שיסמוכו, אויפן ב"ח; דער ב"ח איז א בר סמכא; "אלע צדיקים מוז מען דורכפירן דעם גהינום, וכשנסתלק הב"ח - האט מען זעכציק טעג פריער געקילט דעם גהינום".

[=יהודי פולין אינם נזהרים ב"חדש" ויש להם על מי לסמוך, על הב"ח; הב"ח הוא בר סמכא; את כל הצדיקים חייבים להעביר בגיהנום, וכשהב"ח הסתלק - ציננו את הגיהנום שישים יום קודם לכן].

כד. אדמו"ר הזקן אמר פעם כשהתקיימה אסיפה בעניני הכלל:

"כשאין ברירה - דארף מען זיך פארלאזן אויפן אויבערשטן" [=צריך לסמוך על הקב"ה].

ופירש רש"ג: ההמשכות שבסדר השתלשלות הן תמיד בדרך אורות וכלים, וצריכים לעשות "כלים" כדי לקבל את האורות, כמו שכתוב: "וברכך ה' אלוך - בכל אשר תעשה"; אולם כשאין ברירה ואי אפשר לעשות "כלי", אזי צריכים להמשיך מלמעלה מסדר השתלשלות.

כה. ר' זלמן ועזמער אמר לפני הסתלקותו, שביכלתו לערוך דין וחשבון על כל רגע ורגע שעבר עליו, מלפני שבע שנים ועד עתה.

כסיפרו זאת לר' זלמן קורניצער - שחק מעבודה כזו...

עוד סיפר רש"ג: פעם אחת סיפרו לר' הלל אודות רב אחד, ואמרו שאין בו רושם מפגעי הזמן, והגיב: "איך האב געזען ווילדע בעלי מוחין [=ראיתי בעלי מוחין עצומים] - ר' זלמן זעזמער - וגם הוא נשתנה מפגעי הזמן".

כו. רש"ג סיפר, שבתחילה היה קשה לו אודות דברי אדמו"ר הזקן בתניא (פי"ט), שכשיזכור האדם את ענין המסירות נפש תעבור הרוח שטות שבאה עליו, כיון שמצא כתוב כך גם בספר אחר.

אולם לבסוף הבין, שההבדל בין הכתוב בתניא לכתוב בספר הוא הינו כרחוק מזרח ממערב, מפני ששם כתוב שפעולת הזכרון היא בדרך סגולה, ואילו בתניא מבואר שזהו הדבר עצמו - שיש לו באמת מסירות נפש על כל דבר שהוא נגד רצון העליון.

כז. דבר ברור הוא שאי אפשר להיות חסיד בלי שלושה דברים:

שיהיה עז פנים (בקדושה), היינו שלא יאמר: "לא אוכל ללכת לשם - שאין זה נאה לי; לא אוכל לעשות ענין זה בפני פלוני" וכדומה, אלא צריך להתנהג בעזות פנים.

שיוכל לקחת משקה.

שידע חסידות.

ואם יבוא מישהו ויטען, שיכולים להיות חסידים גם בלי אחד מהדברים הללו - הרי זה שקר! קיין חסידים וועלן ניט אויסוואקסין אהן די דריי זאכן! [=חסידים לא יגדלו ללא שלשת הדברים הללו].

כח. רבי חיים אברהם בן אדמו"ר הזקן אמר:

"טוב יותר לבוא בקשרי שידוכין עם בעל-הבית פשוט מאשר עם צדיק של פולין".

כט. אמרו חז"ל: "מאי חנוכה . . כשנכנסו יוונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל, וכשגברו מלכות בית חשמונאי . . בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כהן גדול".

ופירוש הדבר: "שמן" הוא חכמה, ביטול; "היכל" הוא בינה, אותיות; ואם כן, ענין "השמנים שבהיכל" הוא - ביטול הבא רק מהאותיות.

ופירוש הדבר בעבודת החסידות: מי שלימוד החסידות אצלו הוא בהבנה והתפשטות באותיות השכל - אין זה ביטול אמיתי, כי לא נרגש (דערהערט געווארן) אצלו טעם עצם החסידות, אלא עדיין הוא במציאות יש, כספירת הבינה ש"מקנא בבריאה" שבו מתחילה התהוות היש, ועל דרגה זו יכולה לשלוט חכמת יון;

אולם כשיש לו "פך אחד של שמן", ספירת החכמה - שנרגש בו האלוקות שלמעלה מהשכל של החסידות, והפך גם חתום "בחותמו של כהן גדול" - היינו שההתעוררות וההרגשה (דער דערהער) באה מאהבה המסותרת ("כהן גדול") - על זה לא שולטת חכמת הפילוסופיה של יון, ודי למבין.

ל. בעירו של ר' נטע ממאלע-טיראסצענע היה עשיר מתנגד ושמר איצעלע. פעם אחת כשהיתה בדיחא דעתיה אמר ר' נטע: "איך וועל ניט בייטן איצעלעס אייגונס אויף דערמאנען איין מאל אין סוף" ... [=לא אמיר הזכרת פעם אחת 'אין סוף' תמורת כל רכושו של איצעלע].

ופירש הרש"ג, שזה על דרך "כל האומר רחב וכו' בידעה ומכירה" [ודפ"ח, ח, ה' יעזרנו].

לא. מה בין מומר לתיאבון ומומר להכעיס?

מומר לתיאבון עושה מה שטוב יותר לנפשו ותאוותו, אך באם בשר הבהמה הכשרה ישווה בטעמו לזו הטריפה - יאכל את הכשרה, ואילו מומר להכעיס - משיך להכעיס אף שאין לו מזה דבר.

וכן הוא הדבר למעליותא, בעבודת ה': יש העובד רק כדי "לרוות נפשו הצמאה לה" ויש העובד מפני שאוהב את ה' "יתיר מגרמיה", ודי למבין.

לב. ר' הלל המשיל משל לענין מוח שליט על הלב:

אדם ההולך בדרך ופוגש בלסטים, טבעי הוא שיפחד מאוד וירצה לברוח ממקומו. אולם כשמחבונן מה יועילו לו פחדו ובריחתו שהרי ודאי ישיגוהו ויהרגוהו, ומחליט בדעתו שלא לפחד כלל, אלא ילחם בהם ואולי ינצחם - הנה זה בא מצד שליטת המוח על הלב, ודי למבין.

לג. ר' פסח מאלאסטאווקער אמר:

מלפנים, בזמן הבית, היתה השמחה ביין ענבים דוקא ולא היה כלל עניין שתיית יי"ש, אולם עתה בזמן הגלות השמחה היא דוקא ביי"ש.

והענין בזה: בזמן הבית היתה העבודה בהתבוננות בגדולת ה' ולא בדברים צדדיים, ולכן גם השמחה שבאה מזה היתה ביין דוקא, שהוא עצם מהות הענבים.

אך בזמן הגלות ההתבוננות היא רק בריחוקו מאור פני ה', אלא שבכל זאת צריכה לבוא שמחה אחר העצב כמבואר בתניא, נמצא שהשמחה היא תמצית ושיירי ההתבוננות ואילו עצם ההתבוננות הוא בעצבות שדוחה מעצמו. ולכן עתה גם השמחה באה דוקא מיי"ש - שהדגן נזרק והשמחה היא רק מהתמצית והזיעה.

לד. נאמר בכתוב: "והיה מדי חודש בחודשו גו' בשבתו גו' יבוא כל בשר להשתחוות לפני".

ויש לפרש: "בשר" הוא ענין אהבה ויראה מתוך ישות, שנקרא "בשר", כידוע; ובראש חודש ושבת שמאיר בהם אור אבא (כידוע בחסידות שענין שבת הוא מלמטה למעלה וראש חודש הוא מלמעלה למטה) - אז נמשך ביטול, "להשתחוות".

לה. בנוסח "ועל הניסים": "ואתה . . רבת את ריבם, דנת את דינם, נקמת את נקמתם, מסרת גיבורים ביד חלשים וכו".

ויש לפרש פרטים אלה:

אצל הבינונים המלחמה תמיד בתוקפה והם צריכים להתגבר שלא ישלוט בהם הרע, וזהו "רבת את ריבם" - אתה בעצמך רבת, שעזרת להם לגרש את הרע ויוכלו לבוא למדריגת צדיקים, ששם אין ריב אלא כבר ניצחו;

"דנת את דינם" - זהו לבוא למדריגת בינוני;

"נקמת את נקמתם" - זהו להיות רשע וטוב לו, שיהיו לו חרטות וינקום ברע, שלא תהיה לו בלבד המלוכה בנפשו אלא כרשעים ש"מלאים חרטות";

"גיבורים ביד חלשים" - זהו תוקף האורות דתוהו בעולם התיקון, שהכוונה היא תיקון.

לו. יש להמשיל משל לענין אור מקיף המבואר בתורת החסידות, מאדם הטרוד מאוד בעסקיו שכוונתו בכל תנועותיו ויגיעתו היא בשביל חיותו

ופרנסתו, אך בכל זאת הוא לא מהרהר תדיר במטרה זו אף שבלעדיה לא היה כלל טרוד וכו'.

וזהו פירוש 'אור מקיף': עיקר החיות והמציאות הינה הודות לאור זה ובכל זאת הוא אינו נרגש כלל.

לז. אדמו"ר האמצעי אמר לר' פרץ ביעשנאוויתשער בהיותו ביחידות האחרונה אצלו:

"מה בין משה'קע [ווילענקער] לבנימין'קע [קלעצקער]? - בנימין'קע איז גוט פאר זיך און ניט פאר דער וועלט; משה'קע איז גוט פאר דער וועלט און ניט פאר זיך. ס'דארף זיין ניט אזוי און ניט אזוי - מען דארף זיין גוט פאר זיך און גוט פאר דער וועלט;

"דו, פרץ, וועסט ניט פארפאלן ווערן, פרץ ווייסט וואס איז רבי;

"א רבי דארף זיין, ווען ער גייט צו חסידות, דארף ער זיין שפל בא זיך גלייך ווי ער גייט אין גאס און קינדער ווארפן אויף עם שטיינער - אזוי זאל אים דוכטן גייענדיק צו חסידות; און אלץ וואס מען דערציילט עם - זאל ער געפינען בא זיך, און אלץ וואס ער הערט [רעדט?] - זאל זיין צירופי שמות".

[=בנימין טוב לעצמו אך לא לעולם; משה טוב לעולם אך לא לעצמו. צריך להיות לא כך ולא כך - צריכים להיות טוב הן לעצמו והן לעולם. אתה, פרץ, לא 'תלך לאיבוד', פרץ יודע מהו רבי. רבי, כשהוא הולך לומר חסידות, עליו להיות שפל בעיני עצמו כאילו הוא הולך ברחוב וילדים משליכים עליו אבנים - כך הוא ידמה בעצמו כשהוא הולך לומר חסידות, וכל מה שמספרים לו - עליו למצוא זאת אצלו עצמו, וכל מה שהוא שומע [מדבר?] - צריך להיות צירופי שמות].

לח. פעם אחת אמר אדמו"ר הצמח צדק מאמר לפני ר' בנימין קלעצקער, בישבם על מיטה אחת.

לפתע עמד ר' בנימין ברעדה מהמיטה והתייצב לפניו כעבדא קמיה מריה. כששאלוהו על כך השיב, שבאמצע המאמר שמע שאדמו"ר הזקן מדבר מתוך גרונו.

לט. נאמר בכתוב אודות עבודת יעקב בצאן לבן והשכר שהתנה עמו על כך: "והיה העטופים ללבן והקשורים ליעקב".

ופירוש הדבר: טבע האדם הוא שכאשר יש בידיו דבר היקר וחיביב לו - רוצה הוא שיהיה זאת גם לזולתו, וכפי שמוצאים כך בחסידי אדמו"ר הזקן שמסרו

את נפשם בפועל ממש להתפשטות החסידות בעולם, כיון שהיה זה כה יקר
אצלם.

וכן הוא בעבודת האדם, שלנפש האלוקית לא די באהבה ויראה שלה, אלא
רצונה שגם הנפש הבהמית תתהפך לאלוקות.

וזו היתה העבודה הרוחנית של יעקב בצאן לבן, להעביר ולקשר את צאן לבן
אל צאנו. ועל זה טען אח"כ לבן: "למה גנבת את אלוהי".

מ. אמרו חז"ל: "על שלושה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה
ועל גמילות חסדים".

ופירוש הדבר, שעל ידי שלושה דברים אלו נמשך ענין הביטול בעולם,
כדיוק הלשון "העולם עומד", שעמידה מורה על ביטול.

מא. הלכה היא שבתפלה צריך האדם להיות חגור בחגורה, שלא יראה לבו
את הערוה.

פירוש הדבר: ענין הערוה ברוחניות הוא - נגעי האדם ממעשיו הלא טובים;
אך בעבודת התפלה צריך להיות "לבו למעלה" בלבד ושלא יראה את הערוה,
היינו שלא יהרהר ויתמרמר בלבו על חטאיו אלא יקיים "עבדו את ה' בשמחה".
וענין האזור שעל בגדיו הוא המשכת היחידה בפנימיות, ודי למבין.

מב. הרמב"ם כותב שהאדם צריך לכוון בתפלה בשפלות האדם ורוממות
הא-ל, אך בחסידות אנו מוצאים שעל האדם לא לחשוב בתפילה על שפלות
עצמו.

אולם לפי המבואר בחסידות בענין "שפלות האדם" העליון, שמצד עצמו "כי
לא אדם הוא" ואינו בערך כלל לעולמות - הרי שדברי הרמב"ם אמת, כי בזה
יש לחשוב בתפלה, ודי למבין.

מג. אמרו חז"ל: "בשר שנתעלם מן העין אסור".

פירוש הדבר: בשר - זהו ששת המידות; עין - זהו המוחין, שהמוח הוא עיני
האדם. והיינו, שהתעוררות המידות ללא שליטת המוחין היא איסור ממש, והוא
מי שמחשיב את עצמו תמיד גערעכט [=צודק]. ור' אברהם שניא אדם שכזה.

מד. אמרו חז"ל: "חמץ מבטלו בלבו ודיו".

ופירש ר' אברהם בדרך צחות: אין צורך לדבר אודות המתנגדים ("חמץ")
בוויכוחים וטענות, אלא מבטלם בלבו ודיו...

מה. רש"ג פירש מה בין 'תורה' ו'עולם' - שתורה היינו ביטול והרגשת אלוקות וכנגד זה הוא עולם וישות, וכההבדל בין מוחין ומידות (כנ"ל אות מ"ג).

ועוד יש לומר בפשטות: 'עולם' היינו עולמ'שע, כגון השל"ה שכל תורת הקבלה שאצלו היא רק באלוקות השייך לעולמות, וכן הדבר בקבלת האריז"ל; ואילו 'תורה' היינו חסידי'שע, ובדוגמת מה שאמר אדמו"ר הזקן (לקמן אות קנב) שדבריו הם למעלה יותר מספר עץ חיים.

מו. ר' משה ווילנקער פגש את הוואלפער, וביקש ממנו שיאמר לו דבר ששמע מהמגיד ממעזריטש. והשיב לו:

מפני מה חסר ו' במזמור "לדוד בשנותו" [שמסודר לפי סדר אל"ף ב"ת]? - כי בעת שהכלה (מלכות) מתלבשת אין נאה לחתן (אות ו', ז"א, ששת המידות) לעמוד שם והוא הולך לו.

והבן, שפירוש דבר זה הוא עמוק מאוד: "לדוד" - ספירת המלכות, כנסת ישראל, "בשנותו את טעמו לפני אבימלך" - ענין הקישוטים, ודי למבין.

מז. פעם אחת הלשינו אנשי קארלין בפני המגיד ממעזריטש על רבי אהרן רבם, באומרם שהוא מקפיד עליהם מאוד.

אמר לו המגיד: "גלייבט מיר ר' אהרן, איך און איהר זיינען ניט ווערט א פאנטאפל פון קלענסטן איד". [=האמינו לי ר' אהרן, אני ואתם לא שווים נעל-בית של היהודי הקטן ביותר].

מח. פעם אחת שהה אדמו"ר הזקן אצל רבי מענדל מהאראדאק בראש השנה.

בבוקר אחר התפלה, כשבא רבי מענדל מבית המדרש לסעודת יום טוב, ראה שאדמו"ר הזקן עדיין לא בא וביקש שיבדקו היכן הוא עומד, וחזרו והשיבו לו שאדמו"ר הזקן שרוי בדביקות בתפלה.

כששמע זאת, הלך בעצמו והביט עליו מעט ואמר לכל הסובבים: "דער אויבערשטער פרייט זיך מיט עם און ער פרייט זיך מיטן אויבערשטען. לאמיר עסען ווארמעס" [=הקב"ה שמח (משתעשע) איתו והוא שמח (משתעשע) עם הקב"ה. הבה נלך לסעוד].

וציוה, שבעת שיבוא אדמו"ר הזקן לסעודה לא יתנו לו כבוד.

מט. רבי יהודה ליב בן אדמו"ר הצמח צדק בא פעם בתביעה לאביו על שאין סדר בזמן שאומר חסידות, ואנשים רבים באים ודוחקים זה את זה.

השיב לו אדמו"ר הצמח צדק: "ישנו אדם אחד בעל מלאכת תנורים, שמכוון בכל יום כוונות האריז"ל, און איך דארף עם מער ווי ער מיר [=ואני זקוק לו יותר מאשר הוא לי], וכאשר הוא דוחק את עצמו שני שבועות בנסיעתו עד שמגיע לדלתי, וחיים בער [המשרת] גיט עם א שטופ אז ער פאלט פון טיר ביז צום וואנט - און צוליב עם דארף איך מען זאל זאך שטופן" [=נותן לו דחיפה (כזו) שהוא נופל מהדלת עד הקיר - הנה עברו אני צריך שידחפון].

ג. רש"ג שמע מאדם נאמן בשם לויק שבהיותו פעם בבית השו"ב של אודסה, סיפר לו זה סיפור והקדים באומרו לאשתו: "הקשיבי כיצד אני מספר ואל תניחי לי לשקר".

והמשיך, שפעם אחת נסע עם אשתו למקום מעיינות מים חמים, ובדרכם עצרו לפוש בפונדק. בהיותם שם, הבחינו שבעלת הפונדק מופלגת בזקנותה וכל בניה ומשפחתה הגדולה דרים עמה, והתפלאו על כך מאוד.

הזקנה ההיא הבינה שהשו"ב הוא מהחסידים, וסיפרה לו את סיפור חייה: בעלה נעלם ממנה בהיותה צעירה לימים (בת כ"ח שנה) והיא נשארה עגונה. כששמעה אודות הבעל שם טוב נסעה לחצרו, אולם משבאה לשם לא הניחו לה להכנס אליו בשום אופן, ונשארה שם ושהתה אצל הרבנית אשת הבעל שם טוב.

הרבנית, בהכירה אותה לאשה כשירה השתדלה עבורה, וסיפרה לבעל שם טוב שאשה זו נתעגנה מבעלה ולה בן קטן ממנו.

הניח הבעל שם טוב את ראשו הקדוש על ידיו, שהה מעט ולאחר מכן הרים את ראשו ואמר לאשה: "אינני יכול לעזרך, כיון שבעלך מת בלא עדים שיעידו על מיתתו, ובמילא תהיי מוכרחת להישאר עגונה כל ימי חייך".

והוסיף הבעל שם טוב ואמר לה: "כשתבטיחיני להיות אשה כשירה כל ימיך - אברכך שתראי חמשה דורות מבנך זה, ותהיי עשירה", והבטיחה האשה כן. וסיימה הזקנה את סיפורה באומרה: "כל אלו הם צאצאיי מבני; חמשה דורות ישנם כאן אצלי והנני בת מאה וחמש".

נא. רש"ג שמע מפנחס מדאקשיץ, שבהיותו בעבר שותף בעסקיו עם מתנגד אחד שמעו שבשכנותם נמצא משרת הבעל שם טוב, ונסעו אליו לראותו.

בהגיעם למקומו, ראו בחוץ זקן העומד ושאלוהו אם כאן דר משרת הבעל שם טוב וענה הן, ושאלוהו אם אפשר שזהו הוא בעצמו, וענה שלא, אלא זהו אביו. והוליקם הביתה, וראו הם שלפי מראה פניו של האב נראה הוא עוד צעיר יותר מבנו, ותמהו על כך.

וסיפר להם המשרת, שפעם אחת בעת שניקה את בית הבעל שם טוב (הוא לא היה אז המשרת הקבוע), היו הפאנטאפלאך [=נעלי בית] של הבעל שם טוב תחת המטה שישן בה והרהר במחשבתו אם להזיזם לרגע לנקות תחת מקומם, והחליט שלא לנגוע בהם אלא ניקה סביבם בלבד.

משהקיץ הבעל שם טוב שאלו אם נגע בנעליים והשיב שלא, ואמר לו הבעל שם טוב "דערפאר זאלסטו לעבן הונדערט און צוואנציק יאהר" [=לכן תחיה מאה ועשרים שנה]. [להעיר מספר סיפורים נוראים של ר' יעקב מקיידאן].

נב. רש"ג שמע מר' שמואל, מורה-צדק בקובניץ, ששמע מאיש מהימן ששמע בעצמו ממשרת הבעל שם טוב:

פעם אחת העירו הבעל שם טוב בלילה ואמר לו "בוא עימי, חפצי לטבול בנהר", ולקח המשרת קרדום ונר והלכו.

באמצע הטבילה כבה הנר ואמר לו הבעל שם טוב: "קח נר מהקרח והדלק אותו", ולקח המשרת מהנהר והדליק והאיר נר-הקרח עד סיום הטבילה.

נג. אדמו"ר מוהר"ש אמר: "החסידות היא נשמת הקבלה".

נד. רש"ג ראה שתי הנחות ממאמר חסידות על הפסוק "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייד", האחת מר' גרשון דובער פאהארער והשניה מר' שמואל בער בוריסובער.

באחת נכתב: אצל בעל תשובה, עיקר התחלת התשובה הוא ההחלטה החזקה בכל כחות נפשו להפרד מהרע לגמרי, ושלא יהיה שייך לרע כלל, חס ושלום, והוא מוסר את עצמו לעבודתו יתברך. ובעקבות התחלה זו יגיע הוא אחר כך לכל המדריגות הנעלות - אהבת עולם, אהבה רבה בתענוגים וכו'.

וזהו פירוש "למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים", שההחלטה ורצון חזק זה בתוקף נפשו לצאת מהרע - היא שעומדת לו "כל ימי חייד", ו"יציאה" זו היא המקור והשורש לכל המדריגות שיבואו אחר כך, ודי למבין.

ובשניה נכתב: "ארץ מצרים" זהו גם בצד הקדושה, והיינו שכל המדריגות בכל סדר ההשתלשלות הן רק "מצרים וגבולים", ואילו היציאה מארץ מצרים היא עליה והתכללות באחדות הפשוטה ממש, באור אין-סוף ברוך-הוא שלפני הצמצום.

וכשיבוא למדריגה זו - אזי גם יבוא אחר כך לכל המדריגות, איזה שיהיו. וזהו פירוש "כל ימי חייד" - בחיות ההשתלשלות והעולמות, ודי למבין. [עד כאן ההנחות].

וההבדל ביניהם: הביאור הא' הוא מלמטה למעלה והביאור הב' הוא מלמעלה למטה.

נה. ר' גרשון דובער אמר שיש שני סוגי חסידים:

העוסק עם עצמו בלבד ואינו מתגלה כלל לזולתו, לא בדיבור ולא בשום ענין אחר מדרכי התגלות החסידים, כמו באסיפה ואמירת לחיים על משקה וכו'.

ואופן זה הוא דרך הישר, כי "נפשו יצאה בדברו", היינו שהדבור לזולתו ממעט החיות אצלו עצמו. וכן יש לפרש מאמר רז"ל "כל הנהנה מדברי תורה נוטל חייו מן העולם", "כל הנהנה" בדרכים הנ"ל - "נוטל חייו" שבהעלם ("עולם") אצלו ויוכל להתקרר.

העוסק בהתגלות לכול, בדיבור ובשאר דברים ואינו חושש, ואדרבה הדיבור פועל יותר את קנין הדברים בנפשו.

ופירוש "נפשו יצאה בדברו" הוא, שבדבורו יוצאת נפשו - חיותו בחסידות - מן ההעלם אל הגילוי. ופירוש המאמר "נוטל חייו מן העולם" הוא, שנוטל ומוציא מההעלם ("העולם") אל הגילוי.

ואמר רג"ד, שצריכים לנהוג באופן השני. והעצה לחשוש גם לאופן הראשון היא, שלאחר הדיבור בחסידות עם זולתו יחשוב אותו שוב במחשבתו לעצמו יחקוק זאת בנפשו.

נו. פעם אחת אמר אדמו"ר האמצעי מאמר, ואחר כך אמר ר' זלמן זעזמער שלא שמע בו 'חדשות'!

כשהגיעו הדברים לאדמו"ר האמצעי, הקפיד עליו ואמר: "ער וועט זאגן אז ס'איז ניטא דא קיין נאייעס?! - איך וועל איהם פארשיקן אין סיביר!" [=הוא אמר שאין כאן חדשות?! - אשלח אותו לסיביר!].

באותו זמן הגיע כתב בקשה לרבנות מהעיר פאריטש, ור' הלל בא לליובאוויטש להציע שישלחו לשם את ר' זלמן זעזמער, אך אדמו"ר האמצעי השיב לו: "אתכם אשלח לרב לשם ולא אותו!"

זמן מה לאחר מכן, אירע שבעקבות מלשינות שפטו את ר' זלמן זעזמער ללכת בגלות לסיביר, אך יום אחד קודם ביצוע גזר הדין הוא הסתלק.

ופירש רש"ג את סיבת כפידתו של אדמו"ר האמצעי:

כשרבי אומר חסידות באיזה ענין - עתה מתגלה הענין. ולמשל, כשמדבר אודות אור הסובב כל עלמין ואור הממלא כל עלמין, אזי מתגלה לכל (למי שיש נפש זכה) ענין סובב וממלא, והן הן ה'חדשות'. כי אף שהענין עצמו נשמע

כבר בעבר, בכל זאת, ה'גילויים' הם חדשים (בדומה למבואר בחסידות בענין "המחדש בטובו בכל יום תמיד מעשה בראשית").

נז. ר' הלל אמר: "דעם רבינס פלייש לגבי אונזער ברויט [=הבשר של הרבי לעומת הלחם שלנו] - אין צריך לומר;

"דעם רבינס קינדער'ס פלייש לגבי אונזער ברויט [=הבשר של בני הרבי לעומת הלחם שלנו] - אויך [=גם] אין צריך לומר;

"דעם רבינס קינדער קינדער'ס פלייש לגבי אונזער ברויט - דארף מען לאזן הערן אז ס'איז בילכער" [=הבשר של נכדי הרבי לעומת הלחם שלנו - צריך להשמיע שהוא חשוב יותר].

נח. ס'איז עפעס טשאנדע [=זהו דבר משונה]: דבר המנגד לחיות האדם הגשמית מרגישים מיד, אולם היזק ברוחניות ס'זאל זיין נוגע צו זיך... [=שזה יהיה נוגע לו...].

[וכמשל הידוע מהמלמד הקורא מכתב עבור הישוב'ניק בו נכתב אודות פטירת אביו, שאין הדבר משפיע עליו, ווייל ס'איז ניט זיין טאטע וכו' [=כיוון שאין זה אביו], ודי למבין].

נט. החוזה מלובלין כתב לרבי לוי יצחק מבארדיטשוב, שכשפותח תניא ווערט אים פינצטער אין די אויגן [=חושכות עיניו], והשיב לו רבי לוי יצחק בביאור החסידות בענין "יוצר אור ובורא חושך".

ס. במקום שיש קצת התנשאות - שם דוקא שולט עין הרע.

סא. ר' אבא פערסאן שמע מאדמו"ר מוהר"ש:

אהבה ויראה - יכולים יותר להשיג בלימוד ספר תורה אור; דעת - בלימוד ספר לקוטי תורה.

סב. חסיד אחד בא לר' אייזיק מהומיל וביקש ממנו שיאמר לפניו חסידות, באמרו שזה נוגע בנפשו.

השיב לו ר' אייזיק: "בא מיר איז חסידות 50 רובל כסף; אז איך וואלט קומען צו דיר בעטן 50 רובל כסף וואלסט מיר געבן"? [=אצלי חסידות שווה 50 רובל; אם הייתי מבקש ממך 50 רובל היית נותן לי?].

ראה החסיד שאמר זאת ר' הלל באמת, ונמנע מלבקש ממנו עוד והמשיכו לדבר בענינים אחרים.

אחר כך אמר לו ר' אייזיק: "שקרן ושוטה! אם היה הדבר נוגע לך באמת - היית מניח אותי לנפשי"?

סג. ידוע, שעל ידי אתערותא דלתתא זוכה האדם ונותנים לו מלמעלה מדריגת רוח, כנאמר בזוהר הקדוש: "זכה יתיר יהבין ליה רוחא", וכאשר קיבל כבר מדריגת רוח אזי "זכה יתיר יהבין ליה נשמתא" וכו'. אך גם אדם שעדיין לא נתנו לו אפילו מדריגת רוח, בכל זאת יש לו איזו התעוררות והרגשה, ס'וועקט זיך בא עם עפעס א דערהער [=מתעוררת אצלו איזו תחושה].

וכן הוא בלימוד החסידות: ישנם כאלו החשים טעם ומתיקות אמיתית בלימוד החסידות וישנם כאלו שעדיין לא הגיעו לזה, אלא שהתעורר אצלם בלבד ענין זה.

וזהו גם ההבדל בין כתבי החסידות של ר' אייזיק מהומיל - שבהם ישנן רק האותיות ככתבן, והקוראים בהם מבינים רק את היוצא מן האותיות (אף שר' אייזיק עצמו ודאי הבין והרגיש מאוד גם את האלוקות שבזה) - לבין הלימוד בכתבי החסידות של רבותינו הקדושים זי"ע, שבהם אפשר למצוא את תחושת האלוקות, דעם דערהער שלמעלה מן השכל, ודי למבין.

סד. בעיר הומיל היו מתנגדים ובעלי מחלוקת שהעיוז פניהם כנגד ר' אייזיק ודיברו עליו נוראות.

פעם אחת שמע שאמרו עליו שבאמרו תיבת "אחד" ב"שמע ישראל" הוא חושב אודות איזו אשה.

ר' אייזיק התפלא מאוד על כך, ושאל את אדמו"ר האמצעי איך יתכן שיאמרו עליו דבר שאינו בערכו כלל.

שאל אותו אדמו"ר האמצעי אם הוא מתפלל מנחה בבית הכנסת והשיב ר' אייזיק בשלילה, וציוה אותו אדמו"ר האמצעי שיתחיל ללכת לבית הכנסת. ויהי לפלא.

סה. אמרו חז"ל: "זקני עם הארץ כל זמן שמזקינין דעתן מטרפת עליהן . . . אבל זקני תורה אינן כן אלא כל זמן שמזקינין דעתן מתיישבת עליהן".

פירוש הדבר: כל חפצם של תלמידי החכמים הוא רק לה', להיות בטלים לאלקות, אלא שרתיחת הגוף והנפש הבהמית מטריד אותם ומסיט אותם לרצות באכילה ושתייה וכו', אך כאשר הם מזקינים ומסתלקת מהם רתיחת הדמים, אזי הם שמחים בחלקם ומתיישבת דעתם.

אולם זקני עם הארץ, כאשר הם מזקינים וחשים בהעדר תאוותם, הם בצער והדבר גורם להם טירוף וביבלול.

סו. נאמר בכתוב: "בבוקר תאמר מי יתן ערב ובערב תאמר מי יתן בוקר, מפחד לבכך וגו'".

ופירוש הדבר, שזהו הרצוא ושוב של הנשמה השואפת להסתלק מן הגוף ואומרת "מי יתן ערב", שהיה אז טוב יותר מעתה, ולאידך - "בעל כרחך אתה חי" ובאה לתנועת השוב, "מי יתן בוקר", וחוזרת חלילה, וכן לעולם. וכל זה - "מפחד לבכך", מפני יראת ה' שבלבו.

סז. בתפילת ליל יום הכיפורים: "יעלה תחנונינו מערב . . עד ערב".

ופירוש הדבר: "ערב" הוא חושך הקליפות, ועל ידי עבודת הבריורים ישנה עליה מהם מלמטה למעלה ("מערב"), ואחר העליה נמשך גם גילוי אלקות מלמעלה למטה ("מבוקר") בחלק הקליפות ("עד ערב"), להאיר בהם את אור ה'.

סח. שני המאסרים של אדמו"ר הזקן בפטרבורג היו בוודאי בכוונה מלמעלה ובהשגחה פרטית, כדי שעל ידם יהיה גילוי החסידות.

והנה מבואר בקבלה שבכל מקום שצריך להיות גילוי, לידה, צריך להיות קודם לזה עיבור (כשם שביציאת מצרים היה מתחילה עיבור ז"א ואחר כך לידת ז"א, כידוע בחסידות). ובלידה יש שתי בחינות, גדלות אימא וגדלות אבא.

והנה עיקר שמחתינו בגאולת אדמו"ר הזקן היא לאו דוקא בגאולה הגשמית, אלא בעיקר ענינו וגאולתו הרוחנית של אדמו"ר הזקן - התפשטות וגילוי תורת הבעל שם טוב בעולם.

והנה הבעל שם טוב היה מדריגת חכמה דחסידות, המגיד ממעזריטש היה מדריגת בינה ואדמו"ר הזקן היה מדריגת דעת שעל ידו התפשטה והתגלתה החסידות בעולם, ובעיקר היה זה ב'לידה' שלאחר המאסר בפטרבורג, שהיה ה'עיבור'.

והנה ההבדל בין חכמה לבינה הוא, שבינה נקראת "אם הבנים" ותכליתה היא הולדת המדות, ואילו תכלית החכמה הוא הביטול מראיית המהות.

וכן הוא אצל אדמו"ר הזקן, שגילה שני דברים:

אהבה ויראה (מדות) של חסידות (ורחוק הוא ערך האהבה והיראה של ספרי מוסר שקודם החסידות מערך האהבה והיראה שנתגלה על ידי אור החסידות, הנקראים "פרומע חסידות").

ההשכלה בחסידות ברוממות עצמותו שהכל כאין נגדו ו"לית אתר פנוי מיניה", להבין דבר זה על בוריו בראיה חושית שמוזה באים לביטול שבחכמה, כנ"ל.

ולכן היו שני עיבורים (מאסרים): האחד לגדלות אימא - שעל ידו היה גילוי אהבה ויראה של חסידות, והשני לגדלות אבא - שעל ידו היה גילוי הביטול בראיית המהות. וענין העיבור שקודם הגילוי הוא אין וקטנות, כגרעין שצריך להרקב ולהיות אין ואפס קודם הצמיחה ממנו.

וזהו מה שכתב אדמו"ר הזקן באגרת הקודש כשבא מפטרבורג, "קטונתי מכל החסדים ומכל האמת":

זה שהזדקק אדמו"ר הזקן לבחינת הקטנות "מכל החסדים" (מדות) - היה זה לגילוי האהבה ויראה של החסידות כנ"ל, והקטנות "מכל האמת" - היתה בשביל לבוא לגילוי ענין האמת והאחדות האלוקית שבחסידות, כנ"ל.

וזהו שכתב "כל החסדים וכל האמת", שיש כמה בחינות ב"חסדים" (אהבה ויראה) - ביטול, אהבת עולם, אהבה רבה; וגם ב"אמת" יש דרגת אמת, אמת לאמיתו וכו'.

סט. אדמו"ר הזקן אמר לר' זלמן מקורניץ:

"עץ חיים - זהו ספר מוסר; זוהר - זהו חסידות; גמרא - זהו קבלה; עין יעקב - זהו קבלה מעשית".

ר' אברהם אמר שידע פירוש על מאמר זה.

ע. אחיו של ר' הענדל היה מתאונן תמיד ושואל מדוע כשלומד חסידות קודם התפילה יש לו הרבה חיות בזה, אך כשעומד להתפלל מסתלקת ממנו החיות ואינו מתפלל כראוי.

אמר לו ר' הלל: "לך ושאל את הרבי".

שאל אותו זה: "האם צריכים לשאול ממנו כל דבר?"

ענה לו ר' הלל: "נמצא אז עס איז ניטא קיין אתרוג דארף מען נעמען א שטעקן און שאקל'ן?... [=וכי כשאין אתרוג צריך לקחת מקל ולנענע?...]".

המשיך זה להפציר בו: "ומכל מקום, אבקש שתיעצני אתה".

והשיב לו ר' הלל: "וואס הארט דיר אז דו דאוונסט פאר'ן דאוונען"?... [=מה אכפת לך שאתה מתפלל לפני התפלה?].

עא. בנוסח ההלל: "זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו".

פירוש: ה' ציוה לשמוח ב"יום" הזה דוקא, אך אנו שמחים "בו" דוקא, כי ביום הזה מתגלה אור אין-סוף ברוך-הוא ובוהו אנו שמחים. [עיין לקוטי תורה ד"ה להבין ענין ר"ה ויוהכ"פ בתחילתו].

עב. ר' אברהם אמר שישנן שלוש דרגות במחזיקים רובל כסף:

תינוק - משחק בו (א צאצקע [=צעצוע]).

גדול יותר - אוחזו היטב כי יודע שאפשר לקחת בעדו דבר מאכל שנהנים ממנו.

בר דעת מבין שיכולים לעשות עמו מסחר להתפרנס ודבר יקר הוא מאוד.

עג. נאמר בכתוב שפרעה אמר למילדות העבריות: "אם בן הוא והמיתן אותו ואם בת היא וחייה".

כלומר, שגם פרעה הבין שמהמדות ("בנים") יכולה להיות יניקת החיצונים, וזהו ענין המתת הבן; אולם מקבלת עול מלכות שמים ("בת") לא יכולה להיות יניקת החיצונים, כי אין להם רשות על זה.

אך המילדות ענו לפרעה: "כי חיות הנה", היינו שהחיצונים לא יוכלו לינוק גם מהמדות, מפני שישראל ממשיכים הביטול שבמוחין במדות. וזהו שהתרגום על "חיות" הוא - "חכימין".

עד. דוד המלך אומר בתהלים: "שומר כל עצמותיו אחת מהנה לא נשברה".

פירוש הדבר: מהמדות יכולה להיות יניקת החיצונים, אבל לא מקבלת עול מלכות שמים (כנ"ל אות עג). וזהו שאמר דוד המלך (מלכות) - שבמידת המלכות לא היתה שבירה. וזהו גם שאמר דוד "ולמות לא נתנני".

וסיבת ההדגשה בלשון **שבירה** ("נשברה") היא:

שבירה - היינו שנשבר ונעשה מהות אחרת. ולכן במדות יש שבירה, שלפעמים מזה גופא שהתעורר במידת האהבה בתפילה - נופל אחר כך באהבה זרה (וכידוע בענין פלשתים בקדושה, כמבואר בחסידות); אבל מקבלת עול מלכות שמים לא תהיה שבירה שיפול להפיך מזה, אלא **נפילה** בלבד, שתסתלק הקבלת עול.

עוד בענין זה - ישנם שני פירושים מאדמו"ר הזקן בענין "וארעא אתבטלת":

על ידי קבלת עול ("ארעא") יכול לבוא לביטול אמיתי ("אתבטלת").

"ארעא אתבטלת" - קבלת עול יכולה להתבטל בלבד, אך לא יתכן שיפול מזה להפיך, כנ"ל.

עה. אמרו חז"ל: "ישיבה קשה לתחתוניות . . עמידה קשה ללב".

פירוש הדבר: אדם הנמצא רק בתנועת השוב ("ישיבה") - ישאר תמיד למטה ("בתחתוניות"); וכן אדם העומד בביטול ("עמידה") קשה הדבר לאהבה ויראה

("לב"), וכמו שכתוב "בעמדם - תרפינה כנפיהם", שהן האהבה והיראה שנקראו כנפיים.

עו. נאמר בזוהר: "מאן דנטר ברית איקרי צדיק".

פירוש הדבר: האדם צריך לשמור ("נטר") שבכל דבר שבא בהתקשרות ("ברית") תהיה מטרתו רק לה', ואז נקרא "צדיק". לעיתים זה בדרך מלמטה למעלה, כפירוש הפשוט ב"מאן דנטר כו'", ולעיתים בדרך מלמעלה למטה, ודי למבין.

עז. פעם אחת, אמר ר' אייזיק מהומיל לאדמו"ר הזקן:

"א רבי זייט איהר, און חסידות נעם איך פון אייערע ווערטער; און א טעם פון חסידות נעם איך פון אייער ר' בער'ן" [=אתם הנכם רבי, וחסידות הנני לוקח מדברכם; אך טעם בחסידות אני מקבל מר' בער שלכם (אדמו"ר האמצעי)].

עח. אדמו"ר האמצעי אמר: "וואס שמועסן יונגע לייט צווישן זיך איז שערי תשובה, און וואס שמועסן בעה"ב וכו' איז תהלים" [=מה שאברכים משוחחים בינם לבין עצמם - זה (ספר [?]) שערי תשובה, ומה שבעלי בתים משוחחים וכו' - זה תהלים].

עט. בנוסח התפלה: "אשרינו שאנו משכימים ומעריבים . . שמע ישראל וגו' ה' אחד".

פירוש הדבר: אף שלעיתים יכול האדם להיות בעמקי הקליפות ("ערב"), בכל זאת גם אז לא ימוש מזכרונו ענין אחדות ה' ("ה' אחד"), ודי למבין. וזהו פירוש דברי התניא (פכ"ה), "לקרות קריאת שמע פעמיים בכל יום . . שיהיה קבוע בלבו תמיד ממש יומם ולילה".

כן ידוע בזה מה שאמר ר' לייב מסמארגאן, ששני ה"תמיד" - "שויתי ה' לנגדי תמיד" ו"וחטאתי נגדי תמיד" - לא יבלבלו זה לזה אלא יהיו שניהם יחד. ור' שמואל בער הוסיף ואמר, שהאחד הוא "תמיד של שחר" והשני הוא "תמיד של בין הערביים".

פ. בנוסח התפלה "והבדילנו מן התועים":

פירוש הדבר: יש שהולכים בדרך מוטעית (טועים) אבל הם סבורים שהולכים בדרך טובה;

יש "תועים" בדרך, דהיינו שהם יודעים שהם לא בדרך הנכונה והם מבקשים ומחפשים אותה;

אך אנו אומרים "והבדילנו מן התועים" - מאלו שמחפשים את הדרך, מפני שאנו הולכים בדרך הנכונה ואין אנו צריכים לחפשה, כי על ידי הבעל שם טוב נתגלתה לנו הדרך האמיתית ואין לנו לחדש ולחקור בדרכים אחרות.

והוסיף הרש"ג: הדבר ברור לנו יותר ממה שרואים לאור המנורה;

בחוש הראיה יכולים לטעות בלילה ולא לדעת האם זה חלון או מיטה, אולם בדרכנו זאת לא - אנו "מובדלים" לגמרי מטעויות כאלו;

"והבדילנו" - בבחינת קדוש ומובדל, היינו שאנו מעולים מהדרכים האחרות לא רק כמעלת הזהב על הכסף (שיש ביניהם ערך כלשהו) אלא בבחינת קדוש ומובדל, לאין ערוך, ודי למבין.

פא. כידוע היה אדמו"ר הזקן אומר לעיתים יונגע חסידות [=חסידות בפני אברכים הצעירים], ולא היו מניחים לגדולים להכנס, וכן כשאמר חסידות לפני הגדולים לא הניחו לצעירים להיכנס.

ר' זלמן זעזמער חפץ מאוד לשמוע את החסידות וביקש מהאברך ששכן יחד עמו באכסניה, שכשיבואו לקרוא לו לאמירת החסידות, יודיע לו ור' זלמן יתגנב לשם, אך במשך שבועיים תמימים לא באו לקרוא לאברך (וללכת מעצמם לא היתה רשות).

באחד הימים, באו לפתע להודיע לאברך ובאותו זמן ישן ר' זלמן, וכשהקיצו אותו שכח בחפזונו ליטול ידיו ויצא.

בהכנסו לחדר אמירת החסידות גער בו אדמו"ר הזקן: "וואס איז דאס?! אן נעגל וואסער"?! [=מה זאת? - ללא נטילת ידים?!], ותיכף ברח משם.

פב. בעת שאדמו"ר הזקן אמר פעם חסידות בפני האברכים הצעירים, שמע מישהו שלא היה מהאברכים דברים אלה (ויותר לא שמע):

"אמורי - פירושו הוא א זאגער; "גיב א קוק אהינצו", און ער גיט א קוק - איז ער מטמא די אויג" [=אמורי - פירושו שהוא אומר; "הבט לכאן", והוא מביט - הרי הוא מטמא את העיניים].

פג. אמרו חז"ל: "כל מי שאינו לא חגר ולא סומא . . . ועושה עצמו כאחד מהם - אינו מת מן הזקנה עד שיהיה כאחד מהם".

רש"ג סיפר שפעם בא לר' שמואל בער בוריסובר, ובעמדו אחורי הדלת שמע שמדבר עם קצב אחד ואומר לו פירוש במאמר זה כך:

כל מי שעושה את עצמו חגר, היינו שאינו הולך למקום שאינו האסור, או מי שעושה את עצמו סומא, שאינו מביט למקום סכנה רוחנית, לא ימות מן הזקנה

עד שייעשה באמת חיגר או סומא, היינו שה' יעזרו שלא יחפוץ בזה כלל ולא יזדקק לעבודת האתכפיא.

פד. פעם אחת, עקב מאורע שהחסידים ריחקו אדם שנכשל בענין מכוער, אמר אדמו"ר הזקן לחסידים:

"איהר וויסט ניט דעם מקיף פון חסידות; א שטיבל פועליט אסאך. ניין, ניין, איהר זאלט עם מקרב זיין [=אינכם יודעים את ענין המקיף של חסידות; השהיה בבית הכנסת פועלת רבות. לא, לא, אתם צריכים לקרב אותן], אולי משום זה יכשל פחות פעם אחת בעבירה";

והמשיך אדמו"ר הזקן: "איהר וויסט ניט וואס פאר א תענוג איז למעלה אז א איד מאכט איין עברה ווייניגהער" [=אינכם יודעים איזה תענוג יש למעלה כשיהודי עובר עבירה אחת פחות].

רש"ג פירש דברים אלה על פי מה שאמר ר"פ דאקשיצער, שבעבירה יש לנפש האלוקית יסורים כמדקרות חרב, וזהו גם ענין גלות השכינה, רע מר ממות.

פה. ר' נטע ממאלע-סטירצינעלע לא היה אוכל "שמורה" ו"חדש", ואמר: "איך ווייס ניט ווען אנהויבען" [=אינני יודע מתי להתחיל]. ועמוק הוא מאוד.

פז. אמרו חז"ל: "כל הגדול מחברו - יצרו גדול הימנו".

המגיד ממעזריטש המשיל לזה משל מאב הנותן את בנו לאוהבו שיעמידו במבחן, ובראות האוהב את גודל נחת האב כשבנו משיב לשאלותיו - שואל הוא את הבן שאלה קשה יותר, ודי למבין.

ר' הלל אמר בשם המגיד ממעזריטש בפירוש מאמר זה: "כל הגדול" - באם האדם הוא גדול, הרי זה "מחברו" ולא משלו; אך "יצרו גדול" - הרע שבו, הרי זה "הימנו" - זה בא ממנו עצמו. [ועיין סוף ד"ה זה מעשה המנורה (לקו"ת בהעלותך)].

והוסיף ר' הלל מפי עצמו: "יצרו גדול" פירושו - במדריגה נעלית ובדקות יותר, ודי למבין.

רש"ג פירש מאמר זה בפשטות, בשני משלים: כלב האחוז בשלשאות (היינו היצר הרע שבאדם) משתולל בזעם וקצף גדול; וכן בית שיש בו אוצר - קריכן דוקא אהין [=פורצים דוקא לשם] גנבים, ודי למבין.

פז. דוד המלך אומר בתהלים: "אני עבדך בן אמתך, פתחת למוסריי".

פירוש הדבר: עבד כנעני שבהפקירא ניחא ליה, צריך לקשרו תמיד בשלשלאות ולהשיגח שימלא את עבודתו; אולם עבד עברי כשר, "בן אמתך" - היינו שנתגדל בבית האדון - הרי הוא עובד באמונה. [וזהו ההבדל בין עבודת הנפש האלוקית ועבודת הנפש הבהמית].

וזהו שאומר דוד המלך: "אני עבדך בן אמתך", ובמילא אין צורך להחזיקני בשלשלאות כיון שמצד עצמי אני רוצה לעבדך, ולכן: "פתחת למוסרי".

פח. אצל אדמו"ר האמצעי היו הרבה חסידים שהתפללו בראש השנה במנין ותיקין, כדי שיוכלו לחזור אחר כך חסידות.

פט. נאמר בכתוב: "אבדה האמונה ונכרתה מפיהם".

ופירוש הדבר: זה ש"אבדה האמונה" הוא מפני ש"נכרתה מפיהם", שאין מדברים אודות ה' ואמונתו.

צ. אדמו"ר הזקן אמר: "כל החסידות שאני אומר זהו רק מהסעודה הראשונה [אצל המגיד ממעזריטש, כששהה במחיצתו]; איך האב נאך פפק [=ויש לי עוד חבילות], ומהסעודה השניה והשלישית עוד לא התחלתי לדבר".

צא. ר' הלל אמר, שמעלת ר' אייזיק מהומיל לגבי ר' זלמן זעזמער היא כמעלת הדומם לגבי השכל.

ופירש רש"ג, שזהו בדומה למה שביאר אדמו"ר הזקן, בענין הנאמר בספרים שיש בגן עדן אבנים טובות ומרגליות.

צב. הבעל שם טוב אמר: "הרהורי תשובה יש לכולם, אבער אנדערע פארטרינקן דאס מיט משקה" [=אבל אחרים מטביעים אותם במשקה].

רש"ג שמע את פירוש הדבר מאד"ש: הרהורי תשובה הבאים לאדם מקורם משמיעת הבת-קול שלמעלה, וכשעצם הנשמה מתעורר לאלקות - נרגש בגוף רצון ותשוקה חזקה, אך מפני שהגוף הוא חומרי נוטה הרצון לשתיית משקה.

עוד בענין זה: ר' אברהם אמר, שכשנופלת באדם מרה שחורה והוא חש שהמרה שחורה מרחיקה אותו מה' - זה עצמו נחשב למדריגה והוא כלי לזה; אך בגלל גסות גופו אין הוא מרגיש בסיבת המרה שחורה, ואזי הוא שותה משקה להפקיע את צערו.

צג. רש"ג אמר בפירוש דברי חז"ל שזלזול בפירורי פת "קשה לעניות":

התורה נקראת לחם ("פת"), ואילו "פירורי פת" - אלו הדברים שמדברים בהתוועדויות, באמירת לחיים. וצריכים להזהר בזה מאוד כיון שהתועלת מהם גדולה, והמזלזל בזה בא לידי עניות - "אין עני אלא בדעת".

צד. ר' אברהם שמע מבני אדמו"ר הצמח צדק, שפעם אחת ישבו עם אביהם ודיברו אודות לימוד ספר מורה הנבוכים, ואמר להם כך:

"דער אלטער רבי האט געזאגט אז דער רמב"ם האט [געהאט?] א געזונטען מאגען - ער האט געקענט עסין נחשים ועקרבים און ס'האט אים ניט געשאט [=אדמו"ר הזקן אמר שלרמב"ם יש [היתה?] קיבה בריאה - הוא יכל לאכול נחשים ועקרבים' (=לעסוק בדיונים וויכוחים בחקירת עיקרי הדת) וזה לא הזיק לו];

"און אויף זיך האט ער אויך געזאגט אז ער האט א געזונטען מאגען, און אויף מיר אויך [=וגם על עצמו אמר (אדמו"ר הזקן) שיש לו קיבה בריאה, וגם עלי];

"אבער איהר טאהרט דאס ניט און דו פשיטא ניט" [=אבל לכם זה אסור ולך ודאי שלא] - והראה באצבעו על אחד מהם. והוא פלא...

צה. רש"ג אמר דוגמה לכך שהאדם אינו מרגיש בתחילת נפילתו הרוחנית: אדם אחד סיפר לחבירו, שידוע שבקום האדם בבוקר משנתו אסור לו ללכת ארבע אמות בלי נטילת ידים, וכל זמן שהאדם לא נטל ידיו שורה עליו רוח הטומאה. והנה, הוא הלך בלי נטילת ידים ואינו חש במאומה.

והשיבו חברו, שמה שהוא שואל כך - היא היא רוח הטומאה ששורה עליו...

צו. אמרו חז"ל: "אף על פי שמת יוסף ואחיו - אלוקיהם לא מת". פירוש: אף שיוסף עצמו מת, הנה גילוי האלוקות שהמשיך על ידי עבודתו לנשמות ישראל למטה - חי וקיים ("אלקיו לא מת"). וכן הוא עתה בדורותינו אלה, לגבי הבעל שם טוב והעומדים אחריו.

צז. בספרו של הווילעדניקער [בעל השארית ישראל מווילעדניק] נאמר שקיבל מאבותיו, שהחל מזמן הבעל שם טוב תובעים מלמעלה גם על דקות הרע שבאדם, וזאת כיון שהבעל שם טוב גילה שגם דקות - גסות היא, והבעל שם טוב נתן לנו כוחות לעבודה זו.

צח. פעם אחת אמר אדמו"ר הזקן לר' פנחס רויזעס:

"פנחס, פנחס, דו זאגסט אז איך בין א צדיק, פארוואס איז מיר קאלט?"...

[=אתה אומר שאני צדיק, (אם כן) מדוע קר לי?].

צט. עיקר החסידות הוא ההתאמתות באלוקות. ידוע המשל מר' אייזיק מהומיל, שבארמון המלך יש גם יעה לאשפה עשוי זהב, אבל אין משתמשים בו למלאכה בזויה כאיסוף אשפה,

בקץ דאשתקד אמר רש"ג, שלכאורה היה יכול לומר "גביע זהב" ומדוע נקט "יעה", אלא שה"יעה" אמנם נראה כמיועד לאיסוף אשפה, אבל מכל מקום הוא של זהב -

וכך יש בחסידות עבודה שבדוגמת המוסר - שהוא ניקוי האשפה, אבל הוא "של זהב" ואין כדאי להשתמש בו אלא לעניינים נעלים.

אולם עיקר החסידות אינו נמשל ל"יעה", מאחר ועיקר החסידות הוא אחדות ה' האמיתית. ודי למבין.

וה' יעזרנו ויפקח את עינינו שיהיה החבל שלם וכו'.

ק. רבי זלמן מקאפוסט סיפר, שבעת שלמד עם אדמו"ר מוהר"ש אצל אדמו"ר הצמח צדק, היה מספר להם לעיתים סיפורים אודות הענין שלמדו.

פעם אחת אמר להם: "מען דערציילט אויף איינעם אז דער וואס האט אימ געזען אין דער וואכן - האט אים ניט דערקענט שבת" [=מספרים על אחד שמי שראהו בימות החול - לא הכירו בשבת].

שאל אותו רבי זלמן, איך היה בענין זה אצל אדמו"ר הזקן, והשיב אדמו"ר המצח צדק:

"פעטאח, פעטאח, דער אלטער רבי איז געווען יעדער וויילע א אנדערער; האט ער גערעדט דעת עליון - האט ער געהאלטן בדעת עליון! [=שוטה, שוטה, אדמו"ר הזקן היה שונה בכל רגע; כשדיבר אודות (דרגת) 'דעת עליון' - אחז הוא ב'דעת עליון!].

קא. מסופר שאדמו"ר הזקן היה חותם את שמו במכתביו: זלמן בן ר' ברוך, ואמרו חבריו שהאותיות "זלמן" מאירים והאותיות "ברוך" אינם מאירים והפסיק לחתום כך, אך לאחר כמה שנים חזר לחתום כבתחלה (ומובן שזהו מפני שהעלה נשמתו).

[להעיר מספר הזכרונות ומשיחות כ"ק אדמו"ר נ"ע, ששמע להיפך].

קב. בעת שהבעל שם טוב היה אומר תורה לפני תלמידיו, החבריא קדישא, עמדה לפניו צנצנת קטנה מלאה בחציה י"ש.

כשנתאדמו פני הבעל שם טוב סברו הזרים העומדים סביב שזה מפני הי"ש, אך הוא השיב להם, שכשם שמצוה שהשומע ישמע כך מצוה שהאומר יחדל.

[ר' מרדכי חפץ הי"ד (השו"ב בריגא) אמר נוסח אחר: ושצריך נתינת מקום שהחדל וכו'].

קג. ר' פנחס רויזעס סיפר שבהיותו אצל רבי פנחס מקאריץ, ראה שהגיע אליו חסיד אחד בקארעטע [=מרכבה] ואמר: "קאריצער, רבי שלח אותי לראות העודכם חיים, כי לא ראה אתכם בהיכלות".

השיב לו ר' פנחס: "אמור לרבך: איך בין נאך ניט קיין געקאנטשעטער [=עדיין אינני צדיק גמור], און פאר א נאר ווייזט מען ניט קיין האלבע ארבעט"... [=ולשוטה אין מראים חצי עבודה...].

קד. נאמר בכתוב: "ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו", ואומר רש"י מפני שתלה בו יוסף בטחונו לזכרו, הוזקק להיות אסור עוד שתי שנים".

ר' גרשון דובער שאל את ר' הלל, מדוע נענש יוסף על שביקש משר המשקים "והזכרתני אל פרעה"? והרי הוא רק רצה לעשות 'כלי' בדרך הטבע להצלתו.

ואף ששורש נשמתו הוא מסוד אדם-קדמון **שלמעלה מהתלבשות בכלים** (והתלבשות בכלים הוא רק מעקודים ולמטה), בכל זאת, הרי יתכן שמצד ענוותנותו חשב שאינו בדרגה נעלית כל כך. ועוד, שהרי יעקב אביו, שהיה נשמה דאציילות, שלח גם הוא מתנות לעשיו לפייסו בדרך הטבע.

והשיבו ר' הלל במילים אלה: "א חוש דארף מען לאזען" [=חוש - צריך לשמור ולפתח].

והמשיל לזה משל [ספק אם ר' הלל המשיל לרג"ד או רג"ד לר' הלל] מאדם שבמקצועו הוא שען (א זייגער-מאכער) שנפל לשכרות כיאה לסנדלר; האם נאמר שמשום זה כדאי שיהפוך לסנדלר? - הרי טוב יותר שיגמל משכרותו.

קה. ר' הלל שאל אברך אחד, את מי הוא אוהב יותר... ולאחר שהשיב לו מה שהשיב אמר לו ר' הלל: "טועה אתה! על מי תמסור את נפשך"? (וכן היא הטעות אצל כל אחד, שהרי יש לו אהבה מסותרת).

קו. ר' הלל אמר: "ליובאוויטש היא כף הקלע דקדושה - ס'ווארפט א הער און א הער; מ'ווייס גאר ניט אין וואס פאר א וועלט מען איז" [=נזרקים לכאן ולכאן; לא יודעים כלל באיזה עולם נמצאים].

קי. פעם אחת שאלו את אדמו"ר הזקן מפני מה הוא צריך לנסוע לרבי מענדל מהאראדאק, והשיב שזה על-דרך ווי א ישוב'ניק פארט אויף יום-טוב אין שטאט [=כמו בן כפר הנוסע לחג לעיר].

קח. אד"ש סיפר, ששמע מאביו ששמע מאדמו"ר הצמח צדק בשובו מפטערבורג, שראה אידן וואס גייען אין גאס און זיינען מייחד יחודים [=יהודים הולכים ברחוב ומייחדים יחודים].

קט. אדמו"ר הצמח צדק אמר:

"רבי פנחס קאריצער היה משובח במדת השפלות; סבי (אדמו"ר הזקן) קיבל את מדת השפלות מרבי פנחס קאריצער ואני קיבלתי ממנו, וחושבני שמזה, תודה לא-ל, אריכות ימי".

קי. ר' זלמן זעזמער אמר לפני הסתלקותו: "הריני מוסר נפשי לעילת העילות".

ופירש ר' הלל: "נא דיר מיין נשמה און טו מיט איהר וואס דו ווילסט - צי גן עדן צי גהנום" [=הא לך את נפשי ועשה איתה כרצונך - או גן עדן או גהנום].

קיא. כתוב בחסידות ש"מקיף מסמא עיני החיצונים".

ופירוש הדבר: "עיני החיצונים" היינו שהחיצונים אין להם אלא מה שענייהם רואות, בחינת החכמה, שמקבלים רק היכן שעניי השכל מגיעות, אך למעלה מן השכל אינם יכולים לקבל; וזהו ה"מקיף", החוש וההרגשה במה שלמעלה מן השכל ש"מסמא עיני החיצונים".

כן ידוע שחכמה ובינה יש לחיצונים אך דעת אין להם, והרי דעת מקבל מכתר שלמעלה מהחכמה.

קיב. פעם אחת שאלו את ר' לייב איגר מפני מה הוא אינו שומר את הזמן (כידוע), והשיב:

"איך דין ניט דעם אויבערשטען פון טאג; איך דין דעם אויבערשטען פון שטיק - וויפל איך קען ארויסגעבן ארבעט איך ארויס" [=איני עובד את הקב"ה של ה'יום'; אני עובד את הקב"ה ב'קבלנות' - כמה שאני יכול להוציא ולתת אני עובד].

[אבל ידוע מה שאמר אדמו"ר הצמח צדק על חסידי קאצק: "דאס איז אן עבודה פאר [=זוהי עבודה] [שמתאימה] לפנין מתן תורה"].

קיג. אדמו"ר מוהר"ש אמר שישנם שלושה דברים נאים, אך הם בספק מעיקרם צי ס'איז גאר די זאך [=אם זה אכן דבר זה]:

אתרוג מקורפו שהוא מאוד "הדר", אך ספק אם הוא אתרוג או לימענע [=לימון].

מאשינאווע טליתים [=טליתות מכונה] שהם נאים מאוד, אך ספק אם הם שעטנו או צמר פסול.

יהודי מתנגד שהוא נראה נאה מאוד - לערנט, דאוונט, זאגט תהלים [=לומד, מתפלל, אומר תהלים], אך ספק צי דאס איז גאר א איד [=האם זה (דרך זו) בכלל יהודי]...

בדומה לזה ישנו פתגם מקובל האומר - שלושה עומקים הם: עומק שוטה - משוגע; עומק מתנגד - אפיקורוס; (והשלישי [עומק חסיד - רבי?] שכחתי).

קיד. פעם אחת אמר אד"ש: "איך פארשטיי חסידות בעסער פאר אלע אידן" [=אני מבין חסידות טוב יותר מכל היהודים].

עוד סיפר רש"ג: חסיד אחד קרא על אד"ש את מאמר חז"ל "כל השביעיין חביבין":

שבת, היום השביעי - הוא חביב מאוד; תשרי, החודש השביעי - הוא חשוב מאוד, ואד"ש - גם הוא דור שביעי להבעל שם טוב.

קטו. ר' שמואל בער אמר, שלימוד החסידות עתה הוא כלימוד האותיות אל"ף ב"ת וכו' מבלי להבין את התיבות שאומרים, ולעתיד לבוא יתגלו גילויים אלה וירגישו את הכתוב בחסידות, [ואדמו"ר הצמח צדק אמר לר' הלל שגם לעתיד ילמדו תורה אור].

אמר לו ר' אברהם'קע: "דו ווייסט ניט וואס דער אויבערשטער איז" [=אינך יודע מהו הקב"ה], הקב"ה הינו כל יכול והוא יגלה מדריגות שאינם קיימות גם בחסידות (כשם שגילוי החסידות היה חידוש לגבי מה שהיה קודם לכן).

ויתכן לומר ששניהם אמת, היינו שהמדריגות שבחסידות אכן יבואו בגילוי והרגשה ובלעדם יתגלו גם עוד מדריגות כאלה שאינן מדוברות בחסידות. שהרי בחסידות ובספר עץ חיים מתחיל סדר ההשתלשלות מבחינת אדם-קדמון עד עולם העשיה, אך כערך השתלשלות זו ישנן מדריגות שלא נתגלו מדרגת אדם-קדמון ולמעלה עד אין-סוף ברוך-הוא. ועתה רק אנו יודעים שאין-סוף הוא קדוש ומובדל ולעתיד לבוא יתגלו המדריגות ההן.

קטז. בענין יט כסלו: כל המועדים נחלקו לז' מדריגות כידוע ליודעי ח"ן, אולם חג י"ט כסלו אינו בכללם כיון שהוא החיות שלהם, ובדומה לחוט השדרה שאינו במנין האברים כיון שהוא החיות שלהם.

בענין חנוכה: רש"ג אמר שהיוונים בחכמת הפילוסופיה שלהם רצו "להשכיחם תורתך" (ואין הכוונה לשכחת התורה עצמה אלא לשכחת נותן

התורה), ומלחמת החשמונאים כנגדם היא (ככתוב בתניא) "להעביר רוח שטות והשכחה".

וביאור הענין: ההבדל בין "רוח שטות" ל"שכחה" הוא, שרוח שטות הבאה לאדם מכסה את האהבה המסותרת אצלו אך האדם עצמו עדיין יודע מקיומה; אך "שכחה" ענינה שהאדם שוכח לגמרי על אהבתו המסותרת, וזו דרגה נמוכה הרבה יותר כיון שעתה הוא אינו שייך כלל לטוב.

ולמהחיש זאת: הנה ידוע שעל ידי כל מצוה או עבירה נברא מלאך כפי אופן עשייתה, וכשהאדם עושה מצוה ללא שותפות המוח או הלב, למשל, אזי נברא המלאך פגום או חסר מוח ולב; וכן הדבר גם להיפך - שאם האדם עובר עבירה ללא דעת או רגש תאוה אזי גם המלאך נברא כך כנ"ל.

והנה כאשר תיכנס באדם רוח שטות לעבור עבירה, רחמנא ליצלן, יתכן שיעשה אותה בלא לב ולב, ללא התלהבות ולהט, מצד אהבתו המסותרת לה'. אך באם הוא ב"שכחה", ששוכח לגמרי על אהבתו המסותרת לה', אזי עשיית הרע היא בשותפות מוחו וליבו.

וזו היתה מלחמת היוונים כנ"ל, ו"כשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום . . . קבעום ועשאום ימים טובים בהלל והודאה" ובהדלקת הנרות. ובכל דור מאירה פעולת החשמונאים בכל אחד ואחד שלא ישכח את אהבתו המסותרת. ושלושה ענינים אלו - הנר, ההלל והודאה - הם כנגד חב"ד, חג"ת נה"י. ובחנוכה מאירים ענינים אלו, מלבד עשיית המצוה ובשבילה יקבל השכר, והגילוי מזה בנפש האדם יהיה לעתיד לבוא.

ק"ז. באחת הסעודות (חג הסוכות תרס"ט) אמר רש"ג שצריכים לשמוח על כך שאדמו"ר הזקן לא נסע לארץ ישראל, שאם היה כך לא היתה החסידות בעולם.

הגיב הרב שלמה לייב אליעזרוב (מארץ ישראל), שבאם היה כך אזי היו חסידים בארץ ישראל...

ואמר אד"ש: "איך האב ניט געזען דארט קיין חסידים" [=לא ראיתי שם חסידים].

והוסיף ואמר אד"ש: "משיח וועט קומען נאר דארט וואו חסידות וועט זיין [=משיח יבוא רק למקום שתהיה בו חסידות];

"אויב חסידות וועט זיין דארט - וועלן מיר אהין גיין [=אם תהיה שם חסידות - נלך לשם];

"טאמער וועט חסידות ניט זיין דארט - וועלן מיר אהין ניט גיין, קיין ארץ ישראל אויך ניט [=אך אם לא תהיה שם חסידות - לא נלך לשם, גם לא לארץ ישראל].

קית. ר' זלמן מקורניץ היה אוהב נאמן לר' בנימין מקלעצק. פעם אחת היה ר' בנימין זקוק למעות והבטיח לו ר' זלמן, שכשיחזור מנסיעתו לפריסען ילוה לו מעות אלו.

בהיותו בפריסען אבדו כל מעותיו בעסקו, אך כיון שהבטיח לו, הלך ומכר פנינה (פעריל) של אשתו בארבע מאות רובל כסף והלוה לו.

קיט. אצל רבי עקיבא איגר היה תמיד נר דולק לפניו. פעם אחת שלח את משרתו לקנות לו נר חדש טרם שיכבה נרו והשליח התעכב בדרכו כמה שעות, אך הנר שאצלו המשיך לדלוק כל הזמן.

קכ. אצל החתם סופר היה כמו בבית המקדש - הבית היה קטן אך הכיל תלמידים רבים.

קכא. פעם אחת התוכח ר' הלל עם רבי יהודה ליב, בן אדמו"ר הצמח צדק, אודות מאמר של אביו.

לאחר מכן, בשאלם את אדמו"ר הצמח צדק להכרעתו - אמר כדברי המהרי"ל, אך גם אז לא חזר בו ר' הלל מדבריו, באומרו: "בעת שהרבי אומר תורה ברבים אזי השכינה ממש מדברת מתוך גרונו; אולם אחר כך - אני בעל הבית כמוהו"...

קכב. רד"צ חן שמע מאדמו"ר מוהר"ש ששאל את אדמו"ר הצמח צדק, אם ל"ו הצדיקים הנסתרים שקיימים בכל דור ישנם גם עתה.

והשיב לו אדמו"ר הצמח צדק: "הם ישנם, אבל כעת הם באופן אחר, ושנים מהם נוסעים לליובאוויטש".

קכג. פעם אחת, היה הבעל שם טוב בעיר בראד אצל רבי חיים [צאנזער] ראש חכמי העיר.

בשהותו שם יצא לבית הכסא לזמן מה, ובשובו, לפני שנטל ידיו, עמדה בפניו אשה עגונה ואמרה לו שלא תניח לו להכנס עד שיאמר לה היכן בעלה. אמר לה הבעל שם טוב שבעלה נמצא בעיר לאוויסגראד.

לאחר מכן תמה בפניו רבי חיים כיצד דיבר ברוח הקודש ללא נטילת ידיים, והשיב לו הבעל שם טוב: "כמו שאני רואה את הצלוחית הזאת [שעמדה שם] בראיה גשמית - כך אני רואה שם בראיה גשמית ממש".

קכד. פעם אחת היו אדמו"ר הצמח צדק, רבי מרדכי מטשערנאביל ור' אייזיק מהאמליע במסיבת חתונה, ואמר רבי מרדכי שכתוב שאברהם רבינו אמר "יוקח נא מעט מים" ו"אין מים אלא תורה", והיינו שכשאדם מגיע לצדיק אזי צריך להיות רק "מעט מים".

הגיב כנגדו ר' אייזיק: "הלא אברהם אמר זאת לערביים!"
ואמר אדמו"ר הצמח צדק: "לא, אברהם אמר זאת למלאכים". והבן.

קכה. חסיד אחד הלך במסעו באזור מגורי הווילעדניקער [בעל השארית ישראל מווילעדניק] והחליט לשבות אצלו.

בדרך ירד שלג גדול והחסיד נסע מעט בעגלה ומעט הלך רגלי, עד שהגיע לשם בערב שבת קודש אחר חצות, חצי שעה קודם הדלקת נרות. החסיד טבל במקוה, ואחר כך הלך להתפלל מנחה בבית הכנסת.

כשבא לשם שאל איך נוהגים לתת שלום לווילעדניקער, והשיבו לו שכאשר הוא יוצא לומר "שבתא טבא" - אז נותנים לו שלום. הלך החסיד וישב בפרוודור, והעמיק במחשבתו במאמר בענין "אין ערוך" של רבי אהרן משטראשעלע.

אחר כך פתח הווילעדניקער את דלתו ואמר נכחו, "אין ערוך לך ואין זולתך; א ביסל געגיינגען און א ביסל געפארן, גוט שבת" [=הלך מעט ונסע מעט, שבת שלום].

בתחילה, מגודל התעמקותו, לא שמע החסיד מאומה, אך כשהווילעדניקער כפל ושילש את דבריו, נבהל במאוד בשמעו שיודע הוא מחשבות.

במהלך השבת השתתף החסיד בסעודה אצל הווילעדניקער. לווילעדניקער היו תנועות מיוחדות שלרואה אותן לראשונה היו נראות תמוהות מאוד, וחסיד זה ישב בסעודה ותמה על תנועותיו.

לפתע אמר הווילעדניקער: "אסור להרהר אחר רבו, אסור להרהר אחר רבו, מי טאר ניט טראכטן בעת מ'זיצט מיט א רבי'ן בא איין טיש" [=אסור להרהר כשיושבים לשולחן אחד עם רבי], ושוב נבהל החסיד בראותו את הנהגת הווילעדניקער.

אחר כך בהיותו בליובאוויטש, סיפר החסיד את סיפורו לאדמו"ר הצמח צדק, ואמר הצמח צדק:

"דער ווילעדניקער איז א קליינער אינגל - וואס ער זעט דערציילט ער"...
[=הווילעדניקער הוא ילד קטן - מה שהוא רואה הוא מגלה].

קכו. אדם אחד ביקש מאדמו"ר מקוידינוב עצה לכך שמשתיין תמיד, והשיב לו שיסע ללמוד בישיבה ויתרפא.

בתחילה תמה השואל על המענה אך הוא אמר לו שלא יתמה, כיון שגמרא מפורשת היא: "אין מי רגלים כלים אלא בישיבה".

נסע אותו אדם ללמוד בישיבה ואכן התרפא.

קכז. בעיר ווילנא היה בעל השפתי כהן פרנס החודש ובעל הבאר הגולה היה השמש.

פעם אחת הבחינו הם שבבית אחד הרבנים שבעיר לא דולק נר אחרי חצות הלילה, ובאותה התקופה היה מוטל על הרב ללמוד גם בלילה, ושלח הש"ך את הבאר הגולה לומר לרב שבאם לא ילמד בלילה יגורש מהעיר.

בהגיעו לשם, שמע בנו הקטן של הרב את הדברים מפי הבאר הגולה והגיב בתדהמה: "על אבי, שאליהו הנביא לומד עמו, יאמר כך?"!

לקח הרב את בנו, הכניסו לביתו והסתלק לבית עולמו. ואז נודע שהיה צדיק נסתר וכשנתגלתה מהותו לא יכל להשאר עוד בעולם הזה.

בעקבות מאורע זה, קיבל עליו באר הגולה ללכת לגלות שתי שנים והש"ך נענש על כך משמים.

קכח. ר' אברהם המורה-צדק בעיר זעמבין סיפר:

כשנדפסו ליקוטים מדברי המגיד ממעזריטש (חוץ מספר אור תורה) - הראה אותם המשרת ר' חיים בער לאדמו"ר הצמח צדק, והביט בהם זמן מה ואמר: "דער אלטער רבי האט בעסער ארויסגעגעבען" [=אדמו"ר הזקן ביטא זאת טוב יותר];

זוהי תורת החסידות, שאצלנו היא בחינת הדעת, שכל ההמשכות בתורה ומצוות הן על ידי הדעת, כשם שבאדם יש את כח ההולדה שמעצמות הנפש.

עוד מסופר בזה, ששאל אחד את ר' אליהו יוסף מדריבין, מדוע לא מונים במנין כחות הנפש גם את כח ההולדה. והשיב לו שמונים רק את הכוחות שהם הארה הנמשכת מן הנפש, ואילו כח ההולדה הוא מעצם הנפש, שהרי האדם מוליד בדומה לו ממש.

אך בכל זאת צריך כח זה להימשך על ידי הדעת, מאחר שבלי ההתקשרות, ההרגשה והתענוג, לא תהיה ההולדה.

וכן הדבר בקיום המצוות שהן בבחינת הולדה, שהרי הן בדומה ממש לפנימיות ועצמות האין-סוף, ובכל זאת צריך להמשיך זאת על ידי בחינת הדעת ובלעדיה לא תהיה הולדה. [סופר בכ"ד טבת תרס"ט].

קכט. אדמו"ר הצמח צדק שאל את בנו רבי יהודה ליב, אם הוא נוהג לכתוב לעצמו את מה ששומע בחסידות, והשיב לו שהוא אינו כותב מפני שזוכר את הדברים היטב.

התפעל אדמו"ר הצמח צדק ואמר "טוב" [היינו שיש לו חושים טובים], אך המשיך ואמר לו שבכל זאת הוא צריך לכתוב את מה שהוא שומע.

וזהו ההבדל בין כתבי אדמו"ר האמצעי לכתבי רבי אהרן מסטראשעלע, שבדברי אדמו"ר האמצעי יש את כל דברי אדמו"ר הזקן, באריכות ובתוספת ביאור ולא חסרה אות אחת מדבריו [וכמו שאמר פעם אדמו"ר הצמח צדק: "דעם אלטען רבי'נס חסידות קען מען איבערציילען ווי פערל אין דעם שווער'ס חסידות" =את החסידות של אדמו"ר הזקן אפשר למנות כמו פנינים בחסידות של חמי], ואילו בחסידות של רבי אהרן יש רק את הנקודה אך האריכות איננה.

קל. ר' אברהם המורה-צדק בעיר זעמבין סיפר:

אדמו"ר האמצעי ביקש דבר מה מאדמו"ר הזקן [לא זכר מה], ושאל אותו אדמו"ר הזקן: "וואס ווערסטו רויט"? [=מדוע אתה מאדים?], והשיב לו אדמו"ר האמצעי בשאלה: "וואס ווערסטו בלייך צו חסידות"? [=מדוע אתה מחויר באמירת החסידות?].

אמר לו אדמו"ר הזקן: "מילא איך ווער בלייך וויילע דער בעל שם טוב וואלט ווערין רויט והרב המגיד בלייך; אבער דו - וואס ווערסטו רויט"? [=מילא אני מחויר כי הבעל שם טוב היה מאדים והרב המגיד היה מחויר; אך אתה - מדוע אתה מאדים?].

מסיפור זה נראה שאדמו"ר האמצעי היה בדומה לבעל שם טוב.

קלא. בארץ ישראל היה אברך בשם ר' לייזער. פעם אחת, בעת ששמע חזרת חסידות מאדמו"ר הזקן מפי אחד המשולחים לקופת רבי מאיר בעל הנס, התלהב מאוד, לקח את מקלו והלך לעיר יפו ומשם נסע באוניה לאדמו"ר הזקן בליאדי, בעודו צולע.

בהיותו שם היה אוכל ממה שהיו מבשלים שם לאורחים לחם וגריפין, ולא הרהר כלל ממה שנעשה בביתו אלא עסק בעבודת ה' בכל לבו ונפשו, ובינתיים בארץ ישראל חיפשו אחריו ולא מצאוהו ולא נודעו עקבותיו.

שנתיים לאחר מכן, שב המשולח ההוא לארץ ישראל ובהיותו שם סיפרו לו את המעשה. כשחזר לליאדי, ראה את ר' לייזער וגער בו איך מלאו ליבו לעזוב אשה ובנים כשאינן להם במה להתפרנס, אך זה מיאן לעזוב את ליאדי.

מסרו החסידים את הדברים לאדמו"ר הזקן, ואדמו"ר הזקן קראו והוכיחו ואמר לו שיסע לביתו, אולם הוא נשאר בשלו ואמר שלא יסע מליאדי.

הציע לו אדמו"ר הזקן שיביא את משפחתו לליאדי והשיב ר' לייזער שגם כאן לא יוכל לפרנסם, אך הוא יכול לשלוח לאשתו גט, ואכן כך עשה. וכעבור זמן השתדך הוא עם משפחת ר' יחזקאל מדרויע, מגדולי חסידי אדמו"ר הזקן.

קלב. דרשו חז"ל (וברש"י) על הפסוק: "והיו חייך תלואים לך מנגד - זה התולה תפיליו (ביתד יתלו חיו)".

ופירוש הדבר: ענין מצות התפילין הוא כידוע לשעבד את הלב והמוח לה; כי אף שהתפילין הן בבחינת מקיף על הראש, בכל זאת הרי אמרו חז"ל "אלו תפילין שבראש", היינו שעל ידי עבודתו יוכל להמשיך זאת גם בפנימיות.

אולם אם האדם "תולה תפיליו", ש"תולם ביתד" ואינו מייגע את מוחו בעבודה זו, אזי "חייך" - בחינת החכמה, עליה נאמר "והחכמה תחיה" - תלויה היא "מנגד" לאדם ואינה נמשכת בפנימיות.

קלג. בנוסח לכה דודי: "התנערי מעפר קומי", ונאמר על כך "כהאי תרנגולתא דאיתערית מקיטמא".

פירוש: באם ינסו אחרים לנער את התרנגולת מעפרה לא יצלח הדבר, אולם באם היא תעשה כן בעצמה אזי תתנקה מכל עפרה בניעור אחד.

וכן הוא בנשמות ישראל: כמה שאחרים יטלטלו אותם לנערם ולנקותם - אין זה מועיל, אך כאשר ינערו את עצמם אזי הם מתנקים ברגע אחד.

עוד אמר רש"ג: נאמר בכתוב "ואנכי הסתר אסתיר פני וגו'" - שתי פעמים לשון הסתר, ופירושו שגם ההסתר עצמו הוא מוסתר, שלא מבחינים שזה הסתר.

קלד. ר' פסח מאלאסטאווקער היה מתפלל היטב ובדבקות, והמתנגדים בקנאתם גרמו לו בכישוף ליפול בתאוות ניאוף.

ר' פסח תמה מאוד איך יתכן שהוא שייך לענין כזה, ונסע לאדמו"ר הזקן לשאול בעצתו.

אדמו"ר הזקן, שהבין שמחשבות אלו באו אליו כתוצאה מכישוף, לקח תפוח, הביט בו זמן מה ונתנו לר' פסח ואמר לו: "אמור שאינך רוצה את התפוח".

השיב ר' פסח: "איך אומר שאינני רוצה? הלא אני רוצה!"
לקח אדמו"ר הזקן את התפוח מידו וחזר על דבריו כמקודם, אך גם ר' פסח
עדיין לא שב מדבריו.

לקח אדמו"ר הזקן את התפוח בשלישית, אמר לר' פסח כנ"ל ונענה ר' פסח:
"כעת באמת אינני רוצה", אכל את התפוח ומאז לא הרחר עוד...

קלה. ר' הלל מפאריטש ור' בצלאל מאזאריץ היו אוהבים נאמנים, ונהגו
לנסוע זה לזה פעם בשבועיים.

פעם אחת, בשבוע שהיה צריך ר' בצלאל לנסוע לר' הלל, נפל הוא למשכב,

ור' הלל להיתו איש רוחני חש בזה בביתו ושכר עגלה לנסוע אליו **לבקרו**.
מחיר הנסיעה היה שש רובל כסף, ואשתו טענה כנגדו שבאם יוציא סכום זה
לא יהיה להם כסף להוצאות הבית, אך הוא לא שת ליבו לדבריה ונסע.

בבואו לבית חבריו, מצא עמו חסידים מהמנין שלו, ובבית ייחדו חדר לר'
הלל ואנשיו וחדר נוסף שבו שכב ר' בצלאל, ורק הכותל חצץ ביניהם.

ביום שבת קודש בזמן סעודה שלישית, אמר ר' הלל חסידות ארבעה פעמים
וגם ניגנו בקולם כדרכו בקודש בביתו.

אחר כך שמע ר' הלל שר' בצלאל קרוב לגסיסה, ואמר לו: "צאלקע, וואס איז
מיט דיר געווארען?" [=מה קרה לך?], לקח ספר כתר שם טוב, נתן על לבו ואמר
לו: "ראה את אותיות הבעל שם טוב", ונסתלק ר' בצלאל למעלה.

קלו. המתנגדים בעיר ווילקאמיר הוציאו ברעתם קול על החסידים, שהם
מחליפים נשותיהם וכו'.

בעיר זו היה חסיד של אדמו"ר הזקן שדר אצל חייט אחד, ושאלו המתנגדים
את החייט אם ראה מעשים נוראים אצל החסיד, והשיב בחיוב. ושאלוהו מתי
וכלו לראות אותו ולהעיד על כך, וענה להם שבזמן חצות הלילה.

ואכן המתנגדים באו לבית החייט וזה הכניסם לאחד החדרים עד שיתחיל
החסיד במעשה החמור, וחסיד זה היה עורך בכל לילה תיקון חצות כראוי,
בבכיה ובתחנונים.

כשהגיעה שעת חצות והחייט שמע שהחסיד מתכוון למעשיו אמר להם
שיבואו עמו, והנה הם מוצאים אותו עורך תיקון חצות בדביקות גדולה ואף
אינו חש בעמדם לידו כלל.

נזעזעו המתנגדים והתפעלו בראותם להיפך מדמיונם הכוזב, ולפתע שאג החייט: "געוואלד! וואס האט מען זיך צוגישטעפעט צו אידין? - אלע נעכט טוט ער דאך אזוי!" [=אבוי! מה נטפלים ליהודי? - כל הלילות הוא עושה כך].

קלז. אמרו חז"ל: "ישראל מונין ללבנה ועובדי כוכבים לחמה".

ופירוש הדבר: השמש מאירה ומחממת והלבנה מאירה אך אינה מחממת. להאיר - אי אפשר ללא מקור הקיים ומאיר עתה, אולם חמימות יכולה להיות גם ללא מקור המחמם עתה. ולמשל כשמחממים בית בהסקת התנור היטב, הנה גם באם יסלקו את התנור ישאר הבית בחמימותו למספר שעות. ולכן דוקא ישראל "מונים ללבנה", כי הם מאמינים שהנהגת העולם אינה יכולה להיות בלי מקור הוא עצמות אין-סוף המאיר למטה, ואילו עכו"ם "מונים לחמה" כיון שטענתם היא ש"עזב ה' את הארץ ביד הכוכבים ומזלות וכו'", כידוע.

קלח. ר' יקותיאל מדאקשיץ אמר, שישנו הבדל בין נסיעות החסידים אל רבם בדורות הקודמים ובדורות אלו. והמשיל לזה משל, שזה בדומה לנסיעות החולים לשאול בעצת הרופאים, שהרי חולי הנפש הוא כחולי הגוף.

כי הנה בעבר היו החולים נוסעים ושוהים אצל הרופא זמן מה, חודש-חודשיים, מתרפאים ושבים לביתם בריאים, ועתה כשנוסעים (למשל) לברלין ולמרצאות לא מתרפאים לגמרי, אלא נוסעים לשם כדי להשיג את התרופות הנמצאות רק אצל הרופאים, ואחר כך מביאים אותן הביתה.

וכמו כן הוא בחולי הנפש, שבדורות הראשונים היו שוהים אצל הרבי זמן מה וחוזרים בריאים ושלמים בעבודת ה', באתכפייה ואתהפכא. ואילו כשנוסעים עתה, חולים מטורח הנסיעה ברכבת ובבואם לליובאוויטש נעשים חולים עוד יותר, ורק כשחוזרים הביתה מתעסקים בתרופות שציווה הרבי לכל אחד לפי חוליו.

קלט. אמרו חז"ל שינוי בנרות חנוכה מנרות שבת: "פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהן בשבת מדליקין בהן בחנוכה",

ולאידך גיסא נאמר בנרות חנוכה ש"אין לנו רשות להשתמש בהן" ואילו לאור נרות שבת מותר לעשות צרכיו, אלא שמזרזים אותו שלא יטה.

ופירש רש"ג: בשבת מאיר רק האור המתלבש בכלים, וכידוע שבשבת מתגלית האהבה המסותרת שבכל אחד מישראל שזהו אור המתלבש בכלים.

ולכן אפשר להשתמש לאור נרות שבת, היינו שאור זה בא בהשגה ובפנימיות, ומזהירים את האדם "שמא יטה" - שמא ימשיך יניקה לחיצונים היכולים לקבל מאור מצומצם זה;

אולם בחנוכה מאיר אור שלמעלה מהתלבשות בכלים כידוע, ולכן אסור להשתמש לאור הנרות, היינו שאין בהן תפיסה והשגה, ומאור זה גם אין יניקה לחיצונים (כידוע ליודעי ח"ן).

קמ. ידועה השאלה איך על ידי אתערותא דלתתא נעשים יחודים למעלה להמשיך אור אין-סוף ברוך-הוא למטה, וכיצד משפיע למעלה מעשה התחתונים.

המגיד ממעזריטש המשיל לזה משל מאנשים הרוצים שהמלך יפנה לקריאתם ומביאים לפניו ציפור מדברת ומפני החידוש שבזה מתעורר לב המלך אליהם, וכן הוא בנמשל - שמעשה התחתונים הוא חידוש למעלה, שהרי הם מציאות יש ובכל זאת הם בביטול ולכן הקב"ה פונה אליהם.

וכן יש להביא משל משור ההולך בשוק וצועק "שמע ישראל" - כך הנפש הבהמית ששורשה מפני שור שבמרכבה האומרת "שמע ישראל" ובטילה לה' הרי זה חידוש למעלה.

אך בכל זאת אין משלים אלה מבטאים דיים את החידוש שבמעשה התחתונים, שהרי המלך לא יצר את הציפור ולכן הוא מתענג בזה, אך לענין מעשה הנבראים שכולם הם ממנו יתברך אין זה חידוש לגביו.

ואפשר לומר שהפעולה הנגרמת למעלה היא על פי הפסוק "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם", שעל ידי שהאדם מראה אהבתו לה' עושה הדבר רושם למעלה.

ברם גם טעם זה אינו מספיק, כיון שענין זה הוא דוקא בבני אדם, שאהבת אדם לחבירו מעוררת את אהבת חבירו אליו, אולם אדם המראה אהבתו לבהמה לא יעורר את אהבת הבהמה אליו, וכן להיפך, והרי אנו נחשבים כבהמות למעלה.

ועוד טעם יש לומר, שזהו מפני הניצוצות דתוהו שנפלו בשבירת הכלים ועל ידי עבודתנו אנו מעלים אותם וממשיכים אור אין-סוף למטה.

אולם גם טעם זה שייך רק בבחינת תוהו ואיך ניתן לעורר ולפעול בעצמותו יתברך ממש -

הנה על זה הביא אדמו"ר הזקן את מאמר חז"ל "נתאוה הקב"ה להיות לו יתברך דירה בתחתונים", ואמר "אויף א תאוה פרעגט מען ניט קיין קושיות" [=על תאוה אין מקשים קושיות], ובזה מובנים כל התירוצים היטב.

קמא. בעיר גלובאקע שהיתה בשליטת המתנגדים, הטילו חרם על כל מי שיעמוד בד' אמות של החסידים.

היתה משפחה בעיר ולה שני בנים ואחד מהם התגנב ונסע לאדמו"ר הזקן, שהה שם זמן מה ועסק בלימוד החסידות.

כששב לביתו ראו אותו אחיו ואנשי העיר, כפתו אותו בחבלים בעמדם רחוקים ממנו ד' אמות, והכו אותו בשוט עד שיצאה נשמתו.

לאח זה המכה היו שני בנים, וגם אחד מהם עזב את ביתו וברח לאדמו"ר הזקן.

בהיותו שם, חשש לחזור לביתו שמא יעשו לו כפי שעשו לדודו וסיפר זאת לאדמו"ר הזקן, ואדמו"ר הזקן נתן לו פתק שימסור אותו בעירו, ובו נכתב: "אם יבוא למחניכם אל תהרגוהו".

נסע הבן לעירו ונכנס מיד לאחיו, כיון שמאביו פחד מאוד. שאל אותו אחיו מדוע עשה כך שנסע לשם, והשיב לו שידע שטוב מאוד שם ברוחניות, והראהו לו את הפתק שכתב אדמו"ר הזקן.

אמר לו אחיו, שהנה כאשר אביהם יבוא יתחיל הוא מיד להכותו עד מות, עוד בטרם יספיק להראות לו את הפתק, ולכן יעץ לו האח ללכת לבית המדרש שבחצר אביו ואילו הוא יראה לאביהם את הפתק.

הלך האח לבית המדרש, ובצאת האב מביתו שמע מבית המדרש קול אדם העורך תיקון חצות בנעימות גדולה עד שנמס לב האב, ואמר לעצמו שודאי אין זה אלא איש אלוקים.

בתוך כך בא בנו לחצר, ושאל אותו אביו אם יודע את פשר הקול הזה, והשיב לו שזהו קול בנו שהיה בליאזנע.

התפעל האב מאוד והביאו לביתו, אך כיון שהיה אסור בחרם לעמוד בד' אמות שלו ייחד לו חדר מיוחד לעצמו.

לאחר זמן, התקוטט האב עם אמם עד שדרשה ממנו גט פטורין. הבעל רצה לנסוע לסדר את הגט אצל הגאונים בוילנא או בקאבנע, אולם האשה חפצה מאוד לנסוע דוקא לאדמו"ר הזקן ובצר לו הסכים לנסוע לליאזנע.

בבואם לשם השלים אדמו"ר הזקן ביניהם והוטבו דבריו בעיניו, והחליט בלבו שאדמו"ר הזקן הנו אדם גדול מאוד וביקש ממנו דרך תשובה על חטאו שהרג את אחיו.

אמר לו אדמו"ר הזקן "הרי אתה יודע ללמוד; האם מותר לישראל להרוג עכו"ם?" והשיב שלא נמצא דבר כזה בש"ס. אך המשיך האיש, שבכל זאת הוא מבקש תיקון ותשובה.

אמר לו אדמו"ר הזקן שימצא הוא בש"ס דרך תשובה על חטא זה, אך האיש חשב ואמר שאינו יודע.

אמר לו אדמו"ר הזקן שכתוב בגמרא במסכת בבא בתרא, שהורדוס המלך "קטלינהו לכולהו רבנן" ואחר כך ביקש מחכמי ישראל תשובה, ואמרו לו "הוא כבה אורו של עולם. . . ילך ויעסוק באורו של עולם" - שיבנה את בית המקדש שהוא אורו של עולם.

והמשיך אדמו"ר הזקן, שכיון שהרג חסיד אחד, תיקונו הוא שיבנה בעיר גלובאקע בית כנסת של חסידים.

קמב. מעשה היה במלך אחד שגזר לגרש את כל היהודים ממדינתו והיתה עת צרה גדולה, ועלה בדעתו של פרנס החודש להחרים חלילה את משה רבינו ע"ה, מפני שכל הצרות על ישראל באות עקב התורה - שכאשר אינם שומרים תורה ומצוות מיד נענשים, ולכן מוכרח משה רבינו להושיעם.

ואכן התאספו מאנשי המדינה במנין וחשבו לערוך את החרם, רחמנא ליצלן.

בתוך כך בא לשם עני אחד ואמר להם: "אל תעשו את החרם - משה רבינו ע"ה אינו חייב בזה; משה אמת ותורתו אמת". והבטיח להם העני שהוא יושיעם והתבטלה האסיפה.

לאחר מכן בא העני למלך ואמר לו: "שמעתי שאתה חפץ לגרש את היהודים ממדינתך; אינני ירא ממך, ובאם תגרשם - יגדלו עליך שערות ארוכים וקשות אשר כל ספריך לא יוכלו לספרם".

העני כילה את דבריו והנה מיד גדלו על המלך השערות הללו.

תיכף הזעיקו את ספרי המלך אך לא הצליחו להסיר את השערות, כדברי העני.

פנה העני אל המלך ואמר: "אם תתן כתב שלא תגרש את היהודים - אסיר ממך את השערות". נתן לו המלך את הכתב חתום בטבעתו ומיד נשרו השערות.

כשסיפרו לבעל שם טוב את הסיפור הזה, אמר: "לגדל שערות גם אני יכולתי אך להסירם לא יכולתי".

[ר' אברהם המורה-צדק בעיר זעמבין אמר לרש"ג, שמזה משמע שהבעל שם טוב לא היה מהל"ו, ותמוה].

קמג. רבי אשר מסטולין אמר שהוא לא יכנס לגן עדן עד שיבוא משיח לעולם, והוסיף ואמר שאותו לא יטעו כמו שהטעו שני גוטע אידין [=אדמו"רים] אחרים;

רבי אהרן מקרלין אמר כדבריו אך הטעו אותו מלמעלה, והרחיבו את כותל הגן עדן ובמילא נשאר בגן עדן, וכן רבי לוי יצחק מבארדיטשוב אמר כך, אך כשהתחילו לומר קדושה בגן עדן לא התאפק, נכנס לענות עמהם ונשאר שם - ומן הסתם הטעו גם את רבי אשר מסטולין, שהרי עדיין לא בא משיח.

קמד. רש"ג סיפר שפעם אחת אמר רבי אהרן מקרלין, שאם תארע אחרי מותו איזו גזירה ויבואו לבקש על קברו, הוא ישתדל למעלה לשנות את הגזרה. פעם אחת אירע כן והתפללו על קברו, אך לא נשתנה מאומה לטובה.

לאחר מכן בא רבי אהרן בחלום לאחד המתפללים ואמר לו, שאין זה מפני שלא ידע על הגזרה, אלא שאף שידע והיה יכול לפעול לשנותה - בכל זאת, כיון שהאמת היא שגם גזירה רעה הבאה מלמעלה היא חסד וטוב מעלמא דאתכסיא, אלא שאינו גלוי ונראה, הנה אחרי שראה רבי אהרן את הטוב שברע הוא כבר אינו יכול לבקש שישנו את הגזירה.

קמה. בבוא אדמו"ר האמצעי מהחתונה של בתו עם בנו של רבי מאטעלע מטשערנאביל, בשנת תקע"א, סיפר לרבנית שהיה ריב בינו ובין רבי מאטעלע על מהותו של הבעל שם טוב, וסיים ואמר אדמו"ר האמצעי שהצדק כפי שטען. [ויש להוסיף, שהרי אדמו"ר הרי"צ אמר, שכתב יד אדמו"ר האמצעי בתקופת אמצע רבנותו הוא דומה ממש לבעל שם טוב].

ופירש הרש"ג: הנה ידוע שכל הנביאים היו נופלים ארצה בזמן קבלת הנבואה מאחר שגופם לא היה כלי לגילוי זה, מלבד משה רבינו, שאף שגופו ונשמתו היו **בטלים במציאות** בשעת הנבואה (כיון שהגילוי היה למעלה ממדריגתו, כמבואר בחסידות), בכל-זאת היה נשאר על עומדו; אמנם יתירה מזו יהיה לעתיד לבוא, שאז העולם יהיה **מאוחד** באלוקות, למעלה מבחינת ביטול. וכמשל הגוף המאוחד עם הנפש ומקבל **חיותו** ממנה ולא ביטול - כן תהיה לעתיד ההתאחדות באלקות.

וזהו מה שכתוב שלעתיד תקבל האיצטומכא חיות מאור הסובב כל עלמין, היינו שהמעיים יחושו באור זה ויתוסף על ידו חיות בגוף האדם. [ברור שאין הכוונה שהאיצטומכא תהיה בר-שכל, אלא שעל ידי התאחדות זו היא תקבל חיות מאלקות].

וזו היא מדריגת משיח, וידוע שהבעל שם טוב היה ניצוץ משיח. ובזה יש לפרש את השייכות בין אדמו"ר האמצעי והבעל שם טוב, וכמסופר שפני אדמו"ר האמצעי היו מתאדמות בזמן אמירת החסידות, כפי שהיה אצל הבעל שם טוב (כנ"ל אות קל), וזאת כיון שחיותו היתה ממש מהאלוקות, ואף כשכתב חסידות היה דופק ידו הולך בטוב יותר מהרגיל. וזהו גם הטעם שאדמו"ר האמצעי לא היה מתגולל על הקרקע בעת התפילה, כאדמו"ר הזקן, ולא היה ניכר בו כלל הביטול במציאות, כנ"ל; אמנם המגיד ממעזריטש ואדמו"ר הזקן בעת אמירתם חסידות נעשו בלייך [=חיוורים], היינו שנפעל בהם הביטול רק כמשה רבינו ע"ה.

קמו. פעם אחת שהה ר' הלל מפאריטש בדרכו באכסניה.

כשעמד לצאת ממנה נשק למזוזה הקבועה בדלת, נע ממקומו לצאת וחזר ונשקה מספר פעמים, וכך נשאר עומד על המפתן מבלי יכולת לצאת. אחר כך בא בעל הבית, היטה הצידה את המחצלת הסמוכה לדלת ורק אז היה יכול ר' הלל לצאת משם.

בעל הבית תמה מאוד על המאורע, בדק את המחצלת והנה מצא עליה דם נדה.

לאחר מכן, שאל ר' נחום מטשערניגוב (או מטשערנאביל) את ר' הלל בתמיהה אם הוא בעל מופת, והשיב לו שלא, אלא שבכל עת שהוא עושה איזו מצוה חושב הוא אודות המצוה והלכותיה, ובנשקו אז את המזוזה נתערבו לו הלכות נדה בהלכות מזוזה, וחשב לעצמו שהלא דבר הוא ולכן לא יצא משם.

קמו. שמעתי מהנ"ל ששמע מחמיו, שהיה נוכח בעת שאדמו"ר הצמח צדק ישב עם רבי נחמיה מדובראוונע בבית אדמו"ר הזקן, ונכנסו שני אנשים לבקש ממנו שיעורר רחמים למעלה, שזה זמן רב שלא ירדו גשמים ובאם ימשך כך עוד זמן מה יהפכו הם לעניים, רחמנא ליצלן.

אדמו"ר הזקן לא השיב להם דבר, ונכנסו האנשים לאדמו"ר הצמח צדק ובכו לפניו, וסיפרו לו שיש בידם גם מעות של אחרים ובאם יאבדו גם מעות אלו עקב המחסור בגשמים לא יהיה להם במה לפרוע.

אמר להם אדמו"ר הצמח צדק שכתוב בגמרא (וברש"י), "רב פפא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא, חלש ליביה שרף פינכא דדייסא ובעי רחמי ולא אתא מיטרא, אמר ליה רב נחמן . . אי שריף מר פינכא אחריתי דדייסא אתי מיטרא (ולחוכא קאמר ליה הכי משום דטעים ברישא והדר בעי רחמי), איכסיף וחלש דעתיה ואתא מיטרא" -

והסביר להם אדמו"ר הצמח צדק, שרב פפא לא היה שייך כלל לגשמיות ולכן אין זה מועיל שיבקש רחמים, ורק כשרב נחמן עורר את לבבו להתפלל אז "אתא מיטרא".

והמשיך אדמו"ר הצמח צדק, שכן הדבר לגבי אדמו"ר הזקן שאינו שייך לגשמיות ולכן אינו יכול לעורר רחמים רבים, והעצה היא לעורר את לבבו.

ואמר אדמו"ר הצמח צדק שהם עתה בית דין, וקראו למשרת ר' לייב ואמרו לו שילך לאדמו"ר הזקן ויאמר לו שיחוס על עם ישראל, ואם אינו רוצה - לא יקבל על עצמו להיות ראש בישראל. והוסיפו ואמרו למשרת, שאם אינו הולך לאדמו"ר הזקן - שידע שהם בית דין של מטה והם מצווים עליו ללכת.

המשרת ר' לייב נבהל מאוד ואמר, "אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר"...

נכנס המשרת לאדמו"ר הזקן והיה ירא לפצות את פיו, ואמר לו אדמו"ר הזקן "הרי חפצת בדבר מה", והשיב לו שכפו אותו להכנס ומסר לו את דבריהם.

נפלו פני אדמו"ר הזקן, נשען על ידיו הקדושות ב' וג' פעמים ותיכף התקדרו השמים בעננים וירדו גשמים.

אחר כך כשיצא אדמו"ר הזקן מחדרו, נגש לאדמו"ר הצמח צדק, נשקו ואמר לו: "דיין קעפל האט דאס געטאן" ... [=הראש שלך עשה את זה].

קמח. שלושה קראו את ספריהם בשמות נעלים ולא עלתה בידם שיקראו לספריהם כך:

הרמב"ם קרא לספרו "משנה תורה" וקוראים לו רמב"ם;

האלשיך קרא לספרו "תורת משה" וקוראים לו אלשיך;

השל"ה קרא לספרו "שני לוחות הברית" וקוראים לו של"ה סתם.

קמט. פעם אחת חלם ר' הלל חלום רע בנסעו בדרך, ואמר לחסידים שבאם יבוא וימצא את כולם בשלום יתן להם משקה. כשבא ומצאם בשלום היה זה קודם ראש השנה ולא מצאו פנאי לזה, אך בערב יום הכיפורים נתן משקה וסיפר:

באחת השנים שתה אדמו"ר הצמח צדק עם החסידים בסעודת פורים, נכנס יין יצא סוד והיתה בדיחא דעתיה מאוד.

קרא לו אדמו"ר הזקן ואמר לו: "וואס איז היינט?" [=מה אירע היום?] והשיב: "היינט איז פורים" [=היום פורים]. ואמר אדמו"ר הזקן: "נו, איז וואס?" [=ואז מה?] והשיב: "היינט האט מען געוואלט הרגענען אלע אידן, דערנאך האט מען עם אויפגעהיינגען" [=היום רצו להרוג את כל היהודים, ובסוף תלו אותן].

אמר אדמו"ר הזקן: "שיקט זיך דאס?" [=אתה מבין זאת?], אדמו"ר הצמח צדק לא ענה ואמר אדמו"ר הזקן: "איך וועל דיר זאגן: המן האט ניט געקענט ליידין די וועלט, האט מען איהם אויפגעהיינגען העכער פון דער וועלט; האט ער גיהאט דער מפלה. [= אומר לך: המן לא יכל לסבול את העולם הזה, לכן תלו אותו גבוה מהעולם הזה - זו היתה מפלתו].

קנ. להלן העתק מכתב אדמו"ר הזקן ששלח לחסידים בטערקיש מאהליעוו [מאהליב שעל נהר דניעסטער], שביקשו ממנו שיכתוב להם את הדברים שהיו בינו ובין רבי ברוך ממעזיבזו (נכד הבעל שם טוב) בעיר טולטשין, בפגישתם בשנת תק"ע קודם פורים - כדי להסיר חילול ה' שגרם איש מרמה בשם דוד ששלח מכתב שקר למדינתם, בבחינת "שגיון לדוד" (המכתב גם הועתק במקצת בספר בית רבי):

המכתב שגיון לדוד קיבלתי, ותרגז בטני. הנמצא כזה איש תהפוכות להפוך הדברים מן הקצה אל הקצה, ואדרכה, אני הוכחתי את רבו [רבי ברוך] אותו על פניו למה הוא כפוי טובה - הלא השני פעמים שהייתי בפטרבורג היה בשביל זקיניו הבעל שם טוב זלה"ה, והייתי יכול לאמר הלא נכדו בחיים חיותו יבוא יתרץ כל הקושיות שהקשו עליו כו', ואמרתי מי אני שיתקדש תורת הבעל שם טוב על ידי.

ואחר כך שאל אותי [רבי ברוך] למה אתם צריכים לכל זה, הלא יכול להמתיק הדינים בהעברת היד על המצח ועל הפנים. ואמרתי לו, הלא יעקב [אבינו] עליו השלום ידע בודאי להמתיק הדינים ועם כל זה אמר "אכפרה פניו וגו' במנחה", והאמת הוא שצריך המתקת הדינים וגם מנחה כו' שלוחה לעשו.

ואחר כך שאל אותי וכי זה לפי כבודם לסבב בעיירות רחוקות כאלו, והשבתי לו וכי גדול אני מרבי פנחס בן יאיר שסבב כל ימיו בעיירות על פדיון שבויים. ואחר כך שאלתי אותו האמת שאומרים לי משמו שאמר כל ספר של בינונים שלי שהוא מוסר השכל, והודה לי לדברי. ושאלתי אותו, אם כן למה חרה אפכם עלי, והשיב לי למה באתם למדינתי. והשבתי לו שתי תשובות בדבר: חדא, "לדי הארץ ומלואה" כתיב, השנית, שלא יכולתי לסבול הצער והיסורים מאנשי

הכפרים אשר גלו לעיירות ומושלכים בחוצות נפוחי כפן ומתי רעב. והשיב לי מה איכפת לכם שהם מתים, ואמרת לי נכרים הדברים שקבלתם לשון הרע עלי מהנהו בני מערבא, כי עד שנת תקס"ב היינו אוהבים נאמנים והנהו בני מערבא דברו עלי לשון הרע וקיבל דבריהם כמו שקיבל שאול על דוד, לכן אני אומר כמו שאמר דוד אל שאול "ישפוט ד' ביני כו' ובינך".

ואמרת שלא להעתיק המכתב לאנ"ש בכדי שלא יהי' חילול ה' בפני המתנגדים כו', ואחר כך נחמתי אדרבה להעתיק המכתב הנ"ל ולשלוח המכתב הנ"ל לכל אנ"ש שידעו שהכל השקר שלהם: במכתב הנ"ל היה כתוב כי בקשתי הסכמתו על נסיעתי לפטרבורג, והוא אמר לי שכל מי שנסע לפטרבורג צריך ללבוש בגדי רוסיא ולגדל בלורית וקבלתי עלי לעשות כן מפני טובת ישראל, וזהו שקר בידוע ומפורסם במדינתנו כו', כי רבים הנוסעים ממדינתו לפטרבורג ואינם צריכים לכל זה, גם מה צריך לי הסכמתו הלא יש תחת ידי כתב חירות מהקיסר ירום הודו על כל הנהגותי.

ואסיים ואומר שלום מאדון השלום סר צילם מעליהם וד' אתנו אל תראו.
(שניאור זלמן במה"ר ברוך ז"ל נ"ע זי"ע אכ"ר)

קנא. אדמו"ר הזקן ציוה להדפיס את ספר התניא באותיות מרובעות [התניא שנדפס בעיר (שקלאוו) [זאלקאווע] באותיות רש"י - ידוע שזה לא היה ברצונו וידיעתו]. והסיבה היא, כי ספר התניא הוא כמו תורה שבכתב לגבי שאר ספרי החסידות (ולכן יש בתניא ג"ן פרקים כנגד ג"ן פרשיות התורה), ומשום זה הוא אינו נכתב באותיות רש"י ואילו שאר ספרי החסידות נדפסים באותיות רש"י.

קנב. רש"ג סיפר שפעם אחת אמר אדמו"ר האמצעי לר' זלמן מקורניץ:
"מאנסט בא מיר חסידות [על ספר עץ חיים]; וואס שטייט אין עץ חיים?
- השתלשלות! איך רייד העכער און נאך העכער" [=אתה תובע ממני (לומר)
חסידות [על ספר עץ חיים]; מה כתוב בעץ חיים? - השתלשלות! אני מדבר
למעלה מזה יותר ויותר].

עוד סיפר: הבעל שם טוב אמר שתכלית בריאתו היא רק בשביל שתבוא ממנו תועלת לעם ישראל, ואם לא היתה ממנו תועלת לישראל לא היה נברא; והוסיף, שיכול להיות שיברא אדם בשביל שתבוא ממנו תועלת לישראל פעם אחת בלבד במשך כל שבעים שנות חייו.

קנג. רש"ג סיפר שאדמו"ר האמצעי אמר, שיש נשמות שהיו שבע מאות שנה בגן עדן ובכל זאת אינם יודעות מאומה וואס אלוקות איז [=מה זה אלוקות].

ופירוש הדבר: כתוב בתניא שהנשמות שאינם עוסקות בתורה לשמה אלא רק מפני ש"הרגילו ולימדו אביו ורבו לירא את ה' ולעבדו", הרי תורתם נשאת בעולם הפירוד, חיצוניות העולמות, ועולה רק בהיכלות ב"ע, מדור המלאכים. וההבדל בין הגן עדן וההיכלות הוא, שנשמות בגן עדן משיגים את מהות הזיו המאיר שם, אך המלאכים משיגים רק את מציאות הזיו, וכן הנשמות העולות שם גם הן אינן משיגים אלא רק את המציאות.

ולכן אמר אדמו"ר האמצעי "זיי וויסען ניט וואס אלוקות איז", כי אינם משיגים אלא רק את מציאות האלקות.

קנה. אדמו"ר האמצעי אמר אודות אחד הגדולים:

"ער זאגט אחד און ווייס וואס אחד איז, און פארשטייט וואס אחד איז, ומכל מקום איז בא עם רעכט בשעת מעשה מאכן א פאלשען וועגען" [=הוא אומר "אחד" ויודע ומבין מהו "אחד", ומכל מקום לא מופרך אצלו בשעת מעשה לעשות מעשה שקר].

קנה. רש"ג סיפר בשם גדולי החסידים, שאדמו"ר הזקן אמר על הבעל שם טוב "ער איז קיין איין מאל ניט געווען קיין אינגעל" [=הוא אף פעם אחת לא היה ילד].

ופירוש הדבר: כשנשמת צדיק יורדת לעולם הזה היא גם בנעוריה במדריגה גבוהה, וכמו שכתוב באברהם "בן שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו", שאילו נשמת הבינונים שייכת בתחילה לרע, ורק אחר כך זוכה הבינוני שתתעבר בו נשמת צדיק וכו' כמו שכתוב בתניא, אולם נשמת הצדיק, עיקר ירידתה היא לצורך תיקון העולם וגם בנעוריה היא במדריגה גבוהה מאוד.

קנו. בנוסח התפלה: "ומקיים אמונתו לישיני עפר".

פירוש: אף שעסקינו בתאוות גשמיות וחומריות, אף על פי כן יש לנו אמונה שיעזור ה'; החסידות פעלה שאף שעוסקים בתאוות עד הקצה האחרון, בכל זאת על ידי האמונה הוא השלימות.

קנו. כשהוצרכה נשמת הבעל שם טוב לרדת לעולם הזה השפל בדורות דעקבתא דמשיחא, והיתה נשמה גבוהה מאוד, נתנו לה "שישים גבורים" שסייעו לה, והם הצדיקים שהיו אז.

ופירוש הדבר: נשמת הבעל שם טוב שייכת למשה - בחינת הדעת, ולמשיח - פנימיות הדעת, וירידת נשמתו למטה היא המשכת פנימיות הדעת ממש, וכל זה היה בכדי להאיר את הדור בזמן שהחושך כפול ומכופל ומכסה ארץ,

ולצורך זה המשיכו בחינת חב"ד, לסייעו בשישים גיבורים שהמשיכו מדות, שזיככו את העולם במדות טובות, ואזי יכלה נשמת הבעל שם טוב לפעול המשכת בחינת הדעת בכל אחד, והצדיקים הנ"ל הם שישים כנגד ששה מדות, שכל אחד כלול מעשר.

קנח. רש"ג סיפר: ידוע שהאר"י ז"ל היה משיח בן יוסף, ופעם אחת שאלוהו תלמידיו אם יש בכל דור משיח בן דוד, והשיב שישנו ובדור הזה הוא דר בעיר תשב"ץ ושמו שמואל בן אליקים.

אחרי הסתלקות האר"י ז"ל הלכו תלמידיו לחפשו בתשב"ץ, ובליל שבת קודש הוכרז מעל בימת בית הכנסת "היש כאן שמואל בן אליקים" ולא נענו, כי המתפללים חשבו לעצמם שכיון שהשואלים הם בעלי צורה מן הסתם גם המבוקש תלמיד חכם הוא.

למחרת ביום שבת קודש המשיכו להכריז, ובתפלת במנחה שאלו "מי יודע מאדם ששמו שמואל בן אליקים - איזה שיהיה".

קפץ אדם אחד ואמר שיש בסוף העיר אדם בשם זה, המתקן מנעלים ישנים ואינו יודע ללמוד ואולי יבקשוהו.

הלכו אליו התלמידים ואמרו לו "האריז"ל אמר שהנכם משיח בן דוד ולא תוכלו להכחיש", ואמר האיש: "נו, פארפאלין; דער אריז"ל האט מיר ניט געטאן קיין טובה און זיך ניט" [=נו, אבוד; האריז"ל לא עשה לי (בוזה) טובה וגם לא לעצמו], ואמר להם תורה בזמן סעודה שלישיית ובערב הסתלק לבית עולמו.

תלמידי האריז"ל עסקו בקבורתו והעמידו מצבה על קברו וזה לשונה: "פה נטמן איש תם וישר שמואל בן אליקים", ושלושים אמות סביב לקברו לא מניחים לקבור שום אדם.

[סיפור זה שמע ר' ליב מאפצועה מחסיד אחד שראה את המצבה].

קנט. רש"ג סיפר ששאלו פעם את אדמו"ר הזקן, שכיון שהקב"ה משגיח על כולם ויודע את מחשבות הצדיקים והרשעים, ורשעים בחייהם נחשבים למתים טמאים, אם כן הרי הוא חושב גם במקום המיתה והטומאה כביכול, חלילה.

והשיב אדמו"ר הזקן, שאף שבאמת הקב"ה יודע הכל, בכל זאת הוא לא מתלבש ונתפס בידיעותיו, אלא הכל גלוי וידוע לפניו בדרך ממילא.

ובפרטיות יותר: שינוי ופעולה שייך (בעיקר בעולמות ב"ע וכן) בכלים דאצילות שנעשים נשמה לבי"ע, וכמו שכתוב "עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ", שזה נאמר על המלאכים המשגיחים על כל הנבראים ומעשה התחתונים פועל בהם ונעשה בהם שינוי,

וכמו שאדם הרואה דבר טמא הרי הוא נפגם בכח הראיה, כן הדבר במלאכים שכיון שיודעים מחשבות בני האדם, ובהן גם מחשבות טמאות, נעשה בהם פגם, וכשהמלאכים עולים למעלה הם צריכים לטבול בנהר דינור לנקותם מזה - אולם אצל הקב"ה במחשבתו הקדומה שבה צופה ומביט עד סוף כל הדורות - שם אין הידיעות נוגעות כלל.

ודוגמה קרובה לזה: נשמות דאצילות יכולות להיות בעולם הזה ואין זה נוגע להם כלל אולם לנשמות דבי"ע זה נוגע, כהשבטים שהיו נשמות דבריאה ולכן היו רועי צאן, שבעבודה זו היו מופשטים מהעולם ודבוקים בקב"ה, ובאם היו בהתלבשות בעולם היה זה מפריע לעבודתם, אולם יוסף היה נשמה דאצילות ולכן גם בהיותו במצרים לא נמנע ממנו להיות בדביקותו בה'. ולכן כשפגשו בו השבטים נאמר "והם לא הכירוהו", היינו שלא הבינו איך אפשר להיות דבוק בה' גם במצרים.

וכן הבעל שם טוב זכה לזה בסוף ימיו, שאף שנשמתו היתה בהיכלות דאצילות, בכל זאת המשיך להשיב דבר לשואליו. ומדוגמה זו נוכל להבין איך מחשבת התחתונים אינה נוגעת כלל למעלה, אלא היא בדרך העברה בעלמא בלבד.

קס. נאמר בזוהר: "בהאי חיבורא דילך דאיהו ספר הזוהר . . יפקון ביה מן גלותא".

פירוש הדבר: על ידי ספר הזוהר מתפרסם גילוי אלוקותו יתברך בעולם, וכל השתלשלות העולמות והדורות הראשונים לא זכו לזה (וזו נחמתינו אף בהיותינו נשמות שפלות מאוד) ובזה יוצאים מהגלות.

וכשם שהוא בבחינת עולם כן הדבר בנפש האדם שגם היא בגלות ככתוב "גלו לאדום שכינה עמהם" (כידוע ליודעי ח"ן), ועל ידי לימוד החסידות יוצאת הנפש מגלותה.

והיינו, שמלבד הפעולה על האדם כתוצאה מהלימוד שמשנתה ונעשה מהות אחרת, הנה גם בעת הלימוד עצמו שעוסק בענין "ה' הוא האלוקים" וכיצד אין ההסתר אמיתי אלא "אני ה' לא שניתי" וכו' - על ידי זה יוצא הניצוץ האלוקי שבנפשו מהגלות.

וזהו שאמר ר' הלל שבזמן אדמו"ר האמצעי האט ניט אויסגעפעלט משיח [=לא היה חסר משיח], היינו שמפני גילוי האלוקות הרב שהיה בחסידות של אדמו"ר האמצעי כידוע, לא היה חסר להם דעת באלוקות שזה ענינו של משיח.

[ודאי שמשׁיח יגלה עוד יותר דעת באלוקות ועוד באופן של ראייה, אך בכל זאת להם לא חסר אז].

קסא. נאמר בכתוב: "וקם שבט מישראל ומחץ פאתי מואב", וידוע שפסוק זה מדבר אודות משיח.

ויש לפרש שמדבר גם על הבעל שם טוב, כי "שבט" מורה על המשכה, ו"שבט מישראל" היינו המשכה מישראל הוא הבעל שם טוב ותורתו, ועל ידי זה יתקיים "ומחץ פאתי מואב" - חכמה ובינה דקליפה (כמבואר בחסידות), שהם נמחצים על ידו.

קסב. רש"ג סיפר שאדמו"ר הזקן אמר, שהוא בקושי יכול לפעול על עצמו להתפלל בבית הכנסת של החסידים, מפני שהחסידים חושבים אודות יחודא עילאה ויחודא תתאה ומחשבות אלו נשארות שם ואינם מסתלקות למעלה, וכן להיפך, שגם מחשבות טמאות חלילה נשארות במקומן ועובדי ה' מרגישים בהן וזה מפריע להם בתפלתם.

עוד סיפר בענין זה: ר' שלום מהומיל בנה בית חדש וייחד בו חדר לר' הלל מפאריטש, והיה שומר שאף אדם או דברים בטלים לא יכנסו לשם.

פעם אחת התפלל שם ר' הלל תפלת מנחה ואמר: "מיאוס'ע מחשבות זיינען פאראן!" [=יש כאן מחשבות מאוסות!].

בתחילה תמהו בני הבית על כך שהרי החדר נשמר היטב, אך לאחר מכן נזכרו שכשעבר שם פאלקאוויניק [=מפקד] פינו עבורו את החדר ושהה שם יום או יותר, ור' הלל חש את המחשבה שחשב שם.

קסג. הבעל שם טוב אמר שערך חוט אחד של ציצית בעצם קיום המצוה בלי שום כוונה, יקר יותר מששת אלפים שנה של עבודת המלאך מיכאל שעומד במסירות נפש ללא שום מחשבות אחרות.

קסד. פעם אחת (לפני המאסר), קודם אמירת אחד מדרושי אמר אדמו"ר הזקן: "מי שישמע הדרוש - יהיו לו בנים". רש"ג סיפר שאכן ראה מאמר שכתוב בראשו "סגולה לבנים".

קסה. פעם אחת התבטא אדמו"ר האמצעי: "הפרי גדל מהענף ולא מהאילן", ושאלו אדמו"ר הזקן האם כוונתו מבין או מבת - בהתכוונו לאדמו"ר הצמח צדק שגדל מענף אדמו"ר האמצעי, ואדמו"ר הזקן היה האילן הגדול.

קסו. אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הצמח צדק היו כנגד הספירות חסד גבורה ותפארת, בדומה לאבות.

ידוע שעבודת אברהם היתה מאהבת ה' ועבודת יצחק היתה מיראתו, ויצחק לא הביט ולא למד כלל מעבודת אברהם אביו, ואדרבה ישנה מעלה ביצחק על אברהם שהרי לעתיד לבוא יאמרו דוקא ליצחק "כי אתה אבינו". וכן היה ביעקב, מדת התפארת.

וברבותינו נשיאינו: עבודת ותפילת אדמו"ר הזקן היתה בהתלהבות ודבקות כל כך עד שהתגולל בדביקותו (קייקלען זיך), ולאידך לא שמענו שעבודת אדמו"ר האמצעי היתה כך (עיין לעיל סוף אות קמח), אלא אדרבה באופן אחר לגמרי לפי שורש נשמתו, שהרי בתפלתו עמד כאבן דוממת בביטול במציאות.

גם מצינו באדמו"ר האמצעי מעלה על אדמו"ר הזקן, שבעצמו התבטא עליו: "זיין אהוי"ר - בין איך אליין מקנא!" [=באהבה ויראה שלו - אני עצמי מקנא!], היינו שהאהבה ויראה של אדמו"ר האמצעי היו בלי הרגשת עצמו כלל מפני זיכוך גופו, ואף גוטע איד [=אדמו"ר] לא הגיע למדריגתו בעבודת זיכוך הגוף, ועם זאת היה בטל במציאות ולא היה ניכר בגופו מאומה, כמדריגת יצחק. [אף שודאי שחסידות קיבל מאדמו"ר הזקן אך לא את דרך עבודתו].

ואדמו"ר הצמח צדק היה כיעקב אבינו, מדריגת התפארת הכוללת חסד וגבורה (מדריגות אברהם ויצחק), היינו שרוב עבודתו היתה כאדמו"ר הזקן ומיעוטה כאדמו"ר האמצעי, שהיה גם משורר בתפילתו.

קסז. אד"ש סיפר שאדמו"ר הצמח צדק אמר אודות אדמו"ר האמצעי, שבאם יחתכו את בשרו לא יזוב ממנו דם אלא חסידות...

רש"ג שמע מר' אברהם מזעמבין שאדמו"ר הצמח צדק אמר כך: "דער שווער איז געווען א מלאך אלקים; אז מ'וואלט עם שניידן די אברים - וואלט ניט גיין בלוט נאר חסידות" [=חמי היה מלאך אלקים; אם היו חותכים את אבריו - לא היה יוצא דם אלא חסידות].

ופירש ר' אברהם שהתואר "מלאך אלקים" אינו על נשמתו כי נשמתו גבוהה ממלאך, אלא הכוונה היא שהגוף והנשמה הם בערך זה לזה וגופו לא הסתיר על נשמתו, בדומה למלאך שאין החומר שבו מסתיר לצורתו, וגופו היה ניזון מאלוקות ממש, וכשכתב חסידות היה דופק ידו טוב יותר (עיין לעיל אות קמה; קסו), כי היד הגשמית קיבלה חיות מאלוקות.

וזהו שאמר שבאם היו חותכים את בשרו היה יוצא חסידות.

קסח. ר' אבא [פערסאן] סיפר שר' זאב ווילענקער אמר, שכשהיה פעם אחת בחדר שני של אדמו"ר הזקן בעת שלמד שם - הונח אז אצלו ש"אין עוד מלבדו", ורשימו מזה נשאר לו כל ימי חייו.

וביאר רש"ג, שמצד גילוי השכינה ממש שהיה בבית המקדש כשבאו להשתחוות, הונח אז אצלם ש"הוא לבדו ואין זולתו", אלא שצריך להיות כלי לקבל זאת.

קסט. ר' מרדכי יואל דוכמן סיפר: ר' אייזיק מהאמליע הביא לאדמו"ר הזקן דרשה-גישאנק [=דורון דרשה] - פרשיות של ר' שאול סופר ואדמו"ר הזקן הביט בהם ואמר: "ליכטיג, ליכטיג" [=מאיר, מאיר].

עוד סיפר, שפעם אחת הביאו לר' אייזיק האמליער מזוזות מר' שאול והביט בהן ואמר: "זיי זיינען זייער ליכטיג; איך האב מורא אריינלייגען זיי אין הישאנקעס" [=הן מאוד מאירות; אני ירא לשים אותן במזוזות הדלת] והניחם במגירה.

קע. ר' חיים מוואלאזין שלח שליח לאדמו"ר הזקן בשאלה, שהנה כתוב בגמרא (וברש"י) שכדי לשמר את התבואה צריכים לערב בה "קב חומטין" ש"משמרת את הפירות מלהתליע", ואדמו"ר הזקן כותב בזה ש"קב חומטין" הוא תורת החסידות, ותמוה לו שהרי מידת הקב היא מעט מזעיר (חלק אחד מהמאתיים), ואם כן צריכים ללמוד מעט חסידות ומדוע לומדים כה הרבה.

והשיב לו אדמו"ר הזקן, שאת קב החומטין לא צריכים להניח בתבואה אלא **לערב** אותו בה ובאם הוא אינו מעורב לא יועיל, וכן הוא בנמשל, שאת תורת החסידות צריכים דוקא **לערב** בתורת הנגלה, ומלאכת העירוב דורשת זמן רב.

קעא. רש"ג סיפר שאדמו"ר האמצעי היה שולח אל אדמו"ר הצמח צדק את כל השאלות בהלכה שהגיעו אליו כדי שיפסוק את התשובות עליהן, אך בכל זאת אמר לו שלא ישלח אותן ליעדן לפני שיראה לו אותן, ואכן כך היה עושה.

עבר זמן רב, ואף פעם לא חלק אדמו"ר האמצעי על פסקיו.

פעם אחת רצה אדמו"ר הצמח צדק להראות לו אחת מתשובותיו קודם ששולחה, אך אדמו"ר האמצעי היה טרוד מאוד ואדמו"ר הצמח צדק שלח את התשובה מבלי להראותה קודם.

לאחר מכן שאל אותו אדמו"ר האמצעי אם שלח את התשובה, וכשענה בחיוב שאלו מדוע לא הראה לו וביקש ממנו שיראה לו העתק ממנה.

הראה לו אדמו"ר הצמח צדק את התשובה ואמר לו אדמו"ר האמצעי שהוא טעה, כיון בתוספות במסכת יבמות כתוב להיפך מדבריו, והראה לו את התוספות במפורש.

ראה אדמו"ר האמצעי שחלשה דעתו של אדמו"ר הצמח צדק, ואמר לו: "למה תיבהל? - הרי אין אתה רבי כעת". [והמבין יבין].

קעב. פעם אחת כשחל י"ט כסלו במוצאי שבת קודש, יצא אדמו"ר הזקן ואמר: "צריכים לומר "ותודיענו", שהרי בסידור כתוב: כשחל יו"ט במוצאי שבת אומרים ותודיענו" ... [ומילת "יו"ט" מתפרשת גם כ"יוד-טית" (כסלו)].

קעג. רש"ג סיפר ששמע מחסיד אחד, שחמיו נכח בבית המדרש של אדמו"ר הזקן כשיצא פעם ואמר כך: "הגיהנום הישן נשרף, וכעת הוסכם שלא יבנו גיהנום חדש אלא יעשו גיהנום מהגן עדן הישן".

החסידים תמהו על דברים אלו, ולאחר שבועיים נודע שממש באותה השעה שאמר זאת אדמו"ר הזקן - נפטר הגאון מוילנא.

זמן מה לאחר מכן הזדמן לחותן ההוא להיות אצל האדמו"ר רש"ח מקוידענוב, וזה ביקש ממנו לספר לו דבר מאדמו"ר הזקן, וכשסיפר לו את המעשה הנ"ל הגיב: "עמוק עמוק מי ימצאנו"...

קעד. מצאו פתק אצל הגאון מוילנא שכתוב בו כך:

"כשהלכתי בגולה הייתי בקהילת-קודש פולנאה, ושמעתי שיש בעל מופת במעוזיבוז והלכתי אצלו והייתי בביתו [והיה זה קודם הסתלקותו], ושמעתי שאמר שיעמידו מיטתו באמצע החדר ואיש לא יהיה שם, ושאלוהו מתי יוכלו להכנס לחדרו ואמר שיהיה סימן: כשיעמדו כל השעונים בעיר - יכנסו, וכן היה, שבשעה אחת עמדו כל השעונים שבעיר וגם שעוני שבצלחתי עמד. אבל אני אינני מאמין בו".

פתק זה הראו גם לאדמו"ר הזקן ואמר, שהבעל שם טוב דיבר אז שליך הדלת עומד "נער" אחד שיהיה מנגד לדרכי וכו'.

קעה. אדמו"ר הזקן אמר: "כמה יגיעות צריך האדם להתייגע עד שיבוא למדרגת גילוי אליהו, וכמה צריך להתייגע עד שיבוא למדרגה שאלוהו יעמוד אצל פתחו ויבקש להכנס - ובמעט גסות יאבד הכל".

עוד אמר: "ניט מיט א שטעקן טרייבט מען חושך [=לא במקל מגרשים חושך]; אך כשמשיכים אור ממילא נדחה החושך".

קעו. נאמר במגילת איכה: "תשתפכנה אבני קודש בראש כל חוצות".

פירושו: "אבנים" הן אותיות (כמבואר בחסידות), ו"אבני קודש" הן אותיות החסידות; והיינו שאותיות החסידות "תשתפכנה . . בראש כל חוצות", גם בראש אדם שבתוכו ענינים חיצוניים ("חוצות") שלא לה' המה.

קעז. ר' בנימין מקלעצק סיפר מופת שאירע עימו, שפעם אחת בהיותו ביחידות העביר אדמו"ר הזקן נר כנגד פניו, ואמר: "דו האסט פארזוכט פון גראבען חלף" [=אתה טעמת מ(בשר שנשחט ב)סכין שחיטה עבה], ואכן הדבר היה עקב שהיה חולה והרופאים ציוו עליו שיאכל בשר, ולא היה בנמצא אלא בשר שנשחט בסכין עבה ואכל ממנו.
[מסיפור זה גם מובן שאדמו"ר הזקן לא מצא בו חטא אחר מלבד ענין זה].

קעה. אמרו חז"ל: "מצאו נעול - בידוע שיש שם אדם; מצאו פתוח בידוע שאין שם אדם".

פירש ר' זלמן מקורניץ: כשהאדם "נעול" מדברים בטלים וליצנות ודאי הוא אדם כדבעי ("יש שם אדם"), אך אם הוא "פתוח" ומדבר כל מה שלבו חפץ - "בידוע שאין שם אדם".

קעט. רש"ג סיפר: אחד מגדולי פולין חפץ להכיר את אדמו"ר הזקן, לבש בגדים פשוטים כדי שלא יכירוהו ונסע אליו, אך בהיותו שם הכיר בו אדמו"ר הזקן ואמר לו שבגדים כאלו אינם נאים לאיש כזה, ונתן לו בגדים לבנים מביתו.

בחזרתו למקומו היה צריך לעבור דרך העיר האמליע, ואדמו"ר הזקן ביקש ממנו שיכנס שם לבקר את ר' אייזיק.

בתוך כך שלח אדמו"ר הזקן מכתב לר' אייזיק וכתב בו: "הזהר בכבודו של זה כי אדם גדול הוא", ואכן ר' אייזיק שימש אותו ככל שיכל.

כשנפרד ממנו שאל אותו ר' אייזיק מה דעתו על אדמו"ר הזקן, והשיב: "שמעתי ממנו, שלולא שמע מרבו [המגיד ממעזריטש] שרבו הבעל שם טוב היה ילוד אשה - לא היה מאמין בזה; וגם הוא כן".

לאחר שנסע, הסתפק ר' אייזיק במה שאמר "וגם הוא כן" - אם כוונתו שאדמו"ר הזקן הוא שאמר זאת ביחס למגיד ממעזריטש, או שהגדול מפולין אמר זאת על אדמו"ר הזקן לאחר ששמע זאת ממנו, והצטער ר' אייזיק שלא שאל אותו בזה.

קפ. אשה עגונה באה לאד"ש לשאול בעצתו, ואמר לה שתסע ברכבת ובכל תחנה תקנה בעצמה בילעטין [=עיתון] וכך עשתה, ובאחת התחנות מצאה את

בעלה מוכר בילעטין [=עיתונים]. [הוא עזב אותה כי המיר את דתו, רחמנא ליצלן].

קפא. ר' מיכאל סיפר: פעם אחת הזדמנו רבי מענדל מהארדאק ור' בנימין מקלעצק לברית מילה, ורבי מענדל היה המוהל ור' בנימין היה הסנדק. ואמר רבי מענדל לר' בנימין: "איך קאן ניט קוקן אויף דיין מורה ווייל ער איז פארוואלקענט מיט יראת שמים" [=אינני יכול להביט על המורה שלך כיון ששורה עליו עננה של יראת שמים].

קפב. רש"ג סיפר בשם חסיד אחד ששמע מחותנו, שפעם אחת ישב עם אדמו"ר האמצעי ליד בית אדמו"ר הזקן בליאזנע והנה עצרה עגלה ובה שני אנשים (אחד מהם היה עם פיאות עבים).

היו אלה רבי שלמה מקארלין ורבי ישראל מפאלאצק, והם שאלו אותם: "וואו ווינט דא [=היכן גר כאן] ר' זלמינקע?" והשיבו להם שהנה הוא כאן בחדר זה. נגש רבי שלמה אל הדלת ואמר: "עפען אויף [=פתח] ר' זלמינקע". פתח אדמו"ר הזקן את הדלת ורבי שלמה נכנס ונשקו זה לזה באהבה כנשמה אחת בשני גופים, וסגרו את הדלת ושמעו אותם מדברים ביניהם בתוקף גדול ומכים בשולחן.

לאחר שעתיים יצאו ודמעות בעיניהם, ואמר רבי שלמה: "אתה מסכים על זה?" ואמר אדמו"ר הזקן: "חוששני מפני חילול ה'".

ואמר רבי שלמה: "אם לא תסכים על זה יכשלו בניך בחילול השם!" (כששמע זאת אדמו"ר האמצעי - התעלף). ואמר אדמו"ר הזקן: "מובטחני שבחיי לא יכשלו בחילול השם, ולאחר מותי - אף אם יכשלו יעשו תשובה", ונפרדו זה מזה.

[הויכוח היה מפני שהם רצו להפריד את נשמת הגאון מוילנא משורשה ולמנוע בזה את המשך ההתנגדות על החסידות. אך כיון שהיו צריכים שיסכים לזה גם חריף בנגלה כמותו - לכן באו לאדמו"ר הזקן. אך אדמו"ר הזקן טען שהוא חושש מחילול השם, כי באם יפרידו את נשמתו משרשו - יהפוך לאפיקורוס].
[ראה ליקוטי דיבורים (בלשון הקודש) ליקוט יד, סעיף מג-מז].

קפג. ר' משה ואחיו ר' זאב מוויילענקע נסעו פעם בספינה מפאלאצק ובמהלך מסעם חנו גם בוויטעבסק.

בהיותם שם נדחתה נסיעתם למחרת היום והם נשארו ללון בעיר אצל אחד האברכים, והזמין האברך לביתו גם את הרב זלמן פינסקער להיות עמם.

חמיו של אברך זה היה מתנגד, ובראותו שהרב הולך לשם חשב שבודאי בני תורה הם, וקיבל אותם בכבוד מלכים ובמשקאות ועמד בצדם. הם ישבו ושוחחו, ר' משה חזר חסידות וגם חותן זה עמד ושמע.

באמצע המאמר, השתתק ר' משה לרגע ושאל מספר פעמים: "דא זיינען אלע אונזערע"? [=כולם כאן משלנו?], והמשיך: "כך אמר הרבי [אדמו"ר הזקן], לחסידים יש אמונה דגדלות ולמתנגדים אמונה דקטנות, כמו שהיה לעם ישראל במצרים".

אחרי שהלכו שאל החותן את חתנו, מה התכוון האורח כששאל "דא זיינען אלע אונזערע", כי את יתר הדברים לא שמע...

מעשה דומה היה בעיר שקלאוו בעת שדרש שם אחד המגידים, וכשסיים את דבריו קפץ ר' משה לבימה וצעק בקול:

"אפיקורסים, הערט וואס דער רבי זאגט - איהר האט קיינער קיין אמונה ניט!" [=הקשיבו למה שהרבי אומר - לאיש מכם אין אמונה!], והעומדים שם לא שמעו אלא את המילה "אפיקורסים" ולא יותר...

קפד. פעם אחת חטף יצחק מוורשה שיריים בפני אד"ש, והגיב אד"ש:

"מי מאכט הייליג די בלאטע און מ'קריכט אין איהר; ס'וויילט זיך קריכען אין בלאטע נאר עס פסאט ניט, מאכט מען איהר הייליג און מען קריכט אין איהר" [=מקדשים את הַבְּיָצָה ומתפלשים בה; רוצים להתפלש בביצה אך זה לא מתאים, אזי מקדשים אותה ומתפלשים בה].

קפה. פעם אחת בא ר' פרץ חן לאדמו"ר הצמח צדק עם אחד החסידים הגדולים שהיה לבוש בבגדים לא רגילים.

אדמו"ר הצמח צדק לא הכירו ושאל את ר' פרץ מי האיש, והשיב ר' פרץ שזהו ר' לייב יואל'ס, ואמר אדמו"ר הצמח צדק בתמהון:

"אה! דאס איז לייבקע יואל'ס? אז איך וואלט וויסען אז לבושים פועלין אזוי פיל - וואלט איך זיך וועגן דעם מוסר-נפש גיווען [=הא! זהו לייב יואל'ס? אילו ידעתי שלבושים פועלים (שינוי) כל כך - הייתי מוסר נפשי על כך].

קפו. מסופר על אחד מחסידי אדמו"ר הזקן, שבאמרו וידוי לפני פטירתו והגיע לתיבת "לצנו" אמר:

"דאכט זיך מיר אז איך האב קיין מאל ניט גע'לץ'ט; טאמער איין מאל אין לעבן גע'לץ'ט פון א מתנגד, איז אז ער וואלט דא געווען וואלט איך אויך פון עם גע'לץ'ט" [=דומני שאף פעם לא התלוצצתי; באם פעם בחיי התלוצצתי ממתנגד, הנה אילו הוא היה כאן - גם הייתי מתלוצץ].

קפז. אדמו"ר הזקן התבטא פעם בפני ר' מרדכי מליעפעלע: "בינוני אנא", ושאל אותו ר' מרדכי: "הלא גם אני אינני רשע", והשיב לו אדמו"ר הזקן שבינוני זה עולם מלא.

ופירש ר"י: הבינוני הוא נשמה דיצירה, וביצירה יש ארבע עולמות אבי"ע, והוא היה בדרגת אצילות דיצירה.

קפח. ר' אייזיק אמר: "זוהר טוט זיך אויס אין קבלה; קבלה - אין חסידות; און חסידות טוט זיך אויס אין דאוונען" [=זוהר מתגלה ומתפשט בקבלה; קבלה - בחסידות; וחסידות - בתפלה].

קפט. פעם אחת שלח אדמו"ר הזקן את משרתו להודיע בעיר שכולם יתענו ביום עשרה בטבת, ולהיותו איש פשוט לא הבין את דברי אדמו"ר הזקן והודיע שלא יתענו.

לאחר שאכלו נודע הדבר לאדמו"ר הזקן וציוה שלא ישתו היום, וכמעט שגוועו האנשים בצמא בזמן כה קצר מפאת קושי הצום.

קצ. אמרו חז"ל: "אין בן דוד בא עד שתכלה פרוטה מן הכיס". פירש רש"ג: רפ"ח הניצוצות שנפלו בשבירת הכלים נקראים "פרוטה", וה"כיס" הוא הכיסוי וההסתר שעל הניצוץ האלוקי. וכאשר "תכלה פרוטה מן הכיס", היינו שיוסר לגמרי ההעלם שעל הנצוצות ויתבררו כולם - אזי יבוא "בן דוד", כי ענינה של ביאת המשיח הוא גילוי אלוקות.

קצא. אדמו"ר הצמח צדק אמר לר' אליהו יוסף מדריבין בהיותו ביחידות: "לערן תורה אור, פאלג מיר - וועסט מיר דיינקען; אז משיח וועט קומען וועט מען אויך לערנען תו"א" [=למד תורה אור, ציית לי - (עוד) תודה לי; כשמשיח יבוא גם ילמדו תורה אור], ונתן לו ספר תורה אור במתנה. [עוד מסופר, שכאשר ר' אליהו יוסף בא מארץ ישראל, יצא אדמו"ר הצמח צדק לקראתו בבגדי שבת ואמר שצריך לחלוק לו כבוד מפני כבוד ארץ ישראל].

פעם אחת, היה ר' אליהו יוסף יחד עם ר' הלל מפאריטש ושאלו אותם כמה מיני אהבות ישנם בתורה אור, ור' הלל נקב במספר מסויים אך ר' אליהו יוסף טען שישנה עוד אחת (כמדומה שויכוחם היה אם ישנם י"ג או י"ד סוגים). ומסיפור זה נראה גודל בקיאותו בתורה אור. [גם מובן שמתנת הצמח צדק הועילה לו בזה. ודי למבין].

קצב. ר' אברהם מזעמבין סיפר:

פעם אחת בהיותו אצל אדמו"ר הצמח צדק, דיברו החסידים אודות אדם אחד והתבטאו שהוא אפיקורוס, ואמר להם אדמו"ר הצמח צדק: "קיינ אפיקורוס איז ער ניט, נאר אין אמונה - א משהו" ... [=אפיקורוס הוא אינו, אלא באמונה - משהו...].

פירוש: כשם שחמץ אסור אפילו במשהו כך הדבר ברוחניות, שגם מעט ישות - חמץ (כמבואר בחסידות) - הוא ההיפך מאחדות ה' לאמיתתה. ודי למבין.

קצג. ר"א מסלאנים אמר בדרך צחות, שאדם צריך להתפלל שינצל מידי גויים ומפי חסידים - ידי גויים יכולים להרוג בגשמיות ופיות חסידים ברוחניות. [ענין זה הוא עמוק ויקר, ודי למבין].

רש"ג נתן רמז לזה: "הקול קול יעקב והידים ידי עשו" - כשם שידי עשו מזיקות כך יכול קול יעקב להזיק.

קצד. ר' ברוך תאמארעס שמע מאדמו"ר הזקן, שאילו היה הרמב"ם חי בימי המגיד ממעזריטש וואלט ער הייצן בא אים די הרובעס, אבי הערן פון אים מושכלות [=היה מסיק אצלו את התנורים, העיקר (שיוכל) לשמוע ממנו השכלות].

ופירש רש"ג, שאצל הרמב"ם היה זה שכל אנושי ואצל המגיד ממעזריטש היה זה שכל אלוקי.

קצה. פעם אחת ישבו בסעודה אדמו"ר הצמח צדק, אדמו"ר מוהר"ש ור' זלמן מלובלין. ראה אדמו"ר מוהר"ש שר' זלמן לא אוכל ואמר לו: "עסט, עסט, מיר עסען אויך" [=אכול, אכול, גם אנחנו אוכלים].

פנה אליו אדמו"ר הצמח צדק ואמר: "פון וואנען ווייסטו? טאמער לערנט ער תורה לשמה, און פון תורה לשמה קען מען זאט זיין ווי פון אכילה גשמיות" [=מהיכן אתה יודע? אולי הוא לומד תורה לשמה, ומתורה לשמה אפשר לשבוע כמו מאכילה גשמית].

קצו. אדמו"ר הצמח צדק בימיו האחרונים אכל מעט מאוד, ואדמו"ר מוהר"ש שאל אותו מדוע אינו אוכל והשיב לו: "בא מיר איז עסן א רפואה; וויל א מענטש נעמען א רפואה"? [=אצלי אוכל הוא תרופה, וכי רוצה אדם לקחת תרופה?!].

קצז. ר' הענדל נכנס פעם ליחידות לאדמו"ר מוהר"ש לשאול אודות ענין גשמי וענין רוחני, והגיש שני צעטליך [=פתקאות] - תחילה אודות הענין הרוחני ואחריו אודות הענין הגשמי.

שאל אותו אדמו"ר מוהר"ש: "וואס מאכסטו עפעס אויף צווי צעטליך באזונדערע? עס שטייט דאך [=מדוע אתה מחלק לשני פתקים נפרדים? הרי כתוב] "אסתכל באורייתא וברא עלמא".

קצח. מקובל להזהר מאכילת דג הנקרא שלייען בחודשים סיון ותמוז, כיון שאז נמצאים בביצות שרצים הדומים לדג זה.

קצט. ר' זלמן מקורניץ נהג ללמוד בספר עץ חיים רק לאחר בואו מבית המרחץ בערב שבת קודש.

ר. מי שעוסק בתיקון מעשיו נעשים מוחו ולבו זכים אלף פעמים ככה, ובדומה למאמר חז"ל על הפסוק "שכל טוב לכל עושיהם - ללומדיהם לא נאמר, אלא לעושיהם".

רא. ההבדל בין היחס של תלמיד ורב ליחס חסיד ורבי: התלמיד מקבל רק הארה מהרב והחסיד מקבל מהרבי את עצמיותו; התלמיד הוא בערך לרב אך החסיד אינו בערך כלל לרבי.

רב. באמירת הקינות מזכירים את כל החורבנות יחד, וכמו כן צריך להיות בצד השמחה - שבזמן של שמחה צריכים להזכיר גם את שמחתינו באדמו"ר הזקן ולהדגישה יותר משאר השמחות, כיון שהוא נשמת כל השמחות והאיר לנו בכל. [בדומה למבואר בענין "נגילה ונשמחה בך", לעיל אות עא].

רג. פעם אחת אמר אדמו"ר הזקן לר' זלמן קורניצער ביחידות: "למחותני [רבי לוי יצחק מבארדיטשוב] יש כעת צרות גדולות, כיון שהוא גילה לאדם אחד את מעשיו הרעים, והלה תקיף ואלים ורודף אותו מאוד".

והמשיך אדמו"ר הזקן: "מיינסטו אז ער איז ניט ווערט? - וואס דארף מען דאס עפעס זאגען וואס מען זעהט? איך זעה אויך און איך שווייג!" [=חושב אתה שלא מגיע לך? - למה צריך לומר מה שרואים? גם אני רואה ואני שותק!].

רד. אמרו חז"ל (וברש"י): "זיווג ראשון לפי מזלו זיווג שני לפי מעשיו", ופירש אדמו"ר הזקן שזה יחוד חיצוני וזה יחוד פנימי.

יש לומר שכן הוא ההבדל בין פסח ראשון ופסח שני, פסח ראשון הוא יחוד חיצוני הנמשך מלמעלה בלי אתערותא דלתתא ואילו פסח שני הוא יחוד פנימי התלוי באתערותא דלתתא. [מכאן ואילך אינני זוכר אם הביאור הוא מאדמו"ר הזקן או ממקורות אחרים].

וזהו גם פירוש המחלוקת בין רבי אליעזר ורבי יהושע אם העולם נברא בניסן או בתשרי:

דהנה ידוע מה שכתוב בעץ חיים שכשעלה ברצונו הפשוט לברוא העולם היה זה מפני "כי חפץ חסד הוא" (אור הסוכב כל עלמין, והוא העיגול הגדול שלפני הקו), שחפץ ברצונו הפשוט "להיות לו יתברך דירה בתחתונים" ולא היתה אפשרות לשום אתערותא דלתתא.

ולכן הוכרח להיות הצמצום, שהרי בלעדיו לא יוכלו להיברא עולמות ושייקרא עליהם שם תחתונים כי "הלוא את השמים ואת הארץ אני מלא" ו"אין דבר חוץ ממנו".

ואף שהעולמות נתהוו מיד כשעלה ברצונו להוותם, בכל זאת לא היו הם בבחינת יש ודבר נפרד מהבורא אלא היה גלוי וניכר שאין עוד מלבדו. ולכן היה בתחילה הצמצום ואחר כך נמשך הקו וחוט בדרך השתלשלות אורות וכלים, שהכלי הוא לפי ערך האור.

וזהו מה שכתוב בעץ חיים שעתה לאחר הבריאה הנה "באתערותא דלתתא תליא מילתא", שהאור נשפע לפי ערך הכלי [בזה גם מתבאר מה שנאמר בכמה מקומות בכתבי אד"ש שהמשכת הקו היא עוד למעלה מרצון הקדום].

וזהו פירוש המחלוקת הנ"ל:

חודש ניסן הוא בדומה לענין "כי חפץ חסד הוא" ואילו חודש תשרי הוא אתערותא דלתתא. ולכן גם בראש השנה שהוא ראש-חודש תשרי נקבע לומר תחינות ובקשות וזהו יום דין ומשפט, כיון שאז נמשכים האורות לפי ערך הכלים, אך בחודש ניסן לא עושים מעין זה ואף לא שייכת אתערותא דלתתא. וזהו ענין חג הפסח - שבני ישראל היו שקועים במ"ט שערי טומאה ולא היה להם שום חפץ ורצון מצד עצמם להדבק באלקות, אלא "נגלה עליהם מלך מלכי המלכים הקב"ה בכבודו ובעצמו וגאלם".

אולם מיד לאחר יציאת מצרים נצטוו לספור ספירת העומר כדי לקדש ולהכשיר את עצמם, אתערותא דלתתא. [וזהו גם הכונה במשל אדמו"ר הזקן, שלאחר שהיין נקנה - המוכר מבקש תשלום גם עבור הטעימות שניתנו מתחילה בחינם לקונה].

וקיצור הענין: כדי להגיע לגילוי של פסח ראשון אין צורך ביגיעה מלמטה למעלה, אך להגיע לגילויים של פסח שני צריך יגיעת נפש ובשר.

ובכללות, שני המדרגות קיימות בנפש כל אחד ואחד, כי טבע כל איש ישראל הוא לחפוץ להדבק באלקות, ודי למבין. [כעין זה ראה בענין וימאן, עיין שם].

רה. ר' משה ווילענקער שמע מאדמו"ר הזקן, שבזמן שאמרו ישראל "נעשה ונשמע" קיבלו על עצמם שאפילו חושך כפול ומכופל לא יסתיר בעדם מלעסוק בתורה ומצוות. ואמר רש"ג שזה מבואר בחסידות.

רו. נאמר בזהר שקראו לרבי שמעון בר יוחאי בשבחים שונים: "מאן פני האדון ה' דא רשב"י", "ר' יהודה קרי ליה שבת". ויש לומר שזה בדומה למה שכתוב באבן עזרא, שבשבת מאיר תוספת אור בשכל, ואמת הוא. ובפנימיות הכוונה, שבשבת מאיר פנימיות שם אדני, והכל הוא ענין אחד. ולכן יש לומר דבכולהו שבתא הלכה כרשב"י.

רי. נאמר בתהלים: "זדים הליצוני עד מאוד מתורתך לא נטיתי". פירוש הדבר: אף על פי שממשלת הזדים מתלוצצים עלי ("זדים הליצוני"), וכמו שכתוב בזהר "ולזימנין דחייכן ביה" (ולמשל כשהאדם מסגף את עצמו ואחר כך יש לו גאווה מזה, אזי הם שוחקים ממנו), בכל זאת "מתורתך לא נטיתי". וכמשל הזייגער - מאכער דלעיל (אות קד). [ענין זה עמוק הוא מאוד].

רח. בנוסח הושענות: "גולה וסורה" - היינו קליפת נוגה וג' קליפות הטמאות לגמרי.

"ההרוגה עליך ונחשבת כצאן טבחה" - פירוש: כשאדם מוסר את נפשו על קידוש השם, הנה אף שעושה כך מפני יראת העונש או מאהבה ה' וכדומה ("ההרוגה עליך", מתוך כוונה) - בכל זאת נחשב הדבר כאילו אין לו נגיעה אישית כלל אלא "נחשבת כצאן טבחה", כצאן ההולכות להישחט ללא דעת וכוונה כלל. [עיין בתניא פי"ח].

רט. בנוסח הושענות: "כבושה בגולה, לומדת יראתך". פירוש: אף שלעיתים הנפש האלוקית "כבושה בגולה" תחת ממשלת הנפש הבהמית כמבואר בתניא (פי"ז), בכל זאת הרי היא "לומדת יראתך", כמבואר לעיל שם, כי באמת הן שתי נפשות. וזהו יסוד גדול בחסידות.

רי. בנוסח הושענות: "רשומים בשמך". פירוש: הנשמה נקראת טהורה ("טהורה היא") כיון ששורשה בדרגת טהירו עילאה ("גליף גליפו בטהירו עילאה"), ששם היתה עליית הרצון לנשמות בפנימיות הכוונה, וזוהי גם דרגת "הוא ושמו" (כידוע בחסידות). וזהו "רשומים בשמך" - ששורש נשמות ישראל הוא בדרגת "שמו".

ריא. בנוסח התפלה: "ועם רוחי גייתי ה' לי ולא אירא".

יש לומר הפירוש בזה, בדומה לפירוש ר' הלל בענין "ולא נבוש ולא נכלם":
יש שתי מיני דביקות בה: (א) ביטול. (ב) התאחדות. והיינו, כי בכל המדרגות
שבביטול עדיין האדם הוא מציאות נפרדת מה' אלא שהוא בטל, ובמילא שייך
שם ענין הבושה (וכמבואר בחסידות בענין "אוכם הוא קדם עילת העילות");
אולם לעתיד לבוא, כשתתגלה מהותו ועצמותו יתברך עד שהאדם יהיה
בהתאחדות עם ה' - אז לא יהיה ענין הבושה שהרי אין מי שיתבייש (אלא נהיה
מאוחדים עם אלוקות).

וזהו "עם רוחי גויתי": לעתיד לבוא, בזמן התחיה ("רוחי גויתי", כדברי
הרמב"ן) - יהיה "ה' לי", בהתאחדות ממש איתי, ואז "לא אירא". ודי למבין.

ריב. הבעל שם טוב אמר: "קל יותר לתקן נכרי מאמין מאשר ישראל
אפיקורוס". ותמוה, שהרי בכל זאת יש בכל אחד מישראל ניצוץ אלוקי ו"לא
ידח ממנו נדח".

אלא ודאי שאין הכוונה מצד הנשמה שהיא חלק אלוקה ממעל ממש, אלא
מצד הגוף. וכפי שכתוב בכתבי האר"י ז"ל שיש תיקון לדור המכול והפלגה,
וזאת אף שידוע ש"אין להם חלק לעולם הבא", אלא הענין הוא כמבואר בחסידות
שזה אמור אודות הגופים אך הנשמות באמת **תוקנו**.

ריג. פעם אחת קיבל רבי מענדל מהאראדאק כתב רבנות ובו כמאתיים
אלף חתימות, וראו מקורביו שבתחילה היה שרוי בשמחה ואחר כך נהפכו פניו
לארשת צער.

והשיב רבי מענדל לפליאתם, שבתחילה חשב שעתה אין לו לחשוש מהדין
וחשבון שלמעלה, כי יוכל להראות שמאתיים אלף יהודים יראים וחסידים
כותבים בשבחיו, ולכן היה בשמחה. אולם אחר כך חשב שודאי ישאלוהו
למעלה: "מענדל, וואס זאגסטו אליין אויף דערויף"? [= מה אתה עצמך אומר
על כך?], ולכן התעצב...

ריד. פעם אחת ישב ר' הלל בסעודה והבחין שאחד המסובים אכל מאכל
מסויים שאדמו"ר הזקן כותב לגביו "ובעל נפש יחמיר על עצמו" שלא לאכלו;
לאחר מכן ראה ר' הלל שאותו חסיד נמנע מלאכול מאכל אחר שאדמו"ר הזקן
כותב עליו "וירא שמים יחמיר על עצמו".

אמר לו ר' הלל בתמיהה: "במה ש"בעל נפש יחמיר" - לא נזהרת; והרי
מדריגת "ירא שמים" גבוהה יותר, ומדוע בזה אתה נזהר ובוזה לא?"

[מסיפור זה מוכח ש"בעל נפש" הוא למטה במדריגה מ"ירא שמים"].

טו. רבי לוי יצחק מבארדיטשוב שאל את אדמו"ר הזקן, מדוע פסק להלכה שלא לומר בערבית של שבת פסוקי "ושמרו", אף שידוע שבזמן אמירת "ושמרו" ווערט אויפן הימעל א גאנצער יריד [=נהיה בשמים 'יריד' גדול (מעבודת המלאכים)], והשיב לו אדמו"ר הזקן בשאלה: "אויף אלע יריד'ן דארף מען דאס זיין?" [=וכי בכל הירידים צריכים להיות?].

רטז. רבי נחום בן אדמו"ר האמצעי אמר: "אין לי בעצמי אלא שני מופתים",

והם:

פעם אחת היתה שריפה בעיר ניעז'ין וגם אוהל אדמו"ר האמצעי בער באש, והלך רבי נחום להציל מהשריפה ספר תורה של אדמו"ר הזקן שהיה מונח באוהל.

כשבא לאוהל ראה שארון הקודש סגור וגם הוא עצמו שכח את המפתח. רבי נחום עמד כך מבוהל ולפתע בא אדמו"ר הזקן, נתן את ספר התורה בידו והלך...

פעם אחת בא לניעז'ין בערב שבת קודש פריקאזניק [=פקיד בבית מסחר] אחד של סוחר ובידו היו אלף רובל כסף, וקודם השבת מסר אותם לשמירה אצל בעל האכסניה שאירח אותו.

במוצאי שבת כשבא לבקש את כספו בחזרה, כפר בעל האכסניה בדבריו וטען שלא היו דברים מעולם. האיש צעק ובכה מאוד ואף התעלף מספר פעמים, והלך לרבי נחום וביקש ממנו שיעזור לו.

קרא רבי נחום לבעל האכסניה וציוה אותו שיודה בגניבה, אך הלה עמד בכפירתו. יעץ רבי נחום לאורח ללכת לאוהל אביו להתפלל, אך זה ביקש ממנו שילך עמו ונעתר לו רבי נחום.

באותו היום כשישב בעל האכסניה לסעודה, קפצה לפתע חולדה על שולחנו וגירשה, ושוב קפצה וגירשה עד שקפצה כנגד ליבו ואחזה בשני ידיה בצווארו. האיש חשש שהחולדה תפגע בסימניו והבין מדוע באה לו הצרה הזו, ומיד התוודה שלקח מהאורח אלף רובל כסף והחזירם לו, אך עדיין לא ירדה החולדה מגופו.

שאלו אותו הסובבים אם אולי העיז את פניו כנגד רבי נחום, ואמרו לו שילך ויבקש ממנו מחילה. בא האיש לרבי נחום וביקש את מחילתו, אולם גם לאחר שאמר לו רבי נחום שהוא מוחל לו לא ההינה עדיין החולדה לרדת ממנו.

שאל אותו רבי נחום אם אולי בעבר הטיח פניו כנגד אביו, אדמו"ר האמצעי, והשיב בחיוב, ואמר לו שילך לאוהלו ויבקש מחילה, ועשה כך ואז ירדה החולדה ממנו...

ריז. ר' הלל סיפר שהוא נסע לראות את אדמו"ר הזקן כשהיה בטשערנאביל, והגיע לשם לשבת קודש אך אדמו"ר הזקן כבר נסע משם בערב שבת (אז היתה החתונה הידועה, שאדמו"ר הזקן היה בכעס גדול ושבת בכפר) ולא הספיק לראותו.

באותה שבת אדמו"ר הזקן דיבר במאמר על חידוש המקובלים הראשונים, חידושי האר"י ז"ל, הבעל שם טוב וחידושו שלו, ור' הלל שמע את חזרת המאמר מר' זלמן זעזמער ואמר: "איך האב ניט זוכה געווען אז דער אלטער רבי זאל זיין מיין מוהל" [=לא זכיתי שאדמו"ר הזקן יהיה המוהל שלי] - כך היה לשונו.

רש"ג פירש זאת, שמאמר זה שייך להתאמתות כללות ענין החסידות, ור' זלמן לא זכה לקבל את הדברים מאדמו"ר הזקן עצמו. וזהו ענין המילה, שהענין נחקק ומתאמת היטב. [וחלילה לומר שזהו ענין "ומלתם את ערלת לבבכם"].

ריח. מסופר שכאשר אדמו"ר הזקן שלח את המדפיס ר' ישראל יפה עם ספר התניא לקבל את הסכמות חבריו להדפסתו, ישב קודם לכן לכתוב מכתב לרבי זושא מאניפולי, והתחיל לכתוב "הגאון..." ופנה לר' ישראל ואמר: "אל תתפלא שאני כותב "הגאון"; אני יודע שהוא גאון".

וסיפר אדמו"ר הזקן: "פעם אחת בא הרב המגיד [ממעזריטש] לבית המדרש וטען "מדוע כולם מתמסרים לתורת הנסתר ולא עוסקים בנגלה? - צריכים להתעסק גם בנגלה", וקבע אותי ואת ר' שמשון משפיטאווקע שנעסוק בנגלה. "פעם אחת התייגענו בדין מסויים ברמב"ם שהיה מוקשה מאוד ולא מצאנו לזה שום תירוץ, והוסכם אצלינו לא כדעת הרמב"ם. בתוך כך בא רבי זושא ושאל: "מה קשה לכם כאן?" ואמרנו לו.

[ואמר אדמו"ר הזקן בדרך אגב: "א אנדערען וואלטן מיר גארניט ענטפערען, נאר מיר ווייסן דאך ווער ר' זושא איז האבן מיר געענטפערט" [=לאחר לא היינו משיבים מאומה, אבל הרי ידענו מיהו ר' זושא ולכן השבנו]].

"לקח רבי זושא נייר והלך לאיזה מקום וברגע קטן כתב על הנייר, ובא ואמר לנו: "תעיינו היטב במה שכתבתי ויתורץ לכם". והנה ראינו שהוא כתב מראי מקומות בש"ס ופוסקים שהתפעלנו מהם מאוד, ואכן דברי הרמב"ם התיישבו על פי מראי מקומות אלו.

"ושאלנו אותו: "מהיכן ידעתם זאת"? - והשיב: "בעת שהקשיתם על דברי הרמב"ם היה לרמב"ם זייער ניט גוט [=מאוד לא טוב] בנן עדין, וכאשר החלטתם בדעתכם שלא כדבריו היה לו עוד יותר ניט גוט [=לא טוב], ובא אלי ואמר לי "אני יאמר ואתה תכתוב"..."

וסיים אדמו"ר הזקן בדבריו לר' ישראל: "הלוא תראה שהוא גאון!..."

לפני שר' ישראל יצא לדרך ציווה אותו אדמו"ר הזקן שבנסעו דרך בארדיטשוב לא ישאר לנוח אצל רבי לוי יצחק, כיון שהוא לא רוצה שידבר איתו במטרת הנסיעה.

ואכן, בבוא ר' ישראל לרבי לוי יצחק שאל אותו: "וואס פארסטו, סערצע?" [=לשם מה אתה נוסע, חביבי?] וענה לו ר' ישראל איזה תירוץ. אחר כך בישבם בסעודה שאל אותו רבי לוי יצחק פעם נוספת: "וואס פארסטו, סערצע?" ושוב ענה לו ר' ישראל מה שענה, וכך גם בשלישית לא גילה לו ר' ישראל את האמת.

משם נסע ר' ישראל לרבי זושא וכשהגיע אליו אמר לו: "רבינו שלח לכבודכם שתתנו הסכמה על ספרו התניא", ואמר רבי זושא: "אודאי, אודאי צריכים ליתן", והוסיף ואמר ר' ישראל: "הוא ציוה שלא תכתבו את שמו בהסכמה", וענה רבי זושא: "לא, לא, דוקא אכתוב, זאל מען וויסן ווער עס האט דאס געמאכט" [=דוקא אכתוב, שידעו כולם מי עשה את זה]. החזיר לו ר' ישראל: "הוא ציוה שאם תכתבו שמו - שלא אקח את ההסכמה", ואמר רבי זושא: "נו, וועל איך ניט שרייבן, מי וועט אליין וויסן, ווער עס קאן מאכען אזא חיבור אז ניט ר' זלמינק'ע" ... [=טוב, לא אכתוב. ידעו כבר לבד, מי יכול לכתוב כזה חיבור חוץ מר' זלמינק'ע], והמשיך: "גיי בריינג פאפיר" [=לך והבא נייר], ותיכף אמר לו שוב: "וויפיל פאפיר וועסט בריינגען?" [=כמה נייר עוד תביא?], והשתומם ר' ישראל על השאלה הזו והמשיך רבי זושא: "גיי בריינג א היווער פאפיר!" [=לך והבא (כמות גדולה של) נייר]. אך תיכף אמר רבי זושא לעצמו: "און אויף א ליווער פאפיר וועט מען אויסשרייבן זיינע שבחים? - ברענג א פערטיל פאפיר" [=וכי על כמות גדולה של נייר נצליח לכתוב את שבחיו? - הבא רבע [גליון] נייר], והביא לו ר' ישראל וכתב.

משם נסע ר' ישראל לרבי יהודה ליב הכהן, ולאחר שכתב את הסכמתו אמר לר' ישראל: "הסתכל נא, היפה כתבת?" והשיב ר' ישראל שזה בוודאי טוב, ואמר לו רבי יהודה ליב: "ראה מה שכתבתי 'וכעת ישמח ישראל' - כוונתי להבעל שם טוב שהיה בהיכל המשיח ושאל אותו 'אימתי קאתי מר?' והשיב כשיקום אחד מתלמידך וכו' ויפוצו מעיינותיך חוצה [כמבואר במכתב] - הנה כוונתו היתה עליו!" [=על אדמו"ר הזקן]...

ריט. אדמו"ר הזקן אמר של שלושה אנשים יש לו אהבה נפשית: לרבי זושא מאניפולי, לרבי נחום מטשערנאביל ולרבי יהודה ליב הכהן.

רכ. מקובל בשם הבעל שם טוב: כש[האדם נמצא ב]סכנה רחמנא ליצלן וצריך לנס - יתן ח"י גדולין [מין מטבע] לבית הכנסת ויאמר בפה מלא: אני

נודר אותם ח"י גדולין בשביל נשמת רבי מאיר בעל הנס. אלקא דמאיר ענני, אלקא דמאיר ענני, אלקא דמאיר ענני. ובכן יהי רצון מלפניך ה' אלוקינו ואלוקי אבותינו, כשם ששמעת תפלת עבדך מאיר ועשית לו נסים ונפלאות, כן תעשה עמדי ועם כל ישראל עמך הצריכים לנסים נסתרים וגלויים אמן כן יהי רצון.

רכא. ר"מ מני אמר, שבעניני אלוקות צריך להיות בבחינת פרוץ אבל בעניני העולם צריך להיות רק בבחינת נקודה.

פירוש הדבר: בעניני התבוננות והשגה באלקות צריכים לדעת גם את הפרטים על בוריים (בבחינת פרוץ שלם), שלא יטעה את עצמו, ודוקא בדרך זו של "דע את אלוקי אביך" כראוי יבוא ל"ועבדהו בלב שלם";

אבל בעניני העולם צריכים להיות עסוקים רק בכללות ובחיצוניות, בדרך העברה בעלמא (כיון שבכל זאת אנו לבושים בעניני העולם), אך אין צורך לעמוד בכל דבר על בוריו אלא "כמאן דשדי בתר כתפוי לשונאו שלא ברצונו", כפריעת חוב ולא יותר (בבחינת נקודה).

רכב. מרמ"מ שי': יש להמשיל משל במעלת היסורים הבאים על האדם, מבדחן המלמד לבנו את מלאכת הבדחנות ותוך כדי הלימוד הוא מכה אותו שלא יתרשל בלימודיו, ומדריך אותו מתוך צער ובכיותיו כיצד לומר דברי שמחה ובדיחותא ולהריע בקולו: פריילעכער! ... [=שמח יותר!].

וכן הדבר בנמשל, שהכוונה ביסורים שמביאים כל האדם היא לגלות את כוחותיו הפנימיים, ומתוך צער וצעקותיו הוא צריך להתעורר לאלקות. ודי למבין.

רכג. ר' הלל סיפר שכאשר למד עם בני אדמו"ר הצמח צדק בילדותם, שאל פעם את אביהם איזה מסכת להתחיל ללמוד והשיב לו: "הבעל שם טוב התחיל ללמוד את הש"ס כדי להעלות את התורה של כל ישראל שלא עלתה למעלה [כיון שנלמדה ללא אהבה ויראה, כמבואר בתניא פל"ט], ולמד ברכות, שבת ועירובין עד דף י"ז ואחר כך הסתלק; ולכן תתחיל עתה מדף י"ז..."

רכד. ר' גרשון בער אמר, שלאחרונה העולם משתלם במדעים וחכמות חיצוניות יותר מבשנים הקודמות, והוא מפני שהעולמות עולים תמיד בעליה אחר עליה, וידוע שחכמת עולם הזה היא הפסולת מעולמות עליונים, ועקב עלית העולמות הנה גם הפסולת מזוככת ואיידעלערע [=עדינה יותר].

רכה. רש"ג סיפר שבשנת תרמ"ג היה בליובאוויטש בימי האבלות על אדמו"ר מוהר"ש, ובליל ראש חודש שאל את הרז"א מדוע הוא ואחיו, כ"ק אד"ש, לא

התפללו ערבית לפני העמוד, והשיב לו הרז"א: "אני יודע מאבי הכ"מ שכשהיה אבל על אאזמו"ר [הצמח צדק] - לא היה מתפלל בראש חודש לפני העמוד". עוד סיפר רז"א, שפעם אחת אמר אבל אחד בליל שבת קודש את ה"ברכו" השני, והגיב אדמו"ר מוהר"ש שלא היו עושים כך בעבר.

רכו. ר' הלל היה מקפיד שכאשר מנקים את ביתו יתחילו תחילה לטאטא את החול מהדלת לאמצע הבית ומשם זורקים אותו החוצה, וזאת כי ר' הלל היה אומר: "דער אויבן-אן איז דארט וואו די מזוזות איז" [=החשוב ביותר הוא מקום המזוזות].

רכז. רבי חיים אברהם בן אדמו"ר הזקן לא היה חפץ לחזור חסידות בפני הקהל. פעם אחת הפצירו בו מאוד, עד שהיה קשה לו להשתמט מהם והבטיח שאכן יחזור חסידות.

התקבצו כולם בחדרו וישב על כסאו ושהה זמן רב, ואחר כך אמר בקול: "בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך", והלך משם.

רכח. כשנתמנה רבי יוסף יצחק בן אדמו"ר הצמח צדק לאדמו"ר בערי פולין, שלח לו אביו למנעו מזה, וכתב לו שהאדם צריך להיות תמיד בשפל המדרגה ולא להיות ראש.

עוד כתב לו אביו מדיני צרעת הבית: "בית אפל - אין פותחים בו חלונות לראות את נגעו".

רכט. פעם אחת אמר אדמו"ר הצמח צדק חסידות בלחש, עד שאף אדם לא הצליח לשמוע את דבריו.

החסידים הצטערו מאוד באומרם שלאחר כל הטורח שלהם בנסיעה לליובאוויטש, הנה לבסוף לא שמעו כלום, ואמר להם ר' הלל: "אילו קרבנו לפני הר סיני ולא נתן לנו את התורה - דיינו!".

רל. ר' פסח ממאלאסטאווקע אמר שבמשך כל השנה הוא מקבץ שאלות בחסידות לשאול את אדמו"ר, אולם מיד בהכנסו ליחידות מתיישבות כל שאלותיו ואין לו צורך לשאול.

ופירש רש"ג, שהקושיות הן מצד הקליפה שבאדם (כמבואר בחסידות), וכאשר הוא נכנס לחדר ששורה בו השכינה והדבר מורגש בנפשו, מתבטלת הקליפה וממילא מתיישבות הקושיות.

רלא. ר' הלל ביאר דבר תמוה: כאשר מדובר בחסידות אודות ראש השנה (למשל) אזי אומרים שהוא גבוה מכל החגים האחרים, ואילו כשלומדים אודות

חגים אחרים, הנה בכל חג אומרים שהוא הוא הנעלה מכולם, וצריך להבין הכוונה בזה.

אלא הענין הוא שכשהרבי אומר חסידות אין זה רק חידוש בשכל והסברה, אלא שהענינים האלו קיימים עצמם מתגלים (ראה לעיל אות נו). וכיון שבכל פעם שהרבי מדבר באיזה דבר אזי מתגלה ממש ענין זה, הרי הוא אז גבוה יותר מכל הגילויים שהיו עד אותו היום.

רש"ג המתיק את הדברים: ידוע שבכל מדריגה ישנה מעלה מסויימת שאינה בשום מדריגה אחרת, ובפרט זה היא גבוהה מכל המדריגות. ואף שכל המדריגות מתכללות זו בזו, בכל זאת כשמתגלית המדריגה הפרטית, אזי העילוי שבה הוא בגלוי ואילו שאר המדריגות בהעלם.

ואם כן, כאשר הרבי אומר חסידות אודות ענין ראש השנה, הוא מדבר אודות גילוי האלוקות שהתגלה בענין זה, ועתה פרט זה הוא הגבוה ביותר, וכן בחג הפסח וכו'.

[וצריך להבין היטב את הענין הזה כי הוא עמוק מאוד].

רלב. אמרו חז"ל (וברש"י): "הרואה אוכלוסי ישראל (חיל גדול של ששים ריבוא) אומר ברוך חכם הרזים".

ופירש ר' גרשון בער: מדוע לברך דוקא "חכם הרזים" ולא הדיעות או החכמות? אלא הענין הוא, שיש בנשמת כל אחד ואחד מישראל ענין המיוחד רק לו ומוסתר בו ("רזים"), ופרט זה הוא המייחד את דבקותו והכרתו באלקות ואת אופן עבודתו המיוחדת שאין זאת לשום אדם אחר. וכמו שאמרו חז"ל על הפסוק "איש אשר רוח בו - שיכול להלוך נגד רוחו של כל אחד ואחד".

וזהו ענינו של רבי, שידוע את הרזים של כל אחד וכוללם יחד.

רלג. נאמר בכתוב: "ובשר בשדה טריפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו". האר"י ז"ל אמר שבפסוק זה מרומז שאדם העובר על איסור נדה - מת ומתגלגל ככלב:

"בשר" הוא הברית קודש; "שדה טריפה" הוא נוקבא דקליפה, איסור ערוה; "לא תאכלו" הוא כלשון הכתוב (לגבי פוטיפר) "הלחם אשר הוא אוכל"; ובאם עבר ועשה כן - אזי "לכלב תשליכון אותו".

רלד. אדם אחד שהיו בניו מתים בהיותם קטנים בא פעם למגיד ממעזריטש, וביקש ממנו ברכה די קינדער זאלן זיך האלטן [=שהילדים יהיו חיים וקיימים], וציוה אותו שיתנהג בצניעות בזמן התשמיש.

ואמר רש"ג, שמסיפור זה ראייה שהדבר מועיל בענין החיות, אלא שאדם זה זכה שנשתלשל אצלו הדבר בחיים גשמיים ואצל אחרים זה פועל בחיים הרוחניים - שתהיה לאדם חיות בקיום התורה והמצוות.

ומסיפור זה גם מובן מדוע דור זה פרוץ יותר בפריקת עול ואין שום חיות בעבודת ה', ירחם ה'.

רלה. משמעותה של קריעת ים סוף בעבודת ה':

ים הוא הכיסוי וההסתר על אלוקות, וכל זמן שהאדם עובד את ה' בטבעו אינו יכול לעמוד נגד המונעים ומעכבים אותו, ונס קריעת ים סוף הוא שהאדם משבר את טבעו ופורץ את הענינים המסתירים על התקשרותו באלוקות. ומעמד זה של קריעת הים נתן כח לנשמות ישראל שיוכלו לעמוד נגד כל מונע ומעכב הבא עליהם.

רלו. בכל שנה, ביום בשבוע שבו חל יום ראשון של חג הפסח יחול גם תשעה באב.

ופירוש הדבר: חג הפסח ותשעה באב הם ענין אחד, אלא שחג הפסח הוא באור ישר ותשעה באב באור חוזר. וכמשל אהבת האב לבנו, הנה בחג הפסח מראה הקב"ה את אהבתו לבנו בנתינת מתנות ובתשעה באב מגלה את אהבתו באופן אחר, וכוונתו בזה להכריח את הבן ללכת בדרך הישרה.

ובאמת, האופן השני אף גדול מהראשון, שהרי גם אדם זר יוכל להתלבש באהבה של נתינת מעות ומתנות לבן זה, אך לא יתכן שימצא אדם שיבטא את אהבתו לבן בתוכחות ויסורים כפי שיעשה זאת האב.

ולכן בסימן לקביעות המועדים בא"ת ב"ש, הנה פסח באות א' ותשעה באב באות ת', ודי למבין.

רלו. אדמו"ר הצמח צדק אמר:

"די וועלט זאגט אז דער שווער האט קיינעם ניט געהערט און איך הער אלעמען; אין אמת'ן, ער האט קיינער ניט געהערט און געהערט אלעמען, און איך הער אלעמען און הער קיינעם ניט" [=העולם אומר שחמי (אדמו"ר האמצעי) לא שמע אף אחד ואילו אני שומע את כולם; האמת היא, הוא לא שמע אף אחד ושמע את כולם, ואילו אני שומע את כולם ולא שומע אף אחד].

רלה. שוועבעלע [=גפרור] בוער, כשנופחים עליו מעט מיד הוא כבה מפני שהוא אש חיזונית, אבל אש פנימית כשלהבת שעל הגחלת, כמה שנופחים עליה יותר רק תגדל האש. והנמשל מובן.

רלט. נאמר בכתוב: "ראה נתתי לפניך . . את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע . . ובחרת בחיים".

ותמוה, הרי הכול יודעים שחיים טובים ממות וטוב עדיף מרע, ומהו הציווי בזה?

אלא הענין הוא שצריך להכיר בזה בעומק הדעת, שהרי ישנם כמה וכמה דברים הנראים לחיים וטוב ובאמת הם מות ורע. וזהו "ובחרת בחיים", היינו בבחירה שכלית דוקא, ואילו מה שהבהמה בורחת מדבר המזיק אותה ועוסקת במה שטוב לה אין זה נקרא בחירה.

רמ. ר' גרשון בער לא היה נוהג צו זעגענען זיך [=להפרד], והיה נוהג לומר אז מי צושייד זיך גאר ניט [שלא נפרדים כלל].

רמא. פעם אחת התבטא ר' הלל שרבי מענדל מהאראדאק היה גבוה בדרגתו מאברהם אבינו, ור' הענדל בשמעו זאת תמה מאוד, ואמר לו ר' הלל: "מדוע אתה מתפלא? - האבות היו מרכבה לחג"ת ורבי מענדל היה מרכבה לאו"א" [חכמה ובינה].

ופירש רש"ג, שהבעל שם טוב היה ניצוץ משיח (ראה לעיל אות קמה), ובמילא יכול להיות בתלמידיו מעלה יתירה גם מהאבות.

ועוד יש לומר בזה על פי המבואר במאמר אדמו"ר הצמח צדק, שאהרן הכהן היה במדריגה גבוהה יותר מהאבות (בבחינת "ורב חסד") כיון שהיה לאחר מתן תורה. ודי למבין.

רמב. ישנו כתב מאדמו"ר האמצעי וזה לשונו הזהב: "כידוע שהבעל שם טוב הי' לו המראה ממש", כנ"ל.

עוד כתוב שם, שאדמו"ר הזקן אמר על רבי מענדל מהאראדאק שבמידותיו האט ער דערליינגט דעם בעש"ט [=הגיע עד לבעל שם טוב].
[ובכל זאת יהיה נכון הנ"ל, ודי למבין].

רמג. ר' הלל סיפר בהיותו בזעמבין שאדמו"ר האמצעי אמר, שאם יתן לו ה' חיים וכוח - יכתוב פירוש על כל הזוהר, כמו ספר ביאורי הזוהר הנדפס.

והוסיף ר' הלל, שבאם היה עושה כן בודאי היה בא משיח.

רמד. פעם אחת התפאר הקדוש רבי אברהם המלאך, בן המגיד ממעזריטש, לפני אדמו"ר הזקן על שאינו נכשל באכילת נמלים חלילה, כי בביתו מבררים תחילה את החיטים ותיכף טוחנים ואופים, וכיון שנוהג כך כל הזמן כמעט בלתי אפשרי להכשל בנמלים ח"ו.

והשיבו אדמו"ר הזקן: "איר עסט ניט קיין מילבין על פי חוש און מיר עסן ניט קיין מילבין על פי תורה" [=אתם אינכם אוכלים נמלים על פי החוש ואנו לא אוכלים נמלים על פי התורה].

רמה. ר' הלל המשיל משל לענין התגלות תורת החסידות בדורות אלו: חכם המתעמק בענין מסויים ובתוך כך הוא מדבר בינו לבין עצמו איזה דברים - בודאי הם מאותו ענין שמעיין בו, וכן הוא לגבי הגילויים שנתגלו על ידי הבעל שם טוב בדורות אלו שהם הם הגילויים שיתגלו בביאת משיח, כיון שעתה היא העת לבואו. ודי למבין.

רמו. רש"ג (כמדומה) המשיל משל: הנה אנו רואים שהמסחר בעסקי היער הוא טוב ומועיל ומתעשרים ממנו מאוד; ואף אם יקרה שאחד הסוחרים יפסיד פעם אחת בעסקו, בכל זאת הוא לא יעזוב את המסחר בגלל זה, כיון שהמסחר עצמו הוא טוב - כן הוא הדבר בנמשל, בלימוד תורת החסידות.

רמו. בפיוט לפורים: "פורים פורים פורים לנו, ברוך אשר בחר בנו". פירוש, שהפיוט מתאר שיש ג' מיני צמצומים, כמבואר בתניא, שענינם ההמלכה אם יהיו נשמות ישראל אם לאו, ואעפ"כ פנימיות הכוונה היא דוקא בנשמות ישראל. וזהו ענין פורים - פור הוא גורל. ודי למבין.

רמה. רש"ג סיפר שהוא נכח בשנת תרמ"א בסיום כתיבת ספר תורה אצל ר' משה ליב, בעלה של דבורה לאה בת אדמו"ר מוהר"ש.

הסיום נערך ללא פרסום ורעש כדרך העולם שעושים פאראד [=תהלוכה] גדול, אלא בחשאי. גם הקרואים היו רק מאנ"ש ומועטים במספר, ולקחו מעט משקה עם לעקאח ואדמו"ר מוהר"ש סיפר מעשיות ודיבר שיחות נאות, כדרכו בקודש.

בין הדברים סיפר שאצל אביו אדמו"ר הצמח צדק גם היה מספר פעמים סיום ספר תורה בלי שום פאראד, ורק בניו היו בשעת מעשה ולא יותר.

בשנת תרט"ז סיים אדמו"ר מוהר"ש עצמו ספר תורה ושאל את אביו מתי יערכו את הסיום, והשיב לו שהוא יודיע לו בבוא העת. כך היה ממתין מיום ליום, ולפתע, כעבור שבועיים, קרא לו אביו ואמר לו שהלילה יתקיים הסיום.

ואכן באמצע הלילה, בשעה השניה אחר חצות עשו את הסיום ולא נכחו שם אפילו בניו האחרים, אלא רק אדמו"ר מוהר"ש ושני אנשים נוספים שהחזיקו את החופה, ואביו הלך תחת החופה עם ספר התורה ונר דולק בידו.

באותה עת, הסתובב שם בלן אחד שיכור שהלך מבית המרזח (ואמר אדמו"ר מוהר"ש: "מסתמא איז ער געווען פארקלאפט" [=כנראה הוא היה הלום יין]), ופתאום הבחין במראה נורא - שני אנשים נושאים חופה ואדמו"ר הצמח צדק הולך תחתיה ונר בידו, ונבהל האיש מאוד והתעלף.

כשהחזירו אותו לאיתנו בכה מרוב פחד כיון שלא הבין את פשר המחזה שראה, ולמחרת סיפר לקהל שראה מראה נורא באמצע הלילה, והכול שחקו ממנו ואמרו לו שהיה זה בדמיונותיו, אך הוא נשבע שבועות שראה זאת בהקיץ ממש.

[מזה מובן עד כמה עשה זאת אדמו"ר הצמח צדק בחשאי, ואף אדם לא העלה על דעתו שהיה זה סיוס ספר תורה].

והמשיך לספר אדמו"ר מוהר"ש: "קודם הסיוס שאלתי את אבי: האם אקרא לאחיי ולאמי? והשיב לי שאין צורך לקרוא לאף אחד. ואמרתי: אבל לכל הפחות אקרא לאמי, וענה לי: לך וראה, אם דודתי לא יושבת עמה - תקרא לה; ובאם היא שם - אל תקרא לה. והוסיף ואמר לי שהלוחות הראשונות ניתנו בקול רעש ואחר כך נשתברו, ואילו הלוחות השניות שניתנו בחשאי היה להן קיום, וכן צריך להיות גם כאן".

את כל הנ"ל סיפר אדמו"ר מוהר"ש בסיוס ספר התורה בשנת תרמ"א, ואחר כך לקח את היריעה לכתוב את התיבות "לעיני כל ישראל", ועשה בעצמו קולמוס חדש ובזמן עשיית הקולמוס דיבר עם כולם גלייכע ווערטלאך [=דברי חידוד וצחות] ושחק בפנים צהובות כדרכו.

* * *

בנוסח התפלה: "ברוך הוא אלוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים ונתן לנו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, הוא יפתח לבנו בתורתו וישים בלבנו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם".

ופירש רש"ג: כל המאמר הזה מדבר אודותינו, על החסידים, שהרי המתנגדים לא נבראו אלא לכבודם שלהם, וכל עבודתם היא רק עבור טוב גן עדן ועולם הבא, ואילו החסידים נבראו לכבודו של מקום ("שבראנו לכבודו") ועבודתם היא רק בביטול לאלקות;

"והבדילנו" - מלשון "קדוש ומובדל", שאינו שייך כלל למדרגות שלמטה ממנו ואף תואר מקור אין שייך לומר עליו. והמתנגדים, מעבודתם בריבוי

ההשתלשלות יוכלו להיות "תועים" ואי אפשר לומר שהם מובדלים, אך החסידים מובדלים לגמרי ("והבדילנו מן התועים");

וכל זאת מפני ש"נתן לנו תורת אמת" - תורת החסידות;

"וחיי עולם נטע בתוכנו" - כיון שאצל המתנגדים התורה היא לפי הזמן, ואומרים שדוקא מלפנים היו צריכים להתנהג כך וכו', אבל אין היינטיקע וועלט [=בעולם הנוכחי] צריכים להתנהג אנדערש! [=אחרת!], אבל אצל החסידים התורה היא "חיי עולם", בלי שום שינויים בזמן;

"הוא יפתח לבנו בתורתו" - היינו בענין המוחין והמדות והדעת בזה;

והחסידים הם שלמים אלא שחסרה לעיתים ההבאה מהמוח אל הלב, ולכן אנו מבקשים "הוא יפתח לבנו . . . ולעשות רצונו ולעבדו בלבב שלם".

